Toim. Jukka Peltokoski ja Henrik Jaakkola

TULEVAISUUDEN VASEMMISTO

Toim. Jukka Peltokoski ja Henrik Jaakkola

TULEVAISUUDEN VASEMMISTO

into

© Tekijät

KSL-opintokeskus ja vasemmistoliitto ovat tukeneet kirjan julkaisua.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

into

Into Kustannus Oy
Kalevankatu 43, 00180 Helsinki
www.intokustannus.fi

facebook.com/intokustannus
twitter.com/intokustannus
instagram.com/intokustannus

Kansi: Tiia Javanainen, Purotie Design

ISBN 978-952-351-943-5
Paino: Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2023

Sisällys

Johdanto 7
HENRIK JAAKOLA & JUKKA PELTOKOSKI

KAMPPAILU TULEVAISUUDESTA

Tulevaisuuden suuntaviivoja 17
LI ANDERSSON

Kohti uutta valtavirtaa – vasemmistolainen journalismi 2020-luvulla 24
TOIVO HAIMI

Katoaako vasemmisto luokan mukana? 34
ANNA KONTULA

Onko feminismi identiteettipolitiikkaa? 43
MINJA KOSKELA

Trollitehtaan varjossa. Vasemmistolainen nettiaktivismi 2020-luvun kuplautuvissa kulttuurisodissa 53
MATIAS NURMINEN

Kamppailu kaupunkitilasta 74
JUKKA PELTOKOSKI

Vasemmisto rasismia vastaan 90
LIBAN SHEIKH

Massaliikkeiden rooli 106
LAURA KOLEHMAINEN

TYÖN JA RAHAN KYSYMYKSIÄ

Kohti hoivaavaa taloutta 131
ANNA ELOMÄKI, HANNA-KAISA HOPPANIA JA HANNA YLÖSTALO

Perustulo kestävyysmurroksen työkaluna 147
JOHANNA PERKIÖ

Äärimmäinen rikkaus yhteiskunnallisena ongelmana 165
TEPPO ESKELINEN

Ekologisen jälleenrakennuksen politiikka, talous ja suunnittelu 180
TERO TOIVANEN

Taantuma tulee – onko vasemmisto valmis? 206
PINJA VUORINEN

Neuvottelupöydässä algoritmin kanssa 220
LORENZO ZAMPONI

Kirjoittajat 231

Johdanto

HENRIK JAAKOLA & JUKKA PELTOKOSKI

Politiikassa tämän päivän ongelmiin vastataan rakentamalla tarinaa kohti tulevaisuutta. Tarinat ovat politiikan ytimessä. Ne antavat merkityksen poliittisille teoille.

Vasemmiston poliittinen tarina on ollut vähintäänkin epäselvä suuren sosialistisen kertomuksen päättymisestä saakka. Vaikka entisenlaiseen yksioikoiseen tarinaan ei varmasti ole paluuta, niin tarve tehdä historiaa ja luoda juonta kohti tulevaisuutta ei ole kadonnut minnekään. Yhteinen tarina kanavoi yhteistä toimintaa.

Politiikassa paras tarina voittaa, mutta voittavan tarinan ainekset eivät ole kaikille samat. Ihmisten taustat ja yhteiskunnalliset kokemukset vaikuttavat siihen, millainen tarina kuhunkin vetoaa.

Yli 200 vuoden ajan vasemmistoa ovat innoittaneet vapauden, solidaarisuuden ja tasa-arvon arvot ja niistä kertova tarina, joka on vienyt kohti parempaa maailmaa. Käänteinä tarinassa ovat olleet kamppailut työstä ja toimeentulosta mutta myös laajemmin yhteisöllisyydestä ja yhdenvertaisuudesta. Työläinen tarinan tähtenä on rakentanut sosialismia, vapauden ja luovuuden valtakuntaa.

Tämä kirja syntyi ajatuksesta antaa joukolle kirjoittajia tehtäväksi kertoa, miltä tulevaisuuden vasemmisto näyttää ja mikä sitä liikuttaa. Saimme takaisin joukon tekstejä, jotka ovat ikkunoita vasemmiston kamppailuun tulevaisuudessa – ja tulevaisuudesta.

Poliittisella vasemmistolla on pitkä ja kunniakas historia, mutta mitkä asiat vievät liikettä eteenpäin? Yhtenäistä tarinaa kirja ei muodosta, vaan se antaa aineksia yhteiselle tarinoinnille.

Kirjan maalaama maisema liittyy paljolti yhteiskunnalliseen kriisitietoisuuteen ja yhteiskunnalliseen murrosaikaan. Ekologinen kriisi, talouskriisi, koronaviruspandemia, hyvinvointivaltion alasajo ja eriarvoisuuden kasvu sekä äärioikeiston nousu. Ajastamme ei todellakaan puutu kriisejä tai hälytystiloja. Kyse ei myöskään välttämättä ole vain kapitalismin normaalista kehityskulusta kriisien kautta. Voidaan nähdä, että olemme siirtyneet monikriisin aikaan, jossa kriisistä on tullut uusi normaali.

Kun poikkeustilasta tulee jatkuvaa, tulee politiikasta helposti vain tulipalojen sammuttamista. Yksikään kriisi ei varsinaisesti pääty uuden jo alkaessa. Ja vaikka politiikassa tehdään yhä paljon uudistuksia ja vaikka jatkuvasti sattuu ja tapahtuu, aivan liikaakin, alkaa aikakauttamme leimata eräänlainen pysähtyneisyys. Asiat vellovat, eikä tarina tunnu etenevän. Kehitys ei sittenkään kehity.

Tämän kirjan maalaama maisema on myös globaali. Vaikka katseemme on paikallinen ja jalkamme ovat suomalaisessa yhteiskunnassa, niin maisema, jossa kirjoittajat kirjoittavat, on koko maailman laajuinen. Yksikään aikakauttamme leimaavan monikriisin ulottuvuuksista ei ole vain paikallinen eikä ratkaistavissa vain paikallisin tai kansallisin keinoin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö poliittiset aloitteet ja uudistukset voisi olla yhä paljolti paikallisia tai kansallisia. Poliittinen toimijuutemme on paikantunutta, mutta paikallistoiminta tarkoittaa yhä useammin ratkaisujen etsimistä ja esittämistä asioihin, joiden olemus on sinänsä globaali, kuten niin ilmastokriisi kuin monikulttuurisuuskin hyvin ilmaisevat.

Kansainvälisyys on toki aina ollut leimallista vasemmistolaiselle liikkeelle, mutta sen sijaan, että 2000-lukua leimaisi kansallinen ja kansojen välinen rakentaminen, sitä leimaa glokaalisuus,

siis paikallisuus, jolla on suora yhteys globaaleihin huolenaiheisiin ja planetaarisiin ilmiöihin. Tämä ei toki kiellä, etteikö aidosti paikallisia ja kansallisiakin kysymyksiä yhä olisi, mutta yhteiskunnallisten kokemusten globaalin viitekehyksen hahmottaminen on yhä tärkeämpää 2000-luvun vasemmistolaisuuden ymmärtämiseksi. Kriisiytyvän maailman lisäksi kyse on globaalin tietoverkon rakentumisesta.

Olemme yhteiskunnallisen murroksen ja uuden ajan äärellä, mutta myös perinne ja liikkeeseemme kasautunut tietous ja tietoisuus kulkevat mukanamme. 2000-luvun vasemmistolaisesta tuntuu helposti, että kaikki on keksittävä uusiksi, mutta tosiasiassa moni polttava kysymys on kulkenut liikkeessämme jo pitkään. Esimerkiksi keskustelua kapitalistisen tuotannon tuhoisuudesta elinympäristölle on käyty aina työväenliikkeen alkuajoista saakka, vaikka vasta tälle vuosisadalle tultaessa vasemmisto on muuttunut varsinaisesti punavihreäksi ja ekososialistiseksi liikkeeksi. Sukupuolten välinen tasa-arvo ja rasisminvastaisuus ovat aina olleet osa vasemmistolaista aatemaailmaa, vaikka feministiset ja rasisminvastaiset kamppailut on täytynyt käydä myös vasemmiston sisällä, yhä 2000-luvullakin.

Ehkä jokin murros on kuitenkin tapahtumassa myös näitä koskien. Eriarvoisuudesta ei enää keskustella vain yhden ja toisen välisenä ristiriitana vaan moniperustaisena yhteiskunnallisten suhteiden kimppuna, joka tukahduttaa inhimillisen moneuden kukoistusta. Tasa-arvoon liittyy yhä vähemmän oletus samanlaisuudesta, ja se, mikä aiemmin näyttäytyi kysymyksenä "vähemmistöistä", alkaakin koskettaa meitä kaikkia, enemmistöä. On kaikkien vapautta mahdollistaa yksilöllisyyksien ilmaiseminen osana tasa-arvoista ja solidaarista yhteisöä.

Feminismin valtavirtaistumisesta huolimatta, tai luultavammin siitä johtuen, sosiaalisessa mediassa käytävät "kulttuurisodat" asettavat feministit vastakkain niiden arvojen kanssa, joista

uhkaa myös imeä lopunkin hapen niin työstä kuin arjestammekin. Valloittaakseen tulevaisuuden vasemmiston tulisikin valloittaa myös verkko sekä uutena julkisena tilana että yhteiskunnallisesti määrittyneenä teknologiana – ja ehkä päivittää hyvinkin perinteinen vaatimuksensa vapaa-ajasta koskemaan vapautta kaikkialle tunkeutuvasta suorittamisesta ja tehostamisesta.

Vasemmistolaisen työväenliikkeen kannalta yksi tietoteknologisen murroksen polttavista ilmiöistä on alustatalouden synty ja alustatalouden puitteissa syntyvät uudet työn ja toimeentulon hankkimisen muodot. Kuten ruokalähettien kamppailut ovat ensimmäisinä olleet kertomassa, uhkakuvana on, että alustatalouden uudet nousukkaat pistävät työelämän pelisäännöt uusiksi teettämällä työtä tavalla, joka näyttäytyy vakiintuneissa yhteiskunnallisissa puitteissamme muodollisesti itsenäisenä yrittäjätyönä, vaikka täyttääkin tosiasiallisesti enemmän tai vähemmän kaikki epäitsenäisen palkkatyön tunnusmerkit. Ruokalähettien kamppailut ovat mitä ilmeisimmin vasta ensimmäinen signaali ongelmakimpusta, joka on varsinkin palvelu- ja tietotyön aloilla kasvamaan päin.

Uuden työväen työtaisteluille on siis tilausta, mutta toistaiseksi on epäselvää, kykeneekö perinteisiin rintamiin ja sopimusyhteiskunnan kabinetteihin asemoitunut ammattiyhdistysliike niitä käymään. Lisäksi myös ilmeisen aito yrittäjätyö ja halu yrittää lisääntyy niin alustataloudessa kuin yhteiskunnassa yleisemminkin, vaikka tuloksena on usein yrittäjyyttä, jota luonnehtii samanlainen työn prekaarisuus ja epäitsenäisyys, jota vastaan ammattiyhdistysliike syntyi aikoinaan kamppailemaan. Lisäksi tässäkin olemme aikapolitiikan äärellä. Kiinnostus yrittäjyyteen liittyy mitä ilmeisimmin usein haluun hallita omaa aikaa, mutta todellisuus, johon yrittäjyys prekaareimmillaan johtaa, on nimenomaan ajanhallinnan menetys.

Tietoteknologisen ja kulttuurisen murroksen myötä edessä on tuskin kuitenkaan samanlaista järjestäytymistä suurten tuotantolaitosten ja kansallisvaltion mahdollistamiin kollektiivisiin

yksiköihin, joita keskitetyt ammattiliitot yhä ilmentävät. Tietoteknologinen murros vaikuttaa vahvistavan ennemminkin globaaleja arvoketjuja ja hajarakenteisia tuotantomalleja, joissa pienet ja keskisuuret yritykset näyttelevät suurta osaa. Ammattiyhdistysliikkeen perinteiset toimintatavat tuntuvat purevan huolestuttavan heikosti hajanaisen ja yksilöllistyneen työväen järjestämisen haasteisiin. Kirjassa avaamme ikkunaa asiaan katsauksella ruokalähettien kamppailuihin Euroopassa.

2020-luvun työelämän tilannekuva ja kamppaileva ay-liike olisi lopulta kuitenkin oman vasemmistolaisen kirjansa arvoinen aihe, jota tämä kirja raapaisee vain jäävuoren huipun pinnalta. Sama pätee tietoteknologiseen murrokseen, joka on vapaan ja demokraattisen sivistysyhteiskunnan sijaan vahvistamassa hyvää vauhtia paitsi työelämän ristiriitoja myös spektaakkeli- ja valvontayhteiskunnan kehitystä.

On myös välttämätöntä viitata Venäjän Ukrainassa käymään hyökkäyssotaan, joka on muuttanut eurooppalaista ja maailmanpoliittista tilannetta merkittävästi sitten kirjaprojektin alkamisen sekä tuonut esiin tarpeen päivittää vasemmistolaista analyysia kansainvälisistä valtasuhteista, jotka vaikuttavat muodostavan kaksi- tai yksinapaisuuden sijaan entistä verkostomaisemman vyyhden monine vallan keskittymineen ja turbulensseineen. Toisaalta sodan puhkeaminen Euroopassa on yhä vain korostanut Euroopan unionin ja pohjoismaisen yhteistyön merkitystä kansallisen tason ratkaisujen puitteina. Pohjoismaisen ja eurooppalaisen vasemmiston ja tällä tasolla muotoiltujen poliittisten aloitteiden ja yhteiskunnallisten tavoitteiden ajaminen oli joka tapauksessa pedattuna reilua ja ekologista siirtymää ja monikriisin hallintaa koskevassa ajattelussa jo ilman sotaakin. Eurooppalaisen ja jopa globaalin hallinnan tason uusi tuleminen voi olla onni onnettomuudessa.

Tämä kirja sisältää samoja teemoja, joita löytyy myös vasemmistoliiton vuonna 2022 hyväksytystä periaateohjelmasta. Yhteys ei ole

sattumaa, sillä kirja laitettiin tulille samaan aikaan periaateohjelmatyön kanssa, siitä kuitenkin itsenäisenä omana projektinaan. Kirja kiinnittää katseen valikoituihin teemoihin ja vie niitä ohjelmatyötä syvemmälle mutta avaa myös kokonaan uutta keskustelua ohjelmatyön sivusta. Kirja rakentaa poliittista toimijuutta, joka ei ole annettu vaan rakentuu kamppailuissa ja liikkuu yhteiskunnassa. Kollektiivinen toimijuus rakentuu kamppailujen jakamisesta. Sinun kamppailusi on myös minun kamppailuni.

Kirjan 17 kirjoittajaa käyvät läpi teemoja, kuten hoiva, eriarvoisuus, antirasismi, työelämä, identiteettipolitiikka, verkkoyhteiskunta, kaupungistuminen, työväenluokka ja ekologinen siirtymä. Poliittista ohjelmaa kirja ei muotoile vaan antaa aineksia sen uudistamiseksi. Osa kirjan kirjoittajista toimii puoluepoliittisessa vasemmistossa, osa kirjoittaa itsenäisinä ajattelijoina ja aktivisteina.

KAMPPAILU TULEVAISUUDESTA

Tulevaisuuden suuntaviivoja

LI ANDERSSON

Mielenosoittaminen on joskus myös ankeaa. Sen saimme tuntea, kun vuonna 2009 seisoimme päivä toisensa perään joulukuun hyytävässä tuulessa Kööpenhaminan ilmastokokouksen ulkopuolella. Vaikka kylmä hiipi luihin ja ytimiin, toi yhteinen viesti sisäistä lämpöä. Vaadimme enemmän ja nopeammin vaikuttavaa ilmastopolitiikkaa.

Tuo mielenosoitus on jäänyt minulle mieleen. 2000-luvun alussa ilmaston kuumeneminen oli Suomessa vielä melko marginaalisen joukon keskusteluissa. Liian usein olimme vain pieni sivussa seisova joukko, joka huusi kuuroille korville. Kun Kööpenhaminassa kohtasin ihmisiä Yhdysvalloista, Kanadasta ja muualta Euroopasta ja Pohjoismaista, jotka olivat kaikki tulleet kokouksen yhteyteen tuomaan kansalaisyhteiskunnan yhtenäistä viestiä, tunsin olevani osa suurempaa globaalia joukkoa. Me kaikki jaoimme saman tilannekuvan ja olimme valmiita toimimaan. Oloni oli toiveikas, sillä joukoissa on tunnetusti voimaa.

Palaan tuohon hetkeen usein, kun luen uutisia ilmasto- ja ympäristökriisin etenemisestä. En ole koskaan tuntenut niin konkreettisesti olevani osa globaalia liikettä kuin tuolloin Kööpenhaminassa. Ilmastoaktivismi on onneksi siirtynyt marginaalista keskiöön, ja ympäristöteemoista puhuvat poliitikot puoluekentän kaikilta

laidoilta. Valitettavasti tämä ei kuitenkaan ole tarkoittanut tilanteen helpottamista. Päin vastoin, nykyisin tiedämme, että tuhon etenemisen tahti on huomattavasti nopeampi kuin vuonna 2009 osasimme edes pelätä.

Vaikka jo tuolloin ilmastoasia tuntui kiireelliseltä, se sijoittui silti aikajanalla jonnekin tulevaisuuteen. Ilmastotoimet puuttuivat korkean tason päättäjien puheista ja toimista, mutta ajattelin, että tilanne saadaan korjattua ajoissa. Meillä on vielä aikaa. Aikaa voittaa tämä skaba.

Nyt 15 vuotta myöhemmin aika on kulunut loppuun, ja se kaikkein suurin kamppailu on jo hävitty. Ilmaston kuumenemista ei voi enää estää, ja se on jo nyt aiheuttanut joukon erittäin traagisia seurauksia ihmisille ja muille planeetan olennoille.

Olemme siirtyneet damage control -vaiheeseen. Sillä vaikka skaban voitto ei enää ole mahdollinen, on meillä yhä todella paljon hävittävää. Nyt taistelemme siitä, miten vakavaksi annamme ilmasto- ja monimuotoisuuskriisin mennä ja miten suureksi sopeutumistarve muodostuu. Jokaisella päästetyllä hiilitonnilla on väliä, ja jokainen lisätonni syventää jo nyt tapahtuvia ilmaston kuumenemisesta johtuvia haittoja. Elämme ilmastokriisin alkutahteja. Joka ikinen päätös, joka nyt tehdään tai jätetään tekemättä, vaikuttaa siihen, miten tarinamme jatkuu. Autammeko vai pahennammeko me tilannettamme.

Näissä puitteissa on joskus vaikeaa ylläpitää toivoa. Kun Kööpenhaminassa uskoin vakaasti, että aikaa vielä on, odotin poliitikkojen ryhtyvän toimiin saman tien. Mutta olemme ihmiskuntana tehneet liian vähän ja liian hitaasti.

Painetta luo tieto siitä, että 2020-luku on viimeinen vuosikymmen, jolla on mahdollista saada päästöt ensin pysähtymään ja sitten rajuun laskuun. Tämän jälkeen epävarmuus siitä, mitä peruuttamattomia keikahduspisteitä on ylitetty, lisääntyy niin, että parhaat sanat kuvaamaan mahdollista elämänmuotoamme on jatkuva turvattomuus.

Kun hahmottelemme vasemmiston, Suomen tai ihmiskunnan tulevaisuutta, meidän on ymmärrettävä, että se rakentuu kokonaan näiden perustavanlaatuisten globaalien kriisien määrittelemänä. Ilmasto- ja ympäristökysymykset asettavat tulevaisuudellemme reunaehdot. Ne voittavat politiikan ensimmäisen kamppailun, agendamäärittelyn, meidän puolestamme jo lähivuosina ja siitä eteenpäin aina.

Jatkuvat, mitä erilaisimmat kriisit ovat uutisotsikoiden ykkösinä sitä enemmän, mitä nyt jätämme hillitsemättä tulevaa monikerroksista ekologista ja sosiaalista kriisiytymistä. Planeetta on kotimme, ja jos kodin seinä, katto tai vesiputkisto hajoaa, ei voi nukkua tai laittaa ruokaa ennen kuin se on korjattu. Samalla tavoin köyhyyden poistaminen, tasa-arvon ja reilujen työehtojen ajaminen ja vähemmistöjen puolustaminen muuttuvat mahdottomiksi tavoitteiksi, jos ihmiset menettävät kotinsa, työnsä ja terveytensä ilmastosekasortoa paetessaan.

Ilmasto- ja ympäristöpolitiikan ei tule olla enää politiikan erillinen segmentti. Jokaista politiikan alan päätöstä tulee tarkastella myös ilmasto- ja ympäristönäkökulmasta. Käymme kilpaa aikaa vastaan siitä, kuinka pahaksi ilmasto- ja monimuotoisuuskriisi ehtii mennä. Samalla yritämme sopeutua siihen, miten vaikutukset näkyvät jo nyt ympäri maailmaa.

Millään muulla poliittisella tavoitteella ei ole väliä, jos epäonnistumme ilmasto- ja ympäristöpolitiikassamme. Tulevien vuosien ja vuosikymmenten ajan tämän aiheen tuleekin olla jokaisen vakavasti otettavan poliittisen liikkeen keskiössä. On asetettava talousjärjestelmä ja kaikki inhimillinen toiminta maapallon kantokyvyn rajoihin.

Mutta on selvää, etteivät nämä suuret tavoitteet toteudu, ellei moni asia muutu. Ihmiskunta ei ole tähän mennessä onnistunut tekemään lähimainkaan riittävästi katastrofin estämiseksi. Ajassa, jossa tietoa ilmastonmuutoksen ja luontokadon etenemisestä on

enemmän kuin koskaan ja jossa ratkaisujakin on jo kartoitettu vino pino, me olemme systemaattisesti epäonnistuneet kerta toisensa jälkeen toteuttamaan tarvittavat päätökset. Maapallo lämpenee ja ekosysteemit romahtavat. Me tiedämme, miksi näin tapahtuu, ja me tiedämme, mitä asialle pitäisi tehdä.

Vasemmistolainen tulevaisuus rakentuu mielestäni keskeisesti sen varaan, että me löydämme ratkaisuja siihen, mitä nyt pitäisi tehdä toisin.

Kapitalismin perusluonteeseen kuuluu altistaa kaikki resurssit ja hyödykkeet voitontavoittelun alaiseksi. Ainoaksi tavoitteeksi asetetaan maksimaalinen voitto ja ainoaksi arvomittariksi raha. Kapitalismi ei näe luonnolla itseisarvoa. Toimiva ekosysteemi, puhdas juomavesi tai uimakelpoinen meri on hyödyllinen vain, kun se tuottaa taloudellista lisäarvoa.

Vasemmistolainen politiikka on kautta historian nähnyt laaja-alaisemmin ja uskaltanut vaatia systeemitason muutoksia. Poliittinen liike, joka on aina ollut kykeneväinen tunnistamaan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän haitalliset seuraukset ihmisten autonomian, vapauden ja tasa-arvo kannalta, ymmärtää selkeästi saman yhteiskuntajärjestelmän haitallisuuden myös planetaarisille ekosysteemeille. Siksi juuri vasemmistolainen liike on se poliittinen liike, jonka täytyy saada tilannekuva nykytalousjärjestelmän muutostarpeista läpi myös muille. Vasemmistolainen analyysi on oikeassa siinä, että kapitalismi tuhoaa ihmisen ja luonnon. Nyt kun kriisiytyvä luonto on pakottanut kysymyksen yhä useamman huulille, on meidän paikkamme näyttää, millainen yhteiskunta ja talous on aidosti kestävä. Me voimme olla rakentamassa tietä ulos ympäristökatastrofin tieltä.

Ekokriisi edellyttää yhteiskunnan ekologista jälleenrakentamista – reilua siirtymää sellaiseen yhteiskuntaan, joka ei elä yli varojensa luonnon suhteen mutta joka nostaa ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin taloudellisen toiminnan itseisarvoiseksi tavoitteeksi.

Tätä uudelleenpriorisointia markkinat eivät taatusti tee. Siksi on ilmiselvää, että julkisen vallan pitää ottaa johtorooli. Julkisella vallalla on mahdollisuus investoida tarvittavaan infrastruktuuriin, jota tarvitaan niin kestävän liikkumisen, asumisen, ruoantuotannon kuin energiankin osalta. Tämän lisäksi juuri julkinen valta luo yksityiselle puolelle niin yrityksille kuin kansalaisillekin kaiken heidän toimintansa puitteet ja säännöt. Julkisen vallan on siis rohkeasti käytettävä sekä rahaa että sääntelyvaltaansa, jotta yhteiskunnallinen laiva saadaan kääntymään oikealle, turvalliselle kurssille.

Käytännössä tämä tarkoittaa paitsi energiankulutuksen ja luonnonvarojen kulutuksen vähentämistä kautta linjan myös siirtymistä pois fossiilienergiasta. On rakennettava uusi, kestävä energiainfrastruktuuri. Ilmastokriisin hillitseminen ei ole passiivista ei-minkään tekemistä vaan aktiivinen jättiponnistus, jolla kaikkien toimintatavat saadaan muutettua teollisuudesta maatalouteen ja yrittämisen reunaehtoihin. Tarvitaan myös fyysistä uutta infrastruktuuria etenkin uusiutuvan energian tuottamiseksi, ja sen lisäksi paljon uutta työtä, kun jo syntyneitä vahinkoja korjataan esimerkiksi luontoa ennallistamalla. Juuri tämän takia vasemmiston on pidettävä esillä reilun siirtymän lupausta toimeentulosta ja työntekijöiden välttämättömyydestä urakan onnistumisessa.

Samalla koko taloudellisen paradigman on muututtava. Laaja investointiohjelma vihreän siirtymän toteuttamiseksi ja teollisuuden ja kotitalouksien tukemiseksi edellyttää, että ilmastokriisin hoitoon ollaan valmiita suhtautumaan samalla tavalla kuin koronapandemian hoitoon tai maanpuolustukseen. Ne ovat pakollisia investointeja, joiden toteuttaminen niin nopeasti kuin mahdollista on paitsi välttämätöntä ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta myös taloudellisesti järkevää.

Tässä maailman tilassa ja ajassa olemme kuitenkin olleet pakotettuja edistämään ympäristöpolitiikkaa myös nykyisessä talous-

järjestelmässä. Samalla kun kamppailemme suuremman systeemitason muutoksen eteen, meidän tulee edistää ilmastopolitiikkaa myös kapitalistisen järjestelmän raameissa ja markkinoiden mekaniikkaa hyödyntäen. Monet yritykset ovatkin aidosti olleet tekemässä kunnianhimoista ilmasto- ja ympäristöpolitiikkaa.

On kuitenkin selvää, ettei näitä kriisejä voida jättää vain markkinoiden ratkaistavaksi. Kapitalistista talouskasvua ei ole onnistuttu kytkemään irti ympäristöhaitoista.

Yksilöiden roolia kuluttajina ei tule väheksyä, mutta tosiasia on, että tarvittavan muutoksen mittakaava on sellaista luokkaa, että päätökset on tehtävä sekä valtiotasolla että globaalilla tasolla. Yksilöiden merkittävin rooli ilmastotyössä onkin asenneilmapiirin luojina ja muutoksen vaatijoina.

Ympäristöpolitiikka onkin tällä hetkellä vahvasti asenneilmapiirin vankina. Luonnosta puhuminen herättää paljon tunteita. Kriisin edetessä yhä useampi sukupolvi kasvaa epävarmuuden ja suoranaisen pelon keskellä. Samalla luonto ja sen hyvinvointi on keskeinen tekijä monen elinkeinon näkökulmasta. Ihmisten henkilökohtaiset intressit ja toiveet ovat ristiriitaisia.

On keskeistä, että onnistumme poliittisessa diskurssissa huomioimaan ilmasto- ja ympäristöpolitiikan psykologisen ulottuvuuden. Tunnepitoinen aihe on poikkeuksellisen altis vastakkainasetteluille, populismille ja disinformaatiolle. Joukkojen mobilisoiminen muutoksen toteuttamiseen vaatii myös tunnetason yhteyden.

Meidän on pystyttävä luomaan sellainen moniääninen ja monikasvoinen rintama, joka eroavaisuuksistaan huolimatta pystyy yhdistymään saman vaatimuksen taakse: rakennetaan viimein yhdessä kestävä yhteiskunta.

Vaikka ilmasto- ja luontokriisi on koko ihmiskunnan historian suurin kriisi, emme saa vaipua epätoivoon. Kaikkein vaarallisinta on, jos toteamme ongelmien olevan liian suuria ratkaistaviksi. Meillä ei ole varaa apatiaan. Meillä ei ole varaa lamaannukseen.

Siksi ilmastonmuutoksen ja luontokadon vakavuuden viestimisen ohella meidän on luotava myös toivoa. Uskon vahvasti, että juuri tunteilla voimme saada muutoksen toteen. Tilanne on vakava, mutta avaimet ratkaisuun ovat olemassa. Joukossa on uskomaton voima, ja kun keskitymme työhön yhdessä, mieli kääntyy lamaannuksesta toiveikkuuteen. Tämän tiedän kokemuksesta itse. Yhdessä me voimme luoda valoisan, vasemmistolaisen tulevaisuuden kaikille, ei harvoille.

Kohti uutta valtavirtaa – vasemmistolainen journalismi 2020-luvulla

TOIVO HAIMI

Ennen kuin aloitin työt Kansan Uutisissa, olin lehden tilaaja. Vuosien ajan joka perjantai Kansan Uutisten Viikkolehti mätkähti asuntoni oven postiluukusta eteisen lattialle. Useimmiten nostin lehden lattialta, silmäilin hetken sen kantta, selailin lehden sisällön läpi ja heitin nivaskan paperinkeräyskoriin sen kummemmin asiaa ajattelematta. Olin lehden tukija mutta en sen lukija.

Lehdessä oli ani harvoin sellaisia juttuja, joita olisin erityisesti halunnut lukea. Kiinnostavimmat jutut tuli luettua verkkolehdestä. Tilasin Viikkolehteä puhtaasti solidaarisuudesta. Halusin tukea lehteä, sen olemassaoloa ja sen tekemää työtä.

Ystäväpiiriini kuuluu paljon vasemmistolaisia toimijoita ja Kansan Uutisten tilaajia, ja monilla oli vastaavanlaisia kokemuksia. Lehteä kyllä tilattiin, mutta sitä ei tilattu siksi, että se olisi ollut erityisen houkutteleva tai mukava lukea. Sitä tilattiin velvollisuudentunteesta liikettä kohtaan ja tuen osoituksena vasemmistolaiselle journalismille mutta myös eräänlaisena vasemmistolaisen identiteetin rakennuspalikkana.

Lehden sisällössä itsessään ei ollut mitään valittamista. Kyse oli pikemminkin tuon sisällön esittämisestä. Kansan Uutisista välittyi mielikuva raskaasta ja huumorintajuttomasta lehdestä, jonka sivuilla kerrottiin, millaisin eri tavoin maailma oli menossa päin helvettiä. Tietenkin lehdessä oli ollut myös erinomaista journalismia ja lukemisen arvoisia juttuja, mutta yleinen vaikutelma omassa ystäväpiirissäni oli se, että Kansan Uutiset oli hieman nolo läpyskä, jota ei oikein kehdannut pitää esillä kotona tai lukea julkisella paikalla.

Aloitin työt Kansan Uutisissa elokuussa 2021 ja halusin olla mukana korjaamassa asiaa. Maaliskuussa 2022 lehti uudistui ja muutti muotoaan kerran kuukaudessa ilmestyväksi aikakauslehdeksi. Uudistusta tehtäessä minulle oli tärkeää saada aikaan lehti, jota kukaan ei enää haluaisi heittää lukematta paperinkeräyskoriin. Halusin, että jokaisesta lehdestä löytyisi edes yksi juttu, jonka kuka tahansa voisi lukea ja oivaltaa jotain uutta. Ennen kaikkea halusin olla mukana tekemässä lehteä, jonka uusinta numeroa odotettaisiin innolla ja jonka paperiversiota voisi ylpeästi esitellä myös muille kuin tulenpalaville vasemmistoaktivisteille. Se tarkoitti sitä, että lehdessä oli oltava timanttista sisältöä, mutta myös sitä, että tuo sisältö oli esitettävä esteettisellä ja kiinnostavalla tavalla.

Päätoimittajamme Jussi Virkkunen on sanonut, että puoluelehdillä on tulevaisuus, jos ne keksivät olemassaololleen syyn. Jos lehteä tilataan pelkästä velvollisuudentunteesta tai solidaarisuudesta eikä itse sisällön takia, ollaan hakoteillä.

Puoluelehdet eivät myöskään ole itsestäänselvyys. Vihreät lakkautti oman puoluelehtensä Vihreän Langan joulukuussa 2019, ja puolue päätti käyttää lehden kustantamiseen käytetyt rahat suoraan puolueviestintään. Vihreän Langan lakkauttaminen oli kehno päätös. Monissa politiikan asiakysymyksissä vihreät menettivät aloitteen, kun heidän politiikkaansa käsiteltiin muiden medioiden kautta ja näkökulmista, jotka olivat heille epäedullisia. Markkinointiviestintä, tapahtui se sitten sosiaalisessa tai perinteisessä

mediassa, ei kykene saamaan aikaan samanlaista vaikutusta julkiseen keskusteluun kuin journalistinen media. Puoluelehti sinänsä ei kuitenkaan ole minkään arvoinen, vaan sen vision pitää olla selvä ja sen pitää tuoda lisäarvoa julkiseen keskusteluun.

Uskon, että aatteellisen lehdistön aika ei ole ohi – päinvastoin. Edelleen on kysyntää ja tarvetta avoimesti aatteelliselle ja valtavirtaa haastavalle medialle. Tästä kertoo esimerkiksi se, että monet Euroopan suurista päivälehdistä, kuten The Times, Le Monde, The Guardian tai Frankfurter Allgemeine Zeitung tunnustavat aatteellisuutensa ja tuovat sen esille.

Kansan Uutisten ja muiden vasemmistolaisten medioiden vahvuus on siinä, että ideologiaa ei peitellä eikä aatteen kynttilää pidetä vakan alla. Journalismia tehdään aina jostain näkökulmasta, ja aatteellisen lehdistön vahvuus on siinä, että tuo näkökulma sanotaan ääneen.

Useimmat valtavirtamediat Suomessa pyrkivät häivyttämään aatteet ja ideologiat journalismistaan ja esiintymään objektiivisina ja puolueettomina. Kanava-lehden numerossa 4/2022 julkaistu selvitys Iltalehden politiikan journalismista kuitenkin osoitti, että Iltalehti käsittelee politiikkaa oikeistolaisista lähtökohdista ja näkökulmista. Sanna Marinin hallitus sai Iltalehden politiikan toimitukselta erilaista ja ideologisempaa kritiikkiä kuin sitä edeltänyt Juha Sipilän porvarihallitus. Sipilän hallituksen oikeistolaista talouspolitiikkaa kiiteltiin, kun taas Marinin hallituksen toimia moitittiin. Analyysin kirjoittaneet tutkijat Heikki Luostarinen ja Raimo Salokangas kirjoittivat, että Iltalehti kehuu porvarihallitusta ja haukkuu punavihreää hallitusta. Vallan määrä ei kirjoittajien mukaan ole tärkeää vaan politiikan suunta. Neutraalina tiedonvälittäjänä esiintynyt lehti olikin todellisuudessa valinnut puolensa – keskiviivan oikealta puolelta. Asiaan vaikuttaa tietenkin myös se, että ideologinen journalismi tuntuu objektiiviselta ja puolueettomalta sille yleisölle, joka jakaa saman aatemaailman.

Avoimesti aatteellisen lehden, kuten Kansan Uutisten, yleisö tietää saavansa sisältöä vasemmistolaisista näkökulmista, eikä vaikuttimia journalismin taustalla tarvitse arvailla. Tällä tavalla avoin aatteellisuus myös vahvistaa lehden uskottavuutta. Meitä on turha syyttää puolueellisuudesta, koska emme ole väittäneet olevamme puolueettomia. Olemme määritelleet Kansan Uutiset vasemmistolaiseksi mediaksi. Lehti on vasemmistoliiton pää-äänenkannattaja, ja merkittävä osa tuloistamme tulee puolueelta, mutta se ei tarkoita sitä, että meidän pitäisi olla vain osa puolueen vaalikoneistoa. Kansan Uutisten tehtävänä ei myöskään ole toimia puoluejohdon megafonina. Puolueen, sen politiikan ja sen johtajien jatkuva kehuminen todennäköisesti päinvastoin rapauttaa uskottavuuttamme yleisön silmissä.

Kansan Uutiset on osa vasemmistolaista kenttää. Kun teemme lehteä esimerkiksi vaalien alla, on mietittävä myös sitä, onko julkaistu sisältö yhdenmukaista sen kanssa, mitä tavoitteita vasemmistoliitto vaaleissa ajaa. Paperilehden on oltava sellainen, että aktiivit haluavat jakaa sitä vaaliteltoilla. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö juttuja tehtäisi korkeiden journalististen standardien mukaan.

On totta, että Kansan Uutiset on monessa asiassa samaa mieltä kuin vasemmistoliitto, mutta pää-äänenkannattajan pitää kyetä kritisoimaan myös puoluetta. Tässä päästään ikuisuuskysymykseen vasemmiston itsekritiikistä. Vasemmistoa kritisoivat jo valmiiksi myös porvarit, mutta vasemmiston itsekritiikki vaikuttaa olevan myös useimpien vasemmistolaisten suosikkiharraste. Ratkaiseva ero onkin siinä, että oikeiston piirissä vasemmistoa kritisoidaan sen takia, että oikeistolaiset haluavat vasemmiston häviävän. Vasemmistolaiset sen sijaan harrastavat liikkeensä itsekritiikkiä, koska he haluavat muuttaa maailmaa paremmaksi ja koska he haluavat vasemmiston voittavan ja saavuttavan tavoitteitaan.

Pää-äänenkannattaja antaa puolueelle myös mahdollisuuden hallita siitä käytävää keskustelua ja narratiivia. Kun oma media

haastattelee puoluejohtoa, kansanedustajia tai puolueen luottamushenkilöitä, voivat henkilöt puhua vapaammin ja tietoisina siitä, että heidän ajatuksiaan ei ymmärretä ainakaan tahallaan väärin. Haastattelua voidaan toki siteerata tarkoitushakuisen ilkeästi muualla, mutta sellaiseen on vaikeampi vaikuttaa.

Oma media tarjoaa alustan sellaiselle vasemmistolaiselle debatille, jota voi käydä hyvässä uskossa ja yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Kansan Uutisten tehtävä on olla rakentava mutta kriittinen ääni vasemmistolaisen liikkeen sisällä ja sen ympärillä.

Kutsumme Kansan Uutisia mediaksi lehden sijaan. Tällä tarkoitamme sitä, että 2020-luvun muuttuneessa mediaympäristössä pelkkä paperilehti ei enää riitä mielenkiinnon herättämiseen tai yleisön palvelemiseen ja vuorovaikutukseen sen kanssa. Tarvitaan toimiva ja elävä verkkolehti, aktiivista sosiaalisen median hyödyntämistä sekä journalismin tuomista uusille alustoille, kuten podcasteihin ja YouTubeen. Jatkossa paperinen lehti on vain yksi – joskin tärkein – osa mediakokonaisuutta. Se on myös kokonaisuuden ainoa osa, joka tuottaa tuloja: verkkolehti, sosiaalisen median sisältö ja podcastit ovat yleisölle maksuttomia. Niiden tekemistä rahoitetaan paperilehden tilausmaksuilla ja ilmoitusmyynnillä.

Lisäksi on huomautettava, että sosiaalisen median toimintatapa kannustaa yksilön tasolla tapahtuvaan vaikuttamiseen esimerkiksi kulutusvalintojen kautta. Sosiaalisessa mediassa henkilöbrändääminen ja yksilöiden aktivointi toimii, mutta vasemmisto on oleellisesti joukkovoimainen liike. Näiden yhteensovittaminen onkin vasemmistolaisen median haaste.

Voiko tällainen avoimen vasemmistolainen mediakokonaisuus menestyä? Muutama rohkaiseva esimerkki tulee hieman yllättäen Yhdysvalloista: 2010-luvulla perustetut amerikkalaiset vasemmistolehdet Jacobin ja Current Affairs ovat pystyneet vakiinnuttamaan asemansa ja laajentamaan toimintaansa. Jacobin ja Current Affairs ovat pärjänneet siksi, että ne ovat kyenneet luomaan sisältöä, joka

vastaa niiden kohdeyleisön mielenkiinnon kohteita. Edellä mainituissa lehdissä julkaistaan artikkeleita ilmastokriisistä ja luontokadosta, miljardööriluokan mielivallasta ja nuorten kapenevista tulevaisuudennäkymistä. Lehdet ovat löytäneet yleisönsä, koska ne kirjoittavat oikeasti tärkeistä ihmisiä puhututtavista ilmiöistä. Sisällöt myös tarjoavat ratkaisuja ja vastauksia ihmiskuntaa kohtaaviin suuriin kriiseihin. Markkinahenkisesti voitaisiin todeta, että sisältö vastaa tarjonnallaan asiakkaidensa kysyntään.

Tietenkin osa yhdysvaltalaisten vasemmistolehtien menestystä on ollut niiden englanninkielisyys. Englanti on kansainvälisyyden kieli, ja englanninkielisellä sisällöllä tavoittaa lukijoita koko maailmassa, ei vain Yhdysvalloissa tai Britanniassa. Kansan Uutisten tilanne on haastavampi, sillä suomenkielisen median potentiaalinen kohdeyleisö on melko pieni. Emme kuitenkaan tavoittele maailmanlaajuista yleisöä ja kansainvälistä näkyvyyttä, vaan meille riittää oikein mainiosti vaikuttaminen suomalaiseen julkiseen keskusteluun.

Puoluelehdistö ei ole Suomessakaan säästynyt maailmanlaajuiselta median murrokselta. Paperilehtien lukija- ja tilaajamäärät ovat laskussa, mainostulot hupenevat ja paperille painettu lehti jää nopeatempoisessa uutisrytmissä digitaalisten välineiden jalkoihin. Kansainväliset mediajätit kilpailevat samoista lukijoista suomenkielisten lehtien kanssa, kun New York Timesin digitilauksen saa 20 eurolla vuodessa.

Perinteisen lehdistön ja tiedotusvälineiden ansaintalogiikka ei enää toimi internetin ja sosiaalisen median aikakaudella. Kansalaisilla on laajakaistayhteyksien ja sosiaalisen median yleistymisen myötä vapaa ja käytännössä rajaton pääsy uutisiin ja näkökulmiin. Yleisö on myös ehtinyt tottua saamaan mediasisältöä maksutta, joten maksumuurin takana olevat artikkelit jätetään mieluummin lukematta.

Poliitikot voivat milloin tahansa itse päästä ääneen sosiaalisessa mediassa tai podcasteissa ilman tarvetta päästä haastateltaviksi. Tämä vähentää kansalaisten tarvetta maksaa kuluttamastaan

mediasta, kun politiikasta pysyy kärryillä seuraamalla suosikkipoliitikkojaan Instagramissa.

Samalla politiikka itsessään on *medioitunut*. Poliitikot suunnittelevat politiikkaa sen perusteella, miltä asiat näyttävät mediassa. Puolueiden, poliitikkojen ja ehdokkaiden viestintä on suunniteltua ja tarkoitushakuista. Viestinnän rooli politiikan tekemisessä on muutenkin korostunut. Medioituminen tarkoittaa myös sitä, että äänestäjät saavat tietoa politiikasta ensisijaisesti median kautta. Yksittäisen ihmisen rooli politiikassa on muuttumassa kansalaisesta eräänlaiseksi urheilujoukkueen faniksi, joka seuraa kannattamansa joukkueen edesottamuksia median kautta.

Aikaisemmin poliitikot tarvitsivat mediaa saadakseen itseään ja ajamiaan asioita julkisuuteen. Nyt poliitikot voivat sosiaalisen median kautta viestiä ajatuksiaan suoraan kansalaisille ilman tarvetta päästä median haastateltaviksi.

Mikä on vasemmistolaisen median paikka tällaisessa maailmassa, ja miten vasemmistolainen media pärjää muuttuneessa mediaympäristössä?

Ainakaan aatteellisen lehdistön ei ole syytä lähteä mukaan kilpailemaan politiikan päivittäisuutisoinnista. Sen hoitavat Suomessa hyvin valtakunnalliset uutismediat, kuten Yle, Helsingin Sanomat ja aikakaus- ja iltapäivälehdet.

Sen sijaan Kansan Uutiset tekee jatkossa entistä paremmin toimitettuja, taustoittavia ja selittäviä sisältöjä politiikan suurista kysymyksistä. Tuomme esille ja popularisoimme vasemmistolaisia näkökulmia ja analyysejä aikamme ilmiöistä ja puheenaiheista. Tavoitteena tulee olla vasemmistolaisten näkemysten tuominen ulos marginaalista ja kohti valtavirtaa. Marginaalissa on turvallista, mutta vain valtavirrassa vasemmistolaiset näkökulmat saavat vaikutusvaltaa.

Julkaisemme uutisia ja näkökulmia, jotka herättävät yleisössä kysymyksiä: Miksi tämä on näin? Onko tämä oikein? Voisiko

yhteiskunnan järjestää toisella tavalla? Miten? Näihin kysymyksiin vastataan vasemmistolaisella politiikalla. Media luo kysyntää, johon politiikan on vastattava tarjonnalla.

Aikakauslehtenä ilmestyvä Kansan Uutiset antaa tekijöilleen huomattavasti enemmän aikaa ja tilaa pitkille artikkeleille vanhaan Viikkolehteen verrattuna. Kun juttujen tekemiseen on aikaa kuukausi, on mielekkäämpää suunnitella jutun näkökulmia ja haastateltavia sekä kasata tekstistä ja kuvista toisiaan tukeva kokonaisuus.

Kerran kuukaudessa ilmestyvää paperilehteä on tehtävä myös erilaisella ajattelutavalla kuin viikoittaista tai päivittäistä sanomalehteä. Juttujen on kestettävä aikaa, ja niiden on herätettävä lukijoissa ajatuksia myös kauan julkaisemisen jälkeen. Jokaisen vasemmistoliiton piirijärjestön syyskarkeloista raportoiminen ei valitettavasti tällaisen lehden tekemiseen sovi.

Median tehtävänä on myös viihdyttää. En usko, että monikaan meistä haluaa tulla kotiin rankan työ- tai opiskelupäivän jälkeen ja sen jälkeen viettää vapaa-aikaansa lukemalla siitä, miten maailma on hirveä paikka, jossa miljardöörien aiheuttamat kriisit tuhoavat tavallisten ihmisten elämän – vaikka se pitäisikin paikkansa. Mediaa ei kuluteta vain siksi, että se on sivistävää, vaan myös sen takia, että se on mukavaa. Tämä tarkoittaa sitä, että ollakseen kiinnostava vasemmistolaisen median on osattava olla myös viihdyttävä.

Kyse ei ole siitä, että maailman ongelmista ja kriiseistä ei pitäisi kirjoittaa. Yleisö haluaa edelleen tietää maailman ongelmista, mutta niistä pitää osata kertoa kyllin selkeästi ja analyyttisesti, ilmiöiden syy-seuraussuhteet osoittaen.

Kun kirjoitetaan isoista ja laajoista yhteiskunnallisista ilmiöistä, on juttujen oltava persoonallisia. Huumoriakin saa olla mukana, vaikka käsiteltäisiin vakavia asioita. On hyvä muistaa, että satiiri on aina ollut yksi vasemmistolaisten taiteilijoiden, keskustelijoiden ja jopa teoreetikoiden käyttämä tyylilaji. Jopa itsensä Karl Marxin tuotanto sisältää kuivakan teorian lisäksi myös nokkelaa huumoria.

En tietenkään kannata Kansan Uutisten muuttamista viihdelehdeksi. Vaikeiden yhteiskunnallisten ilmiöiden esille tuominen on tärkeä osa vasemmistolaista mediaa, eikä persoonallinen ja viihdyttävämpi äänensävy ole ristiriidassa tärkeistä asioista uutisoimisen kanssa. Median äänensävyn on kuitenkin oltava tietynlainen, jotta maailman epäoikeudenmukaisuuksista, sorrosta ja kriiseistä kertovat sisällöt eivät lannistaisi. Lannistumisen sijaan haluamme herättää yleisössä toivoa ja tahtoa toimia paremman maailman puolesta.

Työväenliikkeen alkuaikoina varhaisilla vasemmistolaisilla aktivisteilla ei ollut juurikaan mahdollisuuksia saada aatettaan esille ajan porvarillisessa lehdistössä. Vasemmistolainen lehdistö syntyi aikanaan aidosta tarpeesta saada medianäkyvyyttä liikkeen tavoitteille ja poliitikoille. Tämä tarve on edelleen olemassa. Vasemmistolaisen median yhtenä tärkeänä tehtävänä on toimia julkisuusalustana aloitteleville aktivisteille, ajattelijoille ja poliitikoille, jotka eivät ole vielä laajemmin tunnettuja.

Vaikka onkin totta, että sosiaalisessa mediassa kuka tahansa voi julkaista ajatuksiaan yleisölle ilman perinteisen median välikättä, on vasemmistolainen media iso vetoapu myös sosiaalisessa mediassa. Pelkästään Facebookissa Kansan Uutisilla on yli 13 000 seuraajaa ja Twitterissä yli 10 000. Yksittäiseltä kansalaiselta menee vuosia saadakseen itselleen vastaavankokoista yleisöä, mutta Kansan Uutiset tarjoaa vasemmistolaisille ponnahduslaudan julkisuuteen. Joissain tapauksissa se tarkoittaa paperilehdessä julkaistua haastattelujuttua tai kolumnia, toisissa taas omaa podcastia tai YouTube-sarjaa Kansan Uutisten tuottamana.

Vasemmistolainen media voimistaa ja voimauttaa vasemmistolaisia ääniä yhteiskunnassamme. Yhteiskunnallisia liikkeitä on kautta historian rakennettu lehtien ympärille ja niiden kautta, ja sama pätee edelleen. Oma media voi olla vasemmistolaiselle liikkeelle väline passiivijäsenten aktivoimiseen ja aktiivijäsenten

sivistämiseen. Se tarjoaa aatetta tunteen tueksi, argumentteja aatteen tueksi ja rohkaisee lähtemään mukaan toimintaan.

Oma näkemykseni on se, että 2020-luvulla Kansan Uutiset on vasemmistolaisuutta ja vasemmistolaista politiikkaa popularisoiva yleismedia. Sitä tarvitaan, jotta vasemmistolaisia näkemyksiä saadaan osaksi valtavirtaa, osaksi mahdolliseksi ja hyväksytyksi koettua politiikkaa.

Kansan Uutisten ei ole syytä olla uusia poliittisia avauksia tekevä tai jotain erityistä aatteellista linjaa vetävä akateeminen julkaisu. Lehden tavoitteena on vakuuttaa myös muut kuin tulenpalavat vasemmistolaiset siitä, että toisenlainen maailma on mahdollinen, ja siitä, että vasemmistoliitto on puolue, joka voi rakentaa tuota maailmaa. Uusia luovia avauksia ja teoreettisiakin näkökulmia tarvitaan, mutta niitä varten on oltava muita medioita. Niiden ei tarvitse olla painettuja lehtiä, vaan ne voivat olla esimerkiksi pelkästään digitaalisia, kuten brittiläinen vasemmistolainen Novara Media. Kansan Uutiset voi kuitenkin olla mukana yhteistyössä ja tarjota julkaisualustan erilaisille mediaprojekteille.

Jotta mikään poliittinen aate tai liike voisi menestyä, on sen saavutettava valtaa. Edustuksellisessa demokraattisessa järjestelmässä valtaa saa suosiolla, tunnettuudella ja luottamuksella. Luottamuksen hankkiminen on poliitikkojen hommaa, mutta suosiota ja tunnettuutta saa laadukkaasti tuotetulla medialla. Sellainen media rakentaa tulevaisuuden vasemmistoa.

Katoaako vasemmisto luokan mukana?

ANNA KONTULA

Tässä artikkelissa pohdin, miten kärjistyvä ympäristökatastrofi vaikuttaa vasemmistoon poliittisena liikkeenä.

Lähden liikkeelle oletuksesta, että ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden hupeneminen ja näiden rinnakkaisilmiöt ovat parhaillaan siirtämässä ihmiskuntaa uuteen historialliseen vaiheeseen. Kutsun näitä maapallon elollista toimintaa muuttavia, lähtökohtaisesti ihmisen aiheuttamia kehityskulkuja jatkossa ympäristökatastrofiksi.

Ympäristökatastrofia ei voi enää kokonaan estää. Sen hillitseminenkin edellyttää siinä määrin laajamittaisia muutoksia fossiilikapitalismiin, että voidaan puhua historiallisesta katkoksesta. Mikäli ympäristökatastrofin pysäyttämiseen tähtäävissä toimissa ei onnistuta, tuottavat elämän ehdoissa tapahtuvat muutokset mittaluokaltaan vielä suuremman muutoksen.

Kun yhteiskuntien luonnontieteelliset reunaehdot näin väistämättä menevät uusiksi, tavalla tai toisella, muuttuvat myös niiden rakenteet. Yksi näistä rakenteista on luokka.

Luokkakonflikti ja sen säätely parlamentarismin keinoin syntyivät, kun läntinen maailma siirtyi vähitellen agraariyhteiskunnasta

teolliseen aikaan. Ne ovat siis kiinteästi sidoksissa järjestelmään, joka perustuu kierros toisensa jälkeen kiihtyvään kulutuskulttuuriin ja fossiilisten luonnonvarojen käyttöön. Myös vasemmisto ideologiana, liikkeenä ja identiteettinä syntyi teolliseen yhteiskuntaan.

Ei ole mitään syytä olettaa, että nämä teollisen yhteiskunnan rakenteet vastaisivat vallan säätelytarpeisiin myös tulevaisuudessa. Paljon todennäköisempää on, että nyt käynnissä olevia vuosikymmeniä tullaan myöhemmin pitämään sekavana siirtymäkautena uuteen aikakauteen.

Toistaiseksi on vielä auki, millainen tämä uusi aika on ja millaiseksi se rakentaa päätöksentekonsa. Todennäköistä kuitenkin on, että sen perspektiivistä teollisen ajan vasemmisto ja muut poliittiset voimat tuntuvat yhtä lailla menneisyydeltä kuin meistä yksinvaltius, hatut ja myssyt.

Teollisen ajan poliittiset liikkeet ovat olleet vahvasti luokkaliikkeitä. Niiden loiston päivät sitoutuvat luokkiin, samoin potentiaalinen haipuminen tai muodonmuutos – sopeutuminen uuteen aikaan.

Luokka

Luokkaa on mahdotonta määritellä jäännöksettä ja tarkkarajaisesti. Sen hahmottamista vaikeuttaa, että se on puhtaasti sosiaalinen (ihmisen luokka-asemaa ei voi esimerkiksi tunnistaa geneettisesti), että sen kategoriat määräytyvät useamman muuttujan perusteella ja että ne ovat jatkuvasti liikkeessä. Luokkien väliselle ei-kenenkään-maalle jää ryhmiä, jotka kantavat useamman luokan ominaispiirteitä.

Rajakiistoistaan huolimatta luokat ovat kuitenkin selkeästi havaittavissa – sekä tutkimuskohteena että ihmisten subjektiivisena

kokemuksena. Taloudellisiin suhteisiin kiinnittyvä eriarvoisuus ei laske lineaarisesti, vaan rakenteessa on portaita. Kullakin näistä askelmista on merkkejä ja resursseja, joita muut pitävät sille ominaisena ja joita ryhmän jäsenet kantavat identiteetissään.

Luokkatutkimuksen suurista linjoista marxilainen korostaa tuotantosuhteiden kautta järjestyneitä valta- ja omistussuhteita. Weberiläisessä perinteessä taas painotetaan edellisten ohella myös yksilön markkina-asemaa määrittäviä tekijöitä, erityisesti ammattia sekä koulutus- ja tulotasoa. Nyky-Suomessa vahvoja luokkatunnuksia ovat ainakin ammatti, koulutustaso sekä oma tai kotitalouden varallisuus. Heikompia, mutta silti selvästi luokkasidonnaisia ovat erilaiset elämäntapavalinnat – esimerkiksi asumismuoto, harrastukset, pukeutuminen ja musiikkimaku.

Luokan määrittelemiseen omaisuuden, koulutuksen tai ammatin kautta liittyy tietysti myös suuria kysymysmerkkejä. Ammattiperustaiset luokkajaottelut kehitettiin aikana, jolloin puolet työikäisestä väestöstä ei virallisesti käynyt palkkatöissä: naiset työnnettiin suurpiirteisesti luokkakategorioihin isiensä ja aviomiestensä mukaan. Sittemmin yleistynyt naisten työssäkäynti ja laajentuneet naisvaltaiset alat eivät näihin luokitteluihin oikein istu.

Myös keskiluokka on tuottanut luokkatutkimukselle paljon päänvaivaa. Teollisen kauden alussa tämä ryhmä oli verraten ohut ja sitä pidettiin lähinnä menneiden kiltajärjestelmien jäänteenä. Nykyisiin mittoihinsa keskiluokka on kasvanut vasta 1900-luvun lopulla julkisen sektorin ja rajusti nousseen koulutustason myötä. Siksi myös sille on jouduttu raivaamaan luokka-analyyseissä tilaa jälkikäteen, osin keinotekoisesti.

Näistä historiallisen muutoksen synnyttämistä akateemisista pulmista huolimatta on luokkajärjestys itsessään edelleen olemassa. Useimmat suomalaiset osaavat lukea luokkatunnuksia ja määritellä jollakin tavoin oman luokka-asemansa. Kiinnostava ja paljon enteilevä muutos kuitenkin on, että verraten harva hahmottaa

yhteiskuntaa luokkien kautta tai kokee luokan tärkeäksi osaksi identiteettiään. Luokka on kadonnut myöskin journalistisista yhteiskunta-analyyseistä ja joutunut yhteiskuntatieteissäkin hyväksymään samanveroisena rinnalleen muita jakoja.

Porvarillisen yhteiskunnan sokeus luokille, niiden merkityksen vähättely tai jopa olemassaolon kieltäminen eivät ole sinällään uusia ilmiöitä. Valtaapitävillä on taipumus vaieta yhteiskunnallisista konflikteista, ja koska luokka oli alusta saakka elimellisesti kytköksissä työn ja pääoman ristiriitaan, länsimainen porvaristo on ponnekkaasti kiistänyt sen jo 1800-luvulta lähtien. Sen sijaan vasemmistolaisille liikkeille luokka on ollut koko teollisen ajan avainkäsite. Siksi enteellistä on nimenomaan se, että vasemmisto ottaa etäisyyttä luokkajärjestykseen.

Luokan ja vasemmiston yhteys

Viimeistään 1800-luvun loppupuolelta lähtien kirjavaa vasemmistoaatteiden kenttää yhdisti näkemys työn ja pääoman välillä vallitsevasta sovittamattomasta ristiriidasta. Ajateltiin, että teollisen yhteiskunnan päärooleja näyttelivät työtään myyvä työväenluokka ja pääomaa hallinnoiva porvaristo. Koska arvoa syntyi vain työstä, pääomien kasautuminen oli mahdollista vain, koska porvari ei maksanut työstä tekijälleen täyttä hintaa.

Edellisestä seuraa, että työvoiman myyjän ja ostajan intressit ovat pysyvästi vastakkaiset: mitä suurempi osuus tuotteiden arvosta päätyy työn tekijän palkkaan, sitä pienemmäksi pääomaa sijoittaneen voitot jäävät, ja päinvastoin. Mekanismiin on esitetty vuosikymmenten varrella lukuisia varauksia ja kyseenalaistuksia, mutta edelleen kyse on periaatteellisella tasolla merkittävästä talouskeskustelun taustamuuttujasta eli niin sanotusta funktionaalisesta tulonjaosta.

Työväenliikkeessä tunnistettiin tietenkin muitakin jakoja kuin työväenluokan ja porvariston välinen. Ne kuitenkin nähtiin historiallisen muutoksen näkökulmasta vähämerkityksellisempinä. Sukupuolen, rodun ja kansallisuuden kaltaisten jakojen ajateltiin olevan siinä mielessä luokkajärjestykseen nähden toissijaisia, että ne manifestoituivat sosioekonomisena asemana mutta ei toisin päin: kuuluminen syrjittyyn vähemmistökansaan lisää todennäköisyyttä heikkoon työmarkkina-asemaan, mutta köyhyys ei tuota muita yhteiskunnallisia jakoja.

Ilman luokkaa ei voi ymmärtää teollisen ajan vasemmiston poliittista projektia. Yhteiskunnallisen liikkeen syntyminen edellyttää jaettuja tavoitteita, ja työväenliikkeessä ne rakentuivat sovittamattoman ristiriidan tuottaman luokkakonfliktin ympärille.

Luokka oli myös työväenliikkeen identiteetin tärkein rakennuspalikka. Ennen sitä ei nimittäin ollut olemassa mitään työväenluokkaa siinä merkityksessä, että ihmiset olisivat mieltäneet itsensä yhdeksi ryhmäksi. Teollisen ajan alkuvuosikymmeninä työväestön sisäiset erot koettiin yhtäläisyyksiä merkittävämmiksi – oli maalaiset ja kaupunkilaiset, ammattitaitoiset ja sekatyöläiset, eri alojen työntekijät ja niin edelleen.

Työväenluokka itsensä tiedostavana toimijana syntyi vasta vähitellen, vuosikymmenten uutteran agitaatiotyön tuloksena ja yhteisien kamppailujen liimaamana. Vaikka luokka yhteiskuntaa jäsentävänä sosiaalisena rakenteena oli ollut olemassa jo aiemmin, työväenliike kävi mahdolliseksi vasta, kun siitä tuli myös jaettu identiteetti. Jotta tällainen saattoi syntyä, ihmisille piti näyttää heidän elämänmuotonsa yhtenäisyys ja yhteiset intressinsä.

Ja kun näin vähitellen tapahtui, ei aiemmin kuvaamillani luokan käsitteen epätarkkuuksilla, kuten sillä, että vain vähemmistö työväenluokasta tosiasiallisesti teki kokopäiväistä palkkatyötä, ollut niin väliä. Työväenluokkaan saattoi identifioitua jokainen, joka teki, oli joskus tehnyt tai tiesi jonakin päivänä tekevänsä

suorittavaa palkkatyötä tai eli kotitaloudessa, joka sai elantonsa ainakin osittain siitä. Heitä kaikkia yhdisti vaatimus työn tuloksiin ja työllä tuotettuun kasvuun.

Tämä ero sosiologisen luokan ja subjektiivisesti tunnistetun luokkaidentiteetin välillä on keskeinen, kun yritämme ymmärtää, mitä vasemmistolle on tapahtumassa. Sosiologisessa mielessä luokat ovat edelleen olemassa ja selittävät erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Ihmisten identiteetin perusta ne eivät enää ole. Siksi niille ei voi myöskään rakentaa poliittista liikettä samaan tapaan kuin vielä sata vuotta sitten.

Ympäristökriisi muuttaa peruskysymyksen

Muutoksen taustalla on ympäristökriisi. Se ei päivittänyt politiikan peruskysymyksiä vaan vaihtoi ne.

Luokkayhteiskunnan peruskysymys oli, miten kasvava vauraus jaetaan. Työntekijäpuolen mielestä vauraus syntyi työstä ja voitot tuli jakaa työn tehneille. Pääoman omistajat taas huomauttivat, että tuotantovälineiden rahoittajalle kuuluu investointia ja sen menettämisen riskiä kompensoiva osuus. Molemmat perustivat tavoitteensa oletukselle jatkuvasti kasvavasta vauraudesta.

1900-luvun kuluessa työn ja pääoman välistä ristiriitaa pidettiin hallinnassa tuottavuuden kasvun ansiosta. Kun jaettavaa syntyi koko ajan lisää, oli toisen mahdollista saada lisää niin, että se ei ollut suoraan toiselta pois. Psykologisesti tällä oli iso merkitys, sillä ihmisen on paljon helpompi luopua lisätulosta kuin jo saavutetusta edusta. Kaikki saattoivat vaurastua samanaikaisesti – paitsi kolonialisoitu kolmas maailma, mutta sitä harva muisti.

Ympäristökatastrofi asetti kasvulle rajat. Vaikka absoluuttinen irtikytkentä on teoriassa mahdollista, se edellyttäisi niin suuria muutoksia yhteiskunnassa, että seurauksena on todennäköisesti

ainakin talouksien väliaikainen supistuminen. Mikäli muutoksiin taas ei ryhdytä, ympäristökatastrofin kärjistyminen uhkaa sammuttaa talouskasvun pitkäksi aikaa.

Liian pitkän viivyttelyn seurauksena enää ei ympäristökatastrofin hillintään edes riitä kasvun pysäyttäminen. Olisi ajettava kulutusta alas, massiivisessa mittakaavassa.

Kun siis työväenliikkeen kulta-ajan peruskonflikti koskee kasvavan vaurauden oikeudenmukaista jakoa, nyt pääkysymykseksi näyttää muodostuvan, miten oikeus kuluttamiseen jaetaan. Tässäkin on kyse sovittamattomasta ristiriidasta, sillä jokainen päästöoikeus on joltakin toiselta pois. Kyse on edelleen myös rikkaista ja köyhistä, ilman muuta, ja yhteiskunnallisesta vallasta.

Sen sijaan on epäselvää, voidaanko enää puhua työväenliikkeestä tai luokkakonfliktista. Uskon, että juuri tämä yhteiskunnallisten kamppailujen ydinkysymyksen uudelleenmäärittely on muuttamassa politiikan osapuolet, säännöt, koko pelin.

Onko vasemmistoa ilman luokkaa?

Historian syvävirtaus kulkee hitaasti. Poliittisten konfliktien pintatyrskyt saavat jokaisen aikakauden ihmiset tuntemaan, että juuri he elävät ratkaisevassa historian murrosvaiheessa. Tämä on yleinen harha, ja tätä tekstiä kirjoittaessani olen siitä hyvin tietoinen.

Mutta ei. Väitteeni ei kiinnity pintapolitiikan tapahtumiin, uusien puolueiden, keskusteluteemojen tai teknologioiden ilmaantumiseen. Perustavammalla tasolla yhteiskunta muuttuu, kun ihmisten tavat ja yleinen elämänmeno saa uusia muotoja. Tästä mielestäni nyt on kyse, vaikka liike tapahtuu niin hitaasti, että sitä ei kovin helposti paljaalla silmällä huomaa.

Suuret ideologiat ovat osa tätä historian syvävirtausta. Ne vakiinnuttavat asemansa yleensä verkkaan ja häviävät vielä

hitaammin – tavallisesti siten, että vuorovaikutus toisiin aatteisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan muuttaa aatetta vähitellen ja pienten muutosten kautta kohti pistettä, jossa se on käynyt alkuperäiselle ajattelulle tunnistamattomaksi.

Sen sijaan yhteiskunnalliset liikkeet voivat nousta ja kuolla nopeastikin. Niiden syntymiseen tarvitaan sopivan ideologian lisäksi yhteiskunnallinen intressi sekä ryhmäidentiteetti, joka auttaa yksilöitä tunnistamaan sen. Jaettu tavoite on lippu, jonka luokse kokoonnutaan ja joka näyttää toiminnan suunnan.

2000-luvun vasemmistoa ei voi mielestäni enää kutsua työväenliikkeeksi, ainakaan sanan perinteisessä merkityksessä, koska työn ja pääoman ristiriita ei muodosta sen maailmantulkinnan ydintä. Vasemmisto ei myöskään rakenna enää identiteettiään luokalle. Tässä mielessä vasemmistolaisen ideologian irtaantuminen luokista on jo pitkällä. Siinä missä aikaisemmin kaikkia politiikan teemoja tarkasteltiin tämän linssin läpi, nyt rinnalle on noussut muita tarkastelukulmia ja kysymyksiä.

Osin kehitystä selittää puhtaasti sosioekonominen muutos: teollisen ajan luokkasymboliikan keskiössä olleiden tehdastyöntekijöiden osuus palkansaajista ja koko väestöstä on laskenut dramaattisesti. Sen rinnalle on kasvanut muita ammattialoja, kylläkin ilmeisiä duunarialoja, mutta ilman duunari-identiteettiä. Entinen työläisnuoriso istuu nyt koulun penkillä ainakin parikymppiseksi, ja merkittävä osa entisestä työväestöstä on eläköitynyt.

Vasemmistolaisuus ideologiana ei tietenkään ole kadonnut minnekään, mutta siitä on muotoutumassa parhaillaan jotain muuta kuin mitä me vielä vanhasta muistista ymmärrämme vasemmistolaisuudella. Vasemmiston keskeiset tavoitteet tasa-arvosta ja vapaudesta tai ymmärrys talouden keskeisyydestä tuskin ovat katoamassa. Varmasti myös teollisella ajalla kukoistaneet poliittisen toiminnan muodot osuustoiminnasta mielenosoituskulttuuriin säilyvät vielä pitkään. Mutta millainen on

tulevaisuuden liike ja ketkä ovat sen ympärille ryhmittyvät "me" – sitä me emme tiedä.

Todelliset vallankumoukset eivät tapahdu päivissä tai edes vuosissa. Yhteiskunnan myllääminen perin juurin uudennäköiseksi ja ihmisten totuttaminen uuteen arkeen vie nopeimmillaankin sukupolvia. Muutos on pikemminkin evolutiivista kuin revolutiivista: uusi rakentuu aina vanhan aineksista. Siksi kulttuurimme kantaa edelleen vahvoja merkkejä teollista aikaa edeltäneestä agraariyhteiskunnasta ja haaleampia jopa sen takaa.

Myöskään nyt käynnissä oleva siirtymävaihe ei tapahdu hetkessä, ympäristökatastrofin hoputtelusta huolimatta. Voi olla, että nykyiset nelikymppiset elävät sitä koko ikänsä – me synnyimme tehtaan mallin mukaan järjestetyissä sairaalakomplekseissa mutta päädymme kenties ekologisille hautausmaille ilman arkkua.

Siinä välissä on meillä kuitenkin kuningaspaikka muuttaa maailmaa paremmaksi.

Onko feminismi identiteettipolitiikkaa?

MINJA KOSKELA

Vuonna 2015 keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten muodostama Sipilän hallitus aloitti toimikautensa. Seurasin suomalaisen yhteiskunnan poliittista kehitystä ja ilmapiiriä epäuskoisena. Kilpailukykysopimuksella alennettiin julkisen sektorin työntekijöiden palkkoja, koulutukseen suunnattiin historialliset leikkaukset ja perussuomalaisten vihamielisen puheen annettiin rehottaa, koska hallitusyhteistyötä ei haluttu horjuttaa. Halusin osallistua yhteiskunnan tasa-arvoistamiseen ja perustin Bluestocking-blogin, jossa kirjoitin yhteiskunnallisista kysymyksistä ja politiikasta feministisellä otteella. Blogistani tuli nopeasti suosittu, ja pidin sitä merkkinä siitä, että moni muukin oli turhautunut yhteiskunnalliseen kehitykseen. Feminismille oli selvästi tilausta.

Feminismi on ollut minulle linssi, jonka läpi olen voinut hahmottaa maailman epätasa-arvoa ja esittää konkreettisia keinoja epätasa-arvon purkamiseksi. Se on ollut toiminnan työkalu, vasara, jolla olen nakutellut nauloja patriarkaatin arkkuun yli 15 vuotta kirjoittamalla, puhumalla, tutkimalla, osallistumalla mielenosoituksiin ja tekemällä politiikkaa. Kaikkea tätä olen tehnyt yhdessä

muiden feministien kanssa osana yhteisöä, jolle tärkein päämäärä on yhteiskunnallinen muutos ja tasa-arvoisempi maailma. Koska olen aina käsittänyt feminismin tekemisenä, en olemisena, olen seurannut hyvin hämmentyneenä ja myös jokseenkin ärsyyntyneenä keskustelua, jossa feminismi on leimattu "identiteettipolitiikaksi" sellaisilla ehdoilla, joista ei ole keskusteltu feministien itsensä kanssa. Identiteettipolitiikasta on tullut keskustelun lyömäkirves, jota heilutellaan useimmiten silloin, kun halutaan sanoa, että politiikassa pitäisi keskittyä "oikeisiin" kysymyksiin eikä näperrellä tasa-arvon parissa. Samalla on jäänyt huomaamatta, että monet suuret yhteiskunnalliset muutokset olisivat jääneet toteutumatta, jos tasa-arvon parissa ei olisi tehty pitkäjänteistä työtä nimenomaan identiteettipolitiikan keinoin.

Tässä tekstissä hahmotan feminististä toimintaa identiteettipolitiikan tulkintoja vasten. Lisäksi käsittelen identiteettipolitiikan käsitettä ja osoitan, että nykykeskustelun kontekstissa sana "identiteettipolitiikka" saa eri merkityksiä kuin termillä on alun perin tarkoitettu. Käsittelen myös feminismin valtavirtaistumiseen liittyviä haasteita ja erityisesti niin sanotun uusliberalistisen feminismin paradoksia. Lopuksi osoitan, että feminismin ymmärtäminen yhteiskuntaa tasa-arvoistavana toimintana edellyttää feminismin käsitteellistämistä (kollektiiviseksi) tekemiseksi, ei olemiseksi, sekä identiteettipolitiikan käsitteen tarkempaa määrittelyä.

Mitä on identiteettipolitiikka?

Koska identiteettipolitiikka-termin käyttö on nykykeskusteluissa paikoin kontekstualisoimatonta, on syytä määritellä, mitä identiteettipolitiikka tarkoittaa. Identiteettipolitiikka on termi, jonka teki alun perin tunnetuksi Combahee River Collective, joka toimi Bostonissa vuosina 1974–1980. Kollektiivi muodostui mustista

naisista, ja se keskittyi nostamaan esiin niin sanotun valkoisen feminismin syrjäyttäviä rakenteita, joissa toiminnan subjektina on valkoinen nainen, joka oli tai on kykenemätön havaitsemaan omaa etuoikeuttaan valkoisena ihmisenä. Combahee River Collective nosti esiin erityisesti mustien lesbonaisten kokemaa moniperustaista syrjintää ja loi mustaan lesboidentiteettiin perustuvaa feminististä toimijuuden tilaa. Samalla se pohjusti intersektionaalista ajattelua, jonka käsitteellisti niin ikään musta feministi Kimberlé Crenshaw vuonna 1989 julkaistussa artikkelissaan Demarginalizing the intersection of race and sex.

Myöhemmin identiteettipolitiikan käsitettä on käytetty osoittamaan, että eri ryhmiä kohdellaan yhteiskunnassa eri tavoin. Tutkijoiden Kristiina Brunila ja Leena-Maija Rossi mukaan identiteettipolitiikka painottaa kollektiivista ryhmäidentiteettiä poliittisen toiminnan perustana. Tällaisia ryhmiä voivat Brunilan ja Rossin mukaan olla esimerkiksi etniset vähemmistöt, uskonnolliset ryhmät, feministit, lesbonaiset, homomiehet, transihmiset, vammaiset ihmiset tai työväenluokkaiset ihmiset. Identiteettipolitiikka tavoittelee näiden ryhmien sekä ryhmiin kuuluvien ihmisten arkeen liittyvien erityisten haasteiden tunnistamista ja tunnustamista ja lopulta epätasa-arvoisuutta tuottavien rakenteiden purkamista. Jaettua ryhmäidentiteettiä ja yhteisöllisyyttä painottava identiteettipolitiikka voidaan Brunilan ja Rossin mukaan käsittää myös uusliberalistisen individualismin vastavoimana. Näin ollen identiteettipolitiikalla on tärkeä rooli, kun hahmotetaan tapoja, joilla eriarvoisuutta tunnistetaan ja haastetaan. Lyhyesti: identiteettipolitiikan ytimessä on sorrettujen ryhmien kollektiivinen vapautuminen. Siksi siinä on käsitteellisesti kyse ryhmistä ja rakenteista, ei yksilöiden henkilökohtaisesta voimaantumisesta.

Viimeaikaisessa julkisessa keskustelussa on kuitenkin käynyt niin, että identiteettipolitiikka-termistä on tullut käsite, jolla ei tunnu olevan oikeastaan mitään tekemistä alkuperäisten merkitysten

kanssa. Sen sijaan, että identiteettipolitiikka ymmärrettäisiin analyysin työkaluna, se käsitetään moraaliposeerauksena. Tästä olkiukosta kumpuaa esimerkiksi keskustelupalstoilta tuttu sana "hyvesignalointi", joka viittaa siihen, että yksilö puhuu epätasa-arvosta nostaakseen esiin enemmänkin itseään kuin asiaansa. Puhumalla "hyvesignaloinnista" keskustelussa sivuutetaan epätasa-arvoistavien rakenteiden näkyväksi tekeminen ja purkaminen ja väitetään, että identiteettipolitiikka on "yliherkkien" ja "helposti loukkaantuvien" yksilöiden keino korostaa omaa erinomaisuuttaan. Tämä on ongelmallista, koska jos esimerkiksi feminismi määritellään julkisessa keskustelussa identiteettipolitiikaksi siten, että se käsitetään yksilöiden identiteettityökaluna eikä kollektiivisten ryhmäidentiteettien vapautumisen työkaluna, saadaan feministiset kamppailut näyttämään naurettavilta. Marssitko aborttioikeuden puolesta? Identiteettipolitiikkaa! Kirjoititko Instagramiin antirasismista? Identiteettipolitiikkaa! Kutsutko itseäsi intersektionaaliseksi feministiksi? Identiteettipolitiikkaa!

Tämän kaltaisen väheksyvän diskurssin ongelmallisuus paljastuu, kun huomataan, että esimerkiksi "hyvesignalointi" on sana, joka on lähtöisin antifeministisiltä toimijoilta. Miksi feminismin vastustajien pitäisi saada määrittää, miten ja millä ehdoilla feminismistä puhutaan? Ja miksi antifeministinen sanasto hyväksytään julkisessa keskustelussa niin ongelmattomasti? Olen kysynyt nämä kysymykset joka kerta, kun minua on pyydetty tv- tai radiokeskusteluihin, joiden lähtökohtana on ollut vastakkainasettelu feministin ja antifeministin välillä. Lopulta olen kieltäytynyt osallistumisesta, koska en ole nähnyt vastakkainasettelun tuottavan kiinnostavia ajatuksia saati uutta ymmärrystä. Sen sijaan tämän kaltaiset asetelmat vahvistavat käsitystä "identiteettipolitiikasta" ilmiönä, jossa feministi nostaa omaa feministi-identiteettiään sen sijaan, että pyrkisi toimimaan tasa-arvoisemman maailman puolesta. Lisäksi ne legitimoivat antifeminististä toimintaa, jonka päämäärä ei ole

tunnustaa erilaisia identiteettikategorioita vaan vahvistaa olemassa olevia hierarkioita.

Toinen identiteettipolitiikan popularisoitunut tulkinta on, että identiteettipolitiikkaa käytetään politiikan nimittäjänä silloin, kun puhutaan identiteettiin ja elämäntapoihin kiinnittyvistä kysymyksistä. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi ruokavalio ja liikkumismuodot. Kun esimerkiksi perussuomalaiset kampanjoivat aluevaaleissa bensan hinnalla – jolla ei ollut hyvinvointialueiden ydintehtävien kanssa yhtään mitään tekemistä – nimettiin bensa-argumentit identiteettipolitiikaksi. Itse olisin taipuvainen tekemään käsitteellisen eron identiteettipolitiikan ja identiteetillä politikoinnin välillä. Edellinen viittaa yhteiskunnallisen muutoksen tavoitteluun kollektiivisia identiteettejä tunnistamalla, jälkimmäinen poliittisten kysymysten viestinnällistämiseen nopeiden reaktioiden ja kannatusnousun toivossa – kuten bensan hinnalla politikointiin aluevaaleissa.

Bossladyja vai vallankumous?

Kuten alussa kirjoitin, minulle feminismi on ollut aina ennen kaikkea tekemistä, ei olemista. Kutsun itseäni feministiksi, koska toimin feministisesti. Feministiksi julistautuminen voi olla toiminnan alkusysäys, mutta pelkkä julistautuminen ei riitä – feministinen maailma tarvitsee feminististä toimintaa. On kuitenkin myös niin, että kun feministinen ajattelu on valtavirtaistunut, on feminismin piirissä noussut esiin erilaisia painotuksia, ja koska feministiseen liikkeeseen on sisäänkirjoitettu myös itsekritiikin vaatimus, käsittelen nyt kriittisesti yhtä tällaista painotusta. Käytän painotuksesta termiä uusliberalistinen feminismi – tai tuttavallisemmin menestysfeminismi.

Uusliberalistinen feminismi on läheistä sukua valkoiselle feminismille, johon Combahee River Collective suuntasi kriittisen

katseen jo 1970-luvulla. Uusliberalismi viittaa tässä tekstissä ideologiaan, joka painottaa yksilön kyvykkyyttä ja sivuuttaa yhteiskunnalliset rakenteet, joissa yksilö joko saa tai ei saa tunnustusta tai resursseja omalle toiminnalleen. Uusliberalistisen ideologian voisi tiivistää fraasiin "jokainen on oman onnensa seppä". Kun korostetaan yksilön vastuuta ja kyvykkyyttä, jätetään huomiotta, että kaikilla ei ole samanlaisia lähtökohtia ja että yhteiskunta suhtautuu edelleen eri ryhmiin eri tavalla. Näin esimerkiksi valkoisen, keskiluokkaisen heteromiehen edellytykset toimia "oman onnensa seppänä" ovat hyvin erilaiset kuin mustan, työväenluokkaisen lesbonaisen. Toisin sanoen uusliberalistinen feminismi sivuuttaa muun muassa ne kolme keskeistä identiteettikategoriaa, jotka olivat Combahee River Collectiven identiteettipolitiikan perusta: "rotu", sukupuoli ja seksuaalisuus.

Uusliberalistinen feminismi manifestoituu usein keskiluokkaisina normeina, joihin naissubjekteja ohjataan itsesäätelyn keinoin. Esimerkiksi viime vuosina lisääntynyttä naisilta naisille -sijoituspuhetta – jonka tarkoitus on ohjata yksilöitä toimimaan oman vaurastumisensa puolesta – on kehystetty nimenomaan feministiseksi ja voimauttavaksi. Yksilölähtöinen vaurastumispuhe, jonka (usein vilpitön) tarkoitus on voimauttaa, voi kuitenkin pahimmillaan kääntyä ahdistaviksi vaatimuksiksi ja normeja pönkittäviksi menestysyksilöiden manifesteiksi. Jos ei ole varaa ostaa ketsuppia, voi tuntua enemmänkin ahdistavalta kuin voimauttavalta kuulla, että "jokainen voi sijoittaa kympin kuussa". Esimerkiksi eräs kaverini totesi taannoin, että hän kokee toisinaan huonommuutta, koska hänellä ei opiskelijana ole varaa sijoittaa.

En sano, että naiset eivät saisi puhua toisilleen sijoittamisesta tai rahasta. Kyllä saavat, ja usein jopa kannattaa. Sen sijaan sanon, että naisten keskinäinen rahapuhe ei ole automaattisesti feminististä – paitsi jos feminismi käsitetään yksilöiden menestyksenä, kuten uusliberalistinen feminismi käsittää. Menestysfeminismi on

kuitenkin ristiriidassa identiteettipolitiikan alkuperäisten merkitysten kanssa, koska se hylkää rakenneanalyysin ja keskittyy siihen, mitä Brunila ja Rossi kutsuvat uusliberalistiseksi individualismiksi. Feminismin kumouksellinen potentiaali jääkin helposti latteaksi, jos muutosvoima keskitetään yksilön henkilökohtaisen menestyksen tavoitteluksi. Yksilöiden sijaan olisi tehokkaampaa keskittyä rakenteellisiin muutoksiin: Sen sijaan, että ohjataan yksittäisiä naisia sijoittamaan, pitäisi muuttaa koko talousjärjestelmää. Ja sen sijaan, että nakutetaan lasikattoon yhden menestyjäfeministin kokoinen aukko, pitäisi lasikatto pistää porukalla paskaksi.

Yhteiskuntaluokka identiteetin ulottuvuutena

Rakenteelliset muutokset edellyttävät, että taustalla on analyysi yhteiskunnasta. Oma analyysini kumpuaa vasemmistolaisesta jatkumosta, jossa yksi keskeinen ulottuvuus on yhteiskuntaluokka. Olen kritisoinut feminismin valtavirtaistuneita manifestaatioita – kuten uusliberalistista feminismiä – siitä, että ne sivuuttavat usein luokan ja samalla sen, että kapitalistisessa järjestelmässä raha on keskeinen resurssi ja kuluttaminen keskeinen osa (keskiluokkaista) identiteettiä. Yhteiskuntaluokka ei ole vain rahaa, mutta rahan merkitystä ei voi väheksyä. Se tulee kenties selkeimmin näkyväksi silloin, kun pohditaan, mitä rahan puute tekee. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen mukaan köyhyys on yhteydessä moniin hyvinvoinnin vajeisiin, kuten pitkäaikaiseen työttömyyteen, raskaaseen työhön, alhaiseen asumistasoon ja heikkoon terveydentilaan. Lisäksi THL toteaa köyhyyden seurauksineen olevan usein ylisukupolvista.

Uusliberalistisen individualismin kehikossa köyhyyttä käsitellään yksilön "haasteena", jonka voi ratkaista muokkaamalla yksilöä itseään. Koska uusliberalistinen puheenparsi on yhteiskunnassa

valtavirtaista, kuulevat köyhät usein sen tyyppisiä alentuvia kehotuksia kuten "marjastaminen on ilmaista", "nauriit ovat halpoja" tai "lähiluonnossa liikkuminen on maksuton harrastus". Samalla jää huomiotta, että köyhyys vaikuttaa muuhunkin kuin välittömiin resursseihin, kuten esimerkiksi THL:n yllä esitetyt esimerkit osoittavat. Vasemmistolaisilla linsseillä köyhyys näyttäytyy sen sijaan yhteiskunnan epäonnistumisena, johon voidaan puuttua muokkaamalla yhteiskunnan rakenteita. Silloin ehdotukset voivat olla esimerkiksi alipalkkauksen kriminalisointi, maksuton joukkoliikenne tai ARA-asuntotuotannon lisääminen. Tällöin puututaan suoraan niihin olosuhteisiin, jotka vaikeuttavat erityisesti köyhien ihmisten arkea, ja pyritään rakennetason politiikkatoimilla helpottamaan kaikkien pienituloisten elämää. Samalla tunnistetaan yhteiskuntaluokka yhtenä kollektiivisena identiteettinä, ei henkilöbrändäyksenä.

Kun vasemmistolaiseen luokka-analyysiin lisätään sukupuolen näkökulma, voidaan huomioida lisäksi esimerkiksi se, että myös suomalaiset työmarkkinat väheksyvät naistapaisuutta. Esimerkiksi hoiva nähdään edelleen kulueränä, ei investointina, ja naisvaltaisten alojen palkat ovat edelleen vertailussa miesten palkkoja pienempiä. Työmarkkinoiden segregaatio ja siitä seuraava palkkaepätasa-arvo on yksi osoitus siitä, että miestapaisuutta pidetään edelleen suomalaisessa yhteiskunnassa suuremmassa arvossa. Tämä tuntuu erityisen nurinkuriselta vuonna 2022, jolloin olemme eläneet kaksi vuotta keskellä globaalia pandemiaa, jonka aikana on tullut selväksi, ettei yhteiskunta pyöri ilman hoitajia ja varhaiskasvattajia. Jokainen, joka on tehnyt etätöitä päiväkoti-ikäisten lasten pyöriessä jaloissa, tietää, että varhaiskasvatus on paitsi lapsen oikeus myös vanhempien työn tuottavuutta lisäävä tekijä. Silti varhaiskasvatuksen työntekijöiden yhteiskunnallinen panos nähdään pääasiassa kulueränä. Sairaanhoitajien työpanoksen merkitystä ei korona-aikana ole voinut

kyseenalaistaa kukaan, mutta silti palkka laahaa työn vaativuuteen ja koulutukseen nähden. Lisäksi maahanmuuttajanaisten palkat ovat palkkavertailussa pienempiä kuin Suomessa syntyneiden suomalaisnaisten palkat.

Minun on vaikea nähdä, että yllä kuvaillun kaltaisia suuria yhteiskunnallisia epäkohtia voitaisiin korjata keskittymällä yksilöiden tsemppaamiseen. Sen sijaan ajattelen, että mikäli feministinen toiminta lähtee liikkeelle kollektiivisten identiteettien ja niihin liittyvien haasteiden tunnistamisesta – kuten luokkatietoinen feminismi lähtee – on sen kumousvoima paljon laveampi kuin uusien menestyjien leipominen. Toisin sanoen identiteettipolitiikan keinoin voidaan saavuttaa systeemitason interventio, joka vapauttaa yhteiskunnassa kokonaisia ryhmiä, ei pelkästään satunnaisia yksilöitä.

Lopuksi

Olen tässä tekstissä pyrkinyt osoittamaan, että kollektiivisten identiteettien tunnustaminen identiteettipolitiikan alkuperäisen merkityksen mukaisesti on edellytys rakennetason muutoksille, jotka hyödyttävät kaikkia, eivät vain harvoja. Olen lisäksi pyrkinyt osoittamaan, että yhteiskunnalliset rakenteet huomiotta jättävä uusliberalistinen individualismi sivuuttaa yhteiskunnalliset rakenteet eikä sen vuoksi voi toimia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden muutosvoimana. Tästä johtuen uusliberalistinen feminismi on eräänlainen feministinen paradoksi: jos feminismi – jonka päämäärä on toimia yhteiskunnan tasa-arvoistajana – keskittyy vain yksilötason muutoksiin, kutistuu feminismin kumouksellinen potentiaali radikaalisti. Tämän vuoksi feminismin tulisi jatkossakin keskittyä vahvistamaan ennen muuta rakenneanalyysia huomioimalla kollektiiviset identiteettikategoriat ja niiden risteymät.

Julkisessa keskustelussa tämä edellyttäisi identiteettipolitiikan käsitteen kirkastamista.

Kun Sipilän hallitus leikkasi köyhiltä, opiskelijoilta ja julkisen sektorin pienituloisilta naisilta ja samanaikaisesti rajasi perheenyhdistämistä ja pakolaisten oikeuksia, teki se politiikkaa, jonka subjekti oli keskituloinen valkoinen mies. Identiteetti on siis politiikassa läsnä myös silloin, kun sitä ei suoraan nimetä. Muun muassa siitä syystä on tärkeää analysoida sitä, millä ja kenen ehdoilla päätöksiä tehdään ja ketkä jätetään päätöksenteon marginaaliin. Näin voidaan tunnistaa ja tunnustaa marginalisoituja identiteettejä ja erilaisten ryhmien kohtaamaa epätasa-arvoa – ja lopulta kääntää huomiot feministiseksi toiminnaksi, jonka päämäärä on tasa-arvoisempi maailma.

LÄHTEET

Brunila, Kristiina & Rossi, Leena-Maija (2018). Identity Politics, the Ethos of Vulnerability, and Education. *Educational Philosophy and Theory* 50(3), s. 287–298.

Combahee River Collective (1974). Combahee River Collective Statement. Https://combaheerivercollective.weebly.com/the-combahee-river-collective-statement.html.

Crenshaw, Kimberlé (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989(1), s. 139–167.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019). Hyvinvointi- ja terveyserot. Https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/toimeentulo.

Trollitehtaan varjossa. Vasemmistolainen nettiaktivismi 2020-luvun kuplautuvissa kulttuurisodissa

MATIAS NURMINEN

Internet oli syntyessään ajatus suuresta mahdollistajasta ja lupaus jostain paremmasta: globaalista tasavertaisesta sopusoinnusta, jossa me tulisimme kuulluiksi ja löytäisimme toisemme uudella tavalla. Sääli, että kaunis idea harvoin pärjää todellisuudelle. 2020-luvun nettikulttuuri on kuplautunut, kaoottinen ja pahimmillaan julma tila, jossa aktivismi ja asenteiden muuttaminen on usein epäkiitollista, jopa vaarallista. Emme voi enää hylätä nettiä, mutta voimmeko kieltäytyä pelaamasta muiden keksimiä hajottamisen ja hallitsemisen pelejä? Voiko vasemmistolainen nettiaktivismi löytää oman tilansa ja kostaa hyvällä, rakentavalla pelillä?

Netti on niin muuttanut, rikastanut kuin monimutkaistanut maailmaamme 2020-luvulle tultaessa. Todellisuutemme nivoutuu yhä vahvemmin digitaaliseen kansalaisuuteen, eikä aktivismi ole poikkeus. Internet on loputon tori, jossa osoitetaan mieltä ja tunnustetaan poliittista väriä vaivattomasti kotisohvilta ja työpaikan vessoista. Valitettavasti netin torikokoukset ovat kuitenkin aina vain

askeleen lähempänä kaoottista terroria: viime vuosina erityisesti äärioikeistolainen ajattelu on ruokkinut netissä anonyymeja uhkauksia ja hyökkäyksiä, joiden tarkoitus on hiljentää poliittisia vastustajia, toimittajia, tieteilijöitä, naisia ja vähemmistöjen edustajia.

Kuvitelma netistä vapaana ja uudismielisenä on kolhiintunut ehkä peruuttamattomasti, sillä on kuin osat olisivat jollain kierolla tapaa vaihtuneet: todellisen maailman ottaessa askeleita liberaalien arvojen edistämisessä arvokonservatismi ja suorainen edistysvihamielisyys mellastaa nyt valtoimenaan sosiaalisen median seinillä ja kommenttipalstoilla. Ajassamme kukoistukseen herännyt nettiterrori muovaa virtuaalista tilaamme ja on puhututtanut vuosikausia myös mediassa. Tiedostava ja vasemmistolaisiin arvoihin nojaava nettikulttuuri on kuitenkin onnistunut haastamaan sosiaalisia medioita ottamaan vastuuta alustoillaan levitettävän vihan suitsimisesta. Myös lain koura yltää jo silloin tällöin rankaisemaan rikollista uhkailua ja vainoamista, mutta lainsäädännöllinen kehitys on parhaimmillaankin tuskastuttavan hidasta.* Netin julman vihapuheen edessä levitellään yhä käsiä ja syytellään ääripäitä, jollaiseksi vasemmistolainen ajattelu usein leimataan, vaikka vastassa on rasismia, naisvihaa ja väkivallalla fantasioivia tahoja.

Onkin kuin netin erikoisfoorumien evoluutio keskustelupalstoiksi ja sitten sosiaaliseksi mediaksi olisi saavuttanut eräänlaisen kyllääntymispisteen. Yhteisen sosiaalisen ja virtuaalisen olemisen auvoinen aikakausi ei alkanutkaan elämämme siirryttyä nettiin, vaan konservatiivien ja liberaalien ristiriitaiset aatemaailmat löysivät myös verkkoon rakentamaan juoksuhautoja. Niinpä 2010-luvun voidaankin katsoa olleen jälleen roihahtaneiden kulttuurisotien vuosikymmen, joka on nyt siirtymässä asemasotavaiheeseen. Onko

* Tosin hovioikeuden toimittaja Johanna Vehkoolle langettama ja vasta hovioikeuden kumoama kunnianloukkaustuomio äärioikeistolaispiireissä vaikuttavan aktivistin Junes Lokan loukkaamisesta osoittaa lakipykälien kyvytöntä sokeutta mediaan kohdistuvan tarkoituksellisen häirinnän ja painostuksen estämisessä.

kuitenkaan sotaan vastattava aina sodalla? Millaiset ovat vasemmistolaisen nettiaktivismin askelmerkit tulevaisuuteen?

Tämä kirjoitus tarjoaa läpileikkauksen netin ja todellisen maailman hämärtyvälle rajalle: verkon huomiotalous käy kauppaa totuutta taivuttavalla tarinankerronnalla, viraalisti leviävillä meemeillä ja loputtomalta tuntuvalla ironialla. Monet äärioikeistolaisuuden kanssa flirttailevat nettikulttuurin ilmentyvät, kuten pelialaa ravistellut Gamergate, nettiäärioikeisto alt-right ja miesasialiikkeiden uusi tuleminen, manosfääri, tuntuvat ottaneen nämä vaikutuskeinot poikkeuksellisen röyhkeästi ja pidäkkeettömästi haltuunsa. Elämme kiinnostavassa risteyskohdassa, jossa vasemmistolaisen nettiaktivismin on mahdollista jatkaa äärioikeiston omalla pelikentällä heille ominaisten taktiikoiden avulla tai ajatella uudestaan omaa suhdettaan nettivaikuttamiseen. Esitänkin kirjoitukseni lopussa viisi ehdotusta vasemmistolaisen nettiaktivismin tulevalle vuosikymmenelle.

Kulttuurisotia ja kohkattu cancel

Kulttuurisotien historia on ristiriitojen historiaa. Erilaiset kulttuuriset keskustelut uskomuksista ja arvoista ovat muovanneet hiljalleen todellisuuttamme mutta usein johtaneet liberaalien ja konservatiivisten tahojen törmäyksiin ja konflikteihin. Näitä erityisesti Yhdysvalloissa politisoituneita ja kärjistyneitä keskusteluja kutsutaan usein kulttuurisodiksi, joskin netti tuntuu muuttaneen nämä sotatantereet yhä globaaleimmiksi ilmiöiksi. Esimerkiksi uskonnot, seksuaalisuus, abortti, eutanasia ja kulttuurien kohtaaminen puhuttavat yhä ja herättävät joissain tahoissa moraalista pahennusta, vaikka toisille ne edustavat ihmisoikeuksien välttämätöntä perustaa. Samoja kiistoja saatetaan myös käydä yhtä aikaa Yhdysvalloissa kampuksilla, Suomessa mediassa ja Filippiineillä

valtiollisella tasolla erilaisin lopputuloksin. Moderni kulttuurisota on yhä useammin verkkovälitteistä kiivasta keskustelua arvoista, jossa erilaisten sosiaalisten kuplien arvomaailmat törmäävät.

Edistysmielinen ja usein vasemmistolaisista arvoista ponnistava nettiaktivismi on onnistunut haastamaan mediayhtiöitä, sosiaalisen median alustoja ja julkisia keskusteluja yhdenvertaisuuden nimissä. Vähemmistöjen oikeuksia ja tasa-arvoa edistävä aktivismi on herättänyt kuitenkin myös vastarintaa. "Eikö mitään enää saa sanoa" -fraasi on kiteymä ja meemi, joka kuvaa vanhoillista turhautumista edistyksen edessä. Kuitenkin viime vuosina keskustelu erityisesti kulttuuriteosten parissa on kärjistynyt, kun esimerkiksi rasistisia tai seksuaalivähemmistöjä halventavia vitsejä aiemmin urallaan esittäneitä koomikoita on vaadittu boikottiin tai pyytämään anteeksi. Näitä vaatimuksia ja keskustelua kulttuurisesta tilasta on kutsuttu cancel-kulttuuriksi, joka on yhä varsin sekava, heikosti määritelty ja kuohuntaa aiheuttava termi. Joissain kulttuurinkuluttajissa herättääkin raivoa, kun televisioyhtiöt eivät suostu lähettämään ongelmallisia suosikkiohjelmia vaan turvaavat ratkaisuillaan vähemmistöjen tilaa. Valtaosalle kiusallisista blackface-maskeerauksista ja homofobisesta huulenheitosta tulee konservatiiveille tekosyy, jonka varjolla voi puolustaa yhteiskunnan silmissä arveluttavia arvoja ja suuttua – ironista kyllä – hyökkäyksestä omaksi kokemaansa kulttuuriaan kohtaan. Raivo ei kohdistukaan vain yhtiöön vaan vähemmistöihin ja aktivisteihin, jotka ovat työskennelleet ongelman parissa.

Keskustelu kulttuurin ja arvojen ympärillä onkin kärjistynyt jälleen kerran 2020-luvulla. Niin Yhdysvalloissa kuin maailmallakin uudistusmielinen ajattelu ajautuu yhä useammin suoranaisten hyökkäysten kohteeksi. Viimeistään koronakriisi on ollut omiaan nostamaan esiin arvoristiriitoja, mutta silti suurin poru tunnutaan käyvän poliitikkojen ja viihdetähtien kummallisista someulostuloista, joita kritisoidaan ja puolustellaan kilpaa. Tällä hetkellä

syytökset yrityksistä canceloida jotain ilmiötä, henkilöä tai kulttuurintuotetta hidastavat usein tarpeellisia kriittisiä keskusteluja. Toisaalta ovelimmat ja häikäilemättömimmät voivat myös käyttää hyväkseen polarisoitunutta keskustelukenttää: esimerkiksi kesän 2021 hahmoja oli veropetoksien tuhkasta noussut urheilupersoona Aleksi Valavuori, jonka epämääräiset kommentit transurheilijoista ja kohua seurannut uhriutuminen vaikuttivat lähinnä performanssilta seuraajien haalimiseksi. On kuin sosiaalisen median ja netin logiikka uhraisi todellisen, kriittisen keskustelun kerta toisensa jälkeen huomiotalouden alttarilla, ja kerta toisensa jälkeen toivo paremmasta uupuu selittäessään maailmaa tahallaan väärinymmärtäjälle, joka paljastuu lopulta trolliksi.

Trollitehtaiden piinaava valta

Verkossa tapahtuvalla viestinnällä on monia muotoja: pystymme jakamaan, luomaan ja kommentoimaan sisältöjä tekstillä, kuvalla, äänellä, videolla, hymiöillä, viraalisti leviävillä meemeillä tai gif-animaatioilla. Viestintä on loputtomasti muovautuvaa ja kehittyvää, mutta se ei ole yksiselitteistä: verkkotodellisuus on väärinymmärtämisen, provokaatioiden, sarkasmin ja ironian maastoa. "Trollaako vai eikö trollaa" on kulttuurisotien aikakauden kiperä kysymys.

Trollit yrittävät aiheuttaa netissä konfliktin provosoimalla, ärsyttämällä tai hyökkäämällä toisten keskustelijoiden kimppuun sanallisesti. Trollit käsitettiin monesti vielä 2010-luvun alussa ärsyttäviksi kujeilijoiksi, jotka postailivat foorumeilla "ostaneensa homotalon" tai huomanneensa "miehensä olevan narsissi" – kumpikin tahallisia harhautuksia, jotka nousivat vuonna 2011 Trolli-Finlandia ehdokkaiksi. Käsityksemme trollauksesta on kuitenkin synkentynyt, sillä trollaaminen on yhä enemmän ottanut roolia tietoisena häiriköintinä. Sosiaalisessa mediassa trollit eivät vain

nautiskele aiheuttamistaan väärinkäsityksistä vaan yrittävät loukata, pilkata ja hiljentää toisia keskustelijoita. Usein trollit toimivat valetilien suojista anonyymeina, joten laittomista uhkauksista ja häirinnästä jää harvakseltaan kiinni. Trolleihin liitettäviä taktiikoita ovat myös maalittaminen eli someseuraajien tai yhteisöjen usuttaminen yksityishenkilön kimppuun ja doksaus eli yhteystietojen etsiminen ja luovuttaminen nettikansan käyttöön. Doksaus ja maalittaminen voivat johtaa mihin tahansa vihapostista fyysiseen hyökkäykseen, sillä tekijän on mahdoton hallita, miten esimerkiksi vuodettuja henkilötietoja käytetään. Juuri tuo arvaamattomuus ja kyvyttömyys hahmottaa uhkauksen potentiaalia muuttua oikeaksi teoksi on osa niiden voimaa.

Elokuussa 2022 suomalaisen trollikulttuurin kehtona toimiva anonyymi keskustelu- ja kuvafoorumi Ylilauta ja sen käyttäjät onnistuivat masinoimaan pääministeri Sanna Marinin yksityisten tanssimista ja juhlimista taltioivien videoiden ympärille huumepäilyn: mediakenttä osti laajasti sosiaaliseen mediaan syötetyn tulkinnan videolla huudetusta "jauhojengistä", ja mehukkaiden klikkiotsikoiden perässä juokseminen johti lopulta liki hysteeriseen ajojahtiin. Kun huumetestien ja perehtymisen kautta alkoikin paljastua trollien vedätys ja toimittajien ylilyöntejä, jäi ilmaan silti syytösten ja epäluulon kehä. Moni pohtikin sosiaalisessa mediassa, että jos pari lautatrollia ajaa yhteiskuntamme tällaiseen kaaokseen, kuinka voisimme koskaan selvitä systemaattisesta informaatiovaikuttamisesta.

Trollaaminen voikin olla myös valtiollista informaatiosodankäyntiä, sillä se on tehokas tapa häiritä esimerkiksi toisen valtion poliittisia keskusteluja tai yrittää kontrolloida valtion sisäistä ilmapiiriä. Esimerkiksi Venäjällä presidentti Vladimir Putinia tukevat trollitehtaat ovat nousseet Suomessakin otsikoihin jo vuosien ajan, mutta erityisesti Ukrainan sodan kärjistyttyä alkuvuodesta 2022 olemme saaneet uudenlaisia näkymiä Venäjän informaatiovaikuttamiseen niin kotimaassamme kuin itärajan takana. Toisaalta

Kiinan automatisoitujen bottitrollien epäillään aiheuttaneen kaaosta vuoden 2020 Yhdysvaltojen presidentinvaaleihin. Nettiaktivismin muodot ovat saaneet jalansijaa tietoisena vaikuttamisstrategiana, sillä lopulta varsin pienikin joukko voi toteuttaa verkkovälitteisesti kansainvälisiä operaatioita. Viimeisen vuosikymmenen aikana oikeistolaisten nettiaktivistien masinoimat kampanjat ja yhteisvoimin toteutetut hyökkäykset kertovat trollitehtaiden tietoisesta toiminnasta julkisten keskustelujen hankaloittamiseksi.

Eräs surullinen esimerkki on jo mainittu pelialaa ravistellut Gamergate, jossa vuonna 2014 nettitrollit käynnistivät koordinoidun hyökkäyksen alan naisvaikuttajia ja -pelaajia vastaan tavoitteenaan hiljentää edistystä vaativia sekä seksismiä ja naisvihaa kritisoivia tahoja. Erityisesti trollien turvasatamina pidetyiltä 4chan- ja 8chan-kuvalaudoilta ja Reddit-yhteisöpalvelusta ohjaillut doksaukset, tappo- ja raiskausuhkaukset, ahdistelu ja häirintä ajoivat selkeää, poliittisesti latautunutta konservatiivista agendaa. Tämän osin spontaanisti syntyneen trollitehtaan toiminta olikin eräänlainen lähtöpiste uudelle vaihteelle kulttuurisodissa: anonymiteetin suojissa lokaa, vihaa ja propagandaa suoltava tehdas oli miltei pysäyttämätön luonnonvoima, joka sai valtavasti huomiota ja uusia kannattajia sen myötä, mitä hirviömäisemmin se toimi. Gamergate toimikin eräänlaisena väylänä julkisuuteen jo vuosia aiemmin alkaneelle, valkoista ylivaltaa uudelleenbrändänneelle alt-rightille ja toisaalta antifeministiselle manosfäärille.

Monin tavoin poliittinen vaikuttaminen onkin muuttunut turvattomaksi netin ja erityisesti sosiaalisen median tarjotessa helpon väylän uhkailulle ja vihapuheelle. Edelleenkään nettiuhkailu ei johda niin helposti rikosilmoitukseen, sillä olemme päätyneet kummalliseen välitilaan, jossa emme aina hahmota nettimaailman suhdetta todellisuuteen. Paljastava esimerkki on ajassamme korostunut tarinakulttuuri.

Mitä tapahtuu todella? Hämärtyvä todellisuus tarinataloudessa

Sosiaalisen median voidaan ajatella sysänneen meidät lopullisesti tarinatalouteen. Jo ainakin 1980–1990-luvuilta lähtien markkinoijat ja bisneskonsultit ovat kohkanneet enenevissä määrin tarinan merkityksestä yrityksille kilpailuvalttina, mutta hiljalleen tarinasta on tullut kahle, jota ilman kukaan ei ole mitään. Somessa meitä houkutellaan kertomaan jonkinlaista enemmän tai vähemmän koherenttia elämäntarinaa pala kerrallaan. Facebook haluaa tietää "mitä minä mietin", Twitter kysyy minulta "mitä tapahtuu". Kuitenkin samalla somen logiikka houkuttelee meitä kuratoimaan, liioittelemaan ja jopa keksimään sisältöjä, sillä arkipäiväinen ja tuttu ei tuota tarpeeksi kiinnostavaa sisältöä. Esimerkiksi Instagram-profiilit harvemmin kuvaavat arkirealismia vaan useammin valikoitua ja harkittua sommitelmaa käyttäjänsä elosta. Toisaalta ketään ei lopulta kiinnosta kertomus vaikkapa kauppareissusta, ellei siihen saa kytkettyä jonkinlaista hauskaa, outoa, raivostuttavaa tai koskettavaa sattumusta. Tarinatalous onkin kilpajuoksua, jossa parhaat tarinat saavat eniten näkyvyyttä ja tykkäyksiä.

Totuus tarinoiden takana onkin muuttunut toisarvoiseksi. Tarinankerronta on tavoitteellista ja sillä ajetaan myös poliittisia agendoja. Esimerkiksi vuonna 2015 perusuomalaisten puoluesihteeri Riikka Slunga-Poutsalo kertoili legendaarisen ja mitä ilmeisimmin päästään keksimän tarinan töitä halunneesta pakolaisesta, joka ohjattiin elämään tuilla, päättäen tarinan sanoihin: "Onko tarina tosi tai ei, se on toinen juttu. Näin nämä asiat koetaan." Toisaalta Helsingin Sanomien politiikantoimittaja Marko Junkkari tulkitsee kolumnissaan vuonna 2017, nojaten Kertomuksen vaarat -tutkimusprojektin havaintoihin kansanedustaja Emma Karin

sometarinankerronnasta, vihreiden tähtäävän "tunteiden orgioihin" nyyhkytarinoilla. Silti meidän on vaikea yhä hahmottaa, ettei kaikki kiiltävä ole kultaa tai kaikki varsinkaan netissä kerrottu ole totta. Kysymys on myös yhä enemmän tahdosta: me haluamme uskoa joihinkin meille kerrottuihin tarinoihin. Aikamme aktivismi onkin myös kummallista kamppailua tarinankerronnalla ja totuudella, josta Yhdysvaltojen entisen presidentin Donald Trumpin kaoottinen valtakausi on malliesimerkki.

Trumpin hallinnon julkiseen keskusteluun nostama totuudenjälkeinen aika on verkkotarinankerrontaan limittyvän elomme irvikuva. Presidentti Trumpin hallinto aloitti kautensa vuonna 2016 liioitellen räikeästi virkaanastujaistensa osallistujamääriä. Valheita kutsuttiin röyhkeästi vaihtoehtoisiksi totuuksiksi. Pöyristyneen maailman seuratessa Trump hallintoineen jatkoi totuuden vääristelyä seuraajiensa iloksi kuin se olisi jonkinlainen neuvottelukysymys. Trumpin hallinnon totuuden jälkeiseksi kutsuttua retoriikkaa on tulkittu esimerkiksi huolimattomaksi puheeksi, joka ei oikeastaan välitä sanojen totuudenperäisyydestä ja kieltäytyy uskomasta lausutuilla valheilla – tai millään enemmän tai vähemmän lämpimikseen sanotulla – olevan merkitystä.* Trumpin valtakausi oli täynnä valehtelua, liioittelua ja suoranaista paskapuhetta: jäädessään kiinni valheistaan hän vain kohautti olkiaan, mutta vahinko oli usein jo tapahtunut. Vaihtoehtoiset totuudet iskostuivat huolimattomien lukijoiden mieleen ja tarjosivat miellyttävän, joskin valheellisen todellisuuden Trumpin vankkumattomille faneille. He tahtoivat uskoa vaihtoehdoksi tarjotun valheen.

Onkin kuin tarinoista ja paskapuheesta olisi tullut erityisesti populismiin taipuvan konservatiivisen oikeiston väline ympäri maailmaa. Toisaalta faktojen sivuuttamisen ohella tarinasta, ja

* Käsitteen "huolimaton puhe" (engl. *careless speech*) on kehittynyt totuudenjälkeisyyttä tutkiva politiikantutkija Ari-Elmeri Hyvönen.

erityisesti sanasta narratiivi, on tullut keino vähätellä toisten näkemyksiä ja esittää jonkinlaiseen älymystöön kuulumista: esimerkiksi perussuomalaisten entinen puheenjohtaja Jussi Halla-aho toistelee väitteitä "halutuista narratiiveista", joita esimerkiksi media hänestä kertoo. Nämä "narratiivit" ovat usein Halla-ahon vähättelystä huolimatta tosiasioita, eivätkä siis kertomuksia lainkaan, mutta näin nämä asiat koetaan, vai mitenkä se meni.*

Alustojen vastuu ja totuudenjälkeiset kuplat

Totuudenjälkeinen aika, vaihtoehtoiset totuudet ja huolimaton puhe ovat vaikuttaneet erityisesti verkkoon, jolla on jo ennestään ristiriitainen suhde todellisen rajoihin. Netissä on helppo sulkea silmänsä kaikelta muulta kuin siltä, minkä halusi uskoa todeksi, ja sukeltaa samankaltaisia arvoja jakavien ihmisten kupliin. Kriittisessä tarkastelussa voitaisiin tunnistaa minkä tahansa aatteen ympäriltä somekuplia, jotka kieltäytyvät todellisesta dialogista eriävien arvomaailmojen kanssa. Kuitenkin äärioikeistolaisesta ajattelusta ponnistavat kuplat heittäytyvät jopa rikoksiin aktivismissaan, sillä heistä rasismia, naisvihaa ja väärää tietoa pitäisi saada esittää mielipiteen ja sananvapauden varjolla. Netin voidaan ajatella tarjonneen mahdollisuuden yhdenvertaisempaan ja tasapuolisempaan mielipiteiden ilmaisuun kaikille, mutta nyt myös totuudesta ja vihasta on tehty sananvapauskysymys.

* Kesältä 2022 esimerkkinä narratiivin huutelulle voitaneen nostaa kokoomuksen kansanedustaja Wille Rydmanin ulostulo hänen tehtyään poliisille tutkintapyynnön Helsingin Sanomien jutusta, joka käsitteli lukuisten haastattelujen kautta Rydmanin epäasiallista käytöstä nuoria ja jopa alaikäisiä naisia ja tyttöjä kohtaan. Rydman totesi Twitterissä kertoessaan tutkintapyynnöstä, että "toimittajille oli lukuisin todistein osoitettu, ettei sen rakentama narratiivi ollut tosi". Jääkin viranomaisten päätettäväksi, että ovatko useat kokemuskertomukset epäasiallisesta käytöksestä ja journalistinen työ painokkaampia kuin oikeistopoliitikko piiloitumassa teennäisen ja tarpeettoman sivistyssanan taakse.

Saako siis mitä tahansa sanoa, jos jossain valkoinen, vammaton ja luokkalotossa voittanut heteromies twiittaa loukkaantuneena, ettei mitään enää saa sanoa? Ei sentään enää, sillä verkon kesyttämätön erämaa on muutoksessa, joista vähäisin ei ole sosiaalisen median alustojen vastuu. Pitkäjänteinen työ ja kampanjointi erilaisten vihamateriaalien kitkemiseksi on alkanut tuottaa toimia: vihapuhetta suitsitaan, valetilejä poistetaan ja käyttäjille annetaan myös mahdollisuus ilmiantaa epäilyttävää toimintaa. Edistys on kuitenkin vain osittaista, sillä hiljentämisyrityksiä ja kollektiivista vainoamista on hankala estää, saati lopulta pienin nyanssein rakentuvaa nettikiusaamista. Vihaa kohtaavat erityisesti vähemmistöt, naiset ja tietyt ammattikunnat, kuten toimittajat, tutkijat ja poliitikot. Myöskään anonyymiyden suojassa tehdyistä hyökkäyksistä ei usein saada ketään vastuuseen. Jonkinlaisen suojan tarjoaisi tunnistautumiseen perustuvat sosiaalisen median tilit, mutta erityisesti Facebookin epäilyttävät toimet käyttäjiensä datalla ovat kasvattaneet epäluottamusta somealustoihin. Olemmekin kuplautumassa myös alustojen saralla.*

Ehkä jonkinlaisena käännekohtana voidaan pitää somepalvelu Twitterin poikkeuksellista ratkaisua poistaa presidentti Donald Trumpin tili vuoden 2020 vaalien jälkituoksinassa: Trump käytti sosiaalista mediaa valheiden levittämiseen syyttäessään vaaleja epärehellisiksi ja lopulta lietsoessaan seuraajiaan kapinaan pohjustaen 6. tammikuuta 2021 tapahtunutta kuolonuhreja vaatinutta kongressitalon valtausta ja vallankaappausyritystä. Pari päivää loppiaisen jälkeen Twitter poisti Trumpin tilin jatkuvien sääntörikkomusten takia lopullisesti – ja aiheutti ryntäyksen muille alustoille.

* Valtavien somejättiläisten vallatessa yhä enemmän tilaa arjestamme on kysyttävä, ovatko somealustat oikeastaan palvelujen sijaan yhteiskunnallisen julkisuuden tiloja, joiden pitäisi olla julkisen säätelyn eikä yksittäisen yrityksen käyttöehtojen mukaan ohjattuja. Jos yksityiset yritykset hallinnoivat ja säätelevät digitaalista yhteisöllisyyttä ja ihmisten välistä kanssakäymistä omien käyttöehtojensa puitteissa, on yksilön miltei mahdoton kieltäytyä tarjotuista palveluehdoista ja esimerkiksi vastustaa siten yritysten pääsyä omiin tietoihinsa ilman, että yksilö eristää itseään laajemmasta yhteisöstä.

Esimerkiksi perussuomalainen europarlamentaarikko Laura Huhtasaari mainosti ratkaisun jälkeen kilpailevaa somepalvelu Parleria konservatiivien "omana somena". Tämä äärioikeiston ja salaliittoteoreetikoiden suosima palvelu oli kasvanut vuoden 2020 aikana alle miljoonan käyttäjän mikroblogialustasta yli 15 miljoonan käyttäjän yhteisöksi. Kun kuitenkin selvisi, että loppiaisen väkivaltaista vallankaappausyritystä oli suunniteltu Parlerissa, verkkosivuston toiminnan mahdollistaneet firmat kieltäytyivät enää palvelemasta sivustoa. Parler sulkeutui 10. tammikuuta 2021 mutta onnistui palaamaan toimintaan jo tulevien kuukausien aikana.*

Moni nyökytteli hyväksyvästi, kun Twitter ryhtyi Yhdysvaltojen vuoden 2020 presidentinvaaleja edeltävänä keväänä merkitsemään Trumpin valheellisia twiittejä kyseenalaisiksi. Kuitenkin tilin poistaminen on ristiriitainen esimerkki netin alustojen ja palveluiden vastuunkannosta. Viime vuosina juuri Parlerin kaltaiset sananvapautta hehkuttavat ja vihapuhetta mahdollistavat palvelut ovat muuttuneet alt-rightin ja äärioikeiston turvasatamiksi. Parlerin ohella suosiota nauttivat uusnatsien suosima Gab ja äärioikeistolainen videosivusto BitChute sekä kaoottiset kuvalaudat, kuten 4chan ja 8chan. Radikaalien yhteisöjen kitkeminen ja lakkauttaminen onkin lähinnä synnyttänyt ääriliikkeiden migraatioita uusiin ryhmiin. Toisaalta erilaisten sivustojen ja yhteisöjen välinen ideologinen ja strateginen ristipölyttyminen on jo nyt nähtävissä: esimerkiksi miesasian uutta nousua edustavaa manosfääri lainaa paljon kuvastoa alt-rightilta ja yhdistelee naisvihamieliseen ideologiaansa rasismia. Toisaalta taas manosfäärin onnistuneet viestintästrategiat, kuten salaliittoa maalaileva vertaus punaisesta pilleristä – lainaus vuoden 1999 tieteiselokuvasta *The Matrix* ja sen punaisen pillerin paljastamasta hirviömäisten koneiden salaliitosta – ovat siirtyneet

* Parler-sovellus myös poistettiin Applen, Googlen ja Amazonin sovelluskaupoista, mutta Applen Play Store otti jälleen toukokuussa 2021 tarjontaansa muokatun, ilmeisen vihapuheen pois suodattavan version Parlerista.

sulavasti alt-rightin ja uusnatsien retoriikkaan. Manosfäärille punainen pilleri on väitetty feministien miehiä sortava salaliitto, alt-rightille taas vasemmistoliberaalien ja uusnatseille juutalaisten maailmanvalloitusyritys.

Päättymätön ironia, pelottava Antifa

On vaikeaa osoittaa selkeää pistettä, jossa pilkka ja iva kyllästivät netin, vai koodattiinko ne sisään jo aikojen alussa. Niinpä trolleja suojelee loputon ironia ja sarkasmi sekä leikittely näiden tasoilla. Kun kaikenlaista voi sanoa tarkoittamatta oikeastaan yhtään mitään, hankaloituu ihmisten välinen dialogi. Esimerkiksi pahamaineiset, suomalaisen Ylilaudan ja yhdysvaltalaisen 4chanin kaltaiset kuvalaudat ovat vaikeasti seurattavia niiden kasautuvien ironian tasojen takia. Lautakulttuureille onkin eräänlainen ylpeydenaihe, etteivät ulkopuoliset kykene vaivatta seuraamaan keskusteluja tai pysymään täysin selvillä, mitä oikeastaan sanotaan tosissaan. Tosin lautanyymien eli anonyymien kuvalautojen käyttäjien välistä keskustelua ei voida pitää usein kovin syvällisenä vaan monesti rasistisena ja naisvihamielisenä uhoiluna, jossa vitsi on aina viimeinen piilopaikka, minne voi paeta kohdatessaan paheksuntaa. Jokainen kuvalautojen riepottelun kohteeksi joutunut tietää, etteivät vitsillä heitetyt loukkaukset, uhkaukset ja ryönä tunnu sen mukavammilta, vaikka niitä kuinka seliteltäisiin vitseiksi.

Jopa vihaa pystytään hiljalleen iskostamaan vitsin varjolla. 2010-luvulla äärioikeistolaisen nettiaktivismin eräs kammottavin onnistuminen on nähdäkseni antisemitismin päätyminen yleiseksi vitsiksi maailmalla ja Suomessa: loputtomat meemit ja huutelu juutalaisten maailmanvalloituksesta on tehnyt siitä erityisesti nuorten keskuudessa viljellyn heiton, johon ei aivan tosissaan uskota. Kuitenkin jokainen läpän varjolla heitetty "JewTube" ja "Soros järkkäsi

Black Lives Matterin" suomalaisten oppilaitosten käytävillä, kahvipöydissä ja somessa rakentaa juutalaisvihaa ja epäluuloa.

Samalla tavalla vasemmistolainen, keskusjohdoton ja varsin löyhä antifasistinen liike Antifa on muuttunut uhkakuvaksi lähinnä siitä kerrottujen tarinoiden avulla. Uusnatsien ja äärioikeiston vastavoimaksi syntynyt pitkälti väkivallaton antifasistinen aktivismi on esimerkiksi Trumpin puheissa esitetty ilman todisteita syylliseksi Black Lives Matter -mielenilmauksissa tapahtuneeseen väkivaltaan, tuhopolttoihin ja ryöstelyyn. Suomessakin on esitetty huolestuneita kannanottoja, että Antifa pitäisi kieltää poliittisen väkivallan ehkäisemiseksi. Kuitenkin perussuomalaisten kunnanvaltuutettu Pekka Katajan murhayritys äärioikeistolaisten vasaranheiluttelijoiden uhrina tuntuu puhuvan uhasta jossain aivan muualla – puhumattakaan Kankaanpään äärioikeistolaisista terroristiepäillyistä, jotka puhuttivat vuoden 2021 lopussa. Tämä ei tarkoita, etteikö myös väkivaltaista antifasistista aktivismia olisi ja etteikö siitä otettaisi kaikki paukut irti. Äärilaitaan kallellaan olevan oikeiston onkin edullista esittää Antifa jonkinlaisena hallitsemattomana kaoottisena hyökynä, sillä vain siten se voi muodostaa vastavoiman äärioikeiston väkivaltaiselle sekoilulle.

Toisaalta vasemmistolaispiireissä ironiset puheet Antifan jäsenmaksuista tai äärioikeiston hampaisiin joutuneelta suursijoittaja George Sorokselta saaduista viesteistä ovat muuttuneet meemeiksi: niillä provosoidaan ja pilkataan oikeistolaista hysteriaa jonkinlaisesta valtavasta organisoidusta, vallankumousta suunnittelevasta liikkeestä. Huolimattoman puheen aikana tällainen vitsailu kääntyykin nopeasti itseään vastaan: loputtoman ironian viimeinen vitsi on tietoinen valinta olla tajuamatta huumoria sanojen takana. Trollitehtaissa vasemmiston vitsit Soroksesta ovat todisteita salaliitosta, ja Antifa muuttuu hetki hetkeltä todellisemmaksi uhkakuvaksi vesittämään äärioikeistolaisen aktivismin todellista uhkaa. Pilkallinen huumori osana nettiaktivismia onkin tätä nykyä vaikea yhtälö. Satiiri on ollut

historiallisesti voimattomien tapa vastustaa valtaapitäviä, ja tilausta on nähdäkseni yhä taitavalle ja hienovaraiselle satiirille. Tila pilkkakirveelle on kuitenkin käynyt ahtaammaksi ja varatummaksi, mikä on syytä huomioida. Tahalliset väärinymmärrykset ja kontekstista irrottamiset ovat yllättävän voimallisia aseita ajassamme.

Kysymys kuuluukin, kannattaako vasemmistolaisen nettiaktivismin antautua ironisiin peleihin ja väärinymmärtämisen kehiin, jossa alt-right, manosfääri ja kaoottiset lautakulttuurit ovat kotikentällään? Emmekö tällöin normalisoi kiusaamisen, vääristelyn ja spinnaamisen välineistöä poliittisessa keskustelussa? Vaikea ja rohkea liike olisikin hylätä netin vallalla oleva negatiivinen diskurssi jonkin uuden tieltä. Toisaalta, kun olemme lopulta hahmottamassa, miten monin tavoin netti, some ja kaikki sen lupaukset ovatkaan pettäneet meidät, eikö ainoa vaihtoehto ole etsiä uutta suuntaa?

Tietoista virtuaalista vaikuttamista ja viisi ehdotusta eteenpäin

Millainen on siis vasemmistolaisen nettiaktivismin todellinen oma tila? Miten toimia ilmastossa, jossa kulttuurisotien konservatiiviset voimat ovat varustautuneen vaikuttavalla arsenaalilla kohtaamaan nimenomaan vastustajana – jopa mörkönä – pitämänsä vasemmistolaisuuden? Vastaus on tämän kirjoituksen tarjoaman synkän maailmankuvan jälkeen itseasiassa yllättävän valoisa. Vasemmistolainen nettiaktivismi on parhaimmillaan pitkäjänteistä, dialogiin pyrkivää ja periksiantamatonta toimintaa, joka selittää maailmaa, perustelee kantojaan ja vaikuttaa tulevaisuutemme rakentumiseen.

Pelkkä vilkaisukin nettikeskusteluihin osoittaa, miten paljon asioita tehdään jo oikein: kuinka usein jonkin kulttuurisotiin liittyvän ilmiön ympärillä käytävässä keskustelussa nimenomaan uudismielisestä, vasemmistolaisesta ajattelusta käsin jaksetaan avata

ajattelua ja selittää ilmiöitä, vaikka vastassa olisi jankkausta ja äärioikean trolleja argumentoimassa lähinnä, miten muut keskustelijat ovat "perseestä". Yleensä trollit tietenkin kuopivat lokaa syvemmältä alatyylistä, eivätkä vasemmistolaiset ole pelkästään joukko pyhimyksiä, mutta väitän, että tuossa vankkumattomassa yrityksessä luoda yhteiselle ymmärrykselle tilaa selittämällä maailmaa on jotain poikkeuksellista. Mainioita lähestymisiä voidaan löytää esimerkiksi nettifeminismin skenestä: alinomaisen ryöpytyksen ja suoranaisen vihan kohteena olevat feministiaktivistit pystyvät kollektiivisesti purkamaan tahallista vääristelyä, väärinymmärryksiä ja selittämään esimerkiksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä ilmiöitä ja keskusteluja suurelle yleisölle. Trollit leikkivät yhä tyhmää, eivätkä vastaukset kelpaa kaikille, mutta yhtä kaikki tietoisuus, keskustelu ja ymmärrys edistyvät.

Digitaalisen aktivismin saralla aallonharjalla pysyminen on olennaista mutta kovin vaikeaa. Esimerkiksi kokemustarinoita seksuaalisesta häirinnästä kerännyt Me too -kampanja ja sen vuonna 2021 suomalaista musiikkikenttää ravistellut johdannainen Punks too ovat tehneet ongelmia näkyväksi, lisänneet solidaarisuutta ja muuttaneet kulttuuria, mutta niiden toimintamallit eivät ole suoraviivainen avain menestykseen. Hashtag-kampanjat ja monet muut digitaalisen aktivismin keinot ovatkin helppoa nojatuoliaktivismia, mutta osallistumista sisältöjen jakamisen tai profiilikuviin lisättävien solidaarisuusviestien kautta ei pidä aliarvioida massojen liikuttamisen välineenä. Eräs piristävimmistä uusista someaktivismin muodoista on eräänlainen hyväntahtoinen trollaus, jollaista nähtiin esimerkiksi K-pop-fanien toimesta Black Lives Matter -kampanjoinnin yhteydessä: Kesällä 2020 poliisin murhattua* George

* Kustannustoimittaja huomautti aiheellisesti, ettei Derek Chauvinin tuomio ole suomalaisessa oikeusjärjestelmässä murha vaan lähempänä tappoa ja kuolemantuottamusta. Kirjoittajana valitsen kuitenkin pienen poliittisen ja aktivistisen eleen kutsuen tekoa siksi, miltä se näytti ja näyttää yhä.

Floydin ja tapahtumien sytyttäessä mielenosoituksia ympäri maailman, K-pop-fanit aloittivat kampanjan valeuutisoinnin ja propagandan näkyvyyden heikentämiseksi sosiaalisissa medioissa. He julkaisivat fanivideoita K-pop-artisteista merkiten ne BLM-mielenosoituksia vastustanein hashtagein, kuten #WhiteLivesMatter ja #BlueLivesMatter, peittäen siten alleen viljalti vihapuhetta. Tällä eleellä kulttuurisesta omimisesta, valkopesemisestä ja poliittisten aiheiden väistelystä syytetyn musiikkigenren fanit valjastivat rauhanomaisella demonstraatiolla sosiaalisen median logiikan omiin tarkoituksiinsa. Kampanja on vain kuriositeetti, ja nähtäväksi jää, syntyykö samalla taktiikalla tulevaisuudessa jonkinlaisia vastakampanjoita netin pimeämmistä syövereistä.

Tietenkään yritykset tiedostavaan aktivismiin eivät aina ole onnistuneita.

Pahimmillaan syytökset cancel-kulttuurista ovat todellisia, kun kyse on vain esimerkiksi arvoristiriitojen aiheuttamasta harmistuksesta, jota yritetään ratkaista älyllisesti laiskalla boikotoinnilla eikä todellisella keskustelulla. Toisaalta somekohun myötä vuonna 2020 eronneen vasemmistoliiton toiminnanjohtajan Misha Dellingerin perustamalta Twitter-tililtä lauotut väkivaltayllytykset kaivetaan esiin vuosien ajan kipeänä muistutuksena, miten paljon hävittävää vasemmistolla on leikitellessään anonyymillä ja katu-uskottavuuteen pyrkivällä kulmikkuudella. Erään aktivismin pohjavireen tulee ollakin kriittinen katse ja sisäinen, avoin keskustelu toimintatavoista, joilla vasemmistolaisia arvoja edistetään.*

Vasemmisto ei ole enää menneisyyden puolue, ja vasemmistolaiset arvot ovat olennainen osa tasa-arvoisemman maailman rakentamisessa. Kuitenkin puoluetta ja sen taustaideologiaa määritellään

* Varoittavana esimerkkinä elokuussa 2021 Suomen Kuvalehden jutussa ruoditaan vihreiden kyvyttömyyttä itsekritiikkiin ja maalataan siitä syytä puolueen kannatuksen kasvun pysähtymiselle.

kovasti sen ulkopuolelta. Vasemmistolaisuus on yhä valitettavan usein suuri vihollinen ja monelle vain uudelleen nimettyä kommunismia. Äärioikeiston kuvitelmat suuresta pahasta Antifasta eivät olekaan lopulta niin kaukana yleisistä harhaluuloista vasemmistoa kohtaan. Vasemmisto onkin asemoitunut ja asemoitu sosiaalisessa mediassa ja julkisessa keskustelussa äärioikeistolaisuutta hanakimmin vastustavaksi ryhmittymäksi. Vastakkainasettelu korostuu kiivaina somekeskusteluina, joissa nimenomaan vasemmistolaiset somekeskustelijat ja toimijat ottavat kontolleen paljastaa ja vastustaa vihamielistä yhteiskunnallista kommentointia, rasismia ja naisvihaa altistaen itsensä usein samalla maalittamiselle, pilkalle ja muille hyökkäyksille. Asetelma mahdollistaa kuitenkin vasemmiston tulkitsemisen oikeistolaisten ääriajattelijoiden vastapooliksi: eräänlaiseksi saman tason ilmiöksi ja osaksi "ääripäitä".

Loputon opponoinnin kohteeksi joutuminen on vasemmistolaisuudelle sekä taakka että mahdollisuuksia luova asiain tola. Alituinen kyseenalaistaminen ja haastaminen voi olla lopulta yhtä kuormittavaa kuin suoranaiset hyökkäykset. Vääristelevän historiallisen kommarikortin purkaminen ja toisaalta enemmän tai vähemmän tahallisen vasemmistolaisuuden väärinymmärtämisen toistuva oikominen on turhauttavaa. Opponointi on kuitenkin aina mahdollisuus vaikuttaa. Seuraavassa teenkin joitain ehdotuksia mahdollisista suunnista vasemmistolaiselle nettiaktivismille:

1. Nettiaktivismin on vastuutettava alustoja ja kansalaisia mukaan keskusteluun.

Tällä hetkellä arvokeskustelujen eteenpäin ajaminen lankeaa usein vasemmistolaisuudesta ponnistavan nettiaktivismin harteille, vaikka valtaosa kansasta jakaisi puolustetut arvot. Kulttuurisotien mittelöillä on tarjota valitettavan usein palkaksi vain maalittamista, pilkkaa ja uhkauksia. Sosiaalisen median alustat ovat alkaneet kantaa vastuutaan vihan kitkemisessä vieraannuttaen

ääriajattelijoita, mutta toisaalta ajatus äärioikeiston omista sosiaalisista medioista on kammottava. Voimmeko elää arvoihin perustuvan kuplautumisen kanssa, vai olemmeko valmiit pitkään asemavaiheen kulttuurisotaan? Voisimmeko viedä vasemmistolaisen nettiaktivismin uudelle tasolle perustamalla somejättien ja äärioikeiston omimien alustojen rinnalle vasemmiston omia alustoja? Oli vastaus mikä hyvänsä, aktivismin soisi vastuuttaa kansalaisia ottamaan aktiivisemmin kantaa. Mutta kuinka kutsua yhteiskuntaa mukaan keskusteluun, kun moni pelästyy jo keskustelua anti-fasisti–fasisti-jaottelusta mutisten "minuahan ei antifasistiksi pakoteta"? Kaiketi vastaus on pikkuhiljaa ja soveltamalla listan muita ehdotuksia.

2. Kertomusten on tartuttava jälleen todelliseen.

Tarinankerronta on houkutteleva mutta hankala taitolaji, joka pahimmillaan syö uskottavuuden jopa kokonaiselta puolueelta. Sosiaalinen media onkin eräänlainen viimeinen vaihe ylikuumentuneessa tarinataloudessa, joka houkuttaa liioittelemaan, värittämään ja turvautumaan paskapuheeseen. Kuitenkin totuudenjälkeisyys on ohjannut meidät ymmärtämään yhä paremmin tarinan välineenä. Niinpä tarinoiden häikäilemätön ja epäilyksiä herättävä käyttö herättää yhä enemmän paheksuntaa. Tulevaisuuden tarinankerronta kietoutuukin todistettavuuteen ja on ihmiskokemuksen kokoista. Kuitenkin samalla somemaailma on uhka pitkäjännitteisyydelle ja tuntuu vaativan nopeita kertomuksia, joten tasapaino on kiikkerä.

3. Ironia, sarkasmi ja aggressio ovat auttamatta menneisyyden retoriikkaa.

Ironiset pelit ja meemit ovat äärioikeistolaisten nettiyhteisöjen leikkikenttää. Miten pitkälle voimme päästä naisvihamielisten trollien ja lautakulttuuria ryöstöviljelevien rasistien pelisäännöillä?

Toisaalta hyökkäysten torjuminen hyökkäyksin ruokkii ajatusta kiistelevistä "ääripäistä". Jokin uusi voi löytyä esimerkiksi ironian sävyt tiedostavasta vilpittömyydestä, joka avaa tuntemuksia, pelkoja ja tavoitteitaan avoimesti. Vasemmistolaisen virtuaalisen tilan tuleekin muuttua 2020-luvulla entistä vilpittömämmäksi ja itsetietoisemmaksi.

4. Tutkitun tiedon ja faktojen merkitys kipuilee mutta nousee arvoonsa.

Erityisesti äärioikealla kytevä epäluottamus tieteeseen aiheuttaa tulevaisuudessakin ristiriitoja, vaikka myöskään tällä hetkellä tiedemaailmaa koskettavat budjettileikkaukset eivät ole omiaan synnyttämään luottamusta päättäjiin. Sosiaalisen median ja nopean tiedon aika on myös luonut harhan jokaisen ulottuvilla olevasta asiantuntijuudesta, jonka voi saavuttaa lukemalla lähdekritiikittömästi pari juttua – kysy vaikka koronadenialisteilta! Tiede, faktat ja kylmäpäinen kriittisyys ovat kuitenkin kerta toisensa jälkeen voittamaton yhdistelmä vääristelyn, foliohattuilun ja spinnaamisen pysäyttämiseen. Paskapuheiden aikakaudella kriittisyys perii maan, eikä sitä pidä unohtaa myöskään peiliin katsoessa.

5. Sanat ja dialogi rakentavat kestävämpää maailmaa, joka ei pariin meemiin kaadu.

Jo tällä hetkellä vasemmistolaisen nettiaktivismin kulmakiviä on periksiantamaton maailman ja sen ilmiöiden sanoittaminen. Kun ajoittain tuntuu, että netti on kääntänyt kulttuurimme pikakelaukselle, jossa ihmisen keskittymiskyvyn vakio on nolla ja asioihin perehtyminen auttamattoman työlästä, perehtyneet keskustelunavaukset ja hötön haastaminen voivat olla tuore, arvostusta herättävä tulokulma. Öyhöttäjillä riittää ivaa ja pilkkaa, jossa ei ole mitään uutta. Ehkä olemmekin tulossa risteykseen, jossa yhä useampi toteaa, miten netti ja sen keskustelut ovat rikki. Tie järjen äänenä ei ole helppo, sillä vasemmistolainen identiteetti

luovii loputtoman opponoinnin kohteena: "ääripää" huutavat oikeistolaiset, eikä tänäkään päivänä kommunismin mörkö ole kadonnut julkisesta keskustelusta. Jos vasemmistolaisuutta yritetään asemoida toiseksi ääripääksi öyhöttäjille, rakentukoon tuo ääripää määrätietoisesta maailmaa sanoittavasta dialogista.

LÄHTEET

Aro, Jessikka (2019). *Putinin trollit – Tositarinoita Venäjän infosodan rintamilta.* Johnny Kniga.

Hyvönen, Ari-Elmeri (2018). Defining Post-truth: Structures, Agents, and Styles. *E-International Relations.* Https://www.e-ir.info/2018/10/22/defining-post-truth-structures-agents-and-styles.

Marwick, Alice E., ja Lewis, Rebecca (2017). *Media manipulation and disinformation online.* Data and Society Research Institute.

Mäkelä, Maria et al. (toim.) (2020). *Kertomuksen vaarat – kriittisiä ääniä tarinataloudessa.* Vastapaino.

Nagle, Angela (2017). *Kill all normies. Online culture wars from 4chan and Tumblr to Trump and the alt-right.* Zero Books.

Nieminen, Emmi ja Vehkoo, Johanna (2017). *Vihan ja inhon internet.* Kosmos.

Presser, Lois (2018). *Inside Story: How Narratives Drive Mass Harm.* University of California Press.

Quinn, Zoë (2017). *Crash Override: How Gamergate (Nearly) Destroyed My Life, and How We Can Win the Fight Against Online Hate.* Public Affairs.

Salmon, Christian (2010). *Storytelling: Bewitching the Modern Mind,* trans. by David Macey. Verso.

Vehkoo, Johanna (2021). *Oikeusjuttu.* Kosmos.

Zuckerberg, Donna (2018). *Not All Dead White Men. Classics and Misogyny in Digital Age.* Harvard University Press.

Kamppailu kaupunkitilasta

JUKKA PELTOKOSKI

Suomi kaupungistuu. Arvioiden mukaan parinkymmenen vuoden kuluttua noin 70 prosenttia suomalaisista asuu kaupungissa tai kaupunkiseudulla.* 1960-luvulla alkanut kaupungistuminen on tulossa päätepisteeseensä.

Mielikuvissa Suomi on yhä maalaismaa, jossa kaupunkilaisetkin kurvaavat kesäisin maaseudulle. Täysin väärä mielikuva se ei olekaan. Silti yhä useampi viettää juhannuksensakin kaupungissa, ja kaupungeista on tullut uuden urbaanin kulttuurin näyttämöitä. Maalaiskansasta on tullut kaupunkilaisväkeä, ja yhä useampi kokee kaupungin kodikseen.

Heti alkuun on syytä tehdä kaksi erottelua. Suomen kaupungistumisessa ei ole ensinnäkään kyse vain kolmesta suuresta kaupungista – Helsingistä, Tampereesta ja Turusta – vaan myös syrjäseudut kaupungistuvat. Väestön pakkautuminen etelään on yhteydessä kaupungistumiseen, mutta kaupungistuminen on käynnissä myös maakuntien sisällä.

Toisekseen kaupungistumisen päätepisteessä ei ole vain kaupunkeja vaan myös kaupunkiseutuja. Seutuistuminen on kaupungistumisen rinnakkaisilmiö, joka tarkoittaa, että kaupunkien

* Väestöennuste 2040.

ympärille muodostuu rajoiltaan häilyviä vyöhykkeitä, jotka sisältävät pienempiä keskuksia, asuin- ja teollisuusalueita sekä peltoja ja luontosaarekkeita. Kaupunkiseutu on kaupungin itseensä sisällyttämää ympäristöä.

Seutuistumisella on kytköksensä työn murrokseen. Varhaisessa teollisuusyhteiskunnassa kaupungit kasvoivat teollisuuslaitosten ympärille. Seutuistunut yhteiskunta on hajarakenteinen ja verkottunut. Siinä työnteon ja asuinpaikkojen välinen sidos on joustava ja työtä tehdään osana yritysten verkostomaisia arvoketjuja. Etätyön mahdollistuminen pelaa seutuistumisen pussiin.

Kaupungit ilmentävät pääoman kasautumista yhteiskunnan maantieteellisessä tilassa. Rakentamalla kiinteistöjä ja sijoittamalla niihin on mahdollista tehdä rahaa paitsi teettämällä työtä myös pelkästään omistamalla. Kiinteistöjen arvo ja arvonnousu kun perustuu myös kiinteistön sijaintiin liittyviin odotuksiin sekä puhtaasti kulttuurisiin arvostuksiin. Ylipäätään kaupunkisuunnittelu ja kaupunkitilan rakentaminen tapahtuu elinkeinoelämän ja kapitalistisen kehityksen näkökulmasta. Raadollisimmillaan pääomasuhteet näkyvät eri kaupunginosien ja niissä asuvien ihmisten välisenä eriarvoisuutena.

Hallitseva talouspoliittinen ajattelutapa on viime vuosikymmenet korostanut markkinaehtoisuutta ja jopa markkina-anarkiaa yhteiskunnallisen kehityksen moottorina. Niinpä suomalainen yhteiskunta kaupungistuu globaalien markkinoiden ehdoilla vailla omaehtoista tavoitteenasettelua. Lopputulos on jo nähtävissä. Suuret kaupungit kasvavat ja pienet kutistuvat, syrjäseudut hiljentyvät ja väki ruuhkautuu etelään.

Vaihtoehtoinen ajattelu perustuu ekososiaaliselle visiolle, jossa julkinen valta ohjaa markkinoita ja luo uusia rakentaen tietoisesti vahvojen ja omaleimaisten aluetalouksien maata. Ekososiaalisessa visiossa kaupungistuminen tarkoittaa erikokoisten kaupunkien ja niiden ympärille rakentuvien paikallistalouksien vahvistumista

sekä tuotannon ja vallan tietoista hajauttamista alueille. Visiossa elinmahdollisuudet säilyvät koko maassa ja alueille kehittyy suhteellista omavaraisuutta. Maalle paluusta ei ole kyse vaan kaupungistumista koskevasta poliittisesta tavoitteenasettelusta.

Käännän tässä artikkelissa katseen kaupungistumisen lintuperspektiivistä jokapäiväisen elämän uusintamiseen kaupunkitilan sopukoissa. Käyn läpi liikkeitä, jotka ovat kamppailleet kaupunkitilasta, ja muotoilen aloitteita kaupunkitilan haltuun ottamiseksi. Lasken katseeni korkeuksista katutasolle ja tarkastelen kaupunkia jokapäiväisen elämän tilana ja ekososiaalisena elinympäristönä – tai sellaisen mahdollisuutena. Peräänkuulutan vasemmistolta kaupunkiohjelmaa. Kaupungista on tehtävä ekososiaalisen elämäntavan tila!

Kaupunki jokapäiväisen elämän tilana

Vasemmisto syntyi historian saatossa kaupunkilaisliikkeenä työvoiman siirtyessä maalta kaupunkeihin tehdastyön äärelle. Kaupungistuminen ei siis tule vasemmistolle yllätyksenä mutta väitän, että kaupunki on vasemmistossa aliajateltu asia. Vasemmisto ei ole muotoillut erityistä kaupunkiohjelmaa tai visiota haluttavasta kaupunkielämästä, vaan se on keskittynyt valtiovallan haltuunottoa ja työpaikkoja koskeviin kysymyksiin. Kaupunki omanlaisenaan pääoman kasaumana ja elintilana on jäänyt kamppailujen katvealueeseen. Kaupunkitilaa koskevan analyysin vähäisyys tuntuu tässä rinnastuvan ihmisten jokapäiväistä elämää ja sen uusintamista koskevan analyysin rajoittumiseen "tuottavan" työn ja talouden kysymyksiin.

Kaupungin erityislaatuisuus jokapäiväisen elämän tilana liittyy nähdäkseni kolmeen seikkaan. Ensinnäkin tiiviissä kaupunkitilassa korostuu kokemus elämästä ihmisen rakentamassa ympäristössä ja sattumanvaraisessa mutta sosiaalisesti tiheässä piirissä. Samalla kaupunki on myös verkostomainen tila, joka on avoin maailmalle ja

jota luonnehtii kohtelias välinpitämättömyys ja vapaa tila yksilöllisyydelle. Kaupunkilaiset itse luovat elämää ja kulttuuria kaupunkiin.

Toiseksi kaupunkitila on maailmallisen ja paikallisen kohtaamispaikka. Kaupunki on täynnä ihmisiä, välineitä, merkkejä, pintoja ja reittejä, jotka kytkevät kaupungin maailman toisiin kolkkiin ja kaupunkeihin. Globaalisuus korostuu metropoleissa, mutta tietoverkon, ympäristökriisin, ylikansallisten hallinnan rakenteiden ja siirtolaisliikkeiden aikana suomalainen pikkukaupunkikin muuttuu "glokaaliksi", paikallisesti maailmanlaajuiseksi ja maailmaan avautuvaksi tilaksi.

Kolmanneksi kaupungit ovat kapitalistisen tuotannon tihentymiä. Teollinen kapitalismi kasvoi kaupunkien ympärille, ja moni kaupunki kasvoi tehtaan ympärille. Nykyään tehtaat ovat jättäneet keskustoihin vain päämajansa, mutta yhä edelleen kaupunkikehitys tapahtuu kapitalististen suhteiden ehdoilla, nyt vain enemmän palvelut ja tietotyö sekä shoppailu ja viihde edellä. Kaupungit ovat omanlaisiaan kapitalistisen lisäarvon tuotantopaikkoja, joissa työn lisäksi kapitalistista lisäarvoa lypsetään maahan, kiinteistöihin, tiloihin ja aineettomiin kulttuurisiin resursseihin kohdistuvilla vuokrilla, koroilla, omistusoikeuksilla ja vastaavilla taloudellisen haltuunoton mekanismeilla, kuten sosiaalimaantieteilijä David Harvey on analysoinut.*

Enää kaupungistumisessa ei ole kyse myöskään erillisen kaupunkilaisluokan synnystä vaan yleisen yhteiskunnallisen olosuhteen toteamisesta. 2000-luvun suuri enemmistö elää arkeaan kaupungin yksityisissä, julkisissa ja yhteisissä tiloissa. Yhä harvempi kokee kaupunkielämää pakkopullaksi. Kaupunkiin ehkä tullaan töihin tai opiskelemaan mutta jäädään halusta kaupunkiin. Kaupungeista on näin tullut kriittisiä paikkoja koko yhteiskunnan ja talouden kehitykselle, ja niiden haltuunotosta on tullut kriittistä vasemmistolle.

---

* Harvey 1999, 97–98.

Kuntasosialismin perinne elää

Vasemmisto tekee vahvaa kuntapolitiikkaa, mutta usein kunta on vasemmistolle vain hyvinvointivaltiosta käytävä osakamppailu. Vaihtoehtoinen lähestymistapa tälle on korostaa itsehallinnollisuuden ja suoran demokratian perinnettä. Luotaankin seuraavaksi läpi liikkeitä, joissa kaupunki näyttäytyy omana itsenäisenä kamppailupaikkanaan.

Liikkeelle voidaan lähteä fabianisteista ja 1900-luvun alun Britanniasta, jossa fabianistien mielestä sosialismia tuli rakentaa kuntatasolta lähtien. Kuntasosialismin (englanniksi *municipal socialism*) nimissä toimineet fabianistit ajoivat kaupungin yleisen infrastruktuurin, kuten vesi- ja jätehuollon, liikenteen ja asumisen, järjestämistä julkisena palveluna – asioita, jotka nykyään tuntuvat paljolti itsestäänselvyyksiltä. Ajatuksille oli tilausta varsinkin työväenluokkaisilla alueilla, joissa tiet ja kiinteistöt olivat rempallaan.*

Fabianisteja on kritisoitu holhoavasta ja moralistisesta suhtautumisesta työväenluokkaan, mutta he yhtä kaikki rakensivat kipeästi tarvittuja palveluja paikallistasolla ja tekivät sen demokraattisesti. Tässä fabianismi on yhä kestävällä pohjalla ja evästää meitä kohti tulevaisuuden kaupunkisosialismia. Moni kaupungin puite ja palvelu on tulevaisuudessakin pidettävä julkisessa omistuksessa ja hallinnassa.

Jos fabianistit tekivät sisäsiistiä kabinettipolitiikkaa, niin poplarit laittoivat tuulemaan kabineteissakin. Poplarit järjestivät kaupunginosakapinan.

* Webb & Webb 1920; Webb 1890.

Kapinaa keskushallinnolle!

Myös poplareiden tarina palaa 1900-luvun alun Britanniaan, Poplarin kaupunginosaan Lontoossa. Poplar oli kaupungin köyhimpiä alueita, jonka verotulot olivat alati tiukassa. Asiaa ei helpottanut, että Lontoon keskushallinto pidätti osan alueen veroista itsellään ja kohteli matalan vuokratason kaupunginosaa epäoikeudenmukaisesti suhteessa varakkaampiin alueisiin.

Vuonna 1921 Poplarin kaupunginosavaltuusto kieltäytyikin uusista veronkorotuksista ja päätti olla maksamatta verotuloja keskushallinnolle. Seurauksena oli Poplarin verokapinaksi nimetty tapahtumasarja, jonka päätteeksi 30 kaupunginosavaltuutettua marssitettiin vankilaan tottelemattomuudesta keskushallinnolle.*

Kuitenkin jo oikeusistuntoa saatteli kahden tuhannen ihmisen tukimielenosoitus, ja tuomion julistamisen jälkeen mielenosoitukset jatkuivat vankilan muureilla. Tuen ilmauksia tuli aina ammattiliitoista ja toisista kaupunginosista saakka.

Muutaman viikon painostuksen jälkeen verokapinalliset vapautettiin, ja samaan aikaan edistykselliset voimat parlamentissa löivät läpi lain, joka korjasi rikkaiden ja köyhien kaupunginosien välisen epäoikeudenmukaisuuden verotuksessa. Poplarismi jäi elämään käsitteenä, joka viittaa sekä köyhien vapauttamiseen taloudellisista velvoitteista että paikallishallinnon kapinaan keskushallintoa vastaan.

Poplarismin lähteenä oli valtuustosali mutta myös paikallisyhteisö. Poplarismi oli joukkotottelemattomuutta, joka osoittaa, että myös poliitikko voi kapinoida, jopa poliittisen järjestelmän sisällä. Poplarismi myös kertoo, ettei julkinen valta palvele köyhiä,

* Branson 1980.

ellei köyhä nouse ajamaan omia vaatimuksiaan. Yhä tänään Poplarin kaupunginosassa sijaitsee muistoseinä, jossa iso muraali kertoo verokapinallisten tarinaa ja julistaa iskulausetta "Can't Pay, Won't Pay!".

Poplarin verokapina kohdentui selkeään mutta rajattuun epäoikeudenmukaisuuteen, jonka se myös korjasi tuloksellisesti. Yhteiskunnallista järjestelmää laajemmin kapina ei haastanut, eikä sen ollut tarkoituskaan. Tällainen esimerkki voidaan sen sijaan hakea Pariisin kommuunista.

Pariisin kommuuni on jopa myyttiset mittasuhteet saanut väennousu Pariisissa keväällä 1871. Vaikka kommuuni kesti vain kaksi kuukautta, on sen merkitys vasemmistolaiselle poliittiselle muistille valtava. Ja toki myös kommuuni oli kooltaan valtava. Siihen osallistui kymmeniä tuhansia ihmisiä. Lyhyen hetken Pariisia ei hallinnut valtiovalta vaan vasemmistolainen valtuusto yhdessä kansalliskaartin ja kaupunkilaisten muodostamien neuvostojen kanssa.

Kommuuni kuitenkin epäonnistui ja maksoi tuhansien hengen Ranskan armeijan vallatessa kaupungin takaisin. Lopputulos oli traaginen, mutta se jätti jäljen itsehallinnollisen kaupungin mahdollisuudesta. Kommunardien, Pariisin kommuunin kannattajien, muisto elää, ja siihen viitataan lähes jokaisessa radikaalia itsehallinnollisuutta käsittelevässä teoksessa, kuten myös tässä.

Oikeus kaupunkiin!

David Harvey on pohtinut Pariisin kommuunia paitsi työväenluokan myös laajemmin kaupunkilaisten nousuna. Harvey haastaa kysymään, ketkä muodostavat kaupungin. Ketkä ovat rakentaneet sen? Ketkä ylläpitävät sitä? Ketkä luovat sitä uudelleen? Kuuluminen kaupungin väkeen ei Harveyn mukaan rajaudu vain

palkkatyöläisiin, vaan kyse on laajemmin kaupungin asukeista ja sen toimintaa ja elämää ylläpitävistä ihmisistä aina yrittäjiä, paperittomia siirtolaisia ja palkatonta kotityötä tekeviä myöten. Niinpä kaupungeista nousevat liikkeet myös mobilisoivat väkeä laajalti kaupungin verkostoista.*

Suomessa toimi 2000-luvun vaihteessa uusia kaupunkiliikkeitä, kuten Reclaim the City ja Reclaim the Streets. Liikkeissä joukkotottelemattomuus yhdistyi kaupunkikarnevaaliin ja osallistujajoukko oli moninainen. Sittemmin kiinnostus kaupunkitilan haltuunottoon vaikuttaa kanavoituneen enemmän erilaisiin kaupunkihäppeninkeihin kuin tottelemattomuuteen, mutta kysymys yhteisestä kaupunkitilasta on rantautunut pysyvästi kaupunkikulttuuriin.

Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat aina 1960-luvulta lähtien korostaneet jokapäiväisen elämän uusintamisen merkitystä sekä alistuksen että vapautuksen kannalta. Liikkeet ovat erityisesti korostaneet, että kaikki ristiriidat eivät välity kapeasti ajatellun työn ja tuotannon näkökulmasta, vaan kapitalistiset suhteet uusintuvat myös muussa arkielämässä. Kaupunkitila jokapäiväisenä elintilana liittyy tähän kysymyksenasetteluun.

Erityisesti kaksi uutta yhteiskunnallista liikettä on syytä nostaa fabianistien, poplaristien ja kommunardien jatkoksi kaupunkiliikkeiden sarjaan, jossa kaupunki haastetaan avautumaan toisenlaisen elämän tilaksi.

Ensimmäinen, Oikeus kaupunkiin, Right to the City, viittaa filosofi Henri Lefebvren kirjaan ja se on yhden liikkeen sijaan enemminkin monia liikkeitä yhdistävä yhteinen nimi.** Kirjassaan Lefebvre tarkastelee kaupunkia jokapäiväisen elämän tilana, jota kaupunkilaiset itse uusintavat. Kirjan hengessä Oikeus kaupunkiin

---

* Harvey 2019, 140–142.

** Lefebvre 2014 ja 2017.

-liikkeet ovat ajaneet kaupunkilaisten tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin liittyviä vaatimuksia sekä organisoineet erilaisia käytännön yhteisöjä vaihtoehtoisen kaupunkielämän elämiseksi.

Toinen liike, Pelottomat kaupungit, Fearless Cities, on aivan viime vuosina syntynyt kaupunkiaktivistien verkosto, joka tavoittelee kaupunkien irtautumista uusliberaalin kehityksen mallista ja sitoutumista ekososiaaliseen murrokseen. Pelottomien kaupunkien verkostoa organisoi laajempi munisipalistinen liike, joka on aktiivinen erityisesti Euroopassa mutta joka vaikuttaa myös Lähi-idässä, Latinalaisessa Amerikassa ja Yhdysvalloissa. Liike nousi Espanjan vuoden 2015 M15-torimielenosoituksista liikeaktivistien järjestäytyessä paikallispolitiikan haltuunottoon kaupungeissa ja kylissä, ja se on sittemmin levittäytynyt myös muualle. Munisipalismi viittaa nimensä mukaisesti kuntiin ja kaupunkeihin, ja sen toimintatavat keskittyvät suoran demokratian ja ekososiaalisen elämäntavan mahdollistamiseen.*

Sekä Oikeus kaupunkiin että Pelottomat kaupungit haastavat ajattelemaan paikallispolitiikkaa ja kaupunkipolitiikkaa itseään laajemman yhteiskunnallisen muutoksen näkökulmasta. Edustukselliseen politiikkaan ja paikallishallintoon vaikuttamisen lisäksi liikkeet pyrkivät avaamaan kaupunkiin konkreettisia vaihtoehtoisen elämän mahdollisuuksia ja tiloja. Kumpikaan liikkeistä ei ole nurkkapatrioottinen tai rajaudu "vain paikalliseen". Paikallisuus on niissä ennemminkin mahdollisuus esittää vastauksia globaaleihin haasteisiin. Harvey on käyttänyt liikkeistä myös nimitystä "kapinalliset kaupungit".**

* Barcelona En Comú 2019; Rubio-Pueyo 2017; Alabao 2020.

** Harvey 2019.

Ekososiaalista kaupunkitilaa rakentamassa

Kaupunkia on tutkittava sekä pääoman rakenteena että ekososiaalisen elintilan mahdollisuutena. On asetuttava kaupungin tuhoavia ja eriarvoistavia rakenteita vastaan ja muokattava kaupungista uudenlaisen elämäntavan tilaa. Kaupunkirakenteen lisäksi katseen on oltava jokapäiväisen elämän käytännöissä.

Vasemmisto voi kaikella kunnialla puolustaa hyvinvointivaltion rakenteita paikallistasolla yhä jatkossakin. Vanhan säilyttäminen ja uudistaminen on ylipäätään hyvä nyrkkisääntö ekososiaaliselle murrokselle, jossa ylikulutus pyritään nollaamaan. Kuitenkin myös uusia aloitteita ja uutta konkreettista rakennustyötä tarvitaan. Ekososiaalinen elämä vaatii erilaisia puitteita kuin yritysten ja sijoittajien voittoja palveleva kaupunkitila.

Luonnostelen tähän kourallisen aloitteita, jotka avaavat uutta ekososiaalista kaupunkitilaa. Näkökulma on jokapäiväisen elämän käytännöissä. Listaus on luonnollisestikin vain hahmotelma.

1. Sosiaalikeskusten verkosto

Ekososiaalisen elämäntavan toteutuminen edellyttää uusia kaupunkitiloja. Ekososiaalisella ei voida tarkoittaa vain yksilön kotonaan tekemiä valintoja, vaan tarvitsemme myös yhteisöllisiä tiloja, joissa ihmiset voivat viettää aikaa, tavata toisiaan, järjestää tapahtumia sekä jakaa ja kierrättää arkielämän hyödykkeitä. Yhteiset kokoontumistilat tukevat myös kaupunkidemokratian toteutumista. Jokaisessa kaupunginosassa tulisi olla tila tai kaupunginosatalo, jonka tehtävänä olisi edistää ekososiaalista elämäntapaa. Rakkaalla lapsella voi olla monta nimeä, mutta yksi tulee uusilta yhteiskunnallisilta liikkeiltä. Sosiaalikeskusten malli sopii myös ekososiaalisen kaupunkitilan rakentamiseen.

2. Yhteinen kaupunkitila

Kaupallinen kaupunkitila on lopulta vain suppea elinpiiri, joka kärjistetysti sanottuna mahdollistaa ihmisille liikkumisen kotoa töihin ja töistä kaupan kautta kotiin. Tavarat kiertävät logistiikkaverkostoissa, joiden toimivuuden kaupunkitilan suunnittelijat pyrkivät optimoimaan tehdäkseen hyvää bisnekselle. Epäkaupallinen kaupunkitila on kaupungissa puolestaan jatkuvasti ahtaalla, kuten niin toimi- ja harrastustiloista kuin puistoista ja lähiluonnosta kamppailevat toimijat ovat saaneet tuta.

Kaupunkitilaa tulisi vapauttaa ja yhteistää mahdollisimman paljon. Tämä voi tarkoittaa mitä moninaisimpia asioita, kuten penkkejä kaduille, pöytiä puistoihin ja liikunta- ja ajanviettopaikkoja pihoille. Se tarkoittaa halpoja julkisia tilavuokria ja myönteistä suhtautumista epäkaupallisiin kaupunkitapahtumiin. Yhteinen kaupunkitila on kaikkien kaupunkilaisten etupiha!

3. Elävä luontokaupunki

Mielikuva kaupungista luonnon vastakohtana on aikansa elänyt. Kaupungit sisältävät paljon elävää luontoa niin maa- ja metsäalueineen kuin vesistöineenkin. Kaupungit voivat myös tulla tulevaisuudessa yhä vihreämmiksi luontokaupungeiksi, jotka kohentavat luonnon elonkirjoa lisäämällä viheralueita ja viherrakentamista.

Myös ruoantuotanto on tuotava takaisin kaupunkiin. Parvekkeiden, pihojen, puutarhojen ja peltojen lisäksi tyhjilleen jääneet teollisuusrakennukset on laitettava kasvamaan ruokaa. Vertikaalinen viljely kehittyy nopeasti, ja kumppanuusmaatalous näyttää mallia kaupunkilaisyhteisön ja maanviljelijän yhteistyölle. Elintarviketeollisuuden ekologiset innovaatiot ovat tervetulleita samalla kun niiden rinnalle on kehitettävä uusia yhteisöllisiä ruoantuotannon järjestelmiä.

Kysymys on myös turvallisuudesta. Luontokaupunki suojelee meitä betonikaupunkia paremmin sään ääri-ilmiöiden vaikutuksilta, ja ruoantuotannon omavaraisuusaste lisää mahdollisuuksiamme selvitä kriisiajoista.

4. Uudet osuuskunnat ja yhteiskunnalliset yritykset

Ekososiaalisen elintilan järjestämiseen tarvitaan uutta yhteisötaloudellista toimintaa, joka ei perustu yksityiselle voitontavoittelulle ja joka vahvistaa paikallistalouden kiertokulkua. Jo perinteisesti tällaisia toimijoita ovat olleet yhdistykset ja osuuskunnat sekä muut yhteiskunnalliset yritykset, jotka sitoutuvat voitonjaon sijaan yhteisöllisesti ja yhteiskunnallisesti hyödyllisiin päämääriin.

Helppoja esimerkkejä ekososiaalisen kaupungin osuuskunniksi ovat tilaosuuskunnat, asumisosuuskunnat ja energiaosuuskunnat sekä lähituotantoa ja paikallistuotantoa palvelevat osuuskaupat, mutta vain mielikuvitus ja todelliset tarpeet ovat rajana sille, millaisia osuuskuntia ekososiaalinen kaupunki voi sisältää.

Alustatalouden ja jakamistalouden palvelut voivat organisoitua osuuskunniksi. Osuuskunta voi ylläpitää aurinkovoimalaa korttelille tai vuokrataloa asukkaille. Hyvinvointipalvelut voivat sisältää julkisen ja yhteisöllisen talouden välisiä kumppanuuksia. Ekososiaalinen kaupunki voi olla monin tavoin omavarainen, kunhan paikallistalous on yhteisötalouden tuottajien hallussa.

5. Kaupungin oma raha

Viimeisenä mutta ei vähäisimpänä aloitteena tulee kaupunkiraha eli kaupungin oma paikallisraha. Oma raha, joka kiertää kädestä käteen, on ilmaus paikallisyhteisön omavaraisuudesta ja taloudellisesta toimeliaisuudesta. Nykyään paikallisrahan ei tosin tarvitse kiertää nimenomaan kädestä käteen, vaan se voidaan luoda vaikka kännykkäsovellukseen, mutta ajatus pysyy samana.

Usein paikallisrahaa ajatellaan pelastusrenkaaksi alueelle, jolta virallinen raha vetäytyy pois johtuen kaupallisen toiminnan hiipumisesta. Kuitenkin päinvastoin juuri kaupungin ihmispaljous, innovatiivisuus ja keskinäisriippuvuus luovat paikallisrahalle kriittisen massan, joka voi nostaa rahan lentoon. Paikallisraha on väkevän taloudellisen aktiivisuuden ilmaus, joka kaupallisen vaihdon ohella tuottaa ihmisten välistä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta, joten lopulta kyse on paljon enemmästä kuin vain markkinavaihdosta. Kaupungille paikallisraha on myös väkevä itsehallinnollisuuden symboli.

Yhteinen kaupunki!

Kaupunki ekososiaalisen elämäntavan tilana on poliittisena tavoitteena eri linjalla kuin ajatus maallepaluusta. Linjausta voi perustella ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin se on realistinen. Näillä näkymin suurin osa suomalaisista ja koko maailman väestöstä asuu lähivuosikymmeninä kaupungissa tai kaupunkiseudulla. Lisäksi tämä ei tapahdu vastentahtoisesti, vaan yhä useampi haluaa elää juuri kaupungissa. Kaupunki on ihmisen koti, kuten kulttuurintutkija Taina Rajanti on ilmaissut.*

Sitä linjaus ei kuitenkaan sano, etteikö maalle mahtuisi ja etteikö maaseutua tarvittaisi. Vaikka teollisen mittakaavan vertikaaliviljely kehittyy, niin ruokahuolto on tulevaisuudessakin riippuvaista maaseudusta. Miljoonien ja jopa miljardien ihmisten maallepaluu ei kuitenkaan ole kestävä tai haluttava ratkaisu.

Kaupunkikamppailut asettuvat kuvaan kahdella tavalla: yhtäältä kaupunkia on katsottava ihmisiä eriarvoisesti kohtelevan pääoman rakenteellisena ilmauksena, toisaalta kaupunki on kaupunkilaisten jokapäiväinen elintila, joka olisi järjestettävä uudelleen

* Rajanti 1999.

mahdollistamaan ekososiaalinen elämäntapa arkisine ja aktiivisine käytäntöineen. Kaupunki on vapautettava pääoman kahleista.

Rakenteellinen kamppailu kaupungista voi tarkoittaa esimerkiksi kaupunginosien eriarvoistumiskehityksen tai vuokratason kallistumisen vastustamista. Myös oikeus lähiluontoon ja liikuntapaikkoihin kuuluu kaikille, ei vain harvoille. Joukkoliikenteen tulee olla ensisijainen ja edullinen vaihtoehto. Luonnollisten monopolien ja yhteisten palvelujen tulee olla demokraattisessa omistuksessa ja rahanahneiden sijoittajien ulottumattomissa.

Arkielämän uusia ja aktiivisia käytäntöjä rakentavat kamppailut perustuvat puolestaan yhteisöllisille toimintatavoille, ja niiden tulee vastata kaupunkilaisten asuinalueiden ja moninaisten sosiaalisten verkostojen muotoja. Kaupunkiyhteisöllisyys ei olekaan raskasta, vaan sitä luonnehtii ihmisten moninaisuus ja tuntemattomien tuttuus. Yhteisötalous, jakamistalous, vertaistuotanto ja muut jokapäiväisen elämän yhteisölliset tuotantotavat avaavat jo tietä ekososiaalisen kaupungin tulevaisuuteen.

Yhteisöllisyyden edistäminen kaupunkipolitiikassa ja -aktivismissa ei siis ole mitenkään toissijaista suhteessa julkiselle vallalle esitettyihin vaatimuksiin, eivätkä nämä varsinkaan sulje toisiaan pois. Voi kuitenkin sanoa, että yhteisöllistä ulottuvuutta tulisi korostaa vasemmistolaisessa kaupunkipolitiikassa paljon nykyistä enemmän. Vasemmistolle tämä tarjoaa profiloitumisen paikkaa. Jos kansallistaminen oli valtiososialismin johtotähti, niin kaupunkisosialismin johtotähtenä toimikoon yhteistäminen!

Yhteistä kaupunkitilaa voivat rakentaa niin yksityiset kuin julkisetkin toimijat, mutta perimmiltään yhteisen olemassaolo lepää yhteistekemisen käytännöissä, jotka ovat ihmisten välisiä keskinäisiä prosesseja. Filosofi John Hollowayn mukaan kamppailu kapitalismia vastaan tapahtuu yhtä aikaa pääoman sisällä, sitä vastaan ja sen yli.*

* Holloway 2002.

Myös yhteistekemisen prosessien on paitsi vaalittava yhteistä myös asetuttava vastahankaan ja avattava uutta tilaa.

Tämä kamppailu ei ole kamppailua aineettoman vaan mitä aineellisimman elämäntavan puolesta: rakennuksista, teistä, puistoista, ilmasta, energiasta, hyödykkeistä, jätteistä, liikennevälineistä ja meidän kaikkien ruumiista. Tietoteknologiat tarjoavat uusia yhteistekemisen välineitä, mutta ne eivät irrota meitä ruumiistamme, asuinalueestamme tai paikallisesta ekosysteemistämme.

Kaupunki on pääoman kasauma, jossa yksityistettyä voidaan muuttaa yhteiseksi. Tavaroiden ja ihmisten paljous on uuden yhteisvaurauden lähtökohtia. Ekososiaalinen kaupunki itää jo eri puolilla. Se ei ole utopia vaan epämääräinen "atopia", joka avautuu sieltä täältä, kaupungin sisältä, sitä vastaan ja uutta luoden. Ekososiaalinen kaupunki ei synny tyhjältä pöydältä vaan sekamelskan keskeltä.

LÄHTEET

Alabao, Nuria (2020). Local democracy and feminism. Key strategies against neoliberalism. Minim-verkkojulkaisu. Https://minim-municipalism.org/magazine/local-democracy-and-feminism-key-strategies-against-neoliberalism.

Barcelona En Comú (2019). Fearless Cities. A Guide to the Global Municipalist Movement. New Internationalist Publications. Saatavilla PDF:nä osoitteessa https://www.fearlesscities.com/en/book.

Branson, Noreen (1980). *Poplarism 1919–1925: George Lansbury and the Councillors' Revolt.* Lawrence & Wishart.

Harvey, David (2019). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution.* Verso Books.

Holloway, John (2002). *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today.* Pluto Press.

Lefebvre, Henri (2017). *The Right to the City.* Verso Books.

Lefebvre, Henri (2014). *Critique of Everyday Life.* Verso Books.

Rajanti, Taina (1999). Kaupunki on ihmisen koti. Tutkijaliitto. Saatavilla PDF:nä osoitteesta https://tutkijaliitto.fi/kirjat/91-taina-rajanti-kaupunki-on-ihmisen-koti.

Rubio-Pueyo, Vicente (2017). Municipalism in Spain. From Barcelona to Madrid, and Beyond. Rosa Luxemburg Stiftung, New York Office. Saatavilla PDF:nä osoitteesta https://www.rosalux.eu/en/article/722.municipalism-in-spain.html.

Väestöennuste 2040. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI, https://www.mdi.fi/ennuste2040.

Webb, Sidney & Webb, Beatrice (1920). *A Constitution for the Socialist Commonwealth of Great Britain.* Longmans.

Webb, Sidney (1890). *English Progress towards Social Democracy.* Fabian Society.

Vasemmisto rasismia vastaan

LIBAN SHEIKH

Antirasismin ja vasemmiston yhteyttä on käsitelty vähän, mistä kertoo aihetta käsittelevien kirjoitusten vähyys – kirjallisuus suomen kielellä on akateemista ja harvassa, ja tutkimukseen on vaikea saada rahoitusta. Luokkaa ja työläisten asemaa käsittelevää kirjallisuutta taas löytyy enemmän, usein joko historiallisen kaunokirjallisuuden tai näytelmien muodossa sekä pääosin työväenliikkeen instituuttien rahoittamana tutkimuksena.

Rasismia ja luokkaa yhdessä käsittelevää kirjallisuutta ei sitä vastoin löydy suomeksi juuri lainkaan. Vasemmisto esiintyy mielellään antirasistisena liikkeenä, mutta vasemmistolainen näkökulma rasismiin on kaikkea muuta kuin itsestäänselvyys. Systemaattinen ja syväluotaava esitys pohjoismaisen vasemmiston ymmärryksestä ja toiminnasta rasismin suhteen uupuu. Tähän tematiikkaan tarttuvalle teokselle olisi kysyntää tulevina vuosina.

Tämä artikkeli pyrkii raottamaan aihepiiriä. Teksti käsittelee rasismia ja luokkayhteiskuntaa vasemmistolaisesta ja suomalaisesta näkökulmasta. Pyrin vastaamaan tarpeeseen analyysista rodullisten yhteiskuntahierarkioiden suhteen. Teema on laaja, ja ymmärrettävästi teksti raapaisee vain pintaa. Katsaus pyrkii olemaan askel eteenpäin kohti keskustelua, jota olisi hyvä olla vasemmistolaisten liikkeiden ja puolueiden sisällä enemmän.

Luon aluksi katsauksen keskeisiin käsitteisiin rasismissa ja rasismin vastaisuudessa. Tämän jälkeen paneudun luokan ja etnisyyden yhteiskunnallisiin risteämiin ja esittelen mahdollisia yhteiskuntapoliittisia askeleita eteenpäin. Lopuksi kokoan yhteen ymmärrystä rasisminvastaisen ja vasemmistolaisen liikkeen yhteisestä historiasta sekä mahdollisista tulevaisuuksista.

Rasismi ja antirasismi

Keskustelu aiheesta on hyvä aloittaa katsauksella ilmiöön. Yhdenvertaisuusvaltuutetun ylläpitämällä syrjintä.fi-sivustolla määritellään rasismi seuraavasti:

> Rasismi on systeemi, jossa politiikka, institutionaaliset käytännöt, kulttuuri ja muut normit ylläpitävät rodullistettuja yhteiskunnallisia valta-asetelmia. Se on osa sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia järjestelmiä, joissa kaikki ovat osana. Rasismin laajuuden ja vakavuuden hahmottavat parhaiten henkilöt, joihin rasismi kohdistuu. Rasismin yleisyydestä kertovat myös monet tutkimukset. Rasismi voi ilmetä vihapuheena, syrjintänä, väkivaltana tai näennäisen neutraaleina käytäntöinä, jotka tosiasiassa sulkevat ulos osan ihmisistä. Syrjintätapauksia ja viharikoksia ei tule nähdä pelkästään yksittäisinä tapauksina, vaan on tunnistettava niiden taustalla oleva rakenteellinen syrjintä ja rasismi.*

Rasismi voidaan määritellä sekä ideologiaksi että toiminnaksi ja asenteeksi. Rasismilla tarkoitetaan rodullista tai etnistä syrjintää, ja sitä on muodoltaan monenlaista. Etninen syrjintä ja ulossulkeminen koskettaa pelkästään Suomessa niin historiallisia

* Yhdenvertaisuusvaltuutetun sivut https://syrjinta.fi/rasismi.

vähemmistöjä, kuten suomen romaneja ja tataareja, kuin Euroopan ainoaa alkuperäiskansaa saamelaisia sekä moninaisia siirtolaisryhmiä eri puolilta maailmaa. Kaikkia rasismin muotoja ei voida tästä syystä lähestyä täysin yhtenäisenä ilmiönä. Ilmiötä kuvastamaan on monenlaisia nimiä. Perusperiaate rasismissa on kuitenkin sama: ajatus ihmisten rodullisista tai kulttuurisista eroista, joilla oikeutetaan ja tuotetaan yhteiskunnallisia hierarkioita.

Rasistista syrjintää ja etnisiä suhteita käsiteltäessä historiallinen painolasti on usein vahva. Asiasta on tehty myös Suomessa selvityksiä. Esimerkiksi tutkija Niina Vuolajärvi nostaa artikkelissaan Rotu etnisten suhteiden tutkimuksessa esille useita suomalaisia tieteellisiä julkaisuja, joissa vallitsee akateeminen viattomuuden eetos Suomesta ei-rasistisena yhteiskuntana. Tähän eetokseen yhdistyy selkeä pyrkimys kieltää ja kiertää epämukavaksi koettu ilmiö. Asian kiertely tapahtuu usein jopa tilannetta varta varten keksityllä terminologialla.* Vuolajärvi käy havainnollistaen läpi erilaisia yhteiskunnallisia tutkimuksia suomalaisen yhteiskunnan eri sektoreilla esiintyvästä syrjinnästä, jota kieltäydytään nimeämästä rasismiksi. Samankaltaista kritiikkiä esittää myös suomalainen rasismin vastainen tutkijaverkosto RASTER verkkosivuillaan. RASTER-tutkijaverkoston asiantuntijat käyvät havainnollistaen läpi muun muassa tapoja, joilla jopa suomalaiset viranomaiset kaartelevat ja kiertelevät rasismin ympärillä, myös suoraan aiheeseen liittyvissä selvityksissä, kuten maahanmuuttajien työllistymisen esteissä.** Rasismin tarkastelu tarvitseekin ennen kaikkea nykyistä selkeämpää ja rohkeampaa keskustelua.

Suomalaista suhtautumistapaa rasismista puhumiseen määrittää eräänlainen erityisyyden kuvitelma siitä, että rodullista syrjintää

* Vuolajärvi 2014, 291.

** Rakenteellisesta rasismista pitää puhua myös Suomessa (22.5.2020), https://raster.fi/2020/05/22/rakenteellisesta-rasismista-pitaa-puhua-myos-suomessa.

ilmenee kaikkialla muualla paitsi täällä. Tätä ilmiötä kutsutaan ajatukseksi pohjoismaisesta erityisyydestä, englanniksi *nordic exceptionalism*. Helsingin yliopiston etnisten suhteiden tutkimuksen professori Suvi Keskisen mukaan rasismia ei ole otettu Suomessa vakavasti. Keskisen mukaan rasismia ei ole Suomessa haluttu tunnistaa ja tunnustaa ilmiönä. Ajatusta koko yhteiskunnan tasolla olevasta rasismista ei olla valmiita hyväksymään. Ilmiötä myös vähätellään julkisessa keskustelussa, mistä kertoo tapa keskustella rasismista jatkuvasti ikään kuin uutena asiana Suomessa. Rasismi ei ole kuitenkaan uusi ilmiö Suomessa, vaan pitkään yhteiskunnan eri osa-alueisiin ja väestöryhmiä koskevaan politiikkaan kerrostunut ilmiö.*

Rasismista puhumattomuus ei poista syrjintää. Rodullisesta ja kulttuurisesta syrjinnästä on tästä syystä tärkeää puhua myös Suomessa. Niin kansainvälisten kuin Suomen sisäisten instituuttien tekemien selvitysten mukaan rasismi on arkipäiväinen asia myös Suomessa. Esimerkiksi Euroopan Perusoikeusviraston (FRA) tekemä tutkimus vuodelta 2018 osoittaa, että tarkasteltavaksi otetuista EU:n 12 jäsenmaasta Suomi koetaan kaikkein syrjivimmäksi yhteiskunnaksi tummaihoisille ihmisille. Rasististen kokemusten vakavuutta toistaa myös yhdenvertaisuusvaltuutetun vuonna 2019 tekemä selvitys, jossa selviää, että rasismi ja syrjintä ovat arkipäivää afrikkalaistaustaisille suomalaisille. Valtuutetun selvityksen mukaan syrjintää ja esimerkiksi rasistista häirintää tapahtuu julkisten tilojen lisäksi myös kouluissa ja työpaikoilla. Syrjintää liittyy kohtaamisiin arkipäiväisissä tilanteissa mutta myös yhteiskunnan rakenteisiin ja toimintatapoihin.

Rasismin haastamiseksi tarvitaan määrätietoista rasismin vastaisuutta eli antirasismia. Antirasismilla on pitkä historia rasismin vastustamisessa, kolonialismin murtamisessa ja kansalais- ja ihmisoikeuksia ajavissa projekteissa ympäri maailmaa. Siihen tiivistyy usko

* Kelola, 2020.

siitä, että kaikilla ihmisillä on yhtäläinen arvo, riippumatta mistä he tulevat tai miltä näyttävät. Antirasismilla on useita funktioita, joista keskeisimpinä voidaan nähdä rasististen käytäntöjen vähentäminen, antirasistisen kulttuurin edistäminen, rasismin uhrien tukeminen, rodullistettujen subjektien voimaannuttaminen sekä rasistisen yhteiskunnallisen valtadynamiikan muovaaminen uudenlaiseksi.*

Rasismin vastaisuus edistää vapaampaa maailmaa. Se pyrkii kohti maailmaa ja yhteiskuntia, jossa kaikilla ihmisillä on tosiasiallisesti yhtäläiset mahdollisuudet laadukkaaseen koulutukseen, työllistymiseen, toimeentuloon, terveyteen sekä ylipäätään elämään yhteiskunnan arvostettuna ja tasavertaisena jäsenenä. Rasismin vastaisuus on siten sekä yksilöihin vaikuttava että yhteiskunnallinen prosessi. Rasismista tulee poliittinen kysymys vasta syrjinnän vastaisen kamppailun myötä ja juuri rasismia kokevien ihmisten ääni antaa sanat puhua rasismista. Samankaltainen dynamiikka on läsnä myös yhteiskuntaluokassa.

Rodullistettu luokkayhteiskunta

Sosiologian professori Harri Melinin mukaan Suomi on edelleen luokkayhteiskunta. Suomi on ollut luokkayhteiskunta koko suomalaisen yhteiskunnan olemassaolon ajan. Väinö Linnan tunnetussa *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiassa oli kyse maan omistamisesta, mutta nykypäivänä kyse on Melinin mukaan erilaisten tuotannollisten välineiden omistamisesta, olivatpa ne sitten tehtaita, kauppoja tai toimistoja, omaisuutta tuottavaan työhön. Sosioekonominen asema määrittyy hyvin paljon sen mukaan, millaiset mahdollisuudet ihmisellä on oman arjen järjestämiseen ja elämän ehtojen toteuttamiseen. Nämä elämän reunaehdot, kuten koulutus,

* Hage 2015, 124.

uhka joutua työttömäksi ja ansiotulot, määräytyvät pitkälti yksilöiden luokka-aseman mukaan myös nykypäivänä. Verotietojaan piilottelevalla upporikkaalla ja leipäjonoissa seisovalla vähävaraisella on elämäänsä hyvin erilaiset lähtökohdat 2020-luvun Suomessa.*

Yhteiskuntatieteissä sosiaalisia eroja ja yhteiskunnallisia jakoja on tutkittu perinteisesti yhteiskuntaluokan käsitteen avulla. Yhteiskuntaluokat ovat monimutkaisia sosiaalista ja taloudellista eriarvoisuutta tuottavia sekä uudistavia rakenteita. Yhteiskuntaluokasta puhuminen koetaan nykypäivänä hankalammaksi kuin vuosikymmeniä sitten, ja siitä puhuminen tai luokkien näkyväksi tekeminen ei ole aina yksinkertaista.** Yhteiskuntaluokista saatetaan puhua julkisessa keskustelussa ikään kuin yksilöiden elämäntyyliin tai koulutukselliseen asemaan rinnasteisena asiana eikä materiaalisena tai taloudellisiin omistus- sekä tuotantosuhteisiin kytkeytyneenä kysymyksenä.

Vaihtoehtoisesti luokasta voidaan vaieta kokonaan, ja puhetta siitä pidetään poliittisena retoriikkana. Erityisesti vaalien alla suhtaudutaan puheeseen yhteiskuntaluokista jännityksellä, ja monenlaiset puolueet vakuuttavat olevansa työntekijöiden tai keskiluokan asialla. Hiljaisuudesta huolimatta luokan voidaan sanoa olevan edelleen keskeinen yhteiskunnallisten ristiriitojen, varallisuus- ja tuloerojen ja koulutus- ja terveystilanteen selittäjä. Tästä syystä luokan tutkiminen ja siitä keskustelu on tärkeää ja merkityksellistä erityisesti sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta ja politiikan vaikutusten esille tuomisessa.***

Luokka, "rotu" ja sukupuoli ovat sosiaalisia kategorioita. Ne kaikki ovat erillisiä mutta samalla toisiinsa yhteiskunnallisesti kiinnittyviä ilmiöitä. Tätä yhteenkytkeytymää tarkastellessa on helppo

* Melin, 2021.
** Roiha, 2017.
*** Virkki, 2018.

todeta, että yhteiskunnan eri osa-alueet, kuten työmarkkinat ja koulutusjärjestelmä, ohjaavat ja hierarkisoivat yksilöitä sukupuolen, kansallisuuden ja kulttuuristen piirteiden sekä sosioekonomisen taustan pohjalta. Koulujärjestelmän osalta asia ilmenee esimerkiksi tutkimuksista, joissa oppilaiden kouluarvosanoilla osoitetaan olevan kytkös perheiden sosioekonomiseen asemaan ja vanhempien koulutustasoon. Vastaavasti tyttöjä ohjataan poikia herkemmin sukupuolen pohjalta hoiva- ja palvelualoille, ja tummaihoisia nuoria ohjataan S2-kursseille siitä huolimatta, että oppilaat puhuisivat suomea äidinkielenään. Luokan lisäksi siis sukupuoli ja "rotu" tuottavat yhteiskunnallisia hierarkioita.

Rodullinen kapitalismi, englanniksi *racialized capitalism*, on konsepti, joka kuvaa kapitalistisen talousjärjestelmän pohjautuvan taloudellisen ja sosiaalisen arvon riistämiseen erityisesti ruskeilta ja mustilta ihmisiltä. Käsite on tullut tutuksi mustan marxilaisen akateemikon Cedric J. Robinsonin työstä. Käsite tuo esille, kuinka maailmanlaajuisen kapitalistisen talousjärjestelmän niin sanotut voittajat ovat globaalissa pohjoisessa ja häviäjät globaalissa etelässä. Kapitalistinen systeemi ei ole täten epäpoliittinen talousjärjestelmä vaan luonteeltaan "valkoinen", ja järjestelmän rodulliset valtasuhteet näkyvät myös yhteiskuntien sisällä. Jälkiteollisessa Euroopassa usein vähävaraisimpia ja riistolle kaikkein alttiimpia ihmisryhmiä yhdistää etnisiin vähemmistöihin kuuluminen.

Feministifilosofi Nancy Fraser tuo osaltaan esille "rodun" ja luokan yhteyttä. Fraser kiinnittää rodullisesta kapitalismista puhuttaessa huomion erityisesti pakkolunastuksen konseptiin, joka täydentää kapitalistista työvoiman riistoa. Fraser katsoo kapitalistisen tuotannon ehtona olevan, että pääoma kasaantuu epävapaan ja riippuvaisen työvoiman avulla, joka enemmänkin pakkolunastetaan kuin on yhteisellä suostumuksellisella sopimuksella riistettyä työväenluokkaa. Pakkolunastuksella hän viittaa tapoihin, joilla päättäjät ja kansainväliset suuryhtiöt siirtävät ihmisryhmiä väkisin

mailtaan ja tekevät osattomaksi yhteisestä hyvästä. Globaali kapitalistinen tuotantotapa on rodullistettujen hierarkioiden läpäisemä, ja työläisten riisto läntisissä maissa on suorassa suhteessa pakkolunastukseen globaalissa etelässä.*

Tämä taloudellisen riiston ja rasismin logiikan voidaan sanoa olevan läsnä myös Suomen eriarvoistuvissa instituutioissa, kuten työmarkkinoilla ja koulutuksellisessa järjestelmässä. Siinä missä historiallisesti rasismi on oikeuttanut laajalti tuomittuja epäinhimillisiä olosuhteita, kuten ihmisten orjuuttamista, kolonialistista ryöstöä ja laittomia hyökkäyssotia, nykypäivänä Euroopassa rasistiset ajattelumallit oikeuttavat työelämän olosuhteiden heikon valvonnan, kaksiportaiset työmarkkinat valkoiselle valtaväestölle ja vähemmistöille, poliisibrutaliteetin sekä esimerkiksi ihmisten karkottamisen varmaan kuolemaan sota-alueille. Tämänkaltainen kehitys on havaittavissa myös Suomessa ja Pohjoismaissa.

Afroamerikkalainen historian professori Robin D. G. Kelley kuvaa tätä kehitystä rodullisen ylivallan luomana maailmankuvallisena kaksoisstandardina. Kelleyn mukaan rasismi ja valkoinen ylivalta vaikuttavat alistajiin siinä missä alistettuihin. Rasismilla on Kelleyn mukaan jopa erityinen psykososiaalinen funktio juuri valkoista valtaväestöä varten, jolle se oikeuttaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Historiallisesti vähemmistöille on riittänyt oikeuslaitos ja brutaali voimankäyttö pitämään yllä rodullisia hierarkioita, mutta valkoiselle väestölle tarvitaan voimankäytön rinnalle selitysmallit ja oikeutus rasismin normalisoimiseksi. Toisin sanoen rasismi toimii Kelleyn mukaan kaksisuuntaisesti: se yhteiskunnallisesti alistaa ja sulkee ulos rodullistettuja vähemmistöjä ja samalla pyrkii luomaan laajemman legitimiteetin nykyiselle yhteiskuntajärjestykselle. Rasismin varjolla rasismia kokematon väestö hyväksyy asioita, joita ei muuten hyväksyisi. Kun epäkohtien ei nähdä

* Fraser, 2016.

koskettavan "meitä" eli valkoista sisäryhmää vaan "heitä" eli muita, on suhtautumistapa erilainen. Rasismi onkin eräs vahvimmista luokkayhteiskunnan epäkohtia oikeuttavista selitysmalleista.

Australialainen antropologi Ghassan Hage sivuaa teoksessaan *Valkoisen maan fantasia* rasismin psykososiaalista funktiota toisesta suunnasta. Hage katsoo, että globaalin pohjoisen yhteiskuntien rasistiset eli rotuun pohjaavat yhteiskunnalliset hierarkiat johtuvat valkoisen ylivallan kulttuurista. Hän käyttää esimerkkinä Australiaa, jossa sosioekonominen eriarvoisuus väestöryhmien välillä nähdään kulttuurisesti luonnollisena ja ymmärrettävänä. Ja jotta jokin asiantila, joka voisi olla myös toisin, nähdään luonnollisena, se vaatii kulttuurista työtä ja tahtotilaa asian luonnollistamiseksi. Tässä suhteessa rasismi on Hagen mukaan tärkeä luokan tekemisen väline. Rodullisella ulossulkemisella ja riistolla varmistetaan, että tietty joukko ihmisiä pysyy ikään kuin "paikallaan" yhteiskunnan marginaalissa.*

Rodullinen luokkayhteiskunta varmistaa, että ihmisryhmät pysyvät "niille kuuluvassa asemassa" eivätkä saa valtaa, joka nähdään heille vääränlaiseksi. Vähemmistöjen marginaalissa oleminen ilmenee myös eurooppalaisissa yhteiskunnissa niin taloudellisena eriarvoistumisena kuin vaikkapa korkeakoulutuksesta, poliittisesta vaikuttamisesta ja julkisesta keskustelusta sivussa pysymisenä. Tästä vallankäytöstä kertoo myös tapa puhua kotoutumisesta tai integraatiosta loputtomana prosessina. Kotoutuminen ja uuden yhteiskunnan kodiksi kokeminen on tavoiteltava asia, joka hyödyttää koko yhteiskuntaa. Kotoutumista käytetään kuitenkin välineenä myös syntyperäisistä suomalaisnuorista puhuttaessa ja heitä vastaan. Tällöin nuoruudessa yleisiä elämänvaiheen haasteita tai sosiaalispoliittisia ongelmia, kuten vähävaraisuutta tai työttömyyttä, selitetään kotoutumisen puutteella. Tässä on kyse nuoria eriarvoistavasta ajattelutavasta ja rasistisesta vallankäytöstä.

* Hage 2001.

Valkoisuuden ja keskiluokkaisuuden välillä on implisiittinen yhteys myös Suomessa. Tästä kertovat muun muassa 2019 julkaistun läntisten teollisuusmaiden järjestön OECD:n kansainvälisen PISA-vertailun tulokset, jonka mukaan maahanmuuttajien ja valtaväestön PISA-tulosten ero on Suomessa OECD-maiden suurin. Raportissa vertaillaan lukutaidon tuloksia valtaväestön ja ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajien välillä. OECD-maiden suurin piste-ero löytyy Suomesta. Se ei selity maahanmuuttajaperheiden matalammalla tulo- tai koulutustasolla. Suomi ei olekaan koulutuksen mallimaa – ainakaan sen ei voida sanoa olevan sitä kaikille.*

Myös tutkimus koulujen arjesta alleviivaa asiaa. Anne-Mari Souto tuo väitöskirjatutkimuksessaan esille, kuinka suomalaisessa koulussa kysymykset rasismista ja sen seurauksista häivytetään näennäisesti neutraalin kulttuurierop uheen alle.** Viime vuosina myös Yleisradiolla on ollut artikkeleita tavasta, jolla koulujen opinto-ohjaus kohtelee tummaihoisia nuoria eri tavalla kuin valtaväestöä. Samalla julkisuuteen on noussut tapauksia, joissa maahanmuuttajataustaisia nuoria ohjataan usein suomi toisena kielenä -opetukseen riippumatta siitä, puhuvatko he suomea syntyperäisesti.*** Kyse saattaa olla systemaattisesta rasismista, joka vaikuttaa nuorten menestymismahdollisuuksiin. Yllä olevat esimerkit koskettivat myös vain yhtä yhteiskunnallista sektoria eli koululaitosta.

Rasismi tai rodullistettu luokkayhteiskunta ei ole uusi ilmiö Suomessa. Rasismia kohdistuu niin useita vuosisatoja Suomessa eläneihin romaneihin kuin vaikkapa Euroopan ainoaa alkuperäiskansaa saamelaisia kohtaan. Rasismin käsittelemisestä uutena ilmiönä, joka on tullut ruskeiden ja mustien siirtolaisten myötä – ja implisiittisesti

* "En olisi odottanut tätä sinulta", sanoi opettaja – Suomessa maahanmuuttajataustaiset oppivat huonommin kuin muut, tutkijan mukaan syrjintä rehottaa. 2020, https://yle.fi/uutiset/3-11431717.

** Souto, 2017.

*** Yle, 2019.

on täten heidän vikansa – olisi syytä luopua. Rodullinen yhteiskuntakehitys on haastettava myös Pohjoismaissa, joissa vallitsee kuvitelma erityisestä tasavertaisuudesta. Rasististen käytäntöjen ja ajattelutapojen tilalle on tärkeää tarjota vaihtoehtoisia tapoja tasa-arvoisemmalle kehitykselle. Ainoastaan inklusiivinen ja tasa-arvoinen yhteiskunta luo kestävän perustan kaikkien hyvinvoinnille.

Askeleita eteenpäin

Olen yllä pyrkinyt tuomaan esille, että tarvitsemme siirtymää "rodun" ja luokan tarkastelusta rodullisen ylivallan rakenteiden tarkasteluun ja siirtymää pelkän luokan olemassaolosta puhumisen sijaan luokkayhteiskunnan rakenteiden kyseenalaistamiseen. Luokka ja "rotu" ovat yhteiskunnallisia kysymyksiä, ja yhteiskunnalliset kysymykset ovat kysymyksiä vallasta.

2020-luvun vasemmistolaiselle liikkeelle tekee hyvää pohtia, mitä tarkoittaa rasismin vastainen työ luokkatietoisessa liikkeessä. Tämän kysymyksen avaaminen edellyttää myös politiikan käytäntöjen pohtimista parlamentaarisilla ja ulkoparlamentaarisilla liikkeillä. Miten hyvin esimerkiksi formaaleilla työväenliikkeen instituutioilla, kuten ammattiliitoilla, toteutuu rasismin vastainen työ? Kuinka paljon rodullisen syrjinnän ja ulossulkemisen vastaiseen työhön edes panostetaan? Työelämä on merkittävä sektori, jossa vähemmistöt kohtaavat ulos sulkemista, riistoa ja syrjintää. Entä millainen on vasemmistopuolueiden sisäinen järjestäytyminen antirasistisen ymmärryksen kehittämiseksi? Millaisia ja keiden määrittelemiä ovat ne konkreettiset politiikkatoimet, joilla valkoiseen ylivaltaan puututaan?

Kysymysten kysyminen avaa tien ratkaisujen löytymiselle. Turhan usein rasismista tai muista syrjinnän muodoista puhuttaessa jää painopiste hyvän tahdon osoittamisen tasolle, ja varsinainen,

enemmistön silmissä vaivalloiseksi koettu toiminta marginaaliin. Rasistista syrjintää ja ulos sulkemista onkin helppo vastustaa yleisellä tasolla, mutta epäkohtien korjaaminen edellyttää konkreettisia toimenpiteitä ja yhteiskunnallisten tavoitteiden asettamista. Alla on lyhyt listaus mahdollisista askeleista antirasistiseen politiikkaan vasemmistolaisille liikkeille. Näitä askeleita voivat olla esimerkiksi seuraavat teot:

Rasismin vastaisuuden sisällyttäminen valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin sekä opetushenkilöstön velvoittaminen rasismin vastaisuuden edistämiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan koulu on paikka, jossa rasismia koetaan yleisesti. Rasistisia ennakko-olettamuksia vastaan tulee siis tehdä aktiivista kasvatustyötä ja kehittää oppilaitosten yhdenvertaisuutta ja positiivista ymmärrystä moninaisesta suomalaisuudesta.

Humaani siirtolaispolitiikka ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantaminen.

Toisin sanoen rakenteellisen haavoittuvuuden vähentäminen heikossa asemassa olevilla ihmisryhmillä sekä asiantuntijatietoon pohjautuva päätöksenteko. Tällä hetkellä turvapaikanhakijoiden ja oleskeluluvalla olevien ihmisten perusoikeudet eivät toteudu, he ovat hyväksikäytölle alttiita työmarkkinoilla ja oikeusturvaltaan kestämättömässä asemassa.

Rodullisen ja etnisen eriarvoisuuden tutkimuksen johdonmukainen rahoittaminen.

Tällä hetkellä rasismia ja sen vastaista tutkimusta ei oteta Suomessa ilmiöön kuuluvalla vakavuudella. Tiedontuotannon systemaattinen rahoittaminen edistää tutkimustietoon pohjaavan päätöksenteon ja institutionaalisten velvoitteiden ohjaamisen resursseja.

Työmarkkinoiden rodulliseen syrjintään puuttuminen.

Vähemmistötaustaiset henkilöt kohtaavat tutkitusti merkittävästi syrjintää, alipalkkausta ja muuta työmarkkinarikollisuutta, jota valvotaan ja sanktioidaan heikosti. Tähän voidaan saada muutos esimerkiksi rekrytoinnin ja muiden rakenteellisen syrjinnän vastaisten käytäntöjen edistämisellä ja valvonnalla.

Kanneoikeuden mahdollistaminen ammattiliitoille.

Tällä hetkellä syrjintä työelämässä jää usein piiloon, sillä haavoittuvassa asemassa olevat siirtolaiset eivät uskalla jatkotoimenpiteiden takia puhua epäkohdista nimellään. Kanneoikeus mahdollistaa anonymiteetin sekä useisiin työntekijöihin kohdistuvien epäkohtien käsittelemisen kerralla.

Riippumattoman valvontaelimen perustaminen Suomen poliisille.

Suomessa toisin kuin useissa muissa Euroopan maissa ei ole riippumatonta valvontaa poliisille, vaan viranomainen tutkii itse itsensä. Riippumattoman valvontaelimen perustaminen torjuu rasistista ekstremismiä poliisin sisällä ja edistää luottamusta poliisin toimintaan ja puolueettomuuteen.

Ajantasaisen lainsäädännön luominen vihapuheelle ja rasistisille rikoksille.

Tällä hetkellä rasistisesti motivoitunut toiminta on ainoastaan koventamisperuste rikokselle, ei rikos itsessään. Tätäkään koventamisperustetta harvoin noudatetaan. Lainsäädäntöä tulee tarkentaa ja vahvistaa syrjintään ja viharikoksiin puuttumista ja ennalta ehkäisemistä varten.

Ihmiskaupan vastaiseen työn riittävä resursointi ja koordinaatio Suomessa.

Historiallisten esitysten ja museoiden rakentaminen etnisyyksien, vähemmistöjen ja siirtolaisliikkeiden näkökulmasta.

On tärkeä tuoda esille, että moninaisuus on osa Suomea.

Rasistista syrjintää ja rakenteellisia epäkohtia korjaavat vähemmistöerityiset ohjelmat.

Yhteiskuntapoliittisilla toimenpiteillä voidaan korjata instituutioiden ja yhteiskunnan eri sektoreiden rakenteellisia vinoumia ja rasistista eriarvoisuutta Suomessa. Rakenteellisen rasismin vaikutuksia tulee korjata esimerkiksi työmarkkinoilla, koulutusjärjestelmässä ja asuntomarkkinoilla, joilla ilmenee tutkimusten mukaan syrjintää.

Yllä olevat tavoitteet ovat suuntaa antava, ei tyhjentävä lista. Kaikki ovat askeleita eteenpäin.

Lopuksi

Haluan alleviivata, että emme elä syrjinnästä ja eriarvoisuudesta vapaassa yhteiskunnassa Suomessakaan. Täten vasemmistopuolueisiin ja liikkeisiin myös Pohjoismaissa vaikuttavat rasistiset ennakkoasenteet ja selitysmallit. Mustan vasemmistolaisen liikkeen historiaa tutkinut Michael Dawson nostaa esille sen, kuinka vasemmiston sisälläkin on tärkeää luoda tilaa ja verkostoja, jolla vähemmistöt saavat äänensä kuuluviin.* Tällaisia tiloja on etnisten vähemmistöjen toimesta myös muodostettu.

Tämän kaltainen työ voi olla tarpeellista myös Suomessa. Antirasistisille verkostoille on tarvetta, jos toivomme muutosta vasemmistolaisen liikkeen ymmärryksessä ja käytännöissä. Antirasistinen

* Dawson 2013.

verkosto voisi kehittää ymmärrystä myös valkoiseen ylivaltaan kytkeytyvästä fasistisesta liikehdinnästä sekä sen haastamisesta.

Luokkatietoinen politiikka on kytköksissä kaikkiin sorron vastaisiin kamppailuihin. Tehdäksemme rasismin vastaista politiikkaa tulee vasemmistolaisen liikkeen ymmärtää valkoista ylivaltaa ja "rotua" yhteiskunnallisena tekijänä. Tulevaisuuden vasemmisto tiedostaa tämän ja toimii ja organisoituu selkeämmin rasismia vastaan.

LÄHTEET

Davis, Angela Y. (2021). *Naiset, rotu ja luokka.* Suom. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto.

Dawson, Michael C. (2013). *Blacks In and Out of the Left.* Harvard University Press.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) (2018). Tummaihoisena EU:ssa Toinen Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus. Https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-being-black-in-the-eu-summary_fi.pdf.

Fraser, Nancy (2016). Expropriation and Exploitation in Racialized Capitalism: A Reply to Michael Dawson. *Critical Historical Studies*, 3.

Hage, Ghassan (2000). *White Nation: Fantasies of White Supremacy in a Multicultural Society.* Routledge.

Hage, Ghassan (2016). Recalling Anti-Racism. *Ethnic and Racial Studies,* Volume 39.

Kelley, Robin D. G. (2017). Race and the Making of the Global Capitalist Order. Https://www.youtube.com/watch?v=32ZwK2Zlw1U.

Kelola, Kati (2020). Professori Suvi Keskinen: "Rasismia ei ole Suomessa otettu vakavasti". Apu, https://www.apu.fi/artikkelit/avaaja-suvi-keskinen-rasismia-ei-ole-suomessa-otettu-vakavasti.

Melin, Harri (2021). Tyhmiä kysymyksiä maailmasta: Onko Suomi luokkayhteiskunta? Maailmankuvalehti. Https://maailmankuvalehti.fi/2021/vain-verkossa/pitkat/tyhmia-kysymyksia-maailmasta-onko-suomi-luokkayhteiskunta.

Rasisminvastainen tutkijaverkosto, raster.fi.

Roiha, Taija (2017). Luokattomat taiteilijat? Taiteellisen työn yhteiskunnallinen eriarvoisuus prekaarissa taidemaailmassa. *Tahiti.*

Souto, Anne-Mari (2017). *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista.* Nuorisotutkimusseura.

Virkki, Juhana (2018). Yhteiskuntaluokan perustat: tutkielma stratifikaation eroista. University of Helsinki.

Vuolajärvi, Niina (2014). Rotu etnisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*, toim. Sari Irni et al. Vastapaino.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2019). Selvitys afrikkalaistaustaisten kokemasta syrjinnästä. Https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalaistaustaisille-suomalaisille-rasismi-ja-syrjinta-ovat-arkipaivaa.

Yle (2019). Maahanmuuttajataustaiset nuoret kamppailevat kieliopintojen kanssa – "Mun pitää itse uskoa, että mä pystyn samaan kuin muut suomalaiset nuoret". Https://yle.fi/uutiset/3-10747483.

Yle (2020). "En olisi odottanut tätä sinulta", sanoi opettaja – Suomessa maahanmuuttajataustaiset oppivat huonommin kuin muut, tutkijan mukaan syrjintä rehottaa. Https://yle.fi/uutiset/3-11431717.

Massaliikkeiden rooli

LAURA KOLEHMAINEN

IPCC:n eli kansainvälisen ilmastopaneelin 1,5 asteen raportti lokakuussa 2018 muutti minun elämääni rajusti. Sisäistin raportin uutisointia lukiessani ensimmäistä kertaa aidosti, mitä ilmaston kuumeneminen tarkoittaa – kaiken kannalta.

Olin sitä ennenkin tietysti altistunut ilmastouutisoinnille, mutta olin keskittynyt pakolaisten auttamiseen ja köyhyyden vähentämiseen, kärsimyksen pienentämiseen, epäoikeudenmukaisuuden esiin tuomiseen ja reilumman maailman rakentamiseen. Minua kiinnostivat ensisijaisesti ihmisten asiat, muut saivat hoitaa luonnon.

Mutta lokakuussa 2018 tajusin, että juuri ihmiset kärsivät ilmaston kuumenemisesta ja että juuri ekokriisi on se kaikista kiireellisin ja suurin maailman ongelmista. Jos elämän edellytykset tuhoutuvat ilmaston kuumenemisen myötä, kaikki muu ihmisten elämän edellytysten parantaminen käy tosi vaikeaksi.

En edelleenkään tiedä, mikä tämän oivalluksen sai aikaan. Siitä lähtien tietomääräni aiheen tiimoilta on kuitenkin lisääntynyt eksponentiaalisesti ja sitä mukaa ymmärrys siitä, kuinka mittava on teollistuneiden yhteiskuntien elämäntavan ja talousjärjestelmän konflikti rajallisen, ainutkertaisen planeetan resurssien välillä. Ehkä oivalluksen tuotti riittävä toisto, ja jotain painui aivojen lisäksi sydämeen ja ymmärrykseen, kuvaan maailmasta.

Joka tapauksessa kriisin mittakaavan ja vakavuuden sisäistäminen aiheutti välittömän toimeentumisen. Minulle kirkastui, että meistä jokaisen on elettävä juuri tässä maailmanajassa ja juuri tässä kohtaa ympäristökriisiä. Ainoaksi vaihtoehdoksi minulle jäi toiminta.

Laitoin siltä istumalta viestiä muutamalle läheiselle ystävälleni ja sanoin, että perustan ilmastokampanjan heti. Mieleeni ei tullut liittyä mihinkään olemassa olevaan ympäristöjärjestöön, koska oivalluksen mielentila vaati jonkin aivan uuden synnyttämistä ja luomista. Tunne siitä, ettei siihen mennessä kukaan tai mikään taho ollut saanut riittävästi aikaan, oli myös vahva. Niinpä halusin toimia tuosta omasta uudesta oivalluksestani ja sen tuomasta momentumista käsin ja perustaa oman toimijajoukkoni.

Silloisessa työpaikassani Amnestyn Suomen osastolla suunniteltiin vaikuttamistyötä, ja Suomen tuleva EU-puheenjohtajuuskausi nousi puheeksi. Sain idean: Ilmaston kuumeneminen on globaali ongelma, joka isojen, paljon valtaa käyttävien instanssien pitää hoitaa. Muut eivät siihen pysty. EU on maailman vaikutusvaltaisimpia instansseja. Suomi johtaa pian EU:ta. Suomen on siis johdettava EU ilmastotoimiin! Kun olimme muutaman kaverin kanssa jutelleet ympäristöministeriön ja suomalaisten kehitysjärjestöjen kattojärjestön Fingon kanssa idean toteuttamiskelpoisuudesta, postasin Facebook-seinälleni julkisesti kutsun tulla mukaan uuteen ilmastokampanjaan, jolle kaverini oli keksinyt nimen Ilmastoveivi.

Ensimmäisten tuntien aikana postaukseen reagoi satoja ihmisiä, jotka halusivat mukaan. Niinpä organisoiduimme ensin Facebook-ryhmässä, sitten videopuheluilla, lopulta Slack-alustalla ja tapaamalla kirjastossa. Muodostimme tiimejä eri tehtävien ympärille: perustamaan nettisivuja, laatimaan adressia, hankkimaan tukijoita ja levittämään sanaa. Kahdeksan kuukauden kampanjoinnin aikana meitä oli mukana kymmeniä, mahdollisesti satoja

tekijöitä eri tehtävissä, eri pituisia aikoja. Minä toimin koko ajan kampanjan kasvoina ja henkisenä veturina. Tästä huolimatta kaikki päätökset tehtiin erikokoisissa kokoonpanoissa yhdessä, ja valtaosaan päätöksistä minä en osallistunut lainkaan. Ajatuksena oli se, että ihmiset toimivat tiimeissä – kuten tukija-, tapahtuma-, viestintä- tai sometiimeissä – autonomisesti.

Kouluja, päiväkoteja, teattereita, kaupunkeja, yliopistoja, yrityksiä, järjestöjä, julkisuuden henkilöitä ja urheiluseuroja lähti mukaan Ilmastoveiviin yhteensä satoja. Allekirjoituksia vetoomukseemme saimme näiden lisäksi yksittäisiltä henkilöiltä yhteensä 60 210. Myös presidentti Niinistön tuki kampanjaamme. Saimme osan tavoitteistamme läpi Rinteen hallitusohjelmaan, kun eduskuntavaalit oli käyty keväällä 2019. Suomi todella piti ilmastoa esillä EU-puheenjohtajuutensa aikana, vaikkei siinä määrin kuin olimme tavoitelleet.

Kampanja koostui siis valtavasta määrästä vapaaehtoista työtä ja aineellisia lahjoituksia esimerkiksi painotaloilta, mainostaulujen omistajilta, kiinteistöfirmoilta tilojen muodossa, muusikoilta ja taiteilijoilta taiteen muodossa sekä TAH-säätiöltä rahallisen tuen muodossa.

Jälkikäteen olen kuitenkin ajatellut, että tärkein Ilmastoveivin saavutus oli sen kyky vetää mukaan sellaisia tahoja, joille ilmastoagenda oli ennen vieras tai vaikea. Se oli kutsuva, avoin ja tietyllä tavalla myös riskitön kampanja, johon monenkirjavan kannattajajoukon kasvettua tarpeeksi suureksi oli helppo liittyä mukaan.

Tämä on mielestäni kampanjan suurin ansio ja onnistuminen: me kasvatimme merkittävästi sitä kriittistä massaa, joka toimii jollain tavalla ilmaston eteen omasta identiteetistään käsin. Me osoitimme, että ilmaston eteen täytyy toimia sekä HSL:n että kirjaston, Rovaniemen Palloseuran että Suomen korkeakoulujen rehtoreiden. Me teimme ilmastotoiminnasta valtavirtaa. Me epäpolitisoimme ilmastokysymystä – tai ainakin onnistuimme

maalaamaan me-joukon seinät ja katon tarpeeksi etäälle ja korkealle, jotta ilmastojoukko kasvoi. Me kasvatimme ilmastorintamaa ja loimme hegemoniaa.

Massaliikkeiden historiallinen rooli – eli miksi Ilmastoveivi onnistui tiivistämään ilmastoliikehdinnän massaliikkeeksi

Ihmisjoukkojen liikehdinnällä ja massaliikkeen synnyllä on lähtökohtaisesti materialistiset syyt. Historiallisesti oikeat ongelmat ja aidot epäkohdat ovat saaneet ajan kuluessa taakseen niin suuren joukon ihmisiä, että oikean hetken tullessa yhteiskunnallinen muutos on ollut mahdollinen. Eräs ystäväni tiivisti asian niin, että kun materiaalinen kurjuus tiivistyi riittävän monen ihmisen elämää määrittäväksi olosuhteeksi ja tästä muotoutui yhteisymmärrys ja muotoiltiin jaettu tietoisuus, syntyi Arabikevät.

Sama läheisteni kotimaassa Iranissa, jossa poliittinen johto ja lännen vihamielisyys yhdessä synnyttävät säännönmukaisesti energia- ja vesikatkoksia. Kuivimmilla alueilla osoitettiin mieltä koko kevään ja kesän 2021 ajan. On kuitenkin aina tapauskohtaista, mitä poliittisesta järjestäytymisestä ja vaatimuksista seuraa. Kuka voittaa, tai oikeastaan kenen tarina ongelmasta, syyllisestä ja ratkaisuista voittaa.

Howard Zinnin *People's History of America* kuvaa Yhdysvaltojen historiaa sosiaalisten kamppailujen kautta. Alkuperäiskansat piti väellä ja voimalla tuhota ennen kuin eurooppalaisten asettuminen mailleen maataomistavine ja sitä viljelevine elämänmuotoineen oli mahdollista. Tämä tuhoaminen oli pitkä periksiantamaton projekti. Alkuperäiskansat tietysti vastustivat elämäntapansa tuhoamista, mutta niihin laajemmin luettuihin historiankirjoihin on jäänyt vain kamppailun voittaneiden tarina.

Sama koskee myös toisenlaisia voitettuja tarinoita. Orjuuden hävittämisen tarinassa esillä ovat ne henkilöt, jotka olivat keskeisiä tämän tavoitteen saavuttamisessa. Eivät ne, jotka viimeiseen saakka puolustivat orjuuden välttämättömyyttä. Stonewallin mellakoista laajempaan julkisuuteen nousseet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvokamppailut, feministiset liikkeet suffrageteista rintaliivien polttajiin sekä työväen suurlakot ovat kaikki merkkejä nimenomaan konflikteista, kamppailuista, jotka on joko voitettu tai joissa on otettu isoja askeleita tasa-arvon suuntaan.

En ole varma, kuinka hyvin ympäristökysymys solahtaa samaan laariin rotu- tai vaikkapa nais- tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kysymysten kanssa. Ne liittyvät ihmisten väliseen tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen, kun taas ympäristökysymys liittyy viime kädessä koko planeetan elinkelpoisuuteen. Toki rikkaimmat voivat välttää ekokatastrofin ajattelemista paljon pidempään kuin köyhät tai äärimmäisen köyhät, mutta silti, suojautumismahdollisuuksista huolimatta, ympäristökriisi vaikuttaa myös rikkaiden elämään rajusti.

Ratkaiseva käsitteellinen oivallus siitä, mikä on riittävää eli tulevaisuuden turvallisuutta tuottavaa ympäristöpolitiikkaa, piilee planetaaristen reunaehtojen ehdottomuudessa. Ilmasto ei neuvottele, sukupuuttoaalto ei neuvottele toisin kuin vaikka naisasialiike tai transväestö pakon edessä joutuu tekemään. Meidän kaikkien elämän ehdot ovat aidosti uhattuina, jos ympäristön kannalta kestämätöntä toimintaa ei kerta kaikkiaan kielletä ja rajata pois markkinoilta. Toisin on naisten tai transihmisten oikeuksien kanssa: mitään akuuttia pahaa ei tapahdu meille kaikille, vaikka oikeuksia saadaan lisää pikkuhiljaa ja joskus takapakkia ottaen. Eri ryhmien syrjimiselle rakentuva yhteiskunta on haitallinen muillekin kuin sorretuille ryhmille, mutta vaikutukset ovat enemmän piilossa kuin akuutti ympäristökatastrofi.

On myös mahdollista ajatella, että sekä ympäristökriisi että kaikki listatut ihmisten väliset epäoikeudenmukaisuudet ovat saman kapitalistisen systeemin tuotteita. Itse ajattelen mieluummin näitä kysymyksiä erillään siksi, että ihmisten välistä epätasa-arvoa on ollut hulppea määrä myös ennen kapitalismia, ja toisaalta siksi, että ympäristökriisi on ainakin teoriassa mahdollista ratkaista myös ilman, että kaikkien maailman ihmisten välinen epätasa-arvo poistuu. Tästä esimerkkinä vaikkapa Kiinan nykyinen yllättävän vakuuttava ilmastopolitiikka, jota voidaan toteuttaa tehokkaasti samoista syistä kuin koronakin voitiin tukahduttaa: ihmisiltä ei tarvitse kysellä lupia.

Sitä vastoin on kuvaavaa, että ainakin länsimaisissa ilmastokeskusteluissa ollaan hyvin äkkiä jumissa ihmisryhmien välisissä vastakkainasetteluissa, joissa joko ymmärtämätön jyväjemmari tupruttelee dieseltraktorillaan ihmiskunnan tuhoon tai ahne kaupunkilainen identiteettipoliitikko kerskakuluttaa elämäntavallaan neljä maapalloa vuodessa eikä ymmärrä luonnonvarojen käytöstä mitään.

Ympäristökriisi on siis lännessä nimenomaan sosiaalinen kamppailu. Tämän voi havaita yllä kuvatun sosiaalisen jakautumisen lisäksi siitä, mihin suuntaan vaatimuksia esitetään, ja siitä, kuka yrittää perustella vesitettyjä, puolinaisia vastauksia vaatimuksiin. Vaatimuksia esitti vuonna 2022 laajeneva joukko ihmisiä, ja kunta-, valtio-, EU- ja YK-tasoilla politiikan lopputulema on edelleen erittäin kaukana turvallisesta ilmaston, biodiversiteetin ja luonnonvarojen ylikuluttamisen näkökulmasta.

Siksi ajattelen, että ilmastoliikehdinnässä pätee sama kuin muussakin sosiaalisessa liikehdinnässä. Ei orjuuden vastustaminen alkanut Abraham Lincolnin valinnasta, Stonewallin mellakat olleet ensimmäinen kerta, kun ei-cis-heterot vaativat yhtäläistä ihmisarvoa, suffragettiliikkeet huomanneet naisten ja miesten välistä epätasa-arvoa tai Greta Thunberg ollut ensimmäinen ilmastosta huolestunut teini.

Vaikka yhteiskuntajärjestelmien epätasa-arvoisuuden kriitikkoja ja kapinallisia on varmaan ollut aina ja hiilidioksidipäästötkin huomattiin ensi kertaa jo yli sata vuotta sitten, on vaatinut pitkäjänteistä kollektiivisen tietoisuuden luomista ensinnäkin jakaa sama käsitys käsillä olevasta ongelmasta ja toiseksi vaatia jotain muutosta siihen.

Kesällä 2021 Saksassa ja Belgiassa tulvi rankasti, ja ihmiset menettivät henkiään ja kotejaan. Tulvat yhdistettiin alusta lähtien ilmaston kuumenemiseen, samoin samanaikainen vakava helleaalto ympäri maailmaa, erityisesti Kanadassa ja Euroopassa. Tämä on vaatinut vuosikymmenten tiedonlevityksen ja jatkuvan saman viestin toistamisen: maapallon ilmasto kuumenee, koska ihminen lämmittää sitä kasvihuonekaasuilla. Vielä vuonna 2017 olisi voinut kirjoittaa vain tulvista ja helleaalloista ilman niiden nimeämistä ilmaston kuumenemisen vaikutuksiksi, mutta ei enää vuonna 2021. Kukaan ei voinut tietää, että juuri vuonna 2021 tämä läpimurto tulee. Ei se vieläkään ole läheskään totaalinen, mutta tuntuu siltä, että ollaan matkalla kohti ilmastohegemoniaa.

Vuoden 2018 loppupuolella oli samantyyppinen tilanne. Kesä oli ollut ennätyshelteinen Suomessa, kun IPCC:n 1,5 asteen raportti julkaistiin. Raportissa ei silläkään kertaa ollut mitään sinänsä uutta: siinä keskityttiin 1,5 ja 2 asteen lämpenemisen seuraamusten eroihin. Kuinka vähän koralliriuttaa selviää hengissä, kuinka paljon meren pinta nousee ja niin edelleen. Jostain syystä Suomessa juuri tuo raportti kuitenkin aiheutti ennennäkemättömän liikehdinnän.

Tunnelma oli käsinkosketeltavan jännittynyt ja ahdistunutkin. Ilmasto oli kaikkien huulilla. Minä en ollut ainoa, joka oli kipeällä tavalla ymmärtänyt, miten homma ei todellakaan ole hanskassa kaikesta näennäisestä noteeraamisesta ja huolen performoinnista huolimatta. Miten vaaralliseen suuntaan ihmiskunta kokonaisuudessaan oli menossa.

Olen varma, että juuri tällainen kollektiivisen tietoisuuden muutos, kollektiivinen oivalluksen hetki loi mahdollisuuden aloittaa jotain sellaista kuin Ilmastoveivi. Oleellista oli yleisesti jaettu suuri huoli ja toiminnan halu. Ilmastoveivi onnistui sanoittamaan ongelman ja sen ratkaisun niin, että ihmisjoukot halusivat tarttua siihen. Lisäksi se onnistuttiin muotoilemaan myös visuaalisesti kutsuvaksi siten, että erilaiset henkilöt ja tahot kokivat sen itselleen mahdolliseksi joukoksi kuulua.

Pitkässä historiallisessa perspektiivissä olemme siis ilmastokysymyksen kanssa vielä siinä vaiheessa, että massaliikkeen laajentaminen on tarpeellista. On tarpeellista nimetä ja toistaa ympäristökriisin etenemisen konkreettisia vaikutuksia sitä mukaa kun niitä näkyy ympärillämme. Jos materiaaliset olosuhteemme käyvät riittävän turvattomiksi ja kehnoiksi kuivuuden, metsäpalojen ja tulvien vuoksi, on varmasti niin, että ihmiset reagoivat omasta tahdostaan.

Ilmaston kuumeneminen on vain onnettoman abstrakti ja salakavalasti etenevä prosessi, ja voi olla, että kun materiaalisen tilanteen huonontuminen ajaa ihmiset liikkeelle, on jo liian myöhäistä. Lisäksi ympäristökriisiä on vaikeaa hahmottaa globaaliksi kriisiksi paikallisten ilmenemismuotojen vuoksi. Asuessani Venäjällä ihmisiä kyllä kiinnosti jätekriisi ja se, että oman kaupungin jätteet olivat käsittelemättöminä välitön terveysuhka. Sitä vastoin todella harva oli kiinnostunut ilmaston kuumenemisesta: kun virittelin aiheesta keskustelua, usein vastaus oli, että Venäjällä on välittömämpiäkin ongelmia, kuten nämä jätteet, toimeentulo ja korruptio. Tämä on minusta erittäin kuvaavaa ja tärkeä oppitunti paitsi siitä, että jätekriisi ja muut "yksittäiset ympäristöongelmat" tulvista metsäpaloihin on nimettävä osaksi ympäristökriisiä, myös siitä, että ihmisten mahdollisuudet toimia ilmastokriisin pysäyttämiseksi ovat materiaalisista syistä erilaiset.

Siksi on erittäin tärkeää rakentaa ilmastoliikettä nyt ja juuri niiden kesken, joilla siihen on mahdollisuus. Parhaiten sitä voi tehdä

rakentamalla ihmisten tietoisuutta ympäristökriisistä ja antaa sen syistä ja vakavuudesta todenmukainen tilannekuva. Tämä tuottaa toimintaimpulssin. Vaikka ympäristökriisi uhkaa välittömästi meitä kaikkia, olemme vielä siinä vaiheessa, että sen uskottavimmat ratkaisut ovat sosiaalisten liikkeiden varassa.

Minkälainen massaliike onnistuu?

Massaliikkeen syntymisen edellytys on siis oikea momentum, oikea historian hetki. Ilman ihmisten mieliin kerääntynyttä käsitystä siitä, että jokin on pielessä ja että juuri heidän on toimittava, ei voi tehdä avausta ja ensimmäistä peliliikettä. Tämä pätee hyvin sekä erilaisiin suoran poliittisiin massaliikkeisiin että sosiaalisiin liikkeisiin esimerkiksi jonkin vähemmistön oikeuksien puolesta.

On sinänsä aika outoa, että ilmastokamppailua joudutaan käymään näillä samoilla ehdoilla. Poliittinen liikehdintä voi myös syntyä välittömän, kouriintuntuvan materiaalisen puutteen, kuten janon tai nälän, myötä. Planeetan elinkelpoisuus on saman kaliiperin asia, mutta niin kauan kuin sitä ei ymmärretä sellaisena, ei auta kuin kasvattaa tietoisuutta ja liikehdintää.

Se, onnistuuko jokin tietty ongelman ja ratkaisun muotoilu saamaan ihmiset puolelleen, riippuu varmasti tilanteesta. Syksyllä 2018 oli mahdollista kutsua ihmisiä toimimaan ilmaston *puolesta* tai maapallon kuumentamista *vastaan*. Oma tuntemukseni ja toimintaimpulssini ohjasi minut ajattelemaan ehdottomasti *jonkin puolesta*. Ongelman nimi oli toimettomuus, joten ratkaisun oli oltava aktiivinen toiminta.

Vaikka nykyään ajattelenkin, että ilmastotoimet viipyvät myös nimenomaan aktiivisen vastustamisen ja hidastamisen takia, koska isoilla toimijoilla firmoista valtioihin on rahat kiinni fossiilitaloudessa, ajattelen edelleen myös positiivisen kautta. Samaan aikaan

on lopetettava saastuttaminen ja hiili-intensiivinen teollisuus ja keksittävä, minkälainen on se elämäntapa, joka mahtuu planetaarisiin rajoihin. On keksittävä, mitkä elinkeinot ovat kestäviä ja mistä ihmiset saavat toimeentulon. On keksittävä, miten ruokaa tuotetaan miljardeille ihmisille. On myös päätettävä, mikä korvaa nykyisen tavaroiden kulutuskulttuurin: palveluiden kuluttaminen vai kuluttamisesta irtaantuminen kokonaisuudessaan.

Samanaikaisesti on siis vastustettava nykymenoa ja kannatettava jotain suuntaa, minne mennä. On sanomattakin selvää, että nykymenon vastustaminen on paljon helpompaa kuin sitoutuminen johonkin oikeaan ideaan, suunnitelmaan tai teoriaan siitä, mikä voisi olla oikea suunta ja osa ratkaisua tilanteeseemme. Itse ajattelen, että koska Ilmastoveivi onnistui ehdottamaan uskottavaa ja tarpeeksi suuren mittaluokan ratkaisua, se onnistui keräämään historiallisen suuren ja monimuotoisen joukon ihmisiä ja instanssеja taakseen.

Vaikka päästöjen vastustaminen on helppoa, ainakin minusta on kivempaa olla jonkin hyvän puolella kuin jotain pahaa vastaan. Kokemus on psykologisesti erilainen. Pahan vastustaminen tuottaa adrenaliinia, stressiä ja kokemusta oman joukon rohkeudesta. Hyvän puolesta toimiminen taas puhdasta iloa, voiman tunnetta ja luovuutta.

Ainakaan minä en osaa sanoa, kumpi näistä suhtautumistavoista on olennaisempi tai tärkeämpi. Ehkä puolesta–vastaan-jako puhuttelee erilaisia ihmisiä eri tavoin. Itse tiedän, että minulla on enemmän sen lajista rohkeutta, jota vaaditaan uuden idean esittämisessä, ensimmäisen askeleen ottamisessa ja itsensä alttiiksi laittamisessa, kuin sen lajista rohkeutta, jota vaaditaan pahan kohtaamisessa ja sen vastustamisessa silmästä silmään.

Ilmastoveivin tapauksessa siis toimi pelkästään toimintavaatimus. Emme vaatineet minkään lopettamista vaan aktiivista ilmastojohtajaksi ryhtymistä EU:n kontekstissa.

Minulle oli myös heti alusta selvää, että kampanjaan piti olla helppo liittyä ja siitä piti olla helppo päästä pois. Näin toistelimme toisillemme koko ajan. Toimintakulttuurimme olikin juuri tällainen: ihmisiä tuli ja meni koko kahdeksan kuukauden kampanjan ajan sitä mukaa kun heidän omat elämänsä ja jaksamisensa sallivat tai vaativat.

Myös rooleja vaihdettiin kiinnostuksen mukaan varsinkin kampanjassa eniten mukana olleiden kesken. Tässä ajatuksena oli omien kiinnostuksen kohteiden toteuttaminen ja toisaalta uuden oppimisen ja vastuuseen kasvamisen mahdollistaminen ihmisille. Näin myös tapahtui. Kampanjakoordinaattorin nimellä toimi kahdesta kolmeen ihmistä koko ajan, ja koska koordinaattorin rooli oli kaiken sekasorron organisoimista ja tehtävien delegoimista, se oli rankka paikka olla. Kampanjakoordinaattorin paikalta liikuttiin tiimien vetäjiksi tai jäseniksi ja toisin päin. Oma roolini, kampanjan kasvot ja tietynlainen henkinen johtaminen kyllä muuttuivat myös kampanjan aikana niin, että minä olin kampanjan loppua kohden enemmän taka-alalla ja muutkin pääsivät puhumaan koko kampanjan puolesta.

Lisäksi päätimme kahdesta keskeisestä linjauksesta heti aluksi. Kampanja olisi puoluepoliittisesti sitoutumaton, ja se olisi nimenomaan kampanja eikä järjestö tai yhdistys. Puoluepoliittisella sitoutumattomuudella haettiin mahdollisimman laajaa osallistujien joukkoa ja sitä, että kampanja pystyisi lobbaamaan mitä tahansa poliittista puoluetta mahdollisimman asiakeskeisesti.

Kampanjamuodolla haettiin joustavaa organisoitumista ja joustavia toimintatapoja ja hierarkiattomuutta. Lisäksi se korosti Ilmastoveivin hankeluontoisuutta: aikaa kampanjan spontaanista aloittamisesta Suomen EU-puheenjohtajuuskauden alkuun oli kahdeksan kuukautta. Siitä tuli myös kampanjan kesto. Tämä lisäsi varmasti vetoa ja ymmärrystä tilaisuuden ainutkertaisuudesta niin meille tekijöille kuin yleisöillemmekin. Kampanjalle kyllä

perustettiin tukiyhdistys lähinnä tilin avaamista varten, mutta sen rooli toiminnassa pysyi juuri niin pienenä kuin ajattelimmekin. Päätöksenteko esimerkiksi ei luisunut yhdistyksen hallitukselle. Itse en edes mennyt hallitukseen.

Kampanjan kääntöpuoli oli se, että olimme moni todella uupuneita kampanjan jälkeen. Olimme antaneet kaikkemme, ja moni aivan liikaa ilman psykologista mahdollisuutta levätä ponnistuksemme aikana. Itse en ainakaan pitänyt huolta jaksamisestani, ja varmasti viestitin sitä myös omalla toiminnallani muille kampanjaa tekeville. Jälkiviisaana olisin levännyt enemmän ja myös luonut lepoa korostavampaa ilmapiiriä.

Lisäksi kampanjan kyky puhutella monia yleisöjä oli sen ehdottoman vahvuuden lisäksi myös heikkous. Ilmastoveiviin pääsi mukaan erilaisia yhteisöjä erilaisilla "säännöillä": jouduimme jatkuvasti miettimään, mitä Ilmastoveivissä mukana oleminen oikeastaan tarkoittaa. Päätavoitteemme oli saada niin paljon erilaisia tahoja ja ihmisiä toistamaan Ilmastoveivin vaatimuksia ja toisaalta vain liittymään ilmastotoimia vaativaan rintamaan. Mutta riittääkö, että yrityksen työntekijät allekirjoittavat vetoomuksen? Entä toimitusjohtaja ja hallitus? Pitääkö sen tehdä jotain muutakin kuin vain viestiä olevansa mukana coolissa ilmastoporukassa? Entä viherpesu? Minkälaiset yritykset voivat olla mukana ylipäätään? Fortum ja Finnair?

Kävimme keskustelua, onko tärkeämpää rakentaa mahdollisimman laajaa ja moninaista joukkoa asiamme taakse vai katsoa, miten tukijat itse toimivat. Päädyimme äänestämään ja harkitsemaan ristiriitaisia mukaan tarjoutuvia yrityksiä tapauskohtaisesti. Niitä ei lopulta kuitenkaan tarjoutunut mukaan, emmekä itse aktiivisesti kampanjoineet sen puolesta, että olisikaan. Kampanjaperiaatteen voisi kuitenkin tiivistää niin, että etsimme pienimmän yhteisen nimittäjän ja toimimme sen pohjalta.

Pyrimme siihen, että toimintamme sijoittui vallitsevan systeemin sisään hyvin kritiikittömästi. Päätimme toimia vallitsevien

instituutioiden kautta: EU:n puheenjohtajuuskierto, hallituksen lobbaaminen, kansanedustajien tapaaminen ja erilaisten etujärjestöjen mukaan saaminen olivat kaikki seurausta siitä, että ajattelimme juuri tuon tavan olevan kaikista tehokkain vaikuttamisen keino. Puhuimme samaan aikaan julkisuuteen ja aina uusille yleisöille, mutta tapasimme myös poliitikkoja heti, kun meillä oli mielestämme kasassa tarpeeksi suuri tukijoiden joukko.

Tässä suhteessa Ilmastoveiviä voi hyvin verrata kansalaisaloitekampanjoihin. Toiminta on mahdollisesti hyvinkin laajaa, mutta varjopuolena tulee tulosten alisteisuus poliitikkojen ja virkamiesten suopeudelle ja halulle tai haluttomuudelle lisätä omaa työmääräänsä.

Tästä havainnollistuksena: Ilmastoveivin eräs tärkeimpiä vaatimuksia ilmastojohtajuuden osoittamiseksi oli ilmastohuippukokouksen järjestäminen Suomen EU-puheenjohtajuuskauden aikana. Meidän käsityksemme mukaan kokousta ei lopulta järjestetty hallitusohjelmaan kirjaamisesta huolimatta pääasiassa yhden korkea-arvoisen virkamiehen kiivaan vastustuksen vuoksi. Kuvaavaa on, että meidän keinomme vaikuttaa asiaan loppuivat sen jälkeen, kun päätöksen kanssa tekemisissä oleville poliitikoille ja virkamiehille oli soiteltu ja viestitelty muutamaan otteeseen.

Taktiikkaa tulevaisuuteen eli mitä Ilmastoveivistä voi oppia

Mitä tulevia ilmasto- ja muita massaliikkeitä rakentavat voivat siis oppia Ilmastoveivistä?

Chantal Mouffen ajama radikaali demokratiakäsitys voi auttaa hahmottamaan vaihtoehtojamme. Mouffelle demokraattisen yhteiskunnan politiikka lähtee "kansan" eli "meidän" luomisesta retorisesti. Tämä "me" asettuu siten aina jotakin vihollista

tai kilpakumppania vastaan. Kansaa sinänsä ei ole olemassakaan missään perusmuodossa, vaan se pitää aina muodostaa suhteessa olemassa olevaan historialliseen ja poliittiseen kontekstiin. Valtio ja yhteiskunta eivät siten ole mitään neutraaleja taustarakenteita, joille heijastetaan kulloinenkin äänestystulos, vaan gramscilaisittain hegemoninen rakenne. Tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan perusolotila on kamppailu siitä, mikä on arkijärkisesti totta: mikä on politiikan lähtökohta, josta ei tarvitse erikseen keskustella. Yllä mainitsemani ilmastohegemonia ja sen rakentaminen on esimerkki juuri tästä, mutta vallalla on samanaikaisesti muitakin, vielä vahvempia hegemonioita.

Suomessa Juha Sipilän hallituksen tekemä leikkauspolitiikka osoitti, että tässä historian hetkessä Suomessa vallitsee oikeistohegemonia. Sipilän suoraan ihmisten toimeentuloon ja koulutukseen tekemien historiallisten leikkaustenkin jälkeenkin Suomessa yli puolet äänestävistä ihmisistä äänesti oikeistopuolueita, kuten toinen ystäväni viisaasti tiivisti. Keskusta ja RKP oli pakko ottaa mukaan Rinteen ja Marinin hallituksiin, koska vasemmistopuolueiden kannatus ei muuten läheskään riittänyt enemmistöhallitukseen.

Suomessa on vallalla velkapelkoinen retoriikka. Kepun "talonpoikainen taloudenpito", jossa yli varojen ei voi elää, on valtaosalle suomalaisista arkijärkisesti totta. Kakku pitää leipoa ennen kuin siitä voi jakaa, ja valtion talous on kuin kotitalous ja niin edelleen. Taloustieteellisesti nämä väitteet eivät pidä paikkaansa, mutta tämä puhetapa kuitenkin vetoaa hegemonisena. Puhetavassa viholliseksi muodostetaan tuhlaileva, vastuuton vasemmisto. Asetelma on vasemmistolle se, että oma puhe on pakko aloittaa hegemonian purkamisella ja vastakkaisen tilannekuvan luomisella. Vasta tämän jälkeen on mahdollista keskustella politiikan sisällöstä niin, että se käy ihmisille järkeen eikä näyttäydy järjettömänä.

Ekokriisikamppailussa on myös hahmotettava montakin hegemonian paikkaa. Pitkään jättimäisiä päästöjä tuottavien öljy-

yhtiöiden isolla rahalla tuottama hegemoninen puhetapa siitä, että ekokriisissä on kyse koko ihmiskunnan yhteisestä vastuusta, on ollut vallalla. Ihmiset ovat oman elämäntapansa vuoksi vastuussa jokainen yhtä paljon ilmaston kuumenemisesta.

Tässä ohitetaan tietysti ovelasti se, että jokaisella meistä ei ole yhtä paljon vaikutusvaltaa päättää, mitkä elämämme ehdot ovat. Suurin osa ihmisistä Suomessa ja muualla käyttää valtaosan ajastaan toimeentulon hankkimiseen, koska muuten tässä talousjärjestelmässä ei ole mahdollista asua missään tai edes pysyä hengissä mielekkäästi. Jos toimeentulon saa hiiltä lapioimalla tai öljyyhtiön palveluksessa, se on silti toimeentulo. Vastuu toiminnan päästöistä ja seurauksista on tietysti niillä tahoilla, jotka eivät ole palkkatyön orjia.

Ilmastokamppailussa on jo näkyvissä nouseva vastahegemonia, jossa avoimesti haastetaan se, että olisimme kaikki yhtä syyllisiä nykytilanteeseen. Tämä ei tarkoita, etteikö kaikkien pitäisi tehdä kaikkeaan, vaan pitäisi ymmärtää, mikä on fyysisesti ihmisille mahdollista eri positioissa ja mihin suuntaamme suurimmat ja painavimmat toimintavaatimuksemme. Ilmastoveivi oli tärkeässä roolissa juuri tässä ongelman uudelleen sanoittamisessa yksilön vastuusta yhteiskunnalliseksi, rakenteelliseksi ongelmaksi. Moni pitkään ilmastotyötä tehnyt on kertonut, että ratkaiseva puhetavan muutos oli nimenomaan Ilmastoveivi-kevään tulosta. Nykyinen ilmastoliike syyttääkin varsinkin poliitikkoja toimettomuudesta ja vastuunpakoilusta. Mutta missä määrin ilmastoliike ja vasemmisto laajasti ymmärrettynä voivat käyttää samaa mouffelaista antagonismin luomiselle perustuvaa asetelmaa, varsinkin silloin, kun vasemmisto itse osallistuu hallitukseen? Mihin vasemmisto asettaa "kansan" eli meidät ja mihin "viholliset" eli heidät?

Ilmastoveivi loi kansasta mahdollisimman suuren ja vihollisesta mahdollisimman pienen: meihin pyydettiin liittymään kaikki ne,

joiden mielestä ilmaston kuumenemisen pysäyttämiseksi tuli toimia Suomessa. Heitä eli vihollisia olivat suurin piirtein ainoastaan ilmaston kuumenemisen kieltäjät. Tämä oli minun ajatukseni, ja ehdottomasti intuitiivinen sellainen. Vuoden 2018 ilmastoliikehdintä tuntui olevan sellaisessa kohdassa, että kaikkein hyödyllisintä oli laajentaa vaatimuksia esittävää joukkoa.

Myös vuoden 2022 suomalaisessa aktivistien keskustelussa tuntui olennaiselta, miten saada lisää ihmisiä liittymään ilmastoaktiivien joukkoon. Tähän pyrkii ainakin Elokapina, tämän hetken näkyvin ilmastoliike. Tällöin myös Elokapinan strateginen valinta toivottaa liikkeeseen tervetulleeksi jokainen, omista elintavoista riippumatta, on perusteltu.

Kysymys kuuluu, missä kohtaa, jos missään, massaliikkeen on hyödyllistä vetää selkeämpi rajaus ystävien ja vihollisten välille. Onko esimerkiksi hyödyllistä ilmaston kannalta, että suomalaiseen ilmastoliikkeeseen osallistuvat sekä liberaalista, edistysuskoisesta maailmankuvasta operoivat vihreän kapitalismin paremmaksi kehittäjät että jatkuvan talouskasvun ja kuluttamisen kriitikot, jotka lähtevät siitä, ettei nykysysteemi ole kehityskelpoinen?

Massan kasvattamisen kannalta kyllä on, mutta konkretisoituuko maailmankuvien ristiriita jossain vaiheessa? Onko keinovalikoima ekokriisin hillitsemiseksi riittävän samanlainen kummastakin maailmankuvasta operoiville? Entä onko ilmastoliikkeen sisällä odotettavissa kamppailuja maailmankuvasta? Kysymys on tärkeä, koska yllä kuvaamani talonpoikainen taloudenpito eli talouden oikeistohegemonia on ainakin vielä erittäin vahva. Jossain vaiheessa voi konkretisoitua kamppailu insinööri-Suomen teknologiauskoisten ja koko edistysparadigmasta eteenpäin haluavien kesken.

En siis usko, että Suomessa laajaa ilmastoliikettä olisi voitu saada aikaan tähänkään mittaan saakka pystyttämällä rajalinjoja vaikka pääoman ja työläisten, oikeiston ja vasemmiston välille juuri

vallitsevan oikeistohegemonian vuoksi. Insinööri-Suomi kannattaa oikeistolaista ympäristöpolitiikka eli cleantechiä, päästökauppaa ja tehokkuuden lisäämistä, ei vasemmistolaista työn arvon uudelleenmäärittelyä ja kulutuskriittisyyttä. Jää nähtäväksi, mitä seurauksia ilmastoliikkeen tekemillä valinnoilla on myöhemmässä vaiheessa ilmastokamppailua, ja on tuhannen taalan kysymys, paljonko insinööri-Suomea ja sen ilmastokriisitarinaa on välttämätöntä ja hyödyllistä haastaa ilmastoliikkeen itsensä sisällä ja toisaalta vasemmistosta käsin.

Toinen kysymys on, missä määrin vasemmistolle on hyödyllistä tai haitallista olla promotoimassa vihreän kapitalismin kehittämistä tai kulutuskritiikkiä. Väitän, että kumpaakin maailmankuvaa löytyy myös vasemmistosta: vihreän kapitalismin kehittäjät vain puhuvat talouskasvun sijaan usein työpaikkojen säilyttämisestä. Minun on hankala nähdä, että ekokriisi ratkaistaisiin vihreän kapitalismin puitteissa. Ehkä vieläkin hankalampaa on kuvitella, että lähivuosien aikana ensin koko kapitalistinen järjestelmä kaatuisi ja ekososialistinen tai muu kestävä maailmanjärjestys rakennettaisiin tilalle, ja kaikki tämä ennen kuin ekosysteemit romahtavat.

Myös vasemmiston näkökulmasta kysymys maailmankuvasta on tärkeä. Olisi vasemmiston kannalta parempi, jos ainakin kaikista liberalistisin ja edistysuskossaan kritiikittömin maailmankuva jäisi vähemmistöön. Toisaalta vasemmisto ja ilmastoliike ovat eri asioita syystä: vasemmistolla on muitakin tavoitteita kuin ekokriisin ratkaiseminen. Silti vasemmistolle vahva ilmastoliike on hyödyksi, kun se ajaa ekokriisin ratkaisemista omana tavoitteenaan. Samoin on tietysti ilmastoliikkeelle hyödyksi, että vasemmisto ajaa ilmastoasiaa omana tavoitteenaan. Sekä vasemmiston että ilmastoliikkeen ympäristötavoitteita edistää kuitenkin se, että ilmastoagendan jakaa mahdollisimman suuri yhteiskunnallinen enemmistö.

Kehyksenä eksistentiaalinen uhka

Itseäni kiinnostaa myös toinen strateginen rajapinta: turvallistaminen. Olen puhunut ilmastoliikkeestä yhtenä sosiaalisena liikkeenä ja massaliikkeenä. Pohdin kuitenkin paljon itse sitä, kuinka laajaksi ilmastoliike on mahdollista kasvattaa ja mitä sillä saavutetaan. Ilmastoliike vaatii muutosta kestämättömään järjestelmään, mutta vaikka kuinka iso joukko vaatisi tuota muutosta, on edessämme silti kamppailu siitä, mikä sitten on se kestävä järjestelmä, johon meidän tulisi siirtyä. Jos ja kun ei ole yksimielisyyttä tai välttämättä edes tietoa siitä, millainen tuo kestävä järjestelmä on, ilmastoliikkeen vaatimus muotoutuu helposti vihreää kapitalismia tavoittelevaan muotoon. "Päästöt alas!" toimii mielenosoituksessa iskulauseena, "Kiertotalous nyt!" ehkä huonommin.

Tämän lisäksi arvelen, että jossain kohtaa ilmastotoimien vaatijoiden ja vesittäjien akseli muuttuu. Jossain kohtaa ekokriisi eskaloituu aidosti eksistentiaaliseksi uhaksi, turvallisuusuhaksi sillä tavoin, että mitään liiketoimintaa tai valtion toimintaa ei voi sellaisessa toimintaympäristössä harjoittaa. Tällöin ei ole enää moraalisista tai sosiaalisista argumenteista kiinni, haluavatko valtaapitävät ratkaista ekokriisin. Ekokriisi on pohjimmiltaan juuri eksistentiaalinen eikä sosiaalinen kriisi: on totta, että minkäänlaista järjestäytynyttä ihmiskuntaa ei voi olla, jos ekokriisiä ei saada hidastettua ja planeetan elinolosuhteita turvattua.

Turvallistamisesta seuraa usein poliittisen debatin loppuminen ja liuta näennäisen epäpoliittisia teknis-taloudellisia ratkaisuja. Päätäntävalta menee operatiiviselle johdolle, mitä se ekokriisin tapauksessa tarkoittaakaan. Vaikka kuulostaa monella tavoin dystooppiselta, että esimerkiksi Suomen armeija olisi vastuussa päästövähennysten aikaansaamisesta, se olisi varmasti tehokkaampaa kuin nykyinen poliittinen neuvottelu siitä, mitä päästöjä

voidaan vähentää. Tai pikemminkin: mitä päästöjä ei ainakaan voida vähentää.

Mikään ei takaa, että nämä hypoteettiset päästövähennykset olisivat reiluja tai oikeudenmukaisia, mutta ne voivat olla sitäkin, jos periaatteeksi otetaan esimerkiksi "jokaiselta kykyjensä mukaan" eikä "jokaiselta tasaisesti". Tällöin on toki luovuttava tai ainakin tehtävä mittavia poikkeuksia oikeusjärjestyksemme keskeisiin periaatteisiin omistusoikeudesta lähtien.

Myös massaliike tai kansanliike tulee tarpeettomaksi tässä skenaariossa. On ylipäätään epärealistista olettaa kovin ison osan maailman väestöä lopultakaan ryhtyvän aktivisteiksi. Vaikka aina löytyy niitä, jotka asian kuin asian takia nousevat vastarintaan, täytyy muistaa, että siinä saattaa riskeerata oman ja rakkaidensa hyvinvoinnin, eikä ole realistista tai edes toivottavaa, että ihmiskunta olisi niin rämäpäistä ja riskinottokykyistä kokonaisuutena.

Lisäksi ihmiset elävät elämäänsä keskimäärin keskittyen omaan elämäänsä, toimeentuloonsa, rakkaisiinsa ja mukavuuteensa. On kohtuuton vaatimus, että kaikkien tai edes valtaosan olisi kyettävä priorisoimaan kosminen lajin olemassaolo ja toimittava sen mukaisesti. Jotkut pystyvät tähän missä olosuhteissa hyvänsä, mutta itsekään en koe pystyväni jatkuvasti tekemään niin. Itselläni näkökulman laajentaminen ison kuvan ongelmallisuuteen ja turvattomuuteen johti Ilmastoveivin perustamiseen ja koko elämäni uudelleenjärjestämiseen mutta myös aika pikaiseen loppuunpalamiseen.

Loppusanat

Ilmastoveivin jälkeenkin olen elänyt samassa kriisitietoisuudessa, samassa tilannekuvassa siitä, kuinka turvaton nykytilanteemme on. Ajattelen myös keinojen radikaaliudesta ja tarpeellisuudesta

samalla tavoin kuin ennen, samoin siitä, minkälaisissa yhteisöissä ihmisten on hyvä olla ja toimia ympäristön puolesta. Loppuunpalamiseeni johtanut vakuuttuminen siitä, että kaikki loppuu vuonna 2030, jos emme toimi heti, sen sijaan on muuttunut. En enää ripustaudu epätoivoisesti toivoon siitä, että kyllä ihmiskunnan on tämä pakko hoitaa.

Totuus on, että meidän kaikkien on jatkettava elämää myös vuoden 2030 jälkeen, riippumatta siitä, onko päästövähennyksissä, massaliikkeen mobilisoinnissa ja kestävän talousjärjestelmän luomisessa onnistuttu. Meidän tekemisillämme on väliä suhteellisesti sen kautta, onko maailmassa enemmän vai vähemmän vaikeuksia, luonnonkatastrofeja, liikkuvia ihmisjoukkoja ja tätä myötä kärsimystä.

Ilja Lehtisen essee Toivottomuuden puolesta teki minuun pari vuotta sitten lähtemättömän vaikutuksen. Oivalsin, että tekemisen mielekkyys ei riipukaan siitä, onnistutaanko vai epäonnistutaanko ilmastoprojektissa. Oleellista on oikeaan suuntaan kulkeminen ja se, että kaikki määrä ekokriisin hillitsemistoimia vähentää olennaisesti nykyisten ja tulevien ihmisten vaikeuksia ja kärsimystä.

Massaliikkeiden synnyssä on mielestäni ratkaisevaa muutos ihmisten tietoisuudessa, arkijärkisessä kokemuksessa siitä, millä tolalla asiat ovat ja millä niiden pitäisi olla. Tämä oivallus on ennen kaikkea tunteen tasolla sisäistämistä, käsittämistä. Ihmisille täytyy luoda tilaisuuksia näille oivalluksille ja oivalluksien vaikutuksien käsittelemiselle yhdessä, kollektiivisesti. Kyse on joka tapauksessa yhteisen tietoisuuden ja asianlaidan jakamisesta, jos tavoitteena on ihmisten omaehtoinen yhteistoiminta jonkin asian eteen.

Massaliikkeissä on siis mielestäni kyse kasaantuneesta tiedosta ja sen muotoilemisesta toimintavaatimukseksi ja sen jälkeen organisoitumisesta. Ei ole mielekästä kysyä, tarvitaanko massaliikkeitä yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamisessa: niitä syntyy joka tapauksessa.

Ihmiset ovat olemassa ennen kaikkea välittömästi omissa elämissään, läsnä rakkailleen ja hankkimassa elantoa. Tämä on luonnollista. Vain pienelle osalle ihmisistä – sellaisille, joiden ei esimerkiksi tarvitse pitää huolta toisista ihmisistä – on mahdollista liittyä massaliikkeisiin kokopäiväisesti ja ehdoitta, kuten minä tein. Tämä on jo hoivaeettisten periaatteiden mukaan itsestään selvää, eikä se tarkoita, etteikö vaikka perheellinen äiti tai isä voisi sympatisoida täydellisesti massaliikkeen tavoitteita ja saapua paikalle mielenosoitukseenkin. Tai sitä, että maailman tuhoutuminen on näiden ihmisten syytä. Ei kuitenkaan ole sattumaa, että juuri minun asemassani oleva ihminen perusti Ilmastoveivin. Olin nuori, velvoitteista vapaa ja yhteiskunnallisesti suuntautunut. Etsin tarkoitusta tai missiota, jolle voisin omistautua. Tämä ei ole kovin monen ihmisen lähtötilanne.

On siis hyvä huomata, että ihmisiltä kannattaa vaatia aika vähän, jos mitään, kun heitä kutsuu toimimaan yhdessä jonkin asian puolesta. Samaan aikaan yhtä totta ovat sekä ilmastokriisi että oman pienen mutta korvaamattoman elämän koko kauheus ja riemu. Siitä syystä ne massaliikkeet, jotka menestyvät, ovat ihmisille hyviä paikkoja olla ja oppia yhdessä. Massaliikkeissä on magiaa myös siksi, että ihmislaji on äärimmäisen sosiaalinen. Kaipaamme yhteyttä toisiimme ja tähän maailmaan. Kaipaamme tarkoitusta, haluamme olla osa tarinaa. Tämän ajan tarinaa ei tarvitse keksiä, sillä se on ilmiselvästi ihmiskunnan yritys hillitä aiheuttamaansa ympäristötuhoa. Tämä yritys ottaa muotonsa pienemmissä ihmisten joukoissa, yhteisöissä. Ehkä meille niin välttämätön yhteys toisiin ihmisiin ja luontoon korjautuvat tässä samalla, ja yhteisön puuttumisesta johtuva kärsimys oheisilmiöineen vähenee.

Päädyn kerta kerralta tähän samaan ajatukseen siitä, miten koko ajan tapahtuu sekä hyvää että pahaa. Miten on mahdollista löytää se etäisyys ja kuvakulma, jossa ihmisen on mahdollista välittää radikaalisti muiden ihmisten ja maailman kohtalosta ja kuitenkin

vaikuttaa asioihin, kokea toimijuutta. Ensimmäinen vaatii katsomista kauas, toinen tarpeeksi lähelle. Ehkä paremman maailman rakentaminen onkin jatkuvaa näkökulman säätämistä ja samanaikaista oivallusta omasta pienuudesta ja ihmismassan voiman suuruudesta. Sitä, että on sitoutunut muihin ihmisiin ja elämään itseensä, kävi miten kävi.

TYÖN JA RAHAN KYSYMYKSIÄ

Kohti hoivaavaa taloutta

ANNA ELOMÄKI, HANNA-KAISA HOPPANIA
JA HANNA YLÖSTALO

Koronakriisi on tehnyt näkyväksi erilaisten hoivan ja huolenpidon muotojen merkityksen yhteiskunnan ja talouden toiminnalle. Laadukkaat ja kaikkien saatavilla olevat, kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevat julkiset palvelut ovat kirjaimellisesti elintärkeitä. Lisäksi koulun, päiväkodin, sosiaalityön ja muiden palvelujen sekä arkisen huolenpidon merkitys on konkretisoitunut kriisin aikana. Kriisin ulkopuolella hoiva kuitenkin on kuin näkymätön yhteiskuntaa kannatteleva voima, jonka merkitystä ei huomioida riittävästi päätöksenteossa. Usein hoivaa oletetaan olevan tarjolla automaattisesti ja ilmaiseksi – tai ainakin mahdollisimman halvalla.

Koronakriisi on syventänyt jo pidempään jatkunutta hoivakriisiä, jonka ytimessä ovat hoivan näkymättömyys ja aliarvostus sekä finansialisoituneen kapitalismin jännitteinen suhde hoivaan. Leikattujen ja tehostettujen palvelujen työntekijät ovat jaksamisensa äärirajoilla, kun pandemia on lisännyt hoidon tarvetta. Koulujen ja päiväkotien aukiolon rajoittaminen, lasten lisääntyneet sairauspoissaolot ja karanteenit ja vanhusten tarvitsema apu ovat puolestaan lisänneet kodeissa palkatta tehtävää huolenpitoa ja tämän työn tarjoajien kohtaamia paineita. Hoivakriisi syventää sukupuolittunutta eriarvoisuutta, sillä sekä palkkatyönä että palkatta tehty

hoivatyö on pääasiassa naisten tekemää työtä. Näin hoivakriisin työelämävaikutukset ja muut inhimilliset kustannukset kasautuvat naisille. Hoivaan ja huolenpitoon liittyvät näkökulmat eivät kuitenkaan ole olleet koronaelvytyksen ja pandemian aiheuttamia menetyksiä kompensoivan talouspolitiikan keskiössä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme koronakriisiä ja sen jälkihoitoa hoivan ja sosiaalisen uusintamisen näkökulmasta. Puhumme koronakriisistä feministisen poliittisen talouden tutkimuksen termein *sosiaalisen uusintamisen* kriisinä.* Samalla teemme näkyväksi sosiaali- ja terveyspalveluissa, kodeissa ja järjestöissä tehtävää hoivaan ja huolenpitoon liittyvää työtä ja sen merkitystä yhteiskuntien ja talouden toimivuudelle. Avaamme myös hoivaavan talouden käsitettä ja esitämme, että koronakriisi ja siihen liittyvät elvytystoimet ovat – tai olisivat olleet – mahdollisuus tuoda hoiva ja sosiaalinen uusintaminen talouspolitiikan ytimeen.

Näkymätön ja aliarvostettu sosiaalinen uusintaminen

Talouspolitiikkaa ja valtavirtaista talousteoriaa luonnehtii tuottavan ja uusintavan työn ja talouden hierarkkinen erottelu. Se on johtanut kapeaan ymmärrykseen taloudesta, jossa hoiva näyttäytyy aina kuluna. Samalla sivuutetaan lähes kaikki sellainen työ ja toiminta, jota feministiset taloustieteilijät ja poliittisen talouden tutkijat nimittävät sosiaaliseksi uusintamiseksi. Talouden keskeiset tunnusluvut ja käsitteet, kuten bruttokansantuote (BKT) ja tuottavuus, ylläpitävät tätä kapeaa ymmärrystä taloudesta ja sen toiminnasta.

Sosiaalisella uusintamisella tarkoitetaan elämää ylläpitävää työtä ja toimintaa, jota ilman yhteiskunnat ja talous eivät pyörisi.

* Ks. Elomäki ja Ylöstalo 2020; Maury ym. 2020.

Terveydenhoito, vanhushoiva, varhaiskasvatus, palkkaa vastaan ja palkatta tehtävä kotityö, palkaton hoiva sekä monet vapaaehtoistyön ja naapuriavun muodot ovat kaikki uusintavaa työtä, jonka merkitys nähdään usein vasta silloin, kun sitä ei ole saatavilla.* Laajimmillaan sosiaalisen uusintamisen ja hoivan näkökulma kattaa myös ruoantuotannon ja ympäristön elinvoimaisuudesta tai luonnon monimuotoisuudesta huolehtimisen.** Tyypillisesti näilläkin sektoreilla tehtävä palkkatyö ja elämää suojeleva tai ylläpitävä toiminta on näkymätöntä tai aliarvostettua. Niiden tärkeys tulee esiin lähinnä kriisien yhteydessä, kuten ympäristöonnettomuuksissa tai vaikkapa maatilojen kausityöntekijöiden jäädessä saapumatta.

Iso osa sosiaalisesta uusintamisesta tehdään palkatta, osana arkielämää. Tämän palkatta tehtävän työn – omien lasten hoitamisen tai ikääntyneistä sukulaisista huolehtimisen, ruoanlaiton, siivouksen tai naapurien ja ystävien auttamisen – kytköksiä talouteen ei tyypillisesti nähdä poliittisessa päätöksenteossa lainkaan. Taloustieteelliset mallit ja bruttokansantuotteen, talouskasvun ja kilpailukyvyn kaltaiset talouden keskeiset tunnusluvut ja käsitteet sivuuttavat palkattoman uusintavan työn merkityksen.***

Palkkatyönä tehty uusintava työ on puolestaan aliarvostettua. Tämä näkyy yhtäältä sosiaali-, terveys- ja kasvatusalojen matalina palkkoina.**** Toisaalta hoivapalvelut nähdään ensisijaisesti kuluna julkiselle taloudelle, ja laskusuhdanteen aikaan ne joutuvat ensimmäisinä leikkausuhan alle.

Yksi syy tähän ovat vallitsevat julkisen investoinnin määritelmät ja kansainväliset kansantalouden tilinpidon järjestelmät, jotka luokittelevat panostukset hoivaan, varhaiskasvatukseen ja koulutukseen kuluksi. Esimerkiksi siinä, missä uuden koulurakennuksen

* Ks. esim. Bhattacharya 2017; Bakker 2007.
** Esim. Tronto 1993.
*** Hoskyns & Rai 2007; Waring 1988.
**** Koskinen Sandberg 2018.

tai sairaalan rakentaminen voidaan luokitella investoinniksi, lasketaan opettajien ja hoitajien palkat kulueräksi.* Investoinnin ja kulun välinen rajanveto ei kuitenkaan ole pysyvä asiantila vaan poliittinen valinta, joka heijastaa syvälle juurtuneita ymmärryksiä taloudesta ja taloudelle merkityksellisestä toiminnasta. Julkisen investoinnin määritelmää on EU-maiden käyttämässä kansantalouden tilinpidon järjestelmässä 2000-luvulla muutettu muun muassa kattamaan puolustusjärjestelmähankinnat.** Julkisen investoinnin määritelmästä kamppaillaan myös päivänpolitiikassa, kuten kesällä 2019 käyty keskustelu Antti Rinteen hallituksen niin kutsutuista tulevaisuusinvestoinneista osoitti. Kokoomus ei suostunut näkemään valtion pysyvien käyttömenojen lisäyksiä, kuten toisen asteen koulutuksen vahvistaminen palkkaamalla uusia opettajia ammattikouluihin, investointeina.***

Elämää uusintavaa ja sosiaalisia suhteita ylläpitävää työtä tehdään myös järjestöissä, sekä vapaaehtoistoimintana että palkkatyönä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan järjestötoiminta koskettaa jossain vaiheessa elämänkulkua useimpien suomalaisten elämää joko tukena kriiseissä, vertaistuen muodossa tai hyvinvointia lisäävässä arkisessa toiminnassa tai palvelussa. Se voi olla vaikkapa vapaaehtoista iäkkään auttamista ulkoilussa tai korttelikerhon vetämistä. Tällaista toimintaa motivoi pitkälti itseisarvoinen välittäminen kanssaihmisistä ja sosiaalisen kanssakäymisen hyvinvointia ylläpitävä vaikutus.**** Hoivassa onkin työn lisäksi kyse tietynlaisesta eettisestä orientaatiosta ja hoivan logiikan mukaisesta toiminnasta.***** Ammattihoivakin on aina myös ihmissuhde, johon liittyy moninaisia inhimillisiä tekijöitä.

* Elson 2017.
** Emt.
*** HS 2019.
**** Esim. Hoppania, Vilkko & Topo 2021.
***** Tronto 1993; Mol 2008.

Sosiaalisen uusintamisen merkitys taloudelle

Feministiset taloustieteilijät ja poliittisen talouden tutkijat ovat osoittaneet, että tuottava talous on täysin riippuvainen sosiaalisen uusintamisen piiriin kuuluvasta moninaisesta toiminnasta, kuten tulevan työvoiman synnyttämisestä, kasvatuksesta ja koulutuksesta tai nykyisen työvoiman fyysisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin vastaamisesta. Sosiaalinen uusintaminen muodostaa taloutta kannattelevan näkymättömän pohjan ja sosiaalisen liiman, jonka avulla yhteisöt ja yhteiskunnat pysyvät pystyssä, talous toimivana ja ihmiset elossa ja toimintakykyisinä.*

Sosiaalinen uusintaminen luo myös työtä ja taloudellista arvoa. Poliittisessa päätöksenteossa yleistynyt ajatus sosiaalisista investoinneista liitetään yleensä inhimillistä pääomaa ja työkykyä lisääviin uudistuksiin.** Kuitenkin myös esimerkiksi iäkkäiden hyvinvointiin tai vapaaehtoistyöhön panostaminen voidaan nähdä investointina, johon liittyy moninkertaisia tuottoja tai säästöjä.*** Lisäksi panostukset sosiaaliseen infrastruktuuriin, kuten koulutukseen ja hoivaan, luovat suoraan työtä, talouskasvua ja hyvinvointia. On esimerkiksi arvioitu, että investoinnit hoivapalveluihin loisivat OECD-maissa enemmän työpaikkoja kuin samansuuruiset investoinnit rakennusalalle.****

Myös palkattoman hoivan ja muun palkattoman työn taloudellista arvoa on mahdollista mitata. Vaikka feministitutkijoiden vaatimukset palkattoman työn huomioimisesta bruttokansantuotteessa eivät ole tuottaneet tulosta,***** palkattoman työn arvoa on alettu monissa maissa säännöllisesti arvioida. Näin on myös Suomessa.

* Ks. Bhattacharya 2017; Fraser 2016; Bakker 2007.
** Hemerijck 2018.
*** Eduskunta 2019.
**** De Henau ym. 2016.
***** Waring 1998; Hoskyns ja Rai 2007.

Tilastokeskuksen arvion mukaan vuonna 2019 kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle rajattu kotitaloustuotanto (kotitalouksien omaan käyttöön tuottamat tavarat ja palvelut) vastasi 33,9 prosenttia BKT:stä.* Myös järjestöjen vaikuttavuutta ja esimerkiksi vapaaehtoistyön arvoa on pyritty mittaamaan rahassa erilaisin menetelmin.**

On kuitenkin tärkeää nähdä hoiva ja sosiaalinen uusintaminen arvokkaana myös itsessään, ei vain taloudellisen hyödyn saavuttamisen ja nykyisen talousjärjestelmän ylläpidon välineenä. Elämän uusintamisen ja hyvinvoinnin on itsessään oltava yksi talouspolitiikan ja poliittisen päätöksenteon keskeisistä tavoitteista. Talouskriisien ohella on oltava huolissaan hoivan ja sosiaalisen uusintamisen kriiseistä, kestävyysvajeen ohella hoivavajeesta.***

Sosiaalisen uusintamisen kriisiytyminen

Feministiset poliittisen talouden tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota perustavanlaatuiseen ristiriitaan tuottavan talouden ja kapitalismin sekä sosiaalisen uusintamisen välillä. Nancy Fraserin sanoin: "Yhtäältä sosiaalinen uusintaminen on taustaehto, joka mahdollistaa kapitalistisen varallisuuden kerryttämisen. Toisaalta kapitalismin suuntautuminen kohti rajatonta kerryttämistä horjuttaa niitä sosiaalisen uusintamisen prosesseja, joista se on riippuvainen."**** Tämä ristiriita on finansialisoituneen kapitalismin aikakaudella johtanut sosiaalisen uusintamisen kriisiin ja hoivavajeeseen, jota 2010-luvulla harjoitettu talouskuripolitiikka entisestään vahvisti.

Kun valtiot ovat asteittain vetäytymässä sosiaalisesta uusintamisesta ja kun hoiva on siirtymässä markkinoilta ostettavaksi

* Tilastokeskus 2020.
** Esim. Laasanen 2011; Klemelä 2016.
*** Esim. Elson 2017.
**** Fraser 2016, 100.

hyödykkeeksi, on yksilöiden ja perheiden vastuu elämän ylläpidosta lisääntynyt.* Siinä missä taloudellisia resursseja omistavat voivat paikata julkisten palvelujen aukkoja ostamalla hoivaa ja muita palveluja markkinoilta, heikommassa asemassa olevat joutuvat pääosin tekemään itse entistä enemmän palkatonta työtä, mukaan lukien hoivatyötä. Palkaton työ ja hoiva ei kuitenkaan ole ilmaista, vaan siitä koituu rahallisia ja ei-rahallisia kustannuksia sitä tarjoaville – menetettyjä palkallisia työtunteja, stressiä, huolta ja väsymystä. Kuten luonnonvarat, myös yksilöiden ja yhteiskunnan mahdollisuudet sosiaaliseen uusintamiseen ehtyvät, kun paineet uusintavaa työtä kohtaan kasvavat.**

Hoivavajetta on myös pyritty paikkaamaan venyttämällä hoitohenkilökunnan jaksamista. Erilaiset pyrkimykset tehostaa ja joustavoittaa palveluja käytännössä lisäävät työntekijöiden kuormitusta. Taustalla on vääristynyt ajatus hoivasta rajattomana resurssina, jota voi tehostaa kustannuksitta ja lopputuloksen kärsimättä. Hoivan tutkimus on kuitenkin osoittanut, että hoivassa tuotos tai lopputulos ei ole irrotettavissa itse toiminnasta, hoivasuhteesta ja siinä tehdystä työstä.*** Hyvä hoiva edellyttää hoivan logiikan mukaisesti läsnäoloa, herkkyyttä ja joustavuutta esimerkiksi ajankäytössä.

Luottamuksellinen hoivasuhde, jossa hoitajalle kertyy arvokasta kokemustietoa, vaatii myös jatkuvuutta. Tällä hetkellä palvelujen järjestämisessä keskeisintä on kapeasti ymmärretty kustannustehokkuus. Tuotantoprosessien rationalisoinnin ihanteet näkyvät hoivatyössä itsenäisen ammattihoivan korvautumisena suoritteiksi pilkotuilla palveluilla, minuuttiaikatauluilla ja laajalla raportointivelvollisuudella. Ihannetyöntekijä ei ole koulutettu itsenäinen ammattilainen vaan vaihdettavissa oleva mukautuva suorittaja.

* Fraser 2016; Hoppania ym. 2016.
** Rai ym. 2014.
*** Himmelweit 2007.

Suunnitteleva ja suorittava työ on eroteltu, eikä työntekijä pysty vaikuttamaan työnsä organisointiin. Sen sijaan työntekijöiden odotetaan pysyvän positiivisina työn olosuhteista huolimatta. Vastuu hyvästä hoivasta kaatuu näin yksittäisten hoitajien ja vanhusten läheisten niskoille, vaikka iso osa ongelmista johtuu resurssien niukkuudesta sekä tavasta, jolla hoiva on järjestetty ja johdettu.*

Hoivan tehostamisen mahdollisuudet ovat siis rajalliset. Jos hoivan logiikkaa ja etiikkaa ei oteta tosissaan, merkittävää julkisuutta viime vuosina saaneet vanhustenhoidon kriisit toistuvat.** Hoivavajetta on yritetty paikata myös tuomalla hoivatyöntekijöitä köyhemmistä maista. Tämä siirtää hoivavajetta rikkaammista maista köyhempien maiden ongelmaksi*** eikä ratkaise palvelujen rakenteissa olevia ongelmia.

Myös koronakriisi on syventänyt sosiaalisen uusintamisen kriisiä ja hoivavajetta sekä niihin liittyvää sukupuolittunutta eriarvoisuutta. Sosiaali- ja terveyspalveluissa, kodeissa ja järjestöissä tehty palkallinen ja palkaton työ on lisääntynyt merkittävästi, mutta niiden resurssit eivät riitä. Kuormitus on kasautunut erityisesti naisille. Hoivavaje on tullut kriisin myötä näkyväksi, mutta tapa ohittaa hoiva talouden näkymättömänä ja ilmaisena tai mahdollisimman halpana kannattelijana ei anna välineitä hoivavajeen paikkaamiseen.

Koronakriisin vaikutukset hoivaan

Koronakriisin pahimpina aikoina sairaanhoitajat tekivät työtä uupumuksen rajoilla, mutta hoitajien vaatimukset koronalisistä ja työolojen kohentamisesta sivuutettiin. Hoitohenkilökunnan kunniaksi esi-

* Hoppania ym. 2017.
** Hoppania ym. 2020.
*** Hochschild 2004; Vaittinen 2016.

merkiksi valaistiin Finlandia-talo siniseksi, vaikka hoitajat itse kaipasivat ennen kaikkea riittävästi palkkaa ja lomaa, hengityssuojaimia, parempia työoloja ja perheystävällisempiä työaikoja.* Arvostuksen osoittaminen valojen kaltaisin symbolisin elein rahan sijasta alleviivasi uusintavan työn aliarvostusta talouden kokonaisuudessa, etenkin kun samaan aikaan käytettiin miljardeja euroja koronan aiheuttamien haittojen kompensoimiseen ja talouden vauhdittamiseen.

Tämä näkyi myös koronan kannalta kriittisessä vanhustenhoidossa.** Hoitohenkilökunnan terveenä pysyminen ja jaksaminen ovat olleet koetuksella, kun työn fyysinen ja psyykkinen kuormittavuus kasvoi, taukoja ei ehtinyt pitää, lomia lykättiin eikä suojavarusteita etenkään pandemian alussa riittänyt. Lisäksi jo vuosikausia jatkunut hoitajien ylikuormitus on johtanut siihen, että osa hoitajista on hakeutunut muille aloille, koska he eivät ole voineet hoitaa asiakkaita niin hyvin kuin olisivat halunneet.*** Koronan myötä tilanne kärjistyi, kun jälleen kuviteltiin, että hoitohenkilökunnan jaksamista voidaan venyttää seurauksitta.

Koronakriisi on ollut myös palkattoman hoivan kriisi etenkin koulujen sulkemisen ja päiväkotien aukiolon rajoittamisen aikaan. Vaikka julkisen hoivan puutetta ovat paikanneet kaikki vanhemmat, on koti- ja lastenhoitotyö ollut tähänkin saakka enemmän naisten kuin miesten vastuulla. Koronakriisi on monissa maissa vain syventänyt tätä jakoa,**** ja naiset ovat sen vuoksi joutuneet vähentämään työtuntejaan tai jättäytymään palkkatöistä kokonaan.***** Myös Suomessa yhteiskunnan sulkeminen lisäsi etenkin naisten hoivataakkaa ja vaikeutti etenkin naisten perheen ja työn yhteensovittamista.****** Koronakriisi on kuormittanut paitsi pienten lasten

* YLE 2020.
** Wrede 2020.
*** Super 2020.
**** Esim. Johnston ym. 2020.
***** Collins ym. 2020.
****** Närvi ym. 2022; Yerkes ym. 2021.

vanhempia myös kaikkia muita, joilla on läheisiä huolehdittavana, kuten esimerkiksi ikääntyneet vanhemmat.

Pienten lasten vanhemmille ei ole ollut Suomessa koronan aikaan juurikaan tarjolla yhteiskunnan tukea – esimerkiksi mahdollisuutta lyhentää työpäivää tai yhteiskunnan kohtuullisesti korvaamaa koronahoivavapaata, kuten esimerkiksi Saksassa. Sen sijaan vanhemmat ovat paikanneet hoivavajetta tinkimällä työn velvoitteista ja omasta jaksamisestaan. Koronakriisi onkin hyvä esimerkki siitä, kuinka palkatonta työtä oletetaan olevan automaattisesti tarjolla ja kuinka sitä ei nähdä oikeana työnä, joka rajoittaisi mahdollisuutta tehdä palkkatyötä.

Korona-arjessa myös spontaanin naapuriavun ja järjestötoiminnan merkitys on korostunut ja kuormitus lisääntynyt. Esimerkiksi ruoka-apuun turvautuvien määrä on Suomessa kasvanut.* Poikkeusaikana järjestöillä on ollut tärkeä rooli myös iäkkäiden hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja avun järjestämisessä. Varsinkin alkuvaiheessa epidemia koetteli erityisesti ikääntynyttä väestöä. Järjestöissä ikääntyneitä tuettiin moninaisin keinoin puhelinringeistä ulkona järjestettävän toimintaan ja digitukeen.** Järjestötoimintakin vaatii aina myös resursseja, mutta sen taloudellinen tuki on pitkälti sidottu veikkausvoittojen tulokertymään, joka on laskussa.

Koronaelvytys ja vaihtoehdot

Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen feministiset taloustieteilijät ja poliittisen talouden tutkijat ovat edistäneet ajatusta hoivaavasta taloudesta, joka purkaisi tuottavan ja uusintavan talouden välisen hierarkian ja ottaisi julkisen talouden kestävyysvajeen ohella

* Soste 2020.
** Ikäinstituutti 2021.

huomioon hoivavajeen.* Feministitutkijat ovat nähneet koronapandemian tilaisuutena järjestää uusintavan ja tuottavan talouden suhde uudelleen ja tehdä hoivaavan talouden periaatteita todeksi.** Tämä edellyttää sitä, että hoivan ja sosiaalisen uusintamisen näkökulma sisällytetään koronakriisin jälkihoidon yhdeksi tavoitteeksi ja onnistumisen kriteeriksi.

Keskustelua hyvinvoinnin yhteyksistä talouteen ja hyvinvoinnin kestävästä tulevaisuudesta on käyty Suomessakin paljon. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kattojärjestö SOSTE on käyttänyt hyvinvointitalouden käsitettä keinona nostaa hyvinvointi talouspolitiikan keskiöön,*** ja Vasemmistofoorumi on virittänyt keskustelua hyvinvointivaltion palveluiden kehittämisestä tasa-arvoisempaan ja hyvinvointia lisäävään suuntaa, mistä hyötyisivät sekä yksilöt että yhteiskunta.**** Hoivaavaa taloutta yhdistää näihin keskusteluihin hyvinvointivaltion palveluiden korostaminen ja kehittäminen ihmislähtöisemmiksi sekä kokonaisvaltainen ymmärrys hyvinvoinnista: se ei ole vain materiaalista elintasoa ja terveyttä, vaan siihen sisältyy monia elementtejä, kuten hyvä elämänlaatu ja sosiaalinen osallisuus. Ajatus hoivaavasta taloudesta menee kuitenkin näitä keskusteluja pidemmälle. Se perustuu laajemmalle ymmärrykselle siitä, mitä talous on, miten talous toimii ja millainen toiminta on taloudellisesti arvokasta ja ottaa huomioon myös palkattoman hoivan ja sen tarjoajat.*****

Käytännössä hoivalähtöinen jälleenrakennustyö koronan jälkeen tarkoittaa esimerkiksi investoimista julkisiin hoivapalveluihin elvytettäessä taloutta. Erään tutkimuksen mukaan investoinnit varhaiskasvatukseen ja vanhushoivaan tuottaisivat tarkastelluissa Euroopan

* Esim. Elson ja Pearson 2015.
** De Henau ja Himmelweit 2021.
*** Ahokas 2021.
**** Aaltio 2013.
***** Elomäki 2021.

maissa 60 prosenttia enemmän työpaikkoja, ja nimenomaan naisille, joiden työllisyys on monissa maissa kärsinyt kriisin vuoksi enemmän kuin miesten työllisyys.* Lisäksi hoivainvestoinnit tuottaisivat ekologisesti kestävämpää työtä kuin rakentaminen. Työpaikkojen luonnin lisäksi on tärkeää suunnata investointeja rakenteiden muuttamiseen, muun muassa nostamalla hoiva-alan matalia palkkoja.

Talouskriiseihin liittyvät elvytystoimet ovat perinteisesti kohdistuneet fyysiseen infrastruktuuriin, ja näin näyttää olevan myös koronakriisin tapauksessa. Esimerkiksi EU:n 750 miljardin euron digitalisaatiota ja vihreää kasvua priorisoivan elpymispaketin on arvioitu kohdentuvan rakentamiseen, energiasektorille, maanviljelyyn ja liikenteeseen.** Yksi syy tähän on perinteinen käsitys investoinneista: EU:n 672,5 miljardin euron elpymis- ja palautumistukiväline ei saa sääntöjensä mukaan rahoittaa jäsenvaltioihin pysyviä menoja – mikä siis kattaa esimerkiksi hoiva- ja koulutuspalveluiden pyörittämisen ja hoitajien ja opettajien palkat.

Suomen omassa, kesäkuussa 2020 julkistetussa 5,5 miljardin euron elvytyspaketissa*** hoivaan liittyvät näkökulmat olivat selvemmin läsnä. Paketti vastasi koronakriisin syventämään hoivavajeeseen muun muassa tukemalla kuntien peruspalveluita ja sairaanhoitoa, investoimalla lasten ja nuorten hyvinvointiin ja vanhushoivaan sekä tukemalla omaishoitajia. Hoiva on kuitenkin jäänyt suomalaisessa elvytyskeskustelussa yritystukien ja infrahankkeiden varjoon, eikä talouspolitiikan paradigman muutoksesta voi puhua.****

Aito muutos kohti hoivaavaa taloutta edellyttäisi elvytyspakettiin sisältyvien kertaluonteisten hoivainvestointien muuttamista pysyviksi parannuksiksi. Keskeistä on muutos talousajattelussa. Hoiva ja koko uusintava talous laajemmin on nähtävä osana talouden koko-

* De Henau ja Himmelweit 2021.
** Klatzer ja Rinaldi 2020.
*** VNK 2020.
**** Elomäki ym. 2022.

naisuutta ja elämän ylläpito ja hyvinvointi keskeisenä talouspolitiikkaa ohjaavina periaatteina. Konkreettisesti tämä vaatii muun muassa julkisen investoinnin käsitteen laventamista siten, että julkisia hoiva- ja koulutuspalveluita voitaisiin talouspoliittisessa päätöksenteossa helpommin kohdella kasvua ja työtä luovina investointeina tulevaan.

LÄHTEET

Aaltio, Elina (2013). *Hyvinvoinnin uusi järjestys*. Gaudeamus.

Ahokas, Jussi (toim.) (2021). *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/SOSTE-julkaisu-Hyvinvointitaloudessa-eteenpain-2021.pdf.

Bahn, Kate, Cohen, Jennifer ja van der Meulen Rodgers, Yana (2020). A feminist perspective on COVID-19 and the value of care work globally. *Gender, Work and Organization*, 27:5. Feminist Frontiers Special Issue: Gendered labor and work, even in pandemic times.

Bakker, Isabella (2007). Social reproduction and the constitution of a gendered political economy. *New Political Economy*, 12:4.

Bhattacharya, Tithi (toim.) (2017). *Social reproduction theory. Remapping class, centering oppression*. Pluto Press.

Collins, Caitlyn, Landivar, Liana Christin, Ruppanner, Leah ja Scarborough, William J. (2020). COVID-19 and the gender gap in working hours. *Gender, Work and Organization*, https://doi.org/10.1111/gwao.12506.

Elson, Diane (2017). Towards a gender-aware macroeconomic framework. Teoksessa *Economics and austerity in Europe. Gendered impacts and sustainable alternatives*. Toim. Hannah Bargawi, Giovanni Cozzi ja Susan Himmelweit. Routledge.

Elomäki, Anna. (2021). Hyvinvointitalous, tasa-arvopolitiikka ja feministinen taloustutkimus. Hyödyntämätöntä synergiaa? Teoksessa *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. Toim. Jussi Ahokas, SOSTEn julkaisuja 1/2021. Https://www.soste.fi/hyvinvointitaloudessa-eteenpain/hyvinvointitalous-tasa-arvopolitiikka-ja-feministinen-taloustutkimus-hyodyntamatonta-synergiaa.

Elomäki, Anna, Koskinen Sandberg, Paula, Räsänen, Tapio, Simanainen, Miska, ja Jurva, Raisa (2022). Koronakriisiin vastaava päätöksenteko ja talouspolitiikka. Teoksessa *Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa*. Toim. Merita Mesiäislehto et al. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Valtioneuvoston kanslia.

De Henau, Jerome, Himmelweit, Susan, Łapniewska, Zofia ja Perrons, Diane (2016). Investing in the care economy: A gender analysis of employment stimulus in seven OECD countries. Report by the UK Women's Budget Group for the International Trade Union Confederation. Https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/care_economy_en.pdf.

De Henau, Jérôme ja Himmelweit, Susan (2021). A care-led recovery from Covid-19: Investing in high-quality care to stimulate and rebalance the economy. *Feminist Economics*, 27:1–2.

Fraser, Nancy (2016). Contradictions between capital and care. *New Left Review*, 100.

Helsingin Sanomat (2021). Mikä pudotti kokoomuksen hallituksesta? Rinne ja Orpo ottivat tiukasti yhteen eduskunnassa. 11.6.2019, https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006138655.html.

Hemerijck, Anton (2018). Social investment as a policy paradigm, *Journal of European Public Policy* ,25:6.

Hoppania, Hanna-Kaisa, Vilkko, Anni ja Topo Päivi (2021) "Se on mukavampi yhdessä tehdä" – Elämänote-ohjelman osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 2/2. Ikäinstituutti, https://www.ikainstituutti.fi/tuote/se-on-mukavampi-yhdessa-tehda-elamanote-ohjelman-osallisuustutkimuksen-tuloksia-osa-2-2.

Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna (2020). Hoivan arvo markkinoilla ja markkinoitta. Gerontologia 34:4, https://journal.fi/gerontologia/article/view/99587/57521.

Hoppania Hanna-Kaisa, Olakivi Antero ja Zechner Minna (2017). Johtamisen rajat vanhushoivassa. Teoksessa *Parempi vanhustyö: menetelmiä johtamisen kehittämiseen*. Toim. J. Kulmala. PS-Kustannus.

Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna (2016). *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus.

Hoskyns, Catherine ja Rai, Shirin M. (2007). Recasting the global political economy: Counting women's unpaid work. *New Political Economy*, 12:3.

Ikäinstituutti (2021). Elämänote-hankkeiden korona-ajan kertomukset, https://www.ikainstituutti.fi/elamanote/elamanote-hankkeiden-korona-ajan-kertomukset.

Johnston, Regan M., Mohammed, Anwar ja van der Linden, Clifton (2020). Evidence of exacerbated gender inequality in child care obligations in Canada and Australia during the COVID-19 pandemic. *Politics & Gender*, Cambridge Coronavirus Collection. Https://doi.org/10.1017/S1743923X20000574.

Klatzer, Elisabeth ja Rinaldi, Azzurra (2020). Next generation EU leaves women behind. Gender impact assessment on the EC proposal for the #NextGenerationEU. Https://alexandrageese.eu/wp-content/uploads/2020/07/Gender-Impact-Assessment-NextGenerationEU_Klatzer_Rinaldi_2020.pdf.

Klemelä, Juha (2016). Järjestöt, vaikuttavuus ja raha. SROI-arviointimenetelmä. SOSTEn julkaisuja 1/2016.

Laasanen, Juhani (2011). Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti,

Maury, Olivia, Krivonos, Daria, Seikkula, Minna ja Wide, Elisabeth (2020). Vuosi, jolloin kaikki muuttui ja kaikki säilyi ennallaan. Elämää ylläpitävä työ ja voitontavoittelu Covid-19-pandemian aikana. *Tiede & edistys*, https://tutkijaliitto.wordpress.com/2020/12/03/maury-krivonos-seikkula-wide.

Närvi, Johanna, Lammi-Taskula, Johanna, Saarikallio-Torp, Miia, Sihvonen, Eija ja Miettinen, Anneli (2022). Hoivan jakaminen ja vanhempien hyvinvointi. Teoksessa *Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa*. Toim. Merita Mesiäislehto et al. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Valtioneuvoston kanslia.

Pearson, Ruth ja Elson, Diane (2015). Transcending the impact of the financial crisis in the United Kingdom: Towards plan F – a feminist economic strategy. *Feminist Review*, 109.

Rai M. Shirin, Hoskyns, Catherine ja Thomas, Dania (2014). Depletion. *International Feminist Journal of Politics* 16:1.

SOSTE (2020). Auttajien taakka kasvoi. Koronakevään vaikutukset ruoka-apuun. Https://www.soste.fi/blogikirjoitus/auttajien-taakka-kasvoi-koronakevaan-vaikutukset-ruoka-apuun.

Super (2020). Superin Paavola: Hoitajien tulee saada koronataistelusta asianmukainen korvaus. Https://www.superliitto.fi/viestinta/tiedotteet-ja-kannanotot/superin-paavola-hoitajien-tulee-saada-koronataistelusta-asianmukainen-korvaus.

Tilastokeskus (2020). Kotitaloustuotannon arvo [verkkojulkaisu]. ISSN=2490-0214. 2019. Tilastokeskus. Http://www.stat.fi/til/kotsa/2019/kotsa_2019_2020-11-11_tie_001_fi.html.

Valtioneuvoston kanslia (VNK) (2020). Hallitus päätti vuoden 2020 neljännestä lisätalousarvioesityksestä. Https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-paatti-vuoden-2020-neljannesta-lisatalousarvioesityksesta.

Wrede, Sirpa (2020). Hyvinvointipalvelujen heikoiin vai heikennetty lenkki? Vanhuspalvelujen työ koronakurimuksessa. Https://politiikasta.fi/hyvinvointipalvelujen-heikoin-vai-heikennetty-lenkki-vanhuspalvelujen-tyo-koronakurimuksessa.

Waring, Marion (1988). *If women counted. A new feminist economics.* Harper & Roy.

Yerkes, Mara A., Andre, Stefanie, Remery, Chantal, Salin, Milla, Hakovirta, Mia, ja van Gerven, Minna (2021). Unequal but Balanced: Highly educated mothers' perceptions of work-life balance during the COVID-19 lockdown in Finland and the Netherlands. Https://osf.io/preprints/socarxiv/652mh.

YLE (2020). Hoitajia juhlitaan koronasodan sankareina, Anne Pauna ottaisi mieluummin palkankorotuksen – "Jos tästä maksetaan leikkirahaa, tätä ei kannata tehdä". Https://yle.fi/uutiset/3-11307173.

Perustulo kestävyysmurroksen työkaluna

JOHANNA PERKIÖ

Nyt tehdyt toimet elinplaneettamme ilmaston ylikuumenemisen hillitsemiseksi ja ekosysteemien elvyttämiseksi määrittävät tulevien sukupolvien elämän edellytyksiä ja jopa koko lajimme selviytymismahdollisuuksia pitkälle tulevaisuuteen. Ympäristökriisien aikakaudella monet perinteiset politiikan ydinkysymykset on ajateltava uusiksi.* Yhteiskuntien sopeuttamiseksi ekologisesti kestäviin rajoihin tarvitaan kestävyysmurrosta eli yhteiskuntien eri järjestelmissä tapahtuvia merkittäviä yhtäaikaisia muutoksia.

Kestävyysmurroksella on vaikutuksensa myös hyvinvointivaltioiden toimintaympäristöön ja sosiaalipolitiikkaan. Nykyiset sosiaalipoliittiset järjestelmät on rakennettu jatkuvan kasvun ja täystyöllisyyden tavoitteluun perustuvan talousmallin varaan. Tämä talousmalli on murroksessa yhtäältä kestävyyskriisin ja toisaalta muiden kehityskulkujen, kuten digitalisaation, vuoksi. Murroksen eteneminen synnyttää myös uudenlaisia sosiaalisia riskejä ja eriarvoisuuden muotoja, joihin hyvinvointivaltioiden on kyettävä vastaamaan. Pelkkä riskeihin vastaaminen ei kuitenkaan riitä, vaan

* Ks. Anna Kontulan artikkeli tässä kirjassa.

hyvinvointivaltiot on kyettävä luotsaamaan sellaiselle perustalle, joka mahdollistaa hyvinvoinnin planetaaristen rajojen puitteissa. Tämä tarkoittaa väistämättä muutoksia niihin periaatteisiin, joilla resursseja jaetaan, sekä sosiaalisesti hyväksyttyihin yhteiskunnallisen olemisen ja osallistumisen tapoihin.

Sosiaalipoliittisten järjestelmien uudistamisen lähtökohtana on oltava ekologisen kestävyyden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteiden integrointi. Näiden tavoitteiden yhteen kytkemiseksi on ehdotettu erilaisia *ekososiaalisen* politiikan työkaluja. Yhtenä ekososiaalisen politiikan vaihtoehtona on useissa yhteyksissä mainittu perustulo. Käsittelen tässä kirjoituksessa perustuloa siitä näkökulmasta, miten sen avulla voitaisiin tukea sosiaalisesti oikeudenmukaista kestävyysmurrosta. Perustulolla tarkoitan universaalia, vastikkeetonta, henkilökohtaista ja säännöllisesti maksettavaa tulonsiirtoa.* Tämän määritelmän puitteissa perustulolle voidaan esittää monia erilaisia toteutustapoja.

Suomalaisessa keskustelussa perustulo on yleensä esiintynyt vähimmäissosiaaliturvan uudistuksena, jolla pyrittäisiin yksinkertaistamaan sosiaaliturvaa, ehkäisemään väliinputoamisia sekä helpottamaan työn ja sosiaaliturvan yhteen sovittelua.** Perustulo on nähty nopeasti muuttuvien elämäntilanteiden joustavana sosiaaliturvana, joka ylittäisi perinteisen sosiaaliturvan ihmisiä luokittelevat kategoriat, kuten "työtön" tai "eläkeläinen".*** Perustulolla on tavoiteltu myös sosiaaliturvan saamiseen liitetyn häpeän ja stigman sekä tuensaajien nöyryyttäväksi kokeman holhoamisen ja kontrollin vähentämistä. Keskeinen perustulokeskustelussa esiintynyt tavoite on ollut työnteon kannusteiden parantaminen. On ajateltu, että oikein suunnatut taloudelliset kannusteet

* Van Parijs & Vanderborght 2017, 1.
** Perkiö 2021a; 2021b.
*** Kajanoja 2012.

innostaisivat työhön ja yritteliäisyyteen, kun toimeentulon perusta olisi turvattu. Suomessa keskustellut perustulomallit ovat pääsääntöisesti olleet niin sanottuja osittaisen perustulon malleja, joissa perustulolla korvaisiin osa sosiaaliturvaetuuksista.* Ehdotuksissa perustulo rahoitettaisiin ensisijaisesti tuloverotuksen uudistuksella.

Perustulo on ollut pitkään liberaalin vasemmiston keskeinen tavoite. Sitä ovat kuitenkin ajaneet myös muutoin ideologisesti hyvinkin erilaisilla linjoilla olevat ryhmittymät, kuten liberaali oikeisto. Myös vihreät puolueet ovat useissa maissa tavoitelleet perustuloa. Erilaisia perustulomalleja yhdistää lähinnä vain määritelmä perustulosta universaalina, vastikkeettomana ja henkilökohtaisena etuutena. Toisinaan perustuloksi on myös kutsuttu sellaisia malleja, jotka eivät kaikilta osin vastaa edellä mainittuja kriteerejä. Erilaisilla perustulomalleilla voi olla hyvinkin erilaisia vaikutuksia esimerkiksi tulonjakoon.

Kestävyysmurroksen kontekstissa niin perustulouudistuksen tavoitteet kuin sen toteutustapa voivat näyttää ainakin joiltain osin toisenlaisilta kuin perinteiseen kasvutalousmalliin kytketyn perustulon. Lähden tässä kirjoituksessa liikkeelle perinteisemmistä vasemmistoa kiinnostaneista näkökulmista perustuloon, jotka liittyvät esimerkiksi autonomiaan, yhteiskunnallisten valtasuhteiden muutokseen ja demokratian toteutumiseen. Tämän jälkeen käsittelen perustuloa oikeudenmukaisen tulonjaon välineenä ja esittelen sosiaalisen osingon idean. Lopuksi hahmottelen suuntaviivoja oikeudenmukaista kestävyysmurrosta toteuttavalle perustulolle sekä mahdollisille politiikka-askeleille sitä kohti.

* Perkiö 2016; Kangas ym. 2016.

Autonomia ja yhteiskunnalliset valtasuhteet

Vaikka perustulon puolesta on esitetty useita käytännöllisiä, sosiaaliturvajärjestelmän toimintaan liittyviä argumentteja, vasemmistolaisesta näkökulmasta ehkä kiinnostavimmat näkökohdat liittyvät perustulon oletettuun kykyyn lisätä ihmisten henkilökohtaista autonomiaa, muuttaa yhteiskunnallisia valtasuhteita ja mahdollistaa demokratian toteutuminen. Monille yhteiskunnallisille liikkeille, kuten 2000-luvun alkupuolella aktiiviselle prekariaattiliikkeelle, perustulo onkin edustanut ihmisistä itsestään kumpuavaa vaatimusta ylhäältä tulevan kontrollin poistamisesta ja kapitalististen tuotantosuhteiden murtamisesta, enemmän kuin valtion ylhäältä päin ihmisille tarjoilemaa sosiaaliturvaa.*

Tällaisia näkökulmia esiintyi myös vasemmistoliiton edeltäjän SKDL:n varhaisissa perustuloon rinnastettavaa kansalaistuloa koskevissa kannanotoissa. Esimerkiksi vuoden 1988 sosiaalipoliittisessa asiakirjassaan SKDL linjasi näin: "Kansalaistulo ei ole ainoastaan tärkeä sosiaalipoliittinen tavoite. Se on keino muuttaa yhteiskunnan voimasuhteita ja vaikuttaa jokaisen yksilön vapautumiseen raskaasta, vaarallisesta ja epämiellyttävästä työstä. Sen avulla vahvistuu työläisen asema suhteessa kapitalistiin, naisten asema suhteessa miehiin sekä nuorten asema suhteessa vanhempiin."

Saman tyyppisiä näkemyksiä on esiintynyt myös vasemmistoliiton myöhemmissä perustulovisioissa, joskin niissä perustulon ideaa on kytketty enemmän sosiaalipolitiikan käytännön kysymyksiin. Vuoden 2019 eduskuntavaalien alla vasemmistoliitto julkisti tavoittelevansa 800 euron suuruista, progressiivisella 30–60 prosentin sekä ansio- että pääomatuloja koskevalla tuloverolla rahoitettua perustuloa vastauksena työmarkkinoiden muutokseen

* Jakonen, Peltokoski & Toivanen 2012.

ja sosiaaliturvabyrokratian yksinkertaistamiseen. Perustulomallinsa esittelyssä vasemmistoliitto nostaa esiin monia autonomiaan liittyviä argumentteja ja uskoo, että perustulo vahvistaisi ihmisten omaa motivaatiota toimia yhteiseksi hyväksi ilman ulkopuolista kontrollia ja että lisääntynyt luottamus synnyttäisi positiivisia kehiä.*

Autonomia, valtasuhteet ja demokratia ovat olleet keskeisiä näkökulmia myös perustulon ympärillä käydyssä yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa. Näitä näkökulmia on esittänyt esimerkiksi vasemmistolibertaariksi luonnehdittu filosofi Philippe Van Parijs,** joka on nähnyt perustulon tärkeimmäksi tehtäväksi heikoimmassa asemassa olevien ihmisten "todellisen vapauden" lisäämisen. Van Parijsin mukaan todellinen vapaus ei toteudu, jollei ihmisillä ole taloudellisia resursseja tehdä vapaita ratkaisuja ja tavoitella omien näkemystensä mukaista hyvää elämää. Uustasavaltalaiset teoreetikot taas ovat korostaneet perustulon mahdollisuuksia vapauttaa ihmiset alistavista suhteista niin työssä kuin henkilökohtaisessa elämässä.*** Heikommassa asemassa olevien ihmisten neuvotteluvoimaa lisäävä perustulo on nähty mahdollisuutena murtaa kapitalistisia tuotantosuhteita.**** Feministitutkijat, kuten Carole Pateman, ovat korostaneet perustulon potentiaalia sukupuolten tasa-arvon edistämisen välineenä.***** Pateman on myös nähnyt perustulon demokratian edellytyksenä, koska tarjoamalla työmarkkinaosallistumisesta riippumattoman toimeentulon se lisäisi ihmisten mahdollisuuksia pelkkää äänestämistä laajempaan demokraattiseen osallistumiseen.

* Vasemmistoliitto 2018.
** Van Parijs 1995.
*** Esim. Pettit 2007; Casassas 2007.
**** Esim. Wright 2006.
***** Pateman 2006.

Niukkenevien resurssien oikeudenmukainen jako

Ne periaatteet, joilla resursseja yhteiskunnissa jaetaan, ovat historiallisten prosessien ja poliittisten kamppailujen seurauksena syntyneitä. Paitsi, että nykyiset talousjärjestelmät ovat johtaneet ekologiseen kriisiin, ne myös jakavat resursseja pääsääntöisesti hyvin epätasaisesti ja epäoikeudenmukaisesti. Historiallisen eriarvoisuuden seurauksena pieni vähemmistö ihmisistä globaalilla tasolla on äärimmäisen rikkaita ja suuri enemmistö elää puutteessa ja kurjuudessa. Maailmansotien jälkeen koettiin muutaman vuosikymmenen ajanjakso, jolloin tulo- ja varallisuuserot kaventuivat eri puolilla maailmaa progressiivisen verotuksen, työväenliikkeen voittojen ja hyvinvointivaltiokehityksen ansiosta, mutta 1970-luvulta lähtien tulo- ja varallisuuserot ovat kasvaneet lähes kaikkialla.* Erityisesti varallisuus on keskittynyt viime vuosikymmeninä voimakkaasti. Oxfam-hyväntekeväisyysjärjestön selvityksen mukaan maailman kymmenen rikkaimman ihmisen varallisuus on yli kaksinkertaistunut koronapandemian aikana, kun samaan aikaan 99 prosenttia ihmiskunnasta on menettänyt tulojaan.** Myös Suomessa omistus on viime vuosikymmeninä keskittynyt rikkaimmalle kymmenykselle ja erityisesti rikkaimmalle promillelle.***

Samanaikaisesti työmarkkinat ovat jakautumassa hyvin tienaaviin huippuosaajiin ja huonosti palkatuissa töissä sinnittelevään prekariaattiin, jonka elämää leimaavat jatkuva ennakoimattomuus, epävarmuus ja riittämätön toimeentulo.**** Digitalisaation ja alustatalouden arvioidaan lisäävän entisestään taloudellista eriarvoisuutta ja työmarkkinoiden polarisaatiota. Myös pitkälle kehittynyt

* Piketty 2016.
** Oxfam 2022.
*** Suomen virallinen tilasto 2016; Kantola & Kuusela 2019.
**** Piketty 2016; Standing 2011.

vihreä teknologia saattaa voimistaa viime vuosikymmenten kehitystrendiä, jossa tuotanto muuttuu yhä pääomaintensiivisemmäksi hyödyttäen pääoman omistajia ja sysäten pieni- ja keskituloisia osattomiksi taloudesta.*

Nykyisillä päästötasoilla globaali hiilibudjetti on käytetty loppuun reilussa seitsemässä vuodessa, jos kansainvälisen ilmastopaneeli IPCC:n turvarajaksi määrittämässä 1,5 asteen lämpenemisen tavoitteessa aiotaan pysyä.** Hiilijalanjälki on hyvin epätasaisesti jakautunut: rikkain kymmenys maailman ihmisistä aiheuttaa puolet maailman päästöistä, kun taas köyhin 50 prosenttia maapallon väestöstä on vastuussa ainoastaan alle kymmenestä prosentista päästöistä.*** Suomalaisten kulutusperustaiset hiilijalanjäljet ovat kaukana 1,5 asteen elämäntavoista.**** Suurituloisimpien päästöt ovat Suomessakin noin 2,6-kertaiset pienituloisimpiin verrattuna.***** Kuitenkin globaalisti köyhimmät kärsivät eniten ilmastonmuutoksen vaikutuksista, kuten sään ääri-ilmiöistä. Myös ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit esimerkiksi ruokaturvassa sekä energian ja kuluttajahintojen nousu ilmastotoimien seurauksena koskettavat pahimmin jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevia.

Yksi keskeinen näkökulma perustuloon liittyy taloudellisten resurssien oikeudenmukaiseen jakoon. Kestävyyskriisin aikakaudella tämä näkökulma nousee yhä olennaisemmaksi. Resurssienjaon näkökulmasta perustulo voidaan mieltää sosiaalisena osinkona eli jokaiselle kuuluvana oikeudenmukaisena siivuna yhteisistä resursseista sekä kansakunnan taloudellisesta menestyksestä.****** Osa ihmiskunnan taloudellisesti hyödyntämistä resursseista on luonteeltaan sellaisia, että ne voidaan katsoa ihmiskunnan tai

* Hall ym. 2019.
** Mercator Research Institute on Global Commons and Climate Change (MCC).
*** Kartha ym. 2020.
**** Lettenmeier ym. 2019.
***** Nurmela 2018.
****** Ks. Perkiö 2020.

kansakunnan yhteiseksi omaisuudeksi, joihin jokaisella tulisi olla yhtäläinen oikeus. Tällaiset yhteisresurssit voivat olla materiaalisia (kuten ekosysteemit* ja luonnonvarat) tai aineettomia (kuten ihmiskunnan tiedollinen ja kulttuurinen perintö). Ajatus sosiaalisesta osingosta on lähtöisin yhteiskuntareformisti Thomas Painelta, joka ehdotti vuonna 1796 universaalia vanhuuseläkettä sekä kertaluonteisia sosiaalisia osinkoja maksettavaksi kaikille täysi-ikäiseksi tuleville korvauksena yhteiskäytössä olleiden maiden yksityistämisestä.** Painen ehdotuksessa osingot oli tarkoitus rahoittaa maanomistajien muokkaamattoman maan arvosta maksamalla vuokralla. Tällainen näkökulma oli yleinen useissa varhaisissa perustulon kaltaisissa ehdotuksissa, ja se on ollut keskeinen myös perustulosta käytävässä sosiaalifilosofisessa keskustelussa.

Sosiaalisen osingon viitekehyksessä huomio ei kiinnity niinkään sosiaaliturvan teknisiin ongelmiin vaan siihen, miten resurssit yhteiskunnissa jaetaan. Taloudellinen arvo syntyy monimutkaisissa prosesseissa, joissa on mukana paitsi yksittäisten henkilöiden tai yritysten tekemiä innovaatioita ja palkattua työtä myös yhteisiä luonnonvaroja sekä sellaisia kulttuurisia ja tiedollisia resursseja, joiden alkuperää on vaikea jäljittää. Nykyisellään niin yhteisten luonnonvarojen, tieteellisten ja teknologisten keksintöjen kuin työn tuottavuuden kasvun tuottamat hyödyt jakautuvat hyvin epätasaisesti. Myös historian kuluessa osa ihmisistä on pystynyt hyötymään muita enemmän yhteisistä resursseista, kuten maasta, luonnonvaroista tai ihmiskunnan historian aikana kertyneestä osaamisesta, tiedosta, teknologiasta, infrastruktuurista ja kulttuurista. Luonnon ekosysteemit, muut lajit ja osa ihmisistä taas ovat joutuneet kärsimään yksityisen taloudellisen hyödyn tavoittelun

* Tässä on huomioitava, etteivät ekosysteemit ole ensisijaisesti ihmiskunnan resursseja vaan monien lajien elinympäristöjä. Sikäli kun ihmiset kuitenkin niitä hyödyntävät, on niiden tuottama hyöty jaettava oikeudenmukaisesti.

** Paine 1796.

aikaansaamista haitallisista ulkoisvaikutuksista ja elinympäristöjen tuhoutumisesta.

Sosiaalisen osingon muodossa toteutettu perustulo olisi siis kaikille kuuluva oikeudenmukainen siivu yhteisistä resursseista. Sen rahoittaisivat verojen tai käyttömaksujen kautta ne, jotka hyödyntävät ja ovat historiallisesti hyödyntäneet yhteisiä resursseja muita enemmän. Kysymys yhteisen vaurauden oikeudenmukaisesta jakamisesta mahdollistaa pureutumisen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden juurisyihin. Sosiaalinen osinko voidaan nähdä jokaiselle ihmiselle kuuluvana perustavanlaatuisena taloudellisena oikeutena, jonka saamiselle ei voi asettaa mitään ehtoja. Se ei olisi työlle vaihtoehtoinen tai alisteinen tulonjaon muoto vaan kokonaan uudenlainen tapa jakaa taloudellisia resursseja teollisen yhteiskunnan vanhojen kategorioiden ulkopuolella.

Perustulolla kohti kestävyysmurrosta

Hyvinvointivaltiot ovat perinteisesti olleet materiaalisen hyvinvoinnin ja tuotannon kasvattamiseen sidottuja projekteja. Vaikka hyvinvointivaltioiden välillä on eroja, niitä kaikkia on yhdistänyt pyrkimys korkeaan työllisyyteen ja ihmisten elintason jatkuvaan kohottamiseen. Näiden tavoittelun välineenä on ollut ekologisista rajoista piittaamaton talouskasvu. Yksikään kansalaisilleen korkean elintason tarjoava hyvinvointivaltio ei ole ekologisesti kestävällä pohjalla.* Talouskasvu ja siihen sidottu korkea työllisyys nähdään kuitenkin usein välttämättöminä ehtoina hyvinvointivaltiojärjestelmien ylläpidolle. Nykyisten rakenteiden puitteissa kasvun hidastuminen johtaa työttömyyden ja köyhyyden noidankehään, joka julkisten menojen kasvun myötä rapauttaa sosiaalipoliittisten

* Koch & Fritz 2014; O'Neill ym. 2018.

järjestelmien rahoituspohjaa. Ekologisesti kestävän "hyvän kehän" saavuttaminen edellyttäisi taloudellisten ja sosiaalipoliittisten instituutioiden perusteellista uudistamista.*

Kestävyysmurroksella on väistämättä vaikutuksia työmarkkinoihin ja ihmisten elinoloihin. Ilmastonmuutoksen myötä myös erilaiset kriisit ja poikkeustilat käyvät yhä yleisemmiksi. Perustulo voidaan nähdä joustavana sosiaaliturvana, joka turvaisi ihmisten toimeentuloa myllerryksissä. Perustulon käyttöönotto ei kuitenkaan vielä sinällään muuta yhteiskuntaa kestävämmäksi. Päinvastoin, jos perustulo lisäisi pienituloisten ostovoimaa, se voisi johtaa lisääntyneen kulutuksen myötä myös negatiivisiin ympäristövaikutuksiin. Perustulo on kuitenkin mahdollista toteuttaa tavalla, joka ohjaa taloutta, työmarkkinoita ja ihmisten elämäntapoja kestävämpään suuntaan.

Perustuloa ekologisen kestävyyden näkökulmasta käsittelevässä kirjallisuudessa perustulo kytketään usein ekologisesti haitallisen työn vähentämisen ja kestävämpien elämäntapojen edistämisen tavoitteisiin.** Lisäksi perustulouudistuksella pyritään purkamaan sellaisia institutionaalisia pakkoja, jotka ylläpitävät talouskasvun välttämättömyyttä. Näistä keskeisin liittyy korkean työllisyysasteen ylläpitoon.

Perustulo on nähty mahdollisuutena ajaa alas ekologisesti haitallista tuotantoa ja lievittää ympäristötoimien ja työpaikkojen säilyttämisen välistä ristiriitaa.*** Vaikka kestävyysmurros synnyttää uusia työpaikkoja, on kestämättömästä tuotannosta luovuttava riippumatta siitä, syntyykö tilalle uusia työpaikkoja. Ekologista kestävyyttä tavoittelevan perustulouudistuksen tavoitteeksi on nähty itsetarkoituksellisen työnteon lisäämisen sijasta ihmisten henkilökohtaisen autonomian ja vapaa-ajan lisääminen.**** Ekologisesti haitallisen työn

* Hirvilammi 2020.
** Esim. Andersson 2010; Pinto 2020.
*** Lawhon & McCreary 2020.
**** Esim. Pinto 2020.

ja tuotannon vähentäminen voi tapahtua työaikaa lyhentämällä sekä lisäämällä ansiotyölle vaihtoehtoisia tapoja osallistua yhteiskuntaan. Tämä näkökulma oli yleinen myös suomalaisessa 1980-luvun kansalaistuloa ja kansalaispalkkaa koskevassa keskustelussa, joissa vastikkeeton tulo nähtiin keinona jakaa automaation hyötyjä tasaisemmin ja mahdollistaa tuotannon jatkuvan lisäämisen sijasta vapaa-ajan ja työlle vaihtoehtoisten aktiviteettien lisääminen.*

Vaikka perustuloon liittyy keskeisesti pyrkimys ihmisten autonomian lisäämiseen, ekososiaalisesta näkökulmasta perustulouudistukseen voidaan kytkeä myös sellaisia mekanismeja, joilla pyritään ohjaamaan ihmisten käyttäytymistä kestävämpään suuntaan. Näistä keskeisin on verotus. Kirjallisuudessa ehdotetaan usein perustulon rahoituksen kytkemistä ekologisiin haittaveroihin. Ympäristöverot ovat tehokas keino ohjata taloutta kestävämpään suuntaan, mutta niitä vastustetaan usein niiden regressiivisten tulonjakovaikutusten vuoksi. Tasaveroina ne aiheuttavat suhteessa suuremman loven pienituloisen kuin suurituloisen kukkaroon, jollei tulonmenetystä kompensoida jollain tavalla. Perustulolla voitaisiin kompensoida kohonneiden hintojen vaikutuksia pienituloisille samalla, kun tuotantoa ja kulutusta ohjattaisiin kestävämpään suuntaan. Vaikka perustuloa saisivat kaikki, pienituloisten arvioidaan hyötyvän enemmän tulonsiirroista, kun taas suurituloisimmat tai kestämättömämmin kuluttavat olisivat järjestelmän nettomaksajia.** On arveltu, että näin voitaisiin muuttaa ympäristöverojen tulonjakovaikutukset progressiivisiksi ja lisätä niiden sosiaalista hyväksyttävyyttä.

Perustulo on nähty myös keinona tukea siirtymää ekologisesti kestämättömästä kasvutaloudesta kohti "postproduktivistista", kasvupakosta irtautuvaa taloutta.*** On ajateltu, että perustulon

* Perkiö 2021b.
** Andersson 2010; Howard ym. 2019; Pinto 2020.
*** Esim. Andersson 2010, Pinto 2020.

avulla voitaisiin purkaa sellaisia institutionaalisia lukkoja, jotka ylläpitävät talouskasvun välttämättömyyttä. Jos tulonjako irrotettaisiin osittain ansiotyöstä, korkeaa työllisyysastetta ei olisi niin välttämätöntä ylläpitää hyvinvointivaltion rahoituksen turvaamiseksi. Tällöin perustulon rahoitukseen tarvittaisiin laajaa veropohjaa tai rahapolitiikan muutosta.

Ekososiaalinen perustulo pienten askelten politiikkana?

Sosiaaliturvan uudistaminen on ollut Suomessa politiikan asialistalla jo pitkään. Vaikka uudistuskomiteoita on eri vuosikymmeninä asetettu, suurta reformia ei ole toistaiseksi saatu aikaan. Sosiaaliturvan uudistaminen on osoittautunut vaikeaksi monien polkuriippuvuuksien ja eturistiriitojen vuoksi. Ekososiaalinen perustulo olisi sen verran iso irtiotto suhteessa nykyiseen sosiaalipolitiikkaan, ettei sen toteuttaminen ainakaan kertarysäyksellä näytä poliittisesti realistiselta. Tällä hetkellä ei ole näköpiirissä, että esimerkiksi työllisyystavoitteista oltaisiin valmiit hölläämään. Vaihtoehto olisi edetä maltillisemmilla osauudistuksilla. Olisiko ekososiaalisen perustulon toteuttamiseen mahdollista löytää pienten askelten politiikkaa tai osittaisia ratkaisuja?

Yksi vaihtoehto olisi kytkeä yhteiskunnallinen tulonjako ympäristöpoliittiseen ohjaukseen perustulon tyyppisten tulonsiirtojen avulla. Yksi selkeä avaus tätä kohti olisi päästöveroista tai muista ekologisista haittaveroista palautuksena maksettu maltillinen hiili- tai resurssiosinko. Hiilivero on nähty tehokkaaksi keinoksi ohjata taloutta irti fossiilisista polttoaineista, ja sillä voisi kerätä merkittäviä tuottoja.* Euroopan unionissa on jo kaavailtu hiiliveron käyttöönottoa. Perus-

* Parry 2020.

tulon suuntainen mahdollisuus olisi palauttaa hiiliveron tuotto kaikille tasamääräisenä hiiliosinkona.* Samaa periaatetta voisi laajentaa yleisemmäksi resurssiosingoksi, jossa verot tai maksut kohdistuisivat niin uusiutumattomien kuin (niukkojen) uusiutuvien luonnonvarojen käyttöön, luonnontilaisen ympäristön muokkaukseen ja luonnonympäristöjen pilaamiseen.** Resurssiosingon periaatteella toimii Alaskassa käytössä oleva vuosittainen öljyosinko Alaska Permanent Fund Dividend, jonka rahoitus on kuitenkin sidottu ekologisesti haitallisen resurssin käytön jatkumiseen. Tärkeää olisikin, että resurssin käyttöä rajoitettaisiin samalla ekologisesti kestävälle tasolle.

Osinko voisi ainakin käyttöönottovaiheessa olla tasoltaan melko alhainenkin, koska sen tehtävä ei olisi korvata vaan täydentää sosiaaliturvaa. Olisi tärkeää, että sosiaaliset osingot määriteltäisiin suhteessa sosiaaliturvaan etuoikeutetuksi tuloksi, jonka saaminen ei vaikuttaisi sosiaaliturvaetuuksiin. Tällöin se parantaisi pienituloisimpien toimeentuloa ilman tarvetta varsinaisen sosiaaliturvan korotuksille, joka on poliittisesti vaikeaa. Päästö- ja ympäristöveroihin kytketyt tulonsiirrot voisivat olla askelia kohti uudenlaista tulonjakopolitiikkaa, joka kytkisi tulonjakoa voimakkaammin ympäristöpoliittiseen ohjaukseen. Ne voisivat tarjota keinon purkaa talouden kestämättömiä rakenteita siten, että samalla vähennettäisiin eriarvoisuutta. Osinkomuotoisia tulonsiirtoja olisi mahdollista toteuttaa myös ylikansallisella tasolla, esimerkiksi Euroopan unionissa tai jopa globaalisti. Yksi malli toteutukseen olisi nykyisten eläkerahastojen kaltainen rahasto, joka tekisi investointeja vihreää siirtymää edistäviin kohteisiin.*** On kuitenkin huomattava, ettei verojen optimaalinen taso tavoitellun ohjausvaikutuksen saavuttamiseksi ole välttämättä paras perustulon rahoituksen kannalta.****

* Fremstad & Paul 2019.
** Ks. Perkiö 2020.
*** Perkiö 2020; Hall ym. 2019.
**** Howard ym. 2019.

Esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden kohdalla veron tulisi nousta lopulta niin korkeaksi, ettei niiden käyttö olisi enää taloudellisesti kannattavaa. Tällöin vero ei tuottaisi enää rahoitusta osingoille. Osinkojen rahoituspohjaa olisikin todennäköisesti tarpeen laajentaa myös muihin yhteiseksi katsottuihin resursseihin sekä suoremmin varallisuuseroihin puuttuviin veroihin.

Toinen vaihtoehto olisi ottaa perinteisemmän sosiaaliturvan päälle käyttöön ekososiaalinen osallisuustulo,* joka tarjoaisi perusturvan tasoa paremman toimeentulon niille, jotka osallistuvat esimerkiksi hoivaan, ekosysteemien elvytykseen tai ympäristön kunnossapitoon liittyviin yleishyödyllisiin tehtäviin. Tärkeää olisi, että osallistuminen olisi vapaaehtoista ja että osallisuustöiden tekeminen tarjoaisin aidon mahdollisuuden parantaa omaa toimeentuloa. Osallisuustulo voisi tarjota halukkaille pysyvän toimeentulon ja legitiimin tavan olla yhteiskunnan jäsen. Se voisi olla vastikkeetonta perustuloa helpommin toteutettavissa Suomessa, koska ainakin kyselytutkimuksissa se on saanut varsinaisia perustulomalleja enemmän kannatusta.** Ekososiaalinen osallisuustulo voisi tarjota erityisesti pitkäaikaistyöttömille ja muille vaikeasti työllistyville mahdollisuuden osallistua mielekkäällä tavalla ja saada siitä korvausta.

Kolmas tie olisi kehittää nykyistä perusturvaa perustulon suuntaisesti siten, että se mahdollistaisi nykyistä joustavammin erilaiset työn, opiskelun, perheen ja muiden aktiviteettien yhdistelmät. Tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että sosiaaliturvan saamisen ehtoja höllättäisiin ja kategorioiden rajoja hämärrettäisiin. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi yhdistämällä nykyiset sosiaaliturvan vähimmäisetuudet yhtenäiseksi "takuutuloksi"*** sekä luopumalla erityisesti

* McGann & Murphy 2021.

** Pulkka 2020.

*** Tällaisista ehdotuksista keskusteltiin laajasti 1980-luvulla. Uudistusta ajoivat useimmat puolueet sellaisilla termeillä kuin perustoimeentuloturva, vähimmäistulo tai kattava perusturva.

työttömyysturvaan liittyvistä sanktioista, joilla ihmisiä pakotetaan aktivointitoimenpiteisiin ja estetään esimerkiksi omaehtoinen opiskelu ja vapaaehtoistyö. Näin sosiaaliturvalla eläville tarjottaisiin laajempi repertuaari olla osallisena yhteiskunnassa. Toisin kuin osallisuustulossa, tätä ei kuitenkaan mikään viranomainen kontrolloisi, eikä osallistumisesta maksettaisi lisätuloa. Näin laajempi kirjo aktiviteetteja voitaisiin katsoa osaksi sosiaalisesti hyväksyttyä yhteiskunnallista olemista. Tällöin oltaisiin jo hyvin lähellä perustuloa.

Itse näkisin yhdistelmän perustuloa, sosiaalista osinkoa ja osallisuustuloa parhaana ekososiaalisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvana. Sosiaaliturvauudistuksena toteutetun perustulon taso voisi olla alhaisempi, jos sitä täydennettäisiin sosiaalisella osingolla sekä vapaaehtoisen osallistumisen kautta saadulla osallisuustulolla. Ekologiseen ohjaukseen kytketyillä sosiaalisilla osingoilla ohjattaisiin tuotantoa ja kulutusta kestävämmäksi ja tasoitettaisiin samalla tulonjakoa. Perustulolla mahdollistettaisiin työajan lyhentäminen, työn jakaminen, monista eri lähteistä hankitut tulot, pienimuotoinen yritystoiminta ja ihmisten omat projektit, ja osallisuustulolla tarjottaisiin mielekäs osallistumisen väylä niille, jotka eivät pysty tai halua työllistyä avoimille markkinoille tai ryhtyä yrittäjiksi. Näiden ekososiaalisten tulonsiirtoinstrumenttien rinnalla voitaisiin ottaa käyttöön vihreitä palvelusetelejä, joilla tuettaisiin ihmisiä käyttämään kestävästi toimivien paikallisten yritysten tuotteita ja palveluja sekä joukkoliikennettä.* Näin voitaisiin synnyttää kokonaan uudenlaisia työn tekemisen ja talouden organisoimisen malleja sekä elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa ja pienyritystoimintaa. Ihmiset voisivat kasvaa omaan potentiaaliinsa useita erilaisia reittejä.

* Bohnenberger 2020.

LÄHTEET

Andersson, Jan Otto (2010). Basic Income From an Ecological Perspective. *Basic Income Studies*, 4(2).

Bohnenberger, Katharina (2020). Money, Vouchers, Public Infrastructures? A Framework for Sustainable Welfare Benefits, *Sustainability* 12(2), 596.

Casassas, David (2007). Basic Income and the Republican Ideal: Rethinking Material Independence in Contemporary Societies. *Basic Income Studies* 2(2): 1–7.

Fremstad, Anders ja Paul, Mark (2019). The Impact of a Carbon Tax on Inequality. *Ecological Economics*, 163.

Hall, Ralph et al (2019). Universal Basic Income and Inclusive Capitalism: Consequences for Sustainability. *Sustainability*, 11(16):4481.

Hirvilammi, Tuuli (2020). The Virtuous Circle of Sustainable Welfare as a Transformative Policy Idea. *Sustainability*, 12. Https://www.mdpi.com/2071-1050/12/1/391.

Howard, Michael, Pinto, Jorge ja Schachtschneider, Ulrich (2019). Ecological effects of basic income. Teoksessa *Palgrave international handbook of basic income*. Toim. Torry, Malcom Palgrave MacMillan.

Jakonen, Mikko, Peltokoski, Jukka & Toivanen, Tero (2012). Vallataan elämä! Prekariaatin perustulo. Teoksessa *Perustulon aika*. Toim. Johanna Perkiö ja Kaisu Suopanki. Into Kustannus.

Kajanoja, Jouko (2012) Miten perustulo muokkaisi sosiaalipolitiikkaa? Teoksessa *Perustulon aika*. Toim. Johanna Perkiö ja Kaisu Suopanki. Into Kustannus.

Kangas, Olli et al (2016). Ideasta kokeiluihin – Loppuraportti perustulokokeilun toteuttamisvaihtoehdoista. Valtioneuvoston kanslia. Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-539-6.

Kantola, Anu ja Kuusela, Hanna (2019). *Huipputuloiset – Suomen rikkain promille*. Vastapaino.

Kartha, Sivan et al (2020). The Carbon Inequality Era. An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond. Stockholm Environment Institute & Oxfam, Joint research report. Https://www.sei.org/wp-content/uploads/2020/09/research-report-carbon-inequality-era.pdf.

Koch, Max ja Fritz, Martin (2014). Building the eco-social state: Do welfare regimes matter? *Journal of Social Policy*, 43(4).

Lawhon, Mary ja McCreary, Tyler (2020). Beyond Jobs vs Environment: On the Potential of Universal Basic Income to Reconfigure Environmental Politics. *Antipode* 52.

Lettenmeier, Michael et al (2019). 1,5 asteen elämäntavat. Miten voimme pienentää hiilijalanjälkemme ilmastotavoitteiden mukaiseksi? Helsinki: Sitra. Https://media.sitra.fi/2019/05/15135519/1o5-asteen-elamantavat.pdf.

McGann, Michael ja Murphy, Mary (2021). Income Support in an Eco-Social State: The Case for Participation Income. *Social Policy and Society*, 1–15.

Nurmela, Juha (2018). Kotitalouksien aiheuttamat päästöt ovat laskusuunnassa. Tieto & Trendit, Tilastokeskus 15.10.2018. Https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/kotitalouksien-aiheuttamat-paastot-ovat-laskusuunnassa.

O'Neill, Daniel W. et al (2018). A Good Life for All Within Planetary Boundaries, *Nature Sustainability*, 1.

Oxfam (2022). Ten richest men double their fortunes in pandemic while incomes of 99 percent of humanity fall. Press release 17.1.2022. Https://www.oxfam.org/en/press-releases/ten-richest-men-double-their-fortunes-pandemic-while-incomes-99-percent-humanity.

Mercator Research Institute on Global Commons and Climate Change (MCC): Remaining carbon budget. Https://www.mcc-berlin.net/en/research/co2-budget.html.

Paine, Thomas (1797). Agrarian Justice. Teoksessa *The Writings of Thomas Paine. Volume III, 1791–1804*. Https://www.gutenberg.org/files/31271/31271-h/31271-h.htm#link2H_4_0029.

Parry, Ian (2020). Increasing carbon pricing in the EU: Evaluating the options. *European Economic Review*, 121, 103341.

Pateman, Carole (2006). Democratizing Citizenship: Some advantages of a basic income. Teoksessa *Redesigning Distribution. Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*. Toim. Bruce Ackerman, Anne Alstott & Philippe van Parijs. Verso.

Perkiö, Johanna (2016). Suomalainen perustulokeskustelu ja mallit. Kelan Työpapereita 85/2016. Http://hdl.handle.net/10138/159369.

Perkiö, Johanna (2020). Perustulo sosiaalisena osinkona. Vasemmistofoorumi ry – Raportteja 1/2020. Http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2020/06/ osinko_verkko.pdf.

Perkiö, Johanna (2021a). Framing Basic Income in Finnish Politics. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Https://trepo.tuni.fi/handle/10024/130360.

Perkiö, Johanna (2021b). Perustulo. Kohti 2020-luvun yhteiskuntapolitiikkaa. KSL ja Vasemmistofoorumi. Https://www.ksl.fi/materiaaleja/julkaisut/perustulo-kohti-2020-luvun-yhteiskuntapolitiikkaa.

Pettit, Philip (2007). A Republican Right to Basic Income? *Basic Income Studies* 2(2).

Piketty, Thomas (2016). *Pääoma 2000-luvulla*. Into Kustannus.

Pinto, Jorge (2020). Environmentalism, Ecologism, and Basic Income. *Basic Income Studies*, 15(1).

Pulkka, Ville-Veikko (2020). Perustulon kannatus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka. Https://www.julkari.fi/handle/10024/139785.

Standing, Guy (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2016) Kotitalouksien varallisuus [verkkojulkaisu]. ISSN=2242–3214. 2016, 3. Varakkaimman kymmenyksen osuus nettovaroista 47 prosenttia. Tilastokeskus. Http://www.stat.fi/til/vtutk/2016/vtutk_2016_2018-0605_kat_003_fi.html.

Vasemmistoliitto (2018) Vasemmistoliiton sosiaaliturvamalli – kohti vapaiden ihmisten luottamusyhteiskuntaa. Https://vasemmisto.fi/vasemmistoliiton-sosiaaliturvamalli-kohti-vapaiden-ihmisten-luottamusyhteiskuntaa.

Van Parijs, Philippe (1995). *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Clarendon Press.

Van Parijs, Philippe ja Vanderborght, Yannick (2017). *Basic Income. A Radical Proposal for Free Society and a Sane Economy*. Harvard University Press.

Wright, Erik Olin (2006). Basic Income as a Socialist Project. *Basic Income Studies* 1(1).

Äärimmäinen rikkaus yhteiskunnallisena ongelmana

TEPPO ESKELINEN

Taloudellista eriarvoisuutta on ollut aina, mutta viime vuosikymmeninä se on saanut erittäin räikeitä ja jatkuvasti pahenevia muotoja sekä globaalilla tasolla että maiden sisällä. Kapitalismin sisällä on vallinnut taloudellisia rajoitteita, ja pääoman kasautumista on yritetty ehkäistä poliittisin vastavoimin, mutta nämä toimenpiteet eivät ole tuottaneet tulosta. Eriarvoisuus on niin ilmeistä, ettei siihen aina jakseta edes kiinnittää huomiota. Äärimmäinen rikkaus saatetaan julkisuudessa noteerata lähinnä yksityisten avaruuslentojen kaltaisten ylilyöntien yhteydessä. Joskus taas tilastot onnistuvat pysäyttämään, kun esimerkiksi huomataan, että maailman kahdeksan rikkainta miestä omistaa saman verran kuin koko ihmiskunnan köyhempi puolikas.* Suomessakin seitsemän rikkaimman ihmisen varallisuus vastaa köyhimmän 40 prosentin varallisuutta.**

Rikkaiden ja köyhien välinen kuilu on suurempi kuin koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa, ja se kasvaa koko ajan. On tärkeä kysymys, miten äärimmäistä rikkautta saadaan pidettyä esillä

* Hardoon 2017.
** Liski 2018.

nimenomaan poliittisena ongelmana ja liitettyä tämä ongelma uskottavaan tarinaan politiikan tavoitteista ja merkityksestä. Pohdin alla äärimmäistä rikkautta ilmiönä ja rikkauden oikeuttamisretoriikkaa. Kysyn vasemmiston näkökulmasta, miksi äärimmäinen rikkaus on ongelma ja mitä sille voisi tehdä.

Eriarvoisuuden ulottuvuuksia

Taloudellinen eriarvoisuus ilmenee monella tasolla. Useimmiten kiinnitetään huomiota keski- ja pienituloisten välisiin tuloeroihin ja keskiluokan kulutustapojen ekologiseen tuhoisuuteen. Tämä on tarpeellista ja välttämätöntä, mutta usein sivuutetaan eriarvoisuuden toinen taso: pieni ääririkkaiden ryhmä on eriytynyt täysin omaan todellisuuteensa.

Taloudellisten suhteiden kuvaamiseen käytetyt tekniset mittarit saattavat kannustaa ongelman vähättelyyn. Esimerkiksi taloudellisia eroja kuvattaessa väestö saatetaan jakaa tulokymmenyksiin, jolloin jää huomaamatta, miten kaikkein rikkain prosentti, tai jopa promille, on lisännyt tulojaan ja varallisuuttaan selvästi muita nopeammin. Julkinen keskustelu ja sitä tukeva tiedontuotanto myös pyörivät usein tuloerojen ympärillä, vaikka varallisuuserot ovat kärjistyneempiä kuin tuloerot. Varallisuus tuottaa taloudellisen aseman lisäksi yhteiskunnallista valtaa. Pohjimmiltaan rikkaus perustuu aina tavalla tai toisella siihen, että toinen on köyhä. Siksi taloudellisten erojen vastustaminen ei ole "kateutta" tai haluttomuutta suoda toisille parempaa elämää, kuten joskus väitetään, vaan sen huomioimista, että yksien rikkaus vaikuttaa aina toisiin.

Rikkaus ei toki olisi niin haitallista, jos rikkaat todella eläisivät omassa mikrotodellisuudessaan ilman taloudellista kontaktia muuhun yhteiskuntaan, eivätkä pyrkisi manipuloimaan yhteiskuntaa heitä miellyttävään suuntaan. Mutta silloin rikkaat oikeastaan myös

lakkaisivat olemasta rikkaita, eikä tällainen ajatusharjoitus voisi todellisuudessa toteutuakaan. Aku Ankka -kuvitelman mukainen "rahasäiliö" ei edusta vaurautta, koska raha on yhteiskunnallinen suhde. Jos esimerkiksi joku ihminen omistaa tuhat kirjaa, hän voi halutessaan lukita ne kotiinsa ja nauttia niiden sisällöstä antamatta koskaan muiden koskea niihin, eikä se vaikuta muihin sen kummemmin. Rahan olemassaolon tapa on toisenlainen: se ei ole hyödyke.

Raha tuottaa suoraa tai epäsuoraa käskyvaltaa. Hierarkian huipulla olevat pystyvät käytännössä sanelemaan tahtoaan, johon toisilla on suuri paine mukautua. Mukautuminen on konkreettista ja näkyy kaikkialla arjessa, eniten palkkatyön piirissä. Raha jäsentää yhteiskunnallisia suhteita myös luomalla itsetietoisia yhteiskunnallisia luokkia. Vaikka hallitseva luokka ei ole aina tarkkarajainen ryhmä, se on luokka käsitteen kaikissa merkityksissä: se paitsi omistaa paljon myös käyttää valtaa ja on tietoinen omasta asemastaan.*

Rikkaus hierarkioita tuottavana mekanismina voidaan ymmärtää demokraattisten pyrkimysten vastakohtana. Päätöksenteon kentällä taloudellinen eriarvoisuus merkitsee demokratiaan kuuluvan poliittisen tasa-arvon periaatteen vääristymistä. Suurilla rahasummilla saa vaikutusvaltaa päätöksentekoon, usein myös valtaa säännellä julkisuutta. Englannin kielessä puhutaan sääntelyn kaappauksesta, *regulative capture*. Sääntelyn kaappaus voi tarkoittaa yhtäältä vaikutusvaltaa nykyisin voimassa olevaan lainsäädäntöön ja toisaalta tulevaisuuden politiikan kaventamista. Toimiva demokratia on taas eteenpäin katsovaa, ja sen parissa voidaan myös tehdä uusia, demokratiaa syventäviä avauksia. Esimerkistä käy keskustelu työpaikkademokratiasta. Tällaisten avausten tekeminen vaikeutuu taloudellisen eriarvoisuuden kasvaessa.

Eriarvoisuus heikentää demokratiaa myös rapauttamalla demokraattista yhteisöä. Eriarvoisuuden kasvun myötä yhteis-

* Therborn 2007.

kunnallisten kokemusten jakaminen, empatia ja samaistuminen vähenevät. Luokkayhteiskunnille on ominaista käytännössä olematon kokemus toisten yhteiskuntaluokkien jäsenistä, jolloin käsitykset herkästi perustuvat stereotyyppisiin ja vääristyneisiin mielikuviin. Demokratia edellyttää sekä keskusteluyhteyttä että kokemuksellista yhteyttä. Ongelma ei rajoitu pelkästään psykologiaan tai maailmankuviin, vaan se saa myös poliittisia muotoja. Taloudellisen eliitin edustajan kokemusmaailmasta katsoen brutaalitkin taloudelliset toimenpiteet voivat tuntua rationaalisilta, kun ymmärrys toimenpiteiden vaikutuksista toisenlaisissa kokemus- ja elämänpiireissä on heikolla pohjalla. Hierarkia ilmenee myös pedagogisena suhtautumisena: hierarkian huipulla oleva uskoo tietävänsä, mikä hierarkian pohjalla toimiville ihmisille on hyväksi.

Kriisit ja haavoittuvaisuus

Yhteiskunnat jakavat aina rahan lisäksi myös turvallisuutta ja haavoittuvuutta, ja omaisuuden eriarvoinen jakautuminen vääristää näitä jakoja. Kun uudet elämänmuotoa ravistelevat kriisit nousevat pintaan, oli kyse sitten viruspandemioista, pörssiromahduksista tai ilmastonmuutoksen tuomista mullistuksista, vauraus tarjoaa suojautumiseen monenlaisia ohituskaistoja.

Eriarvoinen yhteiskunta on myös selvästi kriisialttiimpi. Tämä ei tarkoita pelkästään rikollisuuden ja muiden sosiaalisten ongelmien kasvun tuottamaa epävakautta vaan ennen kaikkea finanssi- ja ekologisia kriisejä. Finanssitalouden koon kasvu suhteessa reaalitalouteen ja monimutkaisten rahoitusinstrumenttien syntyminen lisäävät rahoitusjärjestelmän kriisialttiutta. Keski- ja pienipalkkaisten ihmisten ostovoiman suhteellinen heikkeneminen hyydyttää kysynnän myötä koko taloutta ja saattaa johtaa kotitalouksien ylivelkaantumiseen. Joissakin tutkimuksissa luonnonresurssien

jatkuvan kestämättömän käytön ja eriarvoisen resurssien jakautumisen yhteisvaikutusta on pidetty uhkana koko sivilisaatiolle.*

Kriisit näyttävät myös vahvistavan ääririkkaiden asemaa. Esimerkiksi koronaviruspandemian aikaan vuonna 2020 maailman miljardöörien omaisuus kasvoi, pienen alkunotkahduksen jälkeen, 27,5 prosenttia loppukevään ja loppukesän 2020 välissä. Rahassa ilmaistuna nousua oli yhteensä 8 biljoonasta 10,2 biljoonaan Yhdysvaltojen dollariin.** Samoin vuosikymmenen takaisen finanssikriisin alkuromahduksen jälkeen huipputuloisten tulot alkoivat nopeasti kasvaa: Yhdysvalloissa vuosina 2009–2012 rikkaimman prosentin tulot kasvoivat yli kolmanneksen (34,7 %), siinä missä muiden 99 prosentin tulot pysyivät käytännössä ennallaan (0,8 %).***

Eriarvoisuutta lähestytäänkin turhan usein teknisenä kysymyksenä, tilastoselvityksenä tulojen kehityksestä, kun kyseessä on paljon laajempi yhteiskunnallinen kysymys. Taloudellisen eriarvoisuuden on havaittu olevan yhteydessä suureen määrän sosiaalisen pahoinvoinnin indikaattoreita, kuten mielenterveys, väkivalta ja addiktiot.**** Sosiologi Göran Therborn sanoo asian suoremmin: ”Eriarvoisuus tappaa.”*****

Äärimmäisen rikkauden oikeutuspyrkimyksiä

Yhteiskunnallisessa keskustelussa esiintyy myös paljon pyrkimyksiä äärimmäisen rikkauden oikeuttamiseen. On todella vaikea selittää, miksi joidenkin taloudellinen toiminta – liiketoiminta tai mahdollisesti pelkkä omistaminen ja sijoittaminen – olisi niin mittavasti

---

* Ahmed 2014.
** UBS 2020.
*** Saez 2020.
**** Wilkinson & Pickett 2010.
***** Therborn 2013.

toisten toimintaa arvokkaampaa. Pyrkimykset oikeuttaa rikkautta perustuvat ennen kaikkea väitteeseen, jonka mukaan vaurauden kasautuminen yksille ei ole toisilta pois. Tällöin viitataan usein rikkaiden poikkeuksellisiin onnistumisiin tai yksityisen rikkauden tuottamaan yleiseen hyötyyn. Vauraus on ikään kuin ilmestynyt tyhjästä rikkaiden ympärille: he ovat "luoneet omaisuutensa". Tai esimerkiksi "työnantajan" käsite viittaa työpaikkojen luomiseen toisten hyväksi. Monet ääririkkaat myös profiloituvat mielellään filantrooppeina.

Vain hieman yksinkertaistaen rikkauden yhteiskunnallinen oikeuttaminen perustuu ajatusmalliin, jota kutsutaan "tihkumiseksi". Kyse on yhtä aikaa tieteellisestä teoriasta ja populaarista kertomuksesta. Tihkumisteorian mukaan on toivottavaa, että rikkaat rikastuvat, koska silloin he tekevät hanakasti investointeja, mistä lopulta kaikki hyötyvät. Tihkuminen on myös metaforinen ajatusmalli: vaurautta läikkyy yli niin, että se on kaikkien eduksi.

Taloudellista eriarvoisuutta on perusteltu kauan ja perusteellisesti tihkumisteorialla, ja siitä on tullut joissain tapauksissa osa arkijärkeä. Poliitikko saattaa esimerkiksi huomata vaalikoneessa joutuvansa perustelemaan eriarvoisuuden vastaista kantaansa sitä oletusta vasten, että suuret tuloerot johtavat yleiseen hyvään. Hän joutuu tällöin hiljaa hyväksymään sisäänrakennetun oletuksen taloudellisen eriarvoisuuden positiivisesta vaikutuksesta, jolloin pyrkimykset torjua taloudellisia eriarvoisuuksia voivat näyttää pelkästään periaatteellisilta.

Tihkumisteoriaan voi olla epäreiluakin vedota oikeistolaisen ajattelun lähtökohtana. Se kuitenkin esiintyy rikkautta oikeuttavassa ajattelussa muodossa tai toisessa. Ajatustavan ongelmat voitaisiin kuvata vaikkapa näin. Ensinnäkin investoinnit ja sitä kautta seuraava työllistäminen eivät riipu siitä, että jollakulla ihmisellä on paljon rahaa. Investointeja ei tehdä säästöillä vaan lainalla, ja lainan saaminen riippuu siitä, katsooko lainan antaja investoinnin kannattavaksi. Työ ei siis synny "työnantajan" aktiivisesta toiminnasta. Toiseksi erittäin rikkaille päätyvä raha päätyy hyvin

todennäköisesti säästöön, siinä missä pienituloisemman hallussa se päätyy hyvin todennäköisesti kulutukseen. Rikkaat eivät ammenna investointeja mistään talousjärjestelmän ulkopuolella olevasta varastosta. Lisäksi tihkumisteoriaan sisältyy erikoinen ajatus kannustavuudesta, jossa ihmisten ajatellaan tulotasosta riippumatta tekevänsä työssä parhaansa, mikä koituu välillisesti yhteiseksi hyväksi, jos tuloerot ovat suuret. Käytännössä ihmisten motivaatioiden vaikuttimet ovat kuitenkin paljon mutkikkaampia.

Tihkumisteoriaa osuvammaksi metaforaksi on toisinaan tarjottu "ylös imurointia", englanniksi *hoover-up*. Vallitseva talousjärjestelmä onkin täynnä mekanismeja, jotka työntävät systemaattisesti varallisuutta ennestään rikkaille. Mitä rikkaampi ihminen on, sitä enemmän hänen varallisuutensa on todennäköisesti viime vuosina ja vuosikymmeninä kasvanut. On myös syytä kiinnittää huomiota siihen, minkälainen toiminta tyypillisesti kasaa varallisuutta. Usein rikkauden kasaaminen on luonteeltaan "vuokranperintää": omistaminen on kannattavampaa kuin uusien asioiden tuottaminen. Nykyään esimerkiksi erilaisten vaihdanta- ja viestintäalustojen omistaminen näyttää tekevän ihmisistä superrikkaita, ilman että he osallistuisivat talouteen muuten kuin omistamalla. Erityisen kannattamatonta suhteessa omistamiseen on työnteko, kun arvonlisästä entistä suurempi osa ulosmitataan voittoina ja pienempi osa palkkoina. Lisäksi arvopapereiden hinnat ovat nousseet huomattavasti reaalitalouden hintoja nopeammin.

Ongelman nimeäminen ja kehystäminen

Äärimmäinen rikkaus on luonnollisesti seurausta poliittisista päätöksistä, ja on helppo osoittaa taustalla olevan oikeiston poliittisen vallan kasvu ja vastaava vasemmiston ja ay-liikkeen heikentyminen. Äärimmäisen rikkauden kasautumisen voidaan nähdä

johtuvan myös irti päästetyistä kehityskuluista, joita ei aikoinaan ole täysin ymmärretty, sekä tuotantomuodon muutoksista.

On kuitenkin vasta ensimmäinen askel tunnistaa ongelma ja havaita, minkälaiset poliittiset voimat ja taloudelliset rakenteet sitä ylläpitävät ja pahentavat. Ongelmien tunnistaminen ei nimittäin vielä tarkoita, että sillä olisi tilaa politiikan asialistalla ja poliittisessa julkisuudessa. Äärimmäinen rikkaus on tyyppiesimerkki ilmiöstä, jonka kohdalla matka asian havaitsemisesta sen käsittelyyn ongelmana on pitkä. Siksi on kysyttävä, minkälaisen mekanismit toisaalta estävät ja toisaalta tukevat ilmiön käsittelyä poliittisena ongelmana.

Olennaista on, miten asiat *kehystetään* ongelmiksi, toisin sanoen, miten luodaan yhteiskunnallisia selitysmalleja. Tämä vaatii politiikan kertomusluonteen näkemistä. Useinhan politiikkaa jäsennetään ajattelemalla, että politiikassa on kyse arvoista, siinä missä faktat eivät riitele. Kuitenkin "faktat", tai tarkemmin todellisuuden kuvaukset, ohjaavat politiikkaa enemmänkin kuin julkilausutut arvot ja ideologiat. Mikään yhteiskunnallisen todellisuuden kuvaus ei ole objektiivinen, vaan ne sisältävät eri näkökulmista tehtyjä tulkintoja, erilaisia metaforisia mielleyhtymiä tuottavia käsitteitä, erilaisia kuvauksia pysyvästä ja muutettavissa olevasta sekä piilevästi moraalisia tarinoita. Kaiken kaikkiaan poliittisen puheen taustalla on aina käsitys siitä, miten yhteiskunta toimii. Kun tällainen käsitys vakiintuu arkijärjeksi, sitä ohjaavista yhteiskunnallisista ajatusmalleista tulee paljon "arvoja" vaikuttavampia. Politiikan tutkimuksessa usein korostetaankin, että arkijärkeä hallitsevat ajatukset hallitsevat myös politiikkaa.

Esimerkiksi valtionvelka oli pitkälle 2010-luvulle keskeinen poliittista arkijärkeä hallitseva kysymys. Valtionvelan poismaksamista korostettiin automaattisesti hyvänä tavoitteena, ja sitä tehostettiin "velkakellon" tyyppisten tehokeinojen avulla. Tämä kehikko salli keskustelun ja aidon aatteellisen erimielisyyden siitä, tulisiko velkaa maksaa korottamalla veroja vai leikkaamalla menoja. Sen sijaan

ajatus alijäämäisten budjettien tarpeesta kuulosti helposti pelkästään irrationaaliselta. Tänä päivänä arkijärkeä on taas saatu ainakin hieman liikahtamaan eri suuntaan, ja alijäämäisillä budjeteilla talouden ohjaaminen tuntuu paljon järkevämmältä. Itse budjetoinnin taloudellisessa dynamiikassa ei toki tällä välin ole tapahtunut mitään.

Vaikutusvaltaiset jäsennystavat voivat myös liittyä siihen, mitä eri toimijoiden valta-asetelmasta ja toimijuudesta ajatellaan: millainen toimija esimerkiksi valtio on suhteessa yrityksiin? Vaikkapa kun todetaan investointiasteen olevan matala, oikeistolaisessa ajatustavassa oletetaan, että valtion tehtävä on muokata maasta kansainvälisille firmoille houkuttelevampi – tyypillisesti työehtoja polkemalla. Asiaa voidaan kuitenkin ajatella myös haasteena virittää talouspolitiikkaa niin, ettei voittoja ole niin houkuttelevaa tyhjentää osinkoihin vaan ne suuntautuvat investointeihin, sekä kysyä, miten valtio voi ylläpitää suurempaa investointiastetta. Näin periaatteessa hyvin teknisten talouskeskustelujen alta löytyy aina kamppailu siitä, miten toimijuus nähdään ja assosioidaanko ongelmat rikkaisiin vai köyhiin. Esimerkiksi vuosikymmen sitten vaikuttanut Occupy-liike pystyi onnistuneesti kehystämään "yhden prosentin" ongelmaksi ja tekemään siitä poliittisesti mobilisoivan käsitteen. Tai kääntäen: "Me olemme 99 %."

Vaikka todellisuuden kuvauksista ei olisi erityistä erimielisyyttä, politiikan agendalle ei koskaan mahdu kaikkia asioita. Politiikassa on aina jonkinlainen tärkeysjärjestys tai epävirallinen "asialista", jota tuotetaan hallinnon ja julkisuuden erilaisissa merkityskamppailuissa. Äärimmäisen rikkauden tapauksessa ensisijainen kysymys voi koskea juuri sen paikkaa politiikan asialistalla. Monet voivat olla periaatteessa samaa mieltä ongelmasta, mutta äärimmäiseen rikkauteen puututaan huomattavasti todennäköisemmin, jos julkisuudessa on käynnissä aktiivinen keskustelu siitä, miten asiaan pitäisi puuttua. Huomio on aina osa ongelmaksi määrittelyä. Lisäksi olennaista aina on, kenen ehdoilla tai mistä näkökulmasta ilmiöstä puhutaan.

Vasemmiston haasteet

Suuri kysymys vasemmistolle on, saadaanko mainittu rikkauden äärimmäinen keskittyminen nostettua politiikan puheenaiheeksi ja pidettyä sellaisena. Usein puheenaihe pikemmin katoaa liukkaasti taka-alalle. Esimerkiksi talouskriisien aikaan monessa maassa on ensin pelastettu pankit ja vasta sen jälkeen ryhdytty pohtimaan, miten vallitsevassa tilanteessa jaetaan niukkuutta. Tällöin rikkaiden asema on turvattu ensin, ja vasta sitten on ryhdytty käymään intressikamppailua keskiluokan ja köyhien kesken.

Äärimmäinen rikkaus ja sen mittakaava on tärkeä tuntea, mutta ongelman massiivisuus voi myös lamaannuttaa. Paradoksaalisesti näyttää siltä, että jos jokin epäoikeudenmukaisuus on tarpeeksi suuri, se ikään kuin katoaa agendalta: siitä tulee luonnollistettu osa järjestelmää, ja se alkaa näyttää vääjäämättömältä. Poliittinen keskustelu saattaa keskittyä eri kysymyksiin, kun ääririkkaiden asemaan puuttumisen voi katsoa olevan politiikan ulottumattomissa, ikään kuin varallisuuden keskittyminen olisi luonnonvoima.

Toisinaan kyynisyyttä politiikkaa kohtaan aiheuttaa usko kansallisen tason politiikan hyödyttömyyteen. Suomalaisessa keskustelussa tavallista on myöntää ongelma mutta esittää, ettei se oikeastaan koske Suomea. Tai mahdollisesti taloudellisen tasa-arvon tavoitteita periaatteessa kannatetaan, mutta niiden uskotaan olevan mahdollisia vain koko maailman tasolla toteutettuina – mikä tuskin koskaan tapahtuu. Tarvittavien toimien mittakaavaa on kuitenkin helppo liioitella. Kansallisilla toimilla on merkittävä vaikutus taloudelliseen tasa-arvoon, ja vaikkapa pääomien kevyempi verokohtelu on Suomessa täysin itsenäisesti tehty poliittinen päätös, joka voidaan myös perua. EU-tasolla on myös huomattavasti mahdollisuuksia esimerkiksi veronkiertoon puuttumiseen ja pääomien ylikansalliseen verottamiseen.

Lisäksi on käytävä kamppailua arkijärjestä: ajatellaanko rikkaita yhteistä hyvää rakentavina investoijina, vai ymmärretäänkö rahan luonne yhteiskunnallisena suhteena. Ääririkkaus on myös ymmärrettävä oikeudenmukaisuusongelmaa laajempana yhteiskunnallisena kysymyksenä, myös siinä mielessä, ettei kyse ole yksittäisistä ihmisistä vaan yhteiskuntamallista. Samalla vasemmiston tulisi luovia erilaisten poliittisten tyylien joukossa: ylläpitää radikaalia politiikkaa mutta näyttää kykenevänsä käyttämään poliittista valtaa hallinnon välinein. Vaikka haasteet ovat todellisia, vasemmistolaiselle politiikalle on valtavasti piilevää kysyntää maailmassa, joka on taloudellisesti eriarvoisempi kuin koskaan. Ehkä tässä tapauksessa vasemmiston haaste onkin, osaako se kertoa itsestään tarinaa enemmistöjen käsitteillä, kun se on tottunut (sinänsä tietysti erittäin perustellusti) puhumaan marginaalien äänellä ja puolesta.

Vasemmistolle kysymys on toki myös poliittisista tyyleistä, tai tarkemmin kyvystä kuljettaa useita tyylejä rinnakkain. Politiikassa ovat aina rinnakkain konfliktin ja hallinnan ulottuvuudet. Yhtäältä on pyrittävä luomaan erontekoja ja haastamaan vallitsevaa valtaa. Ilman konfliktia poliittiset vaatimukset eivät juurikaan etene, ja politiikan asialista myös jäsentyy juuri näkyvien erimielisyyksien kautta. On varsin selvää jo historian valossa, että esimerkiksi suuri osa sosiaalipoliittisista uudistuksista on ollut käytännössä mahdollisia, koska yhteiskuntaan on pystytty tuottamaan tietty konflikti ja erimielisyys, joka ei ole pysähtynyt kabinetteihin.

Toisaalta konfliktin lisäksi on oltava uskottava idea siitä, mitä tehdä vallalla, jos sitä saa. Toisin sanoen tarvitaan poliittinen ohjelma toteutettavaksi olemassa olevien instituutioiden puitteissa. Varsinaisen ohjelman lisäksi osa vallankäyttöä on myös taju prioriteeteista ja strategisesta kompromissivalmiudesta. Pelkkä konflikti ei rakenna parempaa maailmaa, ja poliittiselle liikkeelle on välttämätöntä myös pystyä osoittamaan onnistumisia ja saavutuksia.

Tämä näkyi erityisesti hyvinvointivaltion kultakaudella, jossa pikkuhiljaa toteutetut edistysaskeleet pitivät yllä edistyksen tajua. Vasemmiston, samoin kuin esimerkiksi ay-liikkeen, on toki myös hyvä hahmottaa itsensä poikkikansallisesti toimivana liikkeenä.

Politiikassa myös suuresti väliä on ohjelman takana olevalla "tarinalla". Uskottava poliittinen ohjelma tarjoaa selityksen koottuihin ongelmiin ja niiden takana vaikuttaviin yhteiskunnallisiin mekanismeihin. Politiikassa oikeuttamisessa ei olekaan kysymys väitteiden pätevyydestä vaan uskottavasta tarinasta ja ajattelua jäsentävistä mielikuvista. Esimerkiksi tihkumisteorian kumoaminen on vaikeaa juuri siksi, että se on mielikuva. Ei riitä, että osoittaa joitakin mekanismeja väärin tulkituiksi, haasteena on lisäksi esittää kilpaileva ja uskottavampi "poliittinen maailmanselitys".

Politiikan suuntia

Nykyhetken äärimmäinen eriarvoisuus voi hyvin merkitä sitä, että jonkinlaisen kärjistymisen tai konfliktin ainekset ovat ilmassa. Ääririkkaita varoitellaan "vastaiskusta".* Monet tutkijat uskovat, että varallisuuden keskittyminen ei ole ainoastaan taloudellinen vaan myös moraalinen kriisi, joka saa yhä useammat liittymään "nousevaan eriarvoisuuden vastaiseen liikkeeseen".** Vasemmiston on luonnollisesti tärkeää olla näkyvä ja aloitteellinen osa liikettä, joka pitää äärimmäisen rikkauden ongelman asialistalla ja pystyy osoittamaan nimenomaan äärimmäisen rikkauden ja muiden välisen kuilun olevan keskeinen yhteiskunnallinen jakolinja.

Toisaalta myös hallinnolliset avaukset taloudellisen tasa-arvon suuntaan kehittyvät, ja niitä on tärkeää kehitellä jatkossakin.

* Neate 2017.
** Collins & Hoxie 2017.

Tällaisissa avauksissa esitetään vahvaa oikeudenmukaisen verotuksen järjestelmää,* erityisesti varallisuuden ja perintöjen progressiivista verotusta,** sekä puuttumista veronkiertoon ja veroparatiiseihin ja valtioiden voimaantumista julkisen varallisuuden tulevaisuuteen investoimisen kautta.*** Eriarvoisuuden torjumiseen liittyviä avauksia kuullaan nykyisin myös perinteisesti oikeistolaisina pidettyjen instituutioiden taholta: tällainen on esimerkiksi jo pitkään pahenevasta eriarvoisuudesta varoitellut kansainvälinen valuuttarahasto IMF. Vasemmiston onkin pohdittava, haluaako se vedota IMF:n kaltaisten toimijoiden auktoriteettiin ja samalla oikeuttaa sen muilta osin ongelmallista politikkaa vai sanoittaa politiikkaa omista lähtökohdistaan. Kun eriarvoisuuden räikeys pakottaa yhä useammat ottamaan siihen kantaa, vasemmistolle ei ole haitaksi jatkaa oman positionsa radikalisoimista.

Taloudellinen tasa-arvo pelkistyy helposti kysymykseksi tulonjakopolitiikasta ja sosiaalipolitiikasta eli säällisen elämän mahdollistavien tukien maksamisesta ja sen kääntöpuolena verotuksesta. Taloudellisen varallisuuden eriarvoisuuksiin tällaisessa politiikalla kuitenkin puututaan parhaimmillaankin vain kosmeettisesti. Suomessa varallisuusveroa ei enää peritä, eikä varallisuuden kehitystä kunnolla edes lasketa. Vasemmisto voisi pyrkiä nostamaan keskusteluun maksimivarallisuuden kaltaisia teemoja ja laajemmin politisoida omistamista yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jokainen yhteiskunta määrittää sen, miten se suhtautuu yksityiseen ja yhteiseen omaisuuteen, ja vasemmistolaisen politiikan hyvä lähtökohta on korostaa yhteistä vaurautta: valtion, yhteisöjen ja niin edelleen. Joidenkin tuotantovälineiden on hyödyllistä olla valtion hallussa (valtionyhtiöt) jo pitkäjänteisyyden

* Hardoon 2017.
** Piketty 2014.
*** Alvaredo et al. 2017.

vuoksi, osuuskuntamuotoista omistamista on syytä kannustaa ja yhteisvaurauden käytäntöjä jokamiehenoikeuksista kirjastoihin on syytä puolustaa.

Omaisuuden tasaaminen on akuutein ja tärkein tehtävä, mutta ei ainoa näkökulma omistamisen ongelmaan. Ehkä yleisenä tavoitteena voisikin pitää tasa-arvon, kohtuuden ja yhteiskäytön yhdistelmää. Samalla kuin järjettömästi kasautuneista rikkauksista olisi päästävä eroon, kohtuullinen elintaso olisi taattava kaikille niissä ekologisissa puitteissa, joissa nyt eletään. Ehkä se, mikä todella "tihkuu", on hillittömyyden kulttuuri: rikkaat luovat malleja tavoiteltavista kulutustyyleistä. Tavoiteltaessa tasa-arvon ja kohtuuden hallitsemaa talousjärjestelmää tarvitaan siis sekä tulonjakomekanismeja että varallisuudenjakomekanismeja mutta myös uudenlaisia avauksia (yhteis)omistuksesta ja kulttuurisen ymmärryksen kehittymistä ekologisissa puitteissa elämisen edellytyksistä. Haaste on tietysti valtava, mutta äärimmäiseen rikkauteen ja eriarvoisuuteen voidaan onneksi puuttua askel kerrallaan.

LÄHTEET

Ahmed, Nafeez (2014). Nasa-funded study: industrial civilisation headed for 'irreversible collapse'? *The Guardian* 14.3.2014.

Alvaredo, Facundo et al (2017). World Inequality report 2018. World Inequality lab.

Collins, Chuck ja Hoxie, Josh (2017). *Billionaire Bonanza 2017: The Forbes 400 and the rest of us*. Institute for policy studies.

Hardoon, Deborah (2017). *An Economy for the 99 %*. Oxfam.

Liski, Jarno (2018). Seura laski: seitsemällä suomalaisella on varallisuutta yhtä paljon kuin 40 prosentilla vähävaraisimmista yhteensä.

Neate, Rupert (2017). World's richest 500 see their wealth increase by $1tn this year. *The Guardian* 27.12.2017.

Piketty, Thomas (2014). A global progressive tax on individual net worth would offer the best solution to the worlds spiralling levels of inequality. LSE blogs April 17th, 2014.

Saez, Emmanuel (2020). Striking it richer: The evolution of top incomes in the United States. Https://eml.berkeley.edu/~saez/saez-UStopincomes-2018.pdf.

Therborn, Göran (2013). *The killing fields of inequality*. Polity press.
(Suom. *Eriarvoisuus tappaa*, Vastapaino 2014)

Therborn, Göran (2007). *What Does the Ruling Class Do When It Rules? State Apparatuses and State Power Under Feudalism, Capitalism and Socialism*. Verso.

UBS (2020). Riding the storm. Market turbulence accelerates diverging fortunes. Https://www.ubs.com/content/dam/static/noindex/wealth-management/ubs-billionaires-report-2020-spread.pdf.

Wilkinson, Richard ja Pickett, Kate (2010). *The Spirit Level: Why Equality Is Better for Everyone*. Penguin.

Ekologisen jälleenrakennuksen politiikka, talous ja suunnittelu

TERO TOIVANEN

Elämme useiden yhtäaikaisten kriisien keskellä. Juuri kun ilmastokriisi oli kansainvälisen tiedeyhteisön ja kapinoivien nuorten voimin nostettu poliittisen keskustelun keskiöön, saapui koronapandemia. Kun kahden koronavuoden jälkeen ehdittiin ottaa ensimmäiset helpottavat henkäykset, murentui vallinnut maailman geopoliittinen järjestys Vladimir Putinin aloittaessa laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainassa. Maailma ja sen tulevaisuus näyttävät nyt pitkälti sellaiselta, mitä useat ympäristö- ja yhteiskuntatutkijat ovat vuosia ennakoineet: haavoittuvalta ja viheliäisten kriisien täyttämältä.

Kun maailma muuttuu, myös sen hahmottamista ja ohjaamista koskevien ajatusten täytyy muuttua. Voitaneen sanoa, että maailman taloutta ja yhteiskuntia vuosikymmeniä otteessa pitäneen uusliberaalin talousopin valta-asema on tullut vihdoin päätökseensä. Sillä kyettiin vielä hallitsemaan vuoden 2008 finanssikriisin jälkeisiä talouksia, ja se vaikutti taustalla, kun Euroopassa toteutettiin vuosikymmenen ajan taloudellisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti tuhoisaa talouskuria.*

* Blyth 2018.

Viimeistään koronapandemia ja sen jälkeen Putinin hyökkäyssodan seuraukset muuttivat taloudesta käytävän keskustelun asetelmia perustuvasti. Tosin jo ennen pandemiaa puhuttiin Financial Timesin termein kapitalismin "resetoinnista" eli eriarvoisuutta ja ekokriisin ja äärioikeiston nousua ruokkineen talousjärjestelmän kokonaisvaltaisesta uudistamisesta. Pitkään vieroksuttu valtio on palannut takaisin toimijaksi, joka vaikuttaa aktiivisesti talouden suuntaan. Hallitukset ovat joutuneet muistelemaan, mitkä olivatkaan politiikan tärkeimpiä tehtäviä: ihmisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden turvaaminen riskialttiissa maailmassa. On käynyt ilmeiseksi, että tässä tehtävässä ei pärjätä hallitsemalla yhteiskuntia pelkästään markkinoiden, päämäärättömän kasvupolitiikan tai kilpailun avulla. Politiikantutkija Paolo Gerbaudo onkin todennut, että elämme "suuren hätkähdyksen" (englanniksi *Great Recoil*) aikaa.* Uusliberaalin jakson jälkeen aikaisemmat perustavat poliittisen talouden kysymykset valtiosta, turvallisuudesta ja talouden suunnitelmallisesta ohjaamisesta ovat tulleet takaisin – olkoonkin, että niitä koskevat ongelmakentät ovat oman aikamme, eivät menneiden aikojen näköisiä.

Tarkastelen seuraavassa, miltä suomalaisen talous- ja teollisuuspolitiikan tulevaisuus näyttää tässä suuren hätkähdyksen kontekstissa. Keskityn erityisesti ekokriisin hillitsemiseksi tarvittavan kestävyyssiirtymän toteuttamisen ja suunnittelun edellytyksiin. Tällaista siirtymää on Suomessa nimitetty myös ekologiseksi jälleenrakennukseksi.** Siinä suomalaisen yhteiskunnan sosiotekniset järjestelmät (energiajärjestelmä, liikenne, asuminen ja ruoantuotanto), teollisuus ja talouden käytännöt jälleenrakennetaan hallitusti ja suunnitelmallisesti siten, että voidaan luopua nopeasti fossiilisista polttoaineista ja luonnonvarojen liikakäytöstä samalla kun turvataan kansalaisten tasa-arvoiset mahdollisuudet hyvään elämään.

* Gerbaudo 2021.
** BIOS 2019.

Jälleenrakennuksen toteuttamiseksi tarvitaan sekä saastuttavan ja luonnonvaroja ylikuluttavan talouden alasajoa että uuden kestävän talouden, infrastruktuurin ja teollisuuden suunnitelmallista ja hallittua ylösajoa. Esitän, että jälleenrakennuksen toteuttaminen vaatii erityisesti kahta asiaa. Ensinnäkin suomalaisen talouspoliittisen hallinnan tulee muuttua 1990-luvun lamasta alkaen suomalaista talouspolitiikkaa hallinneesta kilpailuvaltiomallista jälleenrakennusta toteuttavaksi siirtymäpolitiikaksi. Toisaalta tätä politiikkaa on ohjattava uudenlaisella talouden suunnittelulla, jotta sekä kestävän infrastruktuurin että teollisuuden ylösajo on mahdollista kestävyyssiirtymän mukaisessa aikataulussa. Lopuksi pohdin, kuinka vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen tulisi suhtautua jälleenrakennuksen toteuttamiseen.

Suuren laman jälkeinen talouspolitiikan malli

Suomalaisen talouspolitiikan hallinta on perustunut viime vuosikymmenet niin sanottuun kilpailuvaltiomalliin. 1990-luvun lamassa vakiintuneen mallin keskiössä ovat olleet julkisen talouden tiukka menokuri ja vientiteollisuuden kustannuskilpailukyvyn tukeminen.* Siinä missä maailmasodan jälkeisen talouspolitiikan tavoitteita leimasivat täystyöllisyyden ja sosiaalisen tasa-arvon laajentamisen tavoittelu, laman jälkeen talouspolitiikkaa ovat määritelleet talouskuri, satsaukset tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan eli tki-politiikkaan sekä työntarjonnan lisäämiseen pyrkivät reformit.** Talouskurin on katsottu pitävän yllä Suomen talouden uskottavuutta kansainvälisten rahoittajien silmissä, ja vientiteollisuuden kustannuskilpailukyvyn tukeminen on puolestaan ollut

* Kantola & Kananen 2013.
** Esim. Sorsa 2017.

avain kansainvälisessä kilpailussa pärjäämiseen. Kilpailuvaltiomallin puitteissa onkin tehty selkeitä poliittisia arvovalintoja: yrityksiä on tuettu, samalla kun tulo- ja varallisuuserojen on annettu kasvaa ja julkisten palvelujen ja sosiaaliturvan heikentyä.*

Julkisen talouden menokurin varjelemisesta on ollut vastuussa valtiovarainministeriö. Niin sanotun kehysmenettelyn avulla ministeriö on sitouttanut laman jälkeiset hallitukset niiden koostumuksesta huolimatta tiukkaan talouden pitoon ja säästökuureihin.** 2000-luvulla talouskuria ovat vahvistaneet EU:n vakaus- ja kasvusopimuksen säännöt, joita Suomi on kuuliaisesti kunnioittanut. Suomessa talouskuripolitiikkaa on myös tuettu ideologisesti rinnastamalla kansantalous ja kotitalous.*** Kotitaloudelle nyörin kiristäminen voi olla vaikeina aikoina hyväksi, mutta kansantalouden osalta on toisin. Taantumassa tehtävät julkisen talouden leikkaukset voivat pidentää ja syventää talouden ongelmia, koska ne heikentävät kokonaiskysyntää ja siten myös talouden tuottavuuden ja kasvun kehitystä.

Tärkein 2000-luvun talouspolitiikkaa raamittanut ajatus on ollut huoli julkisen talouden kestävyysvajeesta.**** Sen mukaan ikääntyvän väestön oloissa julkiselle taloudelle asettuu väistämättä kasvava kustannuspaine. Tämän vuoksi julkista taloutta on sopeutettava nyt, vaikka se kivuliasta olisikin, jotta tulevat sukupolvet säästyvät entistä vaikeammilta leikkauksilta. Kestävyysvajeen lisäksi kaiken suomalaisen talouspoliittisen päätäntäkyvyn yläpuolella on leijunut voimakas julkisen talouden velkaantumisen pelko. Tästä pelosta ei päästy eroon edes koronapandemian oloissa, vaikka käytännössä kaikki valtiot velkaantuivat mittavien elvytystoimien vuoksi.

Kilpailuvaltiomallin puitteissa ja tki-politiikan vaikutuksesta Suomessa saavutettiin toki myös teollisuus- ja elinkeinopoliittisia

* Kantola & Kananen 2013.
** Esim. Mykkänen 2017.
*** Harjuniemi & Ampuja 2019.
**** Sorsa 2017.

menestyksiä, jotka kiteytyivät pitkälti Nokia-klusterin voittokulkuun. Nokian romahduksen jälkeen uusia vastaavia menestystarinoita ei ole saavutettu. Teollisuuspolitiikassa ovat pikemminkin korostuneet satsaukset luonnonvara-aloihin kuten biotalouteen, kaivosteollisuuteen ja kemianaloihin. Esimerkiksi metsäteollisuus ryhdistäytyi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen kriisinsä jälkeen kestäviä ja uuden sukupolven tuotteita luvanneen biotalousnarratiivin ympärille. Vihreistä lupauksista huolimatta metsäteollisuuden rakenne on kuitenkin pysynyt matalan jalostusarvon tuotteissa tai jalostusarvo on jopa heikentynyt paperin tuotannon vähentyessä ja selluntuotannon kasvaessa. Kaivoksia puolestaan nimitettiin kuvaavasti "Suomen uudeksi Nokiaksi" aina ylintä valtiojohtoa myöten. Samaan aikaan satsaukset tki-rahoitukseen putosivat kansainvälisestä ja pohjoismaisesta kelkasta.*

Edellä mainittujen talous- ja teollisuuspoliittisten valintojen rinnalla Suomessa on pyritty toteuttamaan kunnianhimoista ympäristöpolitiikkaa. Kansainvälisesti yhdeksi johtavaksi ympäristövaltioiksi kutsutussa Suomessa ympäristöpolitiikka on perustunut laajaan ympäristöasiantuntijoiden ja virkamiesten harjoittamaan politiikan valmisteluun.** Sen avulla vastahakoisiakin poliitikkoja, eturyhmiä ja teollisuutta on pyritty sitouttamaan suomalaiseen ympäristöpoliittiseen konsensukseen.*** Ympäristöpolitiikalla onkin saavutettu Suomessa 1970-luvulta alkaen merkittäviä saavutuksia erityisesti luonnonsuojelussa, ja lainsäädännöllä on hillitty onnistuneesti erilaisia paikallisia ympäristöongelmia.

Tästä huolimatta suomalaisessa ympäristövaltiossa kasvihuonekaasupäästöt ovat pysyneet korkealla, eivätkä ne ole vähentyneet ilmastotavoitteisiin nähden vaaditussa tahdissa. Myös suomalaisen

* Niemi 2021.
** Koskimaa ym. 2021.
*** Gronow & Ylä-Anttila 2019.

luonnon monimuotoisuus on rapautunut laajasti, mikä on suurilta osin ekspansiivisen metsätalouden vaikutusta. Vaikka siis Suomessa elää voimakkaana usko maastamme korkean teknologian ja palvelutalouden edelläkävijänä, materiaalisessa mielessä Suomi on voimallisesti resurssitalous: asukaskohtainen luonnonvarojen kulutuksemme on korkeampaa kuin EU:ssa keskimäärin ja korkeampaa kuin Yhdysvalloissa ja Kiinassa.**

Edellä mainittu tarkoittaa, että kestävyystavoitteiden mukainen yhteiskunnallinen suunnanmuutos on suuri haaste juuri Suomelle. Ympäristöpoliittinen hallinta onkin pysynyt pitkään suomalaisen yhteiskunta- ja talouspolitiikan ulkokehällä. Se ei ole haastanut talouspolitiikan perusolettamuksia, joita ovat hallinneet yllä kuvatut kilpailuvaltion periaatteet. Ympäristöpolitiikka on siis jäänyt alisteiseksi talouskasvun tavoittelulle ja 2010-luvulla myös talouskurin toteuttamiselle – tosin näin on käynyt kaikissa muissakin läntisissä talouksissa. Suomalainen talouspolitiikka onkin ollut lopulta kilpailuvaltion muutamiin periaatteisiin nojaavaa makrotalouspolitiikkaa, joka on heikosti kytkeytynyt reaalitalouteen tai ylipäätään talouden materiaaliseen perustaan. Sen pohjalta on ollut vaikea hahmottaa talouden uudistamistarvetta, ja näin esimerkiksi ympäristötavoitteet sekä luonnonvarojen käyttöä tai kestävyyssiirtymän toteuttamista koskevat kysymykset ovat pysyneet julkisen talouden suunnittelun ulkopuolella.*** Tältä pohjalta on ollut vaikea muodostaa myöskään mitään määrätietoista teollisuus- ja innovaatiopoliittista strategiaa, joka vastaisi kiristyviin ympäristötavoitteisiin.

Eräänä historiallisena kiteytymänä kilpailuvaltiomallin ja modernin ympäristöpolitiikan välisestä suhteesta voidaan pitää Juha

* Hyvärinen ym. 2019.
** Vaden ym. 2019.
*** Järvensivu ym. 2022.

Sipilän hallitusta (2015–2019). Sen aikana jotkin ympäristöpolitiikan pidemmän aikavälin tavoitteet kyllä etenivät, kuten ilmastolaki ja jokien suojelu. Hallituksen painotukset olivat kuitenkin ongelmallisessa yhdistelmässä eli energia- ja resurssi-intensiivisten teollisuusratkaisujen edistämisessä ja rankassa talouskurin toteuttamisessa.* Sipilän hallituksen materiaalinen suunta oli selvä, kun se esimerkiksi ajoi keskeisenä kärkihankkeenaan metsien lisääntyviin hakkuisiin perustuvaa biotalousstrategiaa aikana, jolloin metsien rooli sekä ilmastonmuutoksen torjunnassa että luonnonmonimuotoisuuden turvaamisessa alkoi korostua voimakkaasti.** Talouspolitiikassa puolestaan korostui valtionvarainministeriön ennen vaaleja määrittelemä talouskuripoliittinen linja, joka ajoi hallituksen lopulta kokonaisuudessaan 10 miljardin leikkauksiin. Työllisyyspolitiikkaa määritti työn tarjonnan lisäämiseen pyrkivät ratkaisut, kuten sosiaaliturvan heikentäminen ja laajaa vastustusta herättänyt kiky-paketti.*** Perinnökseen hallitus myös jätti tutkimuksen vähättelyn ja koulutusleikkaukset.

Talousmalli koronapandemian (ja uusliberalismin) jälkeen

Jo ennen koronakriisiä kansainvälinen talouspoliittinen keskustelu avautui pitkän uusliberaalin ajanjakson jälkeen uusille ajatuksille. Maailmantaloutta vaivasivat heikot kasvunäkymät, ja Eurooppa kärvisteli taloustieteen termein sekulaarissa stagnaatiossa, jossa investointeja ja talouden kasvua ei saatu aikaan, vaikka EKP tuki talouden elpymistä antoisalla rahapolitiikalla. Talouskuria

* Järvensivu 2019.
** Toivanen 2021.
*** Elomäki ym. 2016.

soveltaessaan Euroopan maat säästivät yhtä aikaa talousaluetta hengiltä.* Valittu politiikka ruokki eriarvoisuutta ja sosiaalista turhautumista sekä epäluottamusta yhteiskuntaa ja valtiota kohtaan, mikä kasvatti äärioikeistopuolueiden suosiota. Ei siis sikäli yllättävää, että talousjärjestelmän perustava muutos alkoi vaikuttaa tarpeelliselta myös maailman talouseliitissä, kuten aiemmin mainittu Financial Timesin peräämä kapitalismin resetointi osoitti. Myös ilmastonmuutos tunkeutui entistä voimakkaammin teollisuusmaiden poliittisen keskustelun keskiöön lämpenemisestä seuraavien sään ääri-ilmiöiden runnellessa myös vauraita läntisiä talouksia ja tiedepaneelien julkaistessa entistä tiukempia näkemyksiä ekologisesta kriisistä.

Sitten koronakriisi järkytti totunnaisia käsityksiä talouspolitiikasta. Hetkessä valtion puuttuminen talouteen, talouden aktiivinen ohjaaminen ja nopeatkin kansalaisia koskevat elämänmuutokset näyttäytyivät täysin mahdollisilta. Putinin hyökkäys kiinnitti ennen kuulumattoman laajasti huomiota eurooppalaisten talouksien energeettiseen perustaan ja riippuvuuteen autoritäärisen valtion toimittamasta fossiilienergiasta. Sota teki muutamassa viikossa selväksi valtioiden haavoittuvuuden ruoantuotannossa, kun hauraat maailman ruoka- ja lannoitemarkkinat vaurioituivat merkittäviltä osin. Pandemian ja sodan riehuessa ympäristötoimissa ei kuitenkaan voida vitkutella. Pikemminkin pandemia ja sota tulisi ymmärtää viimeisenä mahdollisuutena katkaista riippuvuus fossiilista polttoaineista ja myös kestämättömästä luonnonvarojen kulutuksesta. Tällainen siirtymä Suomessa ja Euroopassa voisi lopullisesti horjuttaa myös Putinin Venäjän autoritäärisyyden ja fossiilienergian liittoon perustuvaa fossiili-imperialismia.

Mutta millaista muutosta kaikki edellä mainittu on tarkoittanut suomalaisessa talouspolitiikassa? Millainen talouspolitiikan

* Blyth 2018.

hallintamalli on rakentumassa useiden kriisien ja muutosvaatimusten keskellä? Ensimmäisiä merkkejä talouspolitiikan suunnanmuutoksesta voitiin havaita Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa. Talouskurin sijaan ohjelmassa painottuivat laajemmat hyvinvointivaltiotavoitteet ja aktiivisempi finanssi- ja työllisyyspolitiikka sekä tasa-arvopolitiikka. Koronakriisin syövereissä puolestaan politisoitui ensimmäistä kertaa suomalaisen talouskurin selkänoja eli kehysmenettely. Kun pandemiassa ihmisten terveys ja elinkeinojen tulevaisuus olivat konkreettisesti vaarassa, sopimuksenvaraiset kehykset näyttivät yhä useamman mielestä keinotekoisilta. Toisaalta aina kun pandemian helpottamisesta oli pieniäkin merkkejä, patistelivat talousasiantuntijat ja valtionvarainministerit Suomea takaisin talouskurin ja kivuliaiden leikkausten tielle kasvaneen velkataakan ja kestävyysvajeen pelon varjossa.

Ilmastopolitiikan tavoitteiden osalta voidaan myös puhua selkeästä suunnanmuutoksesta aikaisempaan nähden. Marinin hallituksen hiilineutraaliustavoite vuodelle 2035 oli kansainvälisessä vertailussa varsin kunnianhimoinen – tosin neutraaliuden saavuttamista helpottaa Suomen massiiviset metsänielut, jotka nekin ovat uhattuna kasvaneiden hakkuupaineiden seurauksena. Euroopan tasolla suomalaiselle politiikalle raameja on myös antanut Vihreän sopimuksen kasvuohjelma ja siihen liittyvät vihreää siirtymää ohjaavat laajennukset, joilla EU-talouksia pyritään ohjaamaan vähäpäästöiselle polulle. Toisaalta Marinin hallituskin oli jatkuvasti tukkanuottasilla nimenomaan ilmasto- ja ympäristöpolitiikassa. Erityisen vaikeita muutokset ovat metsä- ja maataloudessa ja luonnonvarakysymyksissä. Vaikka hallitus on Suomen ilmastopaneelin suositusten mukaisesti onnistuneesti asettanut päästövähennystavoitteita useilla yhteiskunnan sektoreilla, kuten energiantuotannossa ja liikenteessä, erityisesti kestävän teollisen kehityksen vauhdittaminen on ollut sille kuten edeltäjilleenkin haasteellista.

Hallituksen ohjaamana suomalaiset teollisuuden alat tosin valmistelivat kattavat teollisuuden vähähiilitiekartat, joissa ensimmäistä kertaa teollisuus pääsi hahmottamaan kestävyyssiirtymän vaikutuksia. Tiekarttojen tavoitteen asettelu oli kuitenkin puhtaasti teollisuuden alojen itsensä käsissä, ja näin teollisuus määritti, millainen muutos on realistista. Ei siis ihme, että teollisuuden hiilineutraaliustavoitteet lipsuivat kauas tulevaisuuteen ja ennakoinnin lähtöoletuksena oli energian kulutuksen ja tuotannon volyymin kasvu, ei suinkaan maltillistuminen. Tiekarttojen vakavana puutteena oli myös resurssien kulutuksen pinnallinen tarkastelu: esimerkiksi karttojen metsäbiomassoihin kohdistama kysyntä ylitti kestävän biomassatuotannon mahdollisuudet reilusti.* Metsäalan muutoksen vastustaminen jatkui myös Marinin hallituksen aikana, sillä sosiaalidemokraattinen pääministerikin yhtyi metsäalan vaatimuksiin vastustaessaan EU:n kestävään metsänkäyttöön tähtääviä muutoksia. Viestinä on ollut, että metsäpolitiikan tulee pysyä vain kansallisissa käsissä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ekspansiiviseen metsänkäyttöön perustuvan metsäteollisuuslinjan halutaan jatkuvan kiristyvistä ilmasto- ja biodiversiteettitavoitteista huolimatta.

Ilmastonmuutos ja hiljalleen myös biodiversiteettikysymykset ovat kuitenkin tunkeutuneet suomalaiseen talouspoliittiseen keskusteluun. Näyttäisikin siltä, että koronakriisin syövereistä on nousemassa esiin erityinen kansallinen vihreän kasvun malli. Se jatkaa kilpailuvaltiomallin perinnettä mutta sisällyttää itseensä joitakin voimakkaampia ympäristöpoliittisen hallinnan muotoja. Ensinnäkään ei ole merkkejä siitä, että talouskurin, kestävyysvajeen tai julkisen velan pelon ajatukset olisivat poistumassa talouspolitiikkaa keskeisesti ohjaavina ajatuksina. Ne nähdään edelleen avaimina julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyteen ja luottamuksen

* Toivanen ym. 2021.

säilyttämiseen markkinoiden silmissä. Kasvun esteeksi asettuvat myös usein julkisen sektorin liian suuri koko ja jäykät työmarkkinarakenteet, jonka vuoksi myös kollektiivisesta sopimusjärjestelmästä pyritään eroon. Sen sijaan asiantuntijoiden ja politiikkojen keskuudessa valitsee lähes yksimielisyys siitä, että tki-rahoitusta on lisättävä merkittävästi, jotta matalan kasvun, jämähtäneen tuotantorakenteen ja heikon tuottavuuden ongelmaa voidaan ratkoa. Melkein yhtä mieltä ollaan myös siitä, että tki-panostuksia kannattaa kohdentaa vihreää siirtymää tukevaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Tätä talouspoliittisen hallinnan kokonaisuutta täydennetään kohoavalla hiilen hinnoittelulla eli EU:n päästökaupalla, jonka tehtävänä on rankaista saastuttavaa tuotantoa.

Jos siis koronakriisin jälkeinen vihreän kasvun malli haluttaisiin tiivistää yksinkertaiseksi talouspoliittiseksi kaavaksi, voisi se noudattaa seuraavia periaatteita:

1990-luvun laman jälkeiset kilpailuvaltion periaatteet +
tki-rahoituksen lisäys ja toivomus kohdennuksesta vihreisiin teknologioihin +
nouseva hiilen hinta
= 2020-luvun suomalaisen talouden kestävä ohjaus ja hallinta

Eräässä mielessä kaavassa on kyse nostalgiasta. Kun on herätty heikkoon tuottavuuskehityksen ja paikoillaan polkevaan talouskasvuun, haetaan ratkaisuja palaamalla "1990-luvun reseptiin" eli kilpailukyvyn palauttamiseen lisäämällä tki-rahoitusta ja toivomalla, että uudet Nokiat syntyvät tällä kertaa entistä vihreämpinä. On kuitenkin epäselvää, riittääkö tällainen vihreä talouskasvustrategia lähivuosikymmenten tärkeimmässä tehtävässä eli ekologisen jälleenrakennuksen toteuttamisessa.

Vihreästä kasvusta ekologiseen jälleenrakennukseen ja siirtymäpolitiikkaan

Vihreässä kasvussa on kaksi keskeistä ongelmaa. Ensinnäkin siinä ajatellaan, että resurssien käyttöä tehostamalla ja uusia vihreitä teknologioita kehittämällä ja käyttöönottamalla talouskasvu voidaan irtikytkeä sekä hiilipäästöistä että luonnonvarojen kulutuksesta. Kuitenkin tutkimuksessa ei ole näyttöä siitä, että irtikytkentää olisi tapahtunut riittävän nopeasti, laajasti tai pysyvästi.* Joissakin teollisissa maissa hiilidioksidipäästöt ovat kylläkin viime vuosina vähentyneet myös talouskasvun oloissa, mutta päästövähennystahti on kaikkialla vielä kaukana tavoitetasosta. Luonnonvarojen kulutuksen osalta tilanne on tätäkin hankalampi. Lisäksi globaalisti on jopa niin, että materiaalin kulutus on "takaisinkytkeytynyt" eli resurssien kulutus on viime vuosina kasvanut nopeammin kuin maailman bruttokansantuote.**

Toiseksi vihreän kasvun malliin ei sisälly talouden ohjaamiseksi riittävän jämeriä keinoja, joilla nopea ja laaja-alainen kestävyyssiirtymä voitaisiin viedä maaliin. Vihreän kasvun ohjelma on nimensä mukaisesti edelleen kasvuohjelma. Kun kasvun tavoittelu säilyy talouspoliittisen agendan tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä, on merkittävä vaara, että päädytään lisäämään mitä tahansa tuotantoa ja työtä niiden ympäristövaikutuksista huolimatta. Epäonnistuminen koronaelvytyksessä kertoo juuri tästä: vain marginaalinen osa elvytyksestä globaalisti ja Euroopassa meni lopulta kohteisiin, joita voidaan pitää kestävänä.

Tilanne on kestämätön. Yhtäältä kaikki tietävät, että järkevää olisi tukea uusia vähähiilisiä aloja. Toisaalta julkisuus on täynnä

---

* Vaden ym. 2021.
** Emt.

puhetta siitä, kuinka teknologiset ratkaisut ilmastokriisin hillintään ovat jo olemassa tai vähintäänkin kulman takana. Tästä huolimatta kehityskulut jatkuvat korkeapäästöisellä polulla. Ja koska vihreän kasvun malli näyttää erityisesti Suomen kontekstissa pitävän sisällään sitkeän vaatimuksen julkisen talouden menokurista, toteutetaan talouspolitiikan ohjausta edelleen helposti irrallaan kestävyyssiirtymän vaatimuksista. Toisin sanottuna talouspolitiikan huomiota pakotetaan kestävyysvajeen umpeenkuromiseen ja julkisen talouden leikkauksiin aikana, jolloin valtiolta kaivattaisiin jopa historiallisen aktiivista investoivaa otetta siirtymän toteuttamiseen.

Vihreän kasvun tavoittelun sijaan ekologisen jälleenrakennuksen aikakaudella eli seuraavan 10–30 vuodan aikana tulisikin harjoittaa määrätietoista ja suunnitelmallista siirtymäpolitiikkaa.* Siirtymäpolitiikka muuttaa perustavasti totunnaista talouspolitiikan tärkeysjärjestystä. Siinä kilpailuvaltiolle ominaiset talouspolitiikkaa ohjaavat abstraktit tavoitteet, kuten bruttokansantuotteen kasvu, kestävyysvaje ja työllisyysasteen mekaanisen noston ensisijaisuus, korvataan ympäristötoimien määrätietoisesta etenemisestä kertovilla tavoitteilla, kuten hiilipäästöjen ja luonnonvarojen kulutuksen laskun tarkastelulla. Näiden osalta ohjausvaikutus on varsin yksiselitteinen: mikäli päästöt ja luonnonvarojen kulutus eivät laske riittävän nopeasti, tarvitaan voimallisempaa julkista ohjausta.

Ympäristötavoitteiden etenemistä kuvaavien mittareiden lisäksi siirtymäpolitiikassa on kiinnitettävä huomiota Suomen kaltaisen pienen avotalouden maksukykyyn. Jotta kestävyyssiirtymän toteuttamiseksi voidaan tehdä riittävän voimallista talouspolitiikkaa, on tärkeää, että koko euroalueen taloussäännöstö muuttuu kestävyyssiirtymää tukevaksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että EKP pitää huolen, että edullista rahoitusta on saatavilla eikä kestävyyssiirtymän toteuttamista rajoiteta liian tiukilla alijäämä- ja

* BIOS 2020.

velkasäännöillä. Suomen on puolestaan kiinnitettävä erityishuomiota siihen, että maan vaihtotase ei käänny pidemmällä aikavälillä negatiiviseksi, sillä se johtaisi Suomen velkaantumiseen ja varallisuuden siirtymiseen ulkomaille. Huono vaihtotase kertookin heikosta teollisen siirtymän toteuttamisesta: mikäli vaihtotase on kestävyyssiirtymää toteuttavassa maassa negatiivinen, ei olla kyetty uudistamaan teollista tuotantoa vastaamaan lähivuosikymmenten maailmaa, jossa kysynnän määrittävät vähähiiliset ja vähän luonnonvaroja kuluttavat ratkaisut ja tuotteet.

Siirtymäpolitiikassa on myös pidettävä huolta niin sanotusta yhteiskunnallisesta resilienssistä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jälleenrakennus koetaan laajasti jaetuksi ja hyväksytyksi tavoitteeksi, kansalaisten osallisuutta siihen kannustetaan samalla kun pidetään kiinni laadukkaista julkisista palveluista, jotta kansalaiset voivat henkisesti ja fyysisesti riittävän hyvin vaativan kestävyyssiirtymän keskellä. Eräs siirtymäpolitiikan kulmakivi on myös siirtymätyöllisyys, josta valtion tulee kantaa viimekätinen vastuu. Jos markkinat eivät synnytä riittävän nopeasti työpaikkoja jälleenrakennusta edistäville sektoreille tai aloille, on julkisen vallan oltava viimekätinen työntakaaja. Esimerkiksi valtion työpaikkatakuuohjelma voisi edistää suunnitelmallista ekologista jälleenrakennusta merkittävästi.

Talouden suunnittelu on tulevaisuus

Talouden suunnittelu on kirosana. Kuka siitä tohtii puhua, saa useimmiten kuulla nopean Neuvostoliitto-kortin. Suunnittelun vastustaminen on uusliberalismin keskeisiä opinkappaleita. Esimerkiksi erään uusliberalismin keskushahmon Friedrich Hayekin klassikkopamfletti *Road to Serfdom* vuodelta 1944 rakentuu pitkälti juuri talouden suunnittelun vastustamisen ympärille. Hayek katsoi talouden suunnittelun johtavan tehottomuuteen ja lopulta

totalitarismiin. Suunnittelun vastustaminen talouskeskustelussa on kuitenkin kummallinen ilmiö tilanteessa, jossa merkittävä osa taloudellisesta toiminnasta perustuu lopulta suunnitteluun. Yksikään yritys ei pärjäisi kvartaalia pidempään, ellei se suunnittelisi toimintojaan. Kotitaloudet vielä vähemmän, ellei niiden perustoimintona olisi arjen ja tulevan elämän suunnitteleminen. Sama pätee kaupunkisuunnitteluun, julkiseen palvelutuotantoon ja niin edelleen. Itseasiassa myös maailman keskeiset talousinstituutiot toteuttavat suunnitelmaa: uusliberaalilla ajalla ne on vain suunniteltu pääoman kasaamista ja rikkaita varten. Lyhyt katsaus maailman suurimpiin yrityksiin myös paljastaa, että ne ovat nykyisin käytännössä globaaleja suunnitelmatalouksia, jossa jokainen tuotanto-, jakelu- ja markkinointiketjun vaihe on tarkoin suunniteltu.* Kulttuurintutkija Raymond Williams totesikin vuonna 1983, että uusliberaalien vastustamassa talouden suunnittelussa ei ole mitään pahaa tai autoritääristä niin kauan kuin taloudellisten toimijoiden on mahdollista demokraattisesti valita enemmän kuin yhden suunnitelman välillä.

Periaatteellisesta suunnittelua koskevasta keskustelusta olisi kuitenkin siirryttävä eteenpäin. Onkin kysyttävä, mitä varten on suunniteltava. Vastaus on: jälleenrakennusta varten tietysti. Suomen kontekstissa tämä tarkoittaa, että hyvinvointivaltion perusta uudistetaan yhdistämällä talous-, teollisuus- ja innovaatiopolitiikka ensisijaisesti kestävyyssiirtymää ohjaavaksi kokonaisuudeksi.

Suunnittelu ei tarkoita komentotaloutta. Julkisella vallalla on käytössään useita demokraattisen suunnittelun työkaluja, jotka ovat lopulta varsin tuttuja: julkiset investoinnit, valtionyhtiöt, verotus, tukipolitiikka, rahoituksen suuntaaminen, kaupan rajoitukset ja niin edelleen. Toisen maailmansodan jälkeiset hyvinvointivaltioitaan rakentaneet taloudet käyttivät eri muodoissaan kaikkia

* Phillips & Rozworski 2019.

näitä välineitä, ja julkista suunnittelua ohjattiin hyvinvointipalveluiden laajentamisen lisäksi nopeaan teollisen perustan uudistamiseen keskeisillä teollisuussektoreilla. Ne soveltuvat myös nykyisen teollisen kestävyysmurroksen toteuttamiseen. Lisäksi käytössä ovat suorat kiellot ja rajoitukset, joilla saastuttavaa ja luontoa kuormittavaa taloudellista toimintaa voidaan ajaa halutessa nopeastikin alas. Pelkkien kieltojen nopea toteuttaminen johtaisi kuitenkin todennäköisesti olemassa olevien teollisuustoimijoiden vastustukseen, mikä tarkoittaisi helposti sitä, että olemassa olevat teolliset polkuriippuvuudet säilyisivät vielä pitkälle tulevaisuuteen. Toisaalta on tärkeää huomata, että kestävyyssiirtymää toteutetaan epävarmoissa taloudellisissa oloissa, eivätkä markkinatoimijat välttämättä ole halukkaita kurkottamaan uusiin ratkaisuin vaan pyrkivät ennemmin pysymään nykyisissä, energia- ja resurssi-intensiivisissä ydintoiminnoissaan.** Ratkaisuksi tällaiseen markkinaepävarmuuden tilanteeseen on esitetty esimerkiksi missiopolitiikkaa. Siinä kestävyyssiirtymän kannalta merkittäviä ratkaisuja tehdään valtion koordinoimina missioina, jotka luovat ennakoivuutta ja turvallisuutta myös yksityisen sektorin investointeihin.***

Mitä tapahtuu, jos taloutta ei suunnitella ekokriisin oloissa? Ajatellaanpa täysin mahdollista lähitulevaisuuden skenaariota, jossa metsien hiilinieluille asetetaan nykyisen päästökaupan mukaisesti hinta. Ilman ennakointia ja koko metsäteollisuussektorin muutosta koskevaa suunnitelmaa hiilen hinnoittelu johtaisi vahingolliseen "hiilisokkiterapiaan".**** Koska nielujen hinnoittelu nostaisi metsän arvoa, vaikeuttaisi se merkittävästi nykyistä metsäteollisuutta, jonka perustana on puun halpa hinta ja ekspansiivinen metsänkäyttö.***** Pitkällä aikavälillä sokki varmasti pakottaisi nurkkaan ajettua

* Krahe 2022.
** Ks. Mazzucato 2021b.
*** Gabor & Weber 2021.
**** Säynäjäkangas & Kellokumpu 2020.

metsäteollisuutta uudistumaan, tehostumaan ja tuottamaan korkeamman jalostusarvon tuotteita kalliimmista resursseista. Metsänomistajat hyötyisivät tilanteesta joka tapauksessa, koska heidän resursseilleen olisi kysyntää nyt myös hiilinieluna, vaikka teollisuuden kysyntä vähenisikin. Kukaan tosin tuskin kaipaa tällaista metsäalan "luovaa tuhoa", johon ilman suunnittelua sovellettava vihreän kasvun malli voisi sektorin ajaa. Tuloksena olisi joukko "kaipoloita", tällä kertaa kiristyvän ilmastosääntelyn johdosta.

Tämän vuoksi tarvitaan suunnitelmallista siirtymäpolitiikkaa, joka tähtää nopeaan sosioteknisten järjestelmien (energia, liikenne, asuminen ja ruoantuotanto) jälleenrakentamiseen ja uusien teollisten alojen synnyttämiseen. Sosioteknisten järjestelmien osalta tämä tarkoittaa, että kutakin järjestelmää ohjataan yhtäältä yhteen tavoiteltuun suuntaan ja toisaalta huomioidaan eri järjestelmien yhteenkytkeytyneisyys. Esimerkiksi liikenteessä investoidaan julkiseen liikenteeseen, suositaan moottoritonta liikkumista ja panostetaan liikennejärjestelmän sähköistämiseen samalla kun esimerkiksi yksityisautoilun tarvetta vähennetään reilusti. Pelkkä liikennejärjestelmän uudistaminen ei tietysti riitä, vaan samalla on huomioitava, että kytkös energiajärjestelmään on kestävä ja liikenteen kuluttama energia on tuotettu vähähiilisesti ja polttoon perustumattomilla tekniikoilla. Samankaltaiset muutokset koskevat muun muassa asumista ja ruoantuotantoa.*

Sosioteknisten järjestelmien jälleenrakennus uudistaa kansallisen infrastruktuurin ja luo siten edellytyksen vähäpäästöiselle ja vähemmän kuluttavalle kohtuulliselle elämäntavalle. Pelkkä sosioteknisten järjestelmien jälleenrakennus ei kuitenkaan riitä, vaan sillä on oltava yhteys teollisuuden määrätietoiseen uudistamiseen. Jos määrätietoinen teollisuuspolitiikka osana jälleenrakennusta unohdetaan, on vaarana, että Suomen pitkän aikavälin kilpailukyky kansainvälisessä taloudessa romahtaa. Siksi on kehitettävä aktiivisesti uutta teollisuutta, jotta synnytetään tuotteita ja palveluita, joille on kysyntää tulevaisuuden maailmantaloudessa. Jos Suomi lukitsisi itsensä korkeapäästöiseen ja paljon luonnonvaroja kuluttavaan teolliseen rakenteeseen ja kääntäisi selkänsä aktiiviselle teollisuuspolitiikalle, olisi sillä katastrofaaliset seuraukset kansantaloudelle, tuotantorakenteen monipuolisuudelle, vaihtotaseelle ja sitä kautta kansalaisten hyvinvoinnille. Siksi jälleenrakennuksen oleellinen osa on määrätietoinen ja suunnitelmallinen teollisuuspolitiikka, jonka tulee rakentua kansallisista vahvuuksista, kuten parhaasta ymmärryksestä käytettävissä olevista resursseista ja osaamisesta.

Vaikka edellä on korostettu valtion aktiivista roolia jälleenrakennuksen ohjaamisessa, voidaan sosioteknisten järjestelmien ja teollisuuden tarkastelun osalta nähdä selkeästi, että jälleenrakennuksen toteutus ei ole suinkaan vain valtiotason kysymys vaan läpäisee maantieteellisesti ja institutionaalisesti kansainvälisen, kansallisen ja paikallisen tason. Esimerkiksi uuden sukupolven eurooppalaista raideliikennettä kannattaa suunnitella EU:n ja mantereen tasolla. Useiden teollisten alojen murrosten osalta voidaan myös hyvin nähdä pohjoismaisen sekä vain Suomen ja Ruotsin yhteystyön tärkeyden ulottuvuus. Suomen massiivista tuulivoimarakentamisen tarvetta ja sen suunnittelua ja integrointia teollisiin järjestelmiin tulee taas tarkastella kansallisella, maakunnallisella ja kuntatasolla.

Jos kuitenkin jatketaan yllä kuvattua esimerkkiä suomalaisesta metsäteollisuudesta hieman tarkemmin, suunnitelmallinen teollisuuspolitiikka tällä sektorilla tarkoittaisi, että metsänkäyttö sopeutettaisiin nopeasti ilmasto- ja biodiversiteettitavoitteisiin. Hiilinielut hinnoiteltaisiin ja metsänkäyttömuoto muuttuisi avohakkuista jatkuvaan kasvatukseen, jolloin biodiversiteettitavoitteet kyettäisiin huomioimaan paremmin. Pelkästään jälkimmäisen toteuttaminen vaatii paljon suunnittelua, osaamista ja työtä – puhumattakaan kaikista muista maankäyttöön liittyvistä muutostarpeista. Puun

* Ks. BIOS 2019.

hinnan kohotessa teollisuuden painopiste siirtyisi mekaaniseen metsäteollisuuteen ja tutkimus- ja tuotekehittelyllä tuettaisiin uusien korkeamman jalostusarvon tuotteiden syntyä. Matalan jalostusarvon tuotteiden valmistus, kuten paperin, mutta erityisesti sellun osuus kokonaistuotannosta pienenisi. Samalla metsäteollisuus kytkettäisiin jälleenrakennettavaan energiajärjestelmään: metsäbiomassan (sivuvirrat ja ligniini) polttaminen tehtailla lopetettaisiin ja energiankulutus hoidettaisiin tuulivoiman ja teollisen mittakaavan lämpöpumppujen yhdistelmällä. Loput hiilidioksidipäästöt otettaisiin talteen tehtaan piipusta, ja kaapattu hiili hyödynnettäisiin tehdasklusterin korkeaa jalostusarvoa tavoittelevissa yrityksissä.

Metsäteollisuusesimerkki on karkea mutta asiantuntijoiden visioima.* Vastaavan kaltaisia murroksia on odotettavissa myös muualla teollisuudessa ja sosioteknologisissa järjestelmissä, kuten yllä kuvattu liikennejärjestelmän muutoskin osoittaa. Jotta voidaan kuvitella tulevaisuuden taloudellista menestystä, Suomen kaltaisen pienen maan kannattaa panostaa kaikki osaaminen ja kansalliset vahvuudet tällaisten suunnitelmallisten murrosten toteuttamiseen laajasti yhteiskunnassa. Mutta miten tuottaa parhain ymmärrys näistä vahvuuksista?

Monitieteinen BIOS-tutkimusyksikkö on ehdottanut suunnitelmallisuuden institutionalisointia osaksi suomalaista valtionhallintoa.** BIOS ehdottaa erityistä teollisen murroksen suunnitteluyksikköä perustettavaksi pääministerin alaiseen valtioneuvoston kansliaan. Ehdotus ei ole täysin uusi eikä myöskään historiallista vertailukontekstia vailla. Kansainvälisiä viitepisteitä voisivat olla esimerkiksi Yhdysvaltojen toisen maailmansodan aikainen

* Hyvän käsityksen suunnitelmallisen teollisen murroksen mahdollisuuksista suomalaisen metsäteollisuuden kontekstista saa metsäalan asiantuntijoita laajasti hyödyntävästä BIOS-tutkimusyksikön kymmenosaisesta metsä-podcastista. Ks. "BIOS-podcast sarja: Metsäsektorin ekologinen siirtymä", https://bios.fi/metsapodcast.

** Toivanen & Järvensivu 2021.

massiivinen Manhattan-projekti, jossa paras mahdollinen tieteellinen tieto, osaaminen ja suunnittelu yhdistettiin ydinaseen kehittämiseksi. Vastaava viitepiste voisi löytyä myös Yhdysvaltojen Nasan avaruusohjelmista tai Chilen 1970-luvun alun Cybercyn-projektista. Toisaalta ei tarvitse mennä myöskään kauas historiaan. Taloustieteilijä Marianna Mazzucato (2021a) on osana laajempaa missiopoliittista agendaansa ehdottanut eurooppalaisen tieteellisen suunnitteluryhmän perustamista, jotta EU:n vihreää siirtymää voitaisiin ohjata paremman tutkitun tiedon pohjalta.* Myös esimerkiksi Rankassa on perustettu tutkijoista koostuva suunnitteluyksikkö, mutta sillä ei ole suoraan politiikkaa ohjaavaa vaikutusta.

Suomen ja jälleenrakennuksen kontekstissa ei ole edes tarvetta Manhattan-projektin mittakaavalle. Suunnitteluyksikön tehtävänä olisi nimenomaan suunnittelu, ei siis niinkään uuden tieteellisen tutkimuksen tekeminen tai politiikan ohjeistaminen nykyisten ympäristöpaneelien, kuten Suomen ilmastopaneelin, tavoin. Suunnittelua ei myöskään tehtäisi luottamustoimena tai sivutyönä kuten tiedepaneeleja, vaan yksikköön palkattaisiin paras mahdollinen kestävyyssiirtymän eri osapuolia koskeva monitieteinen asiantuntijaosaaminen. Kokoluokaltaan puhutaan noin 50 henkilöstä. Yksikön tehtävänä olisi sosioteknisten järjestelmien uudistamista ja teollisuuspolitiikkaa koskevien sektorikohtaisten suunnitelmien laadinta jälleenrakennuksen toteuttamisen ajan. Suunnitelmat olisivat avoimesti valtionhallinnon, poliittisten päättäjien ja yritysten hyödynnettävissä, ja erilaisten suunnitelmien välillä voitaisiin tehdä demokraattisia valintoja. Suunnitteluyksikkö olisikin eräänlainen julkishyödyke tai kansantalouden yhteisvaranto, jonka palveluja eli suunnitelmia kaikki voisivat käyttää hyödykseen. Suunnittelun lähtökohtana olisi paras mahdollinen ymmärrys kansallisista ja paikallisista voimavaroista, kuten institutionaalisista mahdollisuuksista

* Mazzucato 2021a.

(esimerkiksi rahoitus) ja esteistä (esimerkiksi tuulivoiman lupakäsittelyt), osaamisesta, työvoimasta, resursseista ja teknologiasta. Samalla suunnitteluyksikkö toimisi eräänlaisena "tilannehuoneena", joka seuraisi kestävyyssiirtymän toteuttamista ja välittäisi ajankohtaista tilannekuvaa sen etenemisestä poliittiselle päätöksenteolle ja valtionhallinnolle. Valtioneuvoston kanslian alaisuudessa suunnitteluyksikölle myös ohjautuisi aidosti yhteiskuntaa suuntaavaa valtaa, sillä sen avulla olisi mahdollista kehittää valtionhallinnon tiedontuotantoa, joka ylittäisi historiallisesti rakentuneet ja myös keskinäiseen kilpailuun ja valtataisteluun usein nojaavat ministeriöiden hallintosiilot, joissa ympäristötavoitteet ovat perinteisesti jääneet muiden tavoitteiden jalkoihin. Toisaalta yksikön suunnittelun vahva kytkös demokraattisen päätöksentekoon niin valtiollisella kuin paikallisellakin tasolla varmistaisi sen, että suunnitteluyksikkö ei lipsuisi teknokratian tai komentotalouden tielle.*

Vasemmisto ja jälleenrakennus

Vasemmistolle jälleenrakennuksen ajatus lienee helppo hyväksyä. Onhan se historiansa ajan ollut ideologinen voima, joka on nähnyt keskeiseksi tehtäväkseen kapitalistisen talouden ohjaamisen (ja joskus sen kumoamisenkin) ihmisten suuren enemmistön eduksi. Niinpä sen talouspolitiikkakin on ollut materialistista eli talouden rakenteisiin puutuvaa, jotta toivottavia tuloksia voitaisiin saada aikaan. Tässä mielessä uusliberalismin jälkeisen ajan luulisi suosivan määrätietoista vasemmistolaista talousorientaatiota, talouden aktiivista ohjaamista ja suunnittelua.

Vasemmiston tulee kuitenkin vielä löytää toden teolla jälleenrakennusta koskeva *toinen materiaalisuus* eli luonnonjärjestelmien

* Ks. Vettese & Pendergrass 2022.

taloudelliselle toiminnalle asettamat reunaehdot. Turvallisten luonnon olosuhteiden säilyttäminen planeetalla tarkoittaa yhteiskunnallisen aineenvaihdunnan eli energian ja luonnonvarojen kulutuksen perustavaa suunnanmuutosta.* Putinin hyökkäyssodan seuraukset osoittivat tämän vaatimuksen tarpeellisuuden konkreettisesti. Fossiilisten polttoaineiden tarjoama energiasyöte on ollut modernien kapitalististen yhteiskuntien kasvun ja jatkuvuuden keskeisin edellytys. Eikä tätä syötettä pystytä korvaamaan helposti. Öljyn ja hiilen sijasta ei voida polttaa puuta – tai voidaan, mutta puun kulutus olisi niin suurta, että se johtaisi totaaliseen metsätuhoon. Fossiilikapitalismista ei voida siirtyä biokapitalismiin. Kestävyysmurroksen aikaansaamiseksi onkin vähennettävä energian ja luonnonvarojen kulutusta. Tämä puolestaan luo edellytyksiä sille, että kohtuullisen ja vähemmän kuluttavan elämän ja tuotannon tueksi kyetään ajamaan ylös vähähiilisiä energiamuotoja.**

Vasemmiston lienee myös helppoa ajaa talouspolitiikkaa, joka ei kahlitse itseään talouskurin ideologiaan. Sen sijaan se painottaa talouspolitiikan aktiivista roolia tärkeiden yhteiskunnallisten päämäärien saavuttamisessa. Eräs tapa hahmottaa tulevaisuuden talouspolitiikkaa onkin ajatella erilaisia yhteiskunnallisia haasteita riskianalyysin avulla. Kuten aiemmin tekstissä kuvattiin, laman jälkeen suomalaisen talouspolitiikan suurimpina riskeinä on pidetty julkisia menoja, kestävyysvajetta ja valtion velkaantumista. Tulevia sukupolvia on suojeltu näihin liittyviltä riskeiltä talouskurilla eli leikkaamalla julkisista menoista nykyisyydessä.

Siirtymäpolitiikka painottaa kuitenkin riskejä eri tavalla. Valtion velkaantuminen on pienempi riski tilanteessa, jossa kestävyyssiirtymän toteuttaminen on kaikkien valtioiden agendalla. Pidättäytyminen korkeapäästöisessä ja paljon luonnonvaroja kuluttavassa

* Haberl ym. 2019.
** Esim. Hickel 2021.

teollisuudessa puolestaan muodostaa riskin Suomen tulevaisuuden kilpailukyvylle, ja siksi suunnitelmallista ja määrätietoista teollisuuspolitiikka tulisi toteuttaa tästä hetkestä alkaen. On myös syytä kysyä, onko vanhenevasta väestöstä johtuva kestävyysvajekaan perusteltu tiukan talouspolitiikan perälauta tilanteessa, jossa suuri osa läntisistä talouksista ikääntyy Suomen kaltaisesti. Vai olisiko sittenkin niin, että kestävyysvajeen umpeen kuromisen sijasta tulevien sukupolvien osalta suurin riski on jälleenrakennuksen lykkääminen tai toteuttamatta jättäminen?

On todettava täsmällisesti, että mikä tahansa vasemmistolainen kasvupolitiikka ei kuitenkaan käy. Ekokriisin keskellä ei voida enää elvyttää elvyttämisen vuoksi eikä tavoitella täystyöllisyyttä täystyöllisyyden vuoksi. Talouspolitiikan on oltava tiukasti kiinni molemmissa yllä mainituissa materiaalisuuksissa: kestävyyssiirtymän rakenteellisessa ja suunnitelmallisessa ohjaamisessa ja luonnon kuormituksen määrätietoisessa vähentämisessä. Vasemmiston ja myös ammattiyhdistysliikkeen vahvuus on oikeudenmukaisen siirtymän politiikassa. Siinä missä muut poliittiset liikkeet pyrkivät loppuun saakka irrottamaan ilmastopolitiikan syvistä oikeudenmukaisuutta koskevista kysymyksistä, vasemmisto voi puhua asioista suoraan. Tilanteessa, jossa rikkaat ovat vastuussa suuresta osasta globaaleja päästöjä ja materiaalin kulutusta, ei enemmistöllä ole varaa rikkaisiin. Päästöjen ja kulutuksen vähentäminen onkin aloitettava rikkaista.

Jälleenrakennuksen myötä myös ay-liike voi päästää irti viimeisistä sitkeistä ympäristöpolitiikkaa koskevista peloistaan. Töitä kyllä häviää, mutta tilalle syntyy paljon uutta työtä niin sosioteknisten järjestelmien kuin teollisuudenkin jälleenrakennuksessa. Entistä tärkeämpään asemaan nousevat myös hoiva- ja koulutusalat, kun ihmisten hyvinvoinnista on pidettävä kiinni ja tarvitaan kokonaan uutta osaamista. Ay-liikkeeltä vaaditaankin aktiivisuutta oikeudenmukaisen siirtymän keskeisenä takaajana. Myös historian roskatunkiolle useaan kertaa tuomittu kollektiivisen sopimisen työmarkkinamalli voi nousta arvoon arvaamattomaan keskellä vaativaa kestävyyssiirtymää. Kyky sopia, ennakoida ja suunnitella vakaasta työmarkkinakehityksestä saattaa hyvinkin olla kestävyyssiirtymän onnistumisen tärkeä edellytys ja myös Suomen menestyksen avain. Vanhoista ratkaisusta ja intresseistä ei tosin voida pitää kiinni, vaan sopimisen on asetuttava kiinteäksi osaksi suunnitelmallisen kansallisen jälleenrakennusprojektin tavoitteita ja toteuttamista. Vasemmisto voi myös palauttaa agendansa kärkeen vaatimukset laajemmasta työpaikkademokratiasta ja myös työntekijäomisteisista yrityksistä. Parhaillaan työn demokratisointi tukee osallisuutta ja luo edellytyksiä suunnata kollektiivisesti tuotantoa jälleenrakennuksen edellyttämällä tavalla. Sekin voisi palvella kaikkien, ei harvojen, etua.

LÄHTEET

Blyth, Mark (2013). *Talouskuri. Vaarallisen opin historia.* Vastapaino.

Elomäki, Anna et al. (2016). Kamppailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa. *Sosiologia.*

Gabor, Daniela ja Weber, Isabella (2021). COP26 Should Distance Itself from Carbon Shock Therapy. *Financial Times*, https://www.ft.com/content/1d2dcdc4-4de2-4e87-ab1f-574a32c5e0e2.

Gerbaudo, Paolo (2021). *The Great Recoil: Politics After Populism and Pandemic.* Verso.

Gronow, Antti ja Ylä-Anttila, Tuomas (2019). Cooptation of ENGOs or treadmill of production? Advocacy coalitions and climate change policy in Finland. Policy Studies Journal 47(4) 860–881. Https://doi.org/10.1111/psj.12185.

Haberl, Helmut et al. (2019). Contributions of sociometabolic research to sustainability science. *Nature Sustainability* 2(3). Https:// doi.org/10.1038/s41893-019-0225-2.

Harjuniemi, Timo ja Ampuja, Marko (2019). Established ideas from established institutions: Austerity and structural reforms in the Finnish economic policy debate. *Critical Policy Studies*, 13(4).

Hickel, Jason (2021). What does degrowth mean? A few points of clarification. *Globalizations*, 18(7).

Hyvärinen, Esko et al. (2019). The 2019 Red List of Finnish Species. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus.

Krahé, Max (2022). The Whole Field. Markets, planning, and coordinating the green transformation. *Phenomenal World.*

Järvensivu, Paavo (2019). Biotalous ohitti ilmastotavoitteet: arvio Sipilän hallituksen ilmastopolitiikasta. Politiikasta.fi. Https://politiikasta.fi/biotalous-ohitti-ilmastotavoitteet-arvio-sipilan-hallituksen-ilmastopolitiikasta.

Järvensivu, Paavo, Ahokas, Jussi ja Toivanen, Tero (2022). Tavoitteena reilu ja kestävä talous: Siirtymään tähtäävät aloitteet suomalaisessa keskustelussa ja politiikassa. Sitra

Kantola, Anu ja Kananen, Johannes (2013). Seize the moment: Financial crisis and the making of the Finnish competition state. *New Political Economy*, 18(6).

Koskimaa, Vesa, Rapeli, Lauri ja Hiedanpää, Juha (2021). Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? *Futures* 125: 102667. Https://doi.org/10.1016/j.futures.2020.102667.

Mazzucato, Mariana (2021a). The Right Institutions for the Climate transition. *Social Europe*, https://socialeurope.eu/the-right-institutions-for-the-climate-transition.

Mazzucato, Mariana (2021b). *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. Penguin.

Mykkänen, Juri (2017). Kuka päättää hyvinvointimallin tulevaisuudesta? Teoksessa *Kilpailuvaltion kyydissä: Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus.* Toim. Johannes Kananen. Gaudeamus.

Niemi, Mervi (2021). Kehittämistoiminta Suomessa – takana vuosikymmenen notko, edessä pandemian jälkeinen maailma. Https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/kehittamistoiminta-suomessa-takana-vuosikymmenen-notko-edessa-pandemian-jalkeinen-maailma.

Phillips, Leigh ja Rozworski, Michal (2019). *The People's Republic of Walmart: How the World's Biggest Corporations Are Laying the Foundation for Socialism.* Verso.

Säynäjäkangas, Janne ja Kellokumpu, Ville (2020). Biotaloutta vai kuitupuukapitalismia?. *Politiikasta*, 14.

Sorsa, Ville-Pekka (2017). Riittävätkö rahat yhteiseen hyvinvointiin? Teoksessa *Kilpailuvaltion kyydissä: Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus.* Toim. Johannes Kananen. Gaudeamus.

Toivanen, Tero (2021). *A Player Bigger Than Its Size: Finnish Bioeconomy and Forest Policy in the Era of Global Climate Politics. In Bioeconomy and Global Inequalities.* Palgrave Macmillan.

Toivanen, Tero ja Järvensivu, Paavo (2021). Kestävä talouspolitiikka vaatii kansallisen suunnitelman. *Helsingin Sanomat*, https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008218700.html.

Vadén, Tere et al. (2019a). Onnistunut irtikytkentä Suomessa? *Alue ja ympäristö*, 48(1).

Vadén, Tere et al. (2020). Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. *Environmental Science & Policy*, 112.

Vettese, Troy ja Pendergrass, Drew (2022). *Half-Earth Socialism: A Plan to Save the Future from Extinction, Climate Change and Pandemics.* Verso Books.

Williams, Raymond (1983). *Towards 2000.* Chatto & Windus.

Taantuma tulee – onko vasemmisto valmis?

PINJA VUORINEN

Kriisistä kriisiin

Kryptokuplan puhkeaminen, inflaation kiihtyminen, energian raju hinnannousu ja strippiklubien asiakkaiden katoaminen: merkit eivät näytä hyvältä taloudelle. Uhka taantumasta leijuu ilmassa, kun epävarmuus on varmin asia, jonka nykytaloudesta – ja maailmantilanteesta – voi sanoa.

Koronaviruspandemia on vaikuttanut talouteen alkuvuodesta 2020, ja keväällä 2022 alkanut Venäjän hyökkäys Ukrainaan on edelleen runnellut sitä. Sota iskee etenkin energiantuotantoon. Eurooppa on monin osin riippuvainen venäläisestä fossiilienergiasta, mutta siitä olisi luovuttava nopealla aikataululla, mikäli Eurooppa haluaa lopettaa Venäjän sotakassan kasvattamisen. Energiaa tarvitaan kaikkeen tuotantoon, ja niinpä hinnanvaihtelu heijastelee koko talouteen. Samalla sota on nostanut ruoan hintaa ympäri maailmaa. Tämä näkyy jo nyt mittavana nälänhätänä, joka johtaa uusiin konflikteihin ja muuttoliikkeisiin.

Taantuma ei tietenkään ole taattu. Pandemian alussa työttömyysluvut olivat korkeammat kuin koskaan, mutta nyt työllisyys

on palannut hyvälle tasolle. Taloudellinen elvytys pandemian aikana piti huolen siitä, ettei talous suistunut raiteiltaan. Toisaalta sama elvytys nähdään osasyynä kiihtyvälle inflaatiolle. Tämä ei tarkoita, että toimenpiteet olivat vääriä. Elvyttäminen pandemian kaltaisessa sokissa on välttämättömyys, mutta hintojen nousun pitäminen kurissa vaatii kokonaisvaltaista talouspolitiikkaa. Laman tai taantuman ei myöskään pidä antaa muuttua itseään toteuttavaksi ennustukseksi, sillä taloudessa epävarmuus tuppaa ruokkimaan epävarmuutta, ja ennenaikainen laman julistaminen tuomitsee meidät varmaan lamaan. Mutta siihen on syytä varautua poliittisesti.

Vuoden 2008 finanssikriisistä ei ole pitkä aika, ja elämme sen seurauksien kanssa edelleen. Kun kriisi iski, olivat seuraukset monin tavoin tuhoisia. Romahduksen aiheuttama inhimillinen kärsimys on oma lukunsa, mutta myös poliittiset vaikutukset olivat huolestuttavia. Äärioikeiston nousu on suoraan yhdistettävissä taloudelliseen epävarmuuteen etenkin Euroopassa. Ympäri mantereen autoritääriset ja rasistiset puolueet kasvattivat kannatustaan. Joissakin maissa, kuten Puolassa ja Unkarissa, tendenssiä edustavat puolueet johtavat yhä maiden hallituksia, mutta myös muualla – mukaan lukien Suomessa – ovat äärioikeistolaiset puolueet jääneet keskeiseksi osaksi parlamentaarista politiikkaa.

2010-luvun alun talouden kriisi ja muun muassa Syyrian sodan aiheuttama lisääntynyt maahanmuutto antoi poliitikoille mahdollisuuden asettaa hauraassa tilanteessa olevat ihmiset toisiaan vastaan. Pakolaisista tehtiin syntipukkeja ihmisten taloudellisen tilanteen heikentymiselle. Näin häivytettiin kriisin todelliset syylliset, jotka istuivat huvijahtiensa ja yksityiskoneidensa lisäksi puolueita rahoittaneissa pöydissä, elleivät puolueissa itsessään.

Se, että kriisin syylliset saatiin häivytettyä, mahdollisti myös oikeistolaisen leikkauspolitiikan myymisen ihmisille. Kun ongelma olikin liian suuret julkiset menot eikä rikkaimman yhden prosentin uhkapeli asuntomarkkinoilla, oli helppo perustella, miksi kaikkien

on osallistuttava "yhteisiin talkoisiin". Elvytyspolitiikan kannattajat jäivät paitsioon.

Nyt on uhkana, että kohtaamme samankaltaisen tilanteen. Taloudellinen epävarmuus on koetellut meitä jälleen jo pidemmän aikaa, ja merkit viittaavat tilanteen kärjistymiseen. Pelkään pahoin, että jos taantuma iskee, ovat seuraukset edellistäkin kriisiä vakavammat. Koronaviruspandemia on edelleen heikentänyt yhteiskunnan koheesiota ja luottoa viranomaisiin ja mediaan. Kun vallitseva tilanne vituttaa ja uskoa siihen, että viranhaltijoilla on mitään kykyä tai intressiä muuttaa asiaa, ei ole, kasvattavat vaihtoehtoiset todellisuudentulkinnat ja "vaihtoehtomediat" omaa ilmatilaansa. Tämä vaihtoehtokupla on sittemmin siirtynyt myös tukemaan Putinin imperialistista sotapolitiikkaa Ukrainassa.

Sama imperialistinen sotapolitiikka on pakottanut ja tulee pakottamaan miljoonat jättämään kotinsa, kun kotitalo pommitetaan ja ruoka loppuu. Pakolaisuus ei koske vain ukrainalaisia, vaan sodasta johtuva syvenevä nälänhätä voimistaa osaltaan siirtolaisuutta ympäri maailmaa. Tähän päälle vielä ilmastokriisi, joka muuttaa tiheään asuttuja alueita elinkelvottomiksi, ja olemme valtavien muuttoliikkeiden äärellä.

Sota ei jätä rauhaan niitäkään, jotka eivät yhtä suorasti kärsi siitä. Sota kasvattaa pelkoa ja lisää turvattomuuden tunnetta. Militaristinen asenne leikkaa vahvasti läpi yhteiskunnan, kun sota tulee iholle. Myös nationalismi on omiaan paikkaamaan turvattomuuden tunnetta, ja etenkin sen lajin nationalismi, joka korostaa ryhmäidentiteettiä äärilleen ja sulkee väkivalloin pois "vääränlaiset". Siten tilanne siis kasvattaa äärioikeistoa, joka ei ole vielä missään vaiheessa merkittävästi menettänyt kannatustaan sitten edellisen nousunsa.

Medialla on tietenkin oma roolinsa tässä kaikessa. Klikkiotsikoiden aikakaudella monimutkaiset maailmanselitykset eivät myy. Sen sijaan ihmisiä tavalla tai toisella vihastuttavat ja muuten

tunteita herättävät otsikot saavat näkyvyyttä ja tuovat mainostuloja. Niinpä myös mediakentän maaperä on oivaa rasismin lietsomiselle ja kulttuurisodille. Tämä on myös peli, jonka populistinen äärioikeisto hallitsee hyvin.

Taloudellinen epävarmuus, kasvavat muuttoliikkeet, luottamattomuus viranomaisiin ja mediaan sekä militarismin ja nationalismin nousu ovat vaarallinen yhdistelmä. Se, että kaikkia näitä on kiihtyvästi enemmän ilmassa, ei lupaa hyvää tulevaisuudellemme.

Onko vasemmistolla tarjota vaihtoehtoa?

Valitettavasti huolestuttavan tulevaisuudenkuvan lisäksi myöskään vasemmiston tila Suomessa ei näytä lupaavalta mahdollisen taantuman edessä. Sanna Marinin hallitus on ollut yksi vasemmistolaisimpia Suomen lähihistoriassa, ainakin omana elinaikanani. Tämä ei kuitenkaan anna minulle uskoa vaan enemmänkin turhauttaa. Olen 25-vuotias, ja olen elänyt läpi muun muassa talousromahduksen, äärioikeiston uuden nousun, globaalin pandemian ja jatkuvan ilmaston keikahduspisteen lähenemisen. Ja parasta, mitä ratkaisuksi on tarjota, ovat kädenlämpöiset lupaukset ja sitäkin laimeammat kompromissit.

Kuluneen hallituskauden (2019–2023) aikana on saatu läpi merkittäviä uudistuksia, kuten oppivelvollisuuden laajentaminen ja maksuton toinen aste sekä tulevia hallituksia sitova ilmastolaki. Nämä päätökset pohjustavat yhteiskuntaa, jota voidaan rakentaa entistäkin yhdenvertaisemmaksi ja kestävämmäksi, eikä niitä ole syytä sivuuttaa.

Uudistukset eivät kuitenkaan ole riittäviä, kun tarkastellaan maailman – tai edes Suomen – kokonaistilaa. Hallituksessa istuminen vaatii myös veronsa. Tehdyt kompromissit heikentävät mahdollisuutta näyttäytyä aidolta vaihtoehdolta tulevaisuudessa.

Esimerkiksi "pohjoismaisen työnhaun malli" -nimellä tunnettu muutos ei merkittävästi paranna työttömien ankeaa asemaa, vaikka Sipilän aktiivimallin kumoamista kovasti hehkutettiin ja sitä pidettiin myös kynnyskysymyksenä vasemmistossa. On haastavaa esiintyä vaihtoehtona, jos paras vaihtoehto, mitä voidaan tarjota, ovat marginaaliset muutokset nykytilaan ja muiden puolueiden ratkaisuihin.

Hallituksessa politiikkaa ei tietenkään tehdä yksin, ja yllä mainittuja kompromisseja tuskin olisi tehty, jos muut hallituspuolueet eivät niitä – tai vielä huonompia vaihtoehtoja – puoltaisi. Mutta tämä nostaa esiin myös uuden, parlamentaariselle vasemmistolle keskeisen kysymyksen: onko hallituksessa istuminen sen arvoista?

Nykyisellään vasemmistoliitto on puhtaan sosiaalidemokraattinen puolue – ainoa sellainen Suomen puoluekentällä. Mutta sosiaalidemokratian reformistinen ote ei ole ratkaisu kohtaamiimme kriiseihin etenkään, kun reformeista puuttuu se kunnianhimoisuus, joka sotien jälkeisellä vasemmistolaisella liikkeellä oli. Sillä on väliä, ovatko reformit hyvinvointivaltion aktiivista rakentamista vai ainoastaan jarrutussotaa sen purkamista vastaan. Nykyajan reformit eivät tule eivätkä voi näyttää samalta, miltä sotien jälkeiset näyttivät, sillä siinä missä ne perustuivat talouden merkittävään laajenemiseen, on nykypäivän reformien perustuttava talouden laajenemisen lopettamiseen, mikäli haluamme säilyttää maapallon elinkelpoisena. Siinä mielessä meidän on oltava entistäkin kunnianhimoisempia, sillä tarvitsemme vielä merkittävimpiä uudistuksia nykytilaan ja kokonaan uuden taloudellisen paradigman luomista.

Huomionarvoista on myös se, että Suomen sosiaalidemokraattisimpana puolueena vasemmistoliitto ei ole edes johdossa vaan voi nykyisellä koollaan toimia enintään apupuolueena keskustalaiselle SDP:lle. Niinpä vasemmistoliiton rooliksi jää ainoastaan korjata

oikeistopolitiikan aiheuttamia tuhoja ja pyrkiä hidastamaan mahdollisia tulevia tuhoisia uudistuksia. Inhimillisen kärsimyksen minimoinnin on luonnollisesti oltava yksi vasemmiston johtavista linjoista. Ei silti ole itsestään selvää, että nykyinen strategia johtaa siihen. Lyhyemmän aikavälin kompromissit voivat hidastaa tai estää tulevaisuuden merkittävät muutokset, kun usko vasemmistolaisen politiikan muutoskykyyn alkaa loppua.

Tämän vuoksi keskeinen kysymys on se, mikä on hallituksessa istumisen hinta – ja olemmeko valmiita maksamaan sen hinnan? Tämä on kysymys, jota tulisi pohtia puolueessa vakavissaan, ei ainoastaan marginaalisena ajatusleikkinä. Olisiko meillä enemmän potentiaalia popularisoida vasemmistolaista politiikkaa oppositiosta käsin? Voisiko tavoite olla työntää muita puolueita enemmän vasemmalle, ei oikeistolaistua itse kompromissien vuoksi? Voi olla, että vastaus on ei, mutta tahtoisin nähdä vakavaa pohdintaa moninaisista strategioista sen sijaan, että toistellaan dikotomiaa siitä, kuinka vaihtoehdot ovat ainoastaan hallituksessa istuminen ja muutosten tekeminen tai oppositio ja vaihtopenkiltä huutelu.

Parlamentaariseen politiikkaan keskittyminen syö myös resursseja muulta organisoitumiselta. Ymmärrettävästi keskikokoinen puolue omaa vain rajoitetun määrän henkilö- ja rahallisia resursseja, ja kansanedustajien työajan tuleekin kulua parlamentaariseen toimintaan. Mutta kun koko puolue valjastetaan lähinnä vaaliorganisaatioksi, on hyvä kysyä, mitä mahdollisuuksia jätämme käyttämättä.

Puolueen tulisi näkyä omalla agendallaan vahvasti myös vaalien välissä. Toki joissain kysymyksissä ja uudistuksissa vasemmistoliitto profiloituu myös hallituskausien aikana, mutta pääosin hallituskoalitioiden politiikka jää mössöksi, joissa lopulta kaikki puolueet ovat tehdyistä päätöksistä vastuussa. Tämä on omalta osaltaan olennainen osa Suomen poliittista järjestelmää. Olisi kuitenkin

tarpeellista, että puolue esimerkiksi toteuttaisi omia kampanjoitaan myös vaalien välissä sille tärkeistä teemoista. Samoin puolueena tulisi asettua vahvemmin tukemaan kansalaisyhteiskunnan kamppailuita. Kansalaisaloitteiden puolesta äänestäminen ja mielenosoituksissa puhujana pyörähtäminen on hyvä alku, mutta voisimme sitoutua myös vahvemmin ruohonjuuritason organisointiin laittamalla ihmis- ja raharesursseja koalitioiden luomiseen kampanjoiden ympärille.

Toinen vaihtoehto on muuttaa puolue vielä vahvemmin vaaliorganisaatioksi. Tällöin puolueesta tulee puhtaasti legislatiivinen siipi laajemmalle vasemmistolaiselle visiolle ja siitä on turha puhua massaliikkeenä. Kun puolueista tulee entistä vähemmän houkuttelevia paikkoja toimia ja poliittinen aktivismi siirtyy entistä vahvemmin puolueista irrallisiin liikkeisiin, voi tämä myös olla tapa käyttää resursseja strategisemmin. Samalla se tarkoittaa, että poliittiset kamppailut irrotetaan entistä enemmän puolueista – ja puolueet poliittisista kamppailuista. Kentän roolin vähentäminen tarkoittaisi myös puoluedemokratian heikentämistä. Jos vaaliorganisaatio-strategiaan päädytään, on tämä hinta hyväksyttävä.

Kun pohtii puolueen luonnetta massaliike–vaaliorganisaatiojanalla, on tärkeää huomioida, että nykyisellään myös merkittävä osa puolueen toimijoista ja kannattajista vaikuttaa olevan enemmän tai vähemmän tyytyväisiä vallitsevaan rooliin. Puolueen kahdeksan prosentin kannatus otetaan pitkälti otettuna, ja tavoitteet sen mukaisina – kymmenen prosentin kannatus on suurin saavutus, mitä vasemmistoliitolle voidaan kuvitella. Miksi esittää visiota merkittävästä muutoksesta, kun sitä ei kuitenkaan nykykannatuksella voida saavuttaa? Synkältä näyttävää tulevaisuutta on kuitenkin korkea aika alkaa punnita vasten vaihtoehtoja.

Mitä on tehtävä?

Jotta voimme alkaa tehdä kunnianhimoista politiikkaa valtakunnallisella ja kansainvälisellä tasolla, on puolueen linjausten oltava kunnianhimoisia. Vasemmistoliitolta löytyy runsaasti hyviä ja kannatettavia linjauksia, mutta valtaosa niistä perustuu yhä ideaan siitä, miten parantaa nykyistä taloudellista ja poliittista järjestelmää, ei siihen, kuinka kumota ne ja rakentaa tilalle jotain parempaa. Etenkin omistusoikeuden ja voitontavoittelun kysymyksiin voitaisiin puuttua paljon vahvemmalla otteella, niiden selvästi asettuessa vastakkain ihmisoikeuksien ja inhimillisen kehityksen kanssa. Meidän ei tule tavoitella näiden asioiden sääntelyä tai estämistä vain tietyillä osa-alueilla vaan kaikkialla yhteiskunnassa.

Tähän liittyy vahvasti keskustelu terminologiasta: onhan edellä esittämäni silkkaa sosialismia. Ismeistä ei tule tehdä itseisarvoa – niiden arvo on kyvyssä kuvastaa tiivistetysti tavoiteltua politiikkaa. Mutta jos kieltäydymme ismien käytöstä, emme anna yhteistä nimittäjää tavoittelemallemme vaihtoehdolle. Esitämme erinäisiä hyviä politiikkatoimia ilman, että osoitamme niiden kaikkien johdonmukaisesti palaavan vasemmiston arvoihin yhdenvertaisuudesta, vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Lisäksi taktiikkamme saavuttaa peräänkuulutetut toimet eroavat muista poliittisista puolueista, mutta ilman näiden erojen esiintuomista helposti ymmärrettävällä tavalla jää se helposti epäselväksi. Yksi tapa tuoda nämä erot helposti esiin on ideologioista ja ismeistä puhuminen. On myös huolestuttavaa ajatella, että vasemmisto pelkää puhua avoimesti siitä, mitä se ajaa. Meidän ei tule hävetä tai piilotella tavoitteitamme tai aatteitamme vaan kantaa niitä ylpeydellä.

Terminologiaan liittyy oleellisesti myös puolueen muu kielenkäyttö. Vasemmiston liiasta akateemisuudesta puhuminen on suosikkiaihe vuodesta toiseen, mutta nostan sen silti esiin. Hoitoalan

katastrofaalinen tilanne on ollut jo pidemmän aikaa pinnalla, ja puolue on ansiokkaasti ottanut siihen kantaa. En silti voi olla huomaamatta, kuinka viestinnässä korostuu puhuminen "kunta-alan palkkaohjelmasta", kun voisimme vain vaatia lisää liksaa. Eduskunnan ja valtuustojen aloitteissa käsitteiden on totta kai oltava tarkkoja, ja samanlainen kieli kuuluu myös puolueen ohjelmiin. Mutta miksei ulkoisessa viestinnässä olla suorempia ja kansankielisempiä?

Kysymys kielenkäytöstä liittyy laajempaan kysymykseen populismista ylipäänsä. Yleiskielessä populismilla tunnutaan lähinnä viittaavan valheelliseen tai liioittelevaan politiikkaan, joka ei perustu todellisuuteen tai esittää haihattelevia vaihtoehtoja. Tämä on kuitenkin hyvin kapea näkemys populismin luonteesta, ja harmillisesti myös moni vasemmalla tuntuu omaksuneen sen. Käsitteenä populismilla ei tietenkään ole vain yhtä määritelmää, mutta näen hyödyllisenä käsitellä sitä ensisijaisesti poliittisena strategiana, ei poliittisena positiona. Strategiana siihen kuuluu keskeisesti poliittisen konfliktin tunnustaminen ja sen esillä pitäminen. Usein konfliktin sanotaan olevan kansan ja eliitin välillä. Vasemmistolainen teoria ymmärtää tämän konfliktin olevan pohjimmiltaan pääoman ja työn konflikti. Keskeistä strategiassa on poliittisten rajaviivojen ja vihollisKuvan rakentaminen. Mikä on se, mistä kamppailemme, ja ketä vastaan?

Vasemmistoliitto on kyllä omaksunut populistisia elementtejä Etelä-Euroopan vasemmistopuolueilta, kuten espanjalaiselta Podemokselta ja kreikkalaiselta Syrizalta näiden liikkeiden ollessa voimissaan. Samoin Bernie Sandersin ja Jeremy Corbynin anglo-amerikkalaisista demokraattisen sosialismin projekteista on otettu viitteitä, näkyvimmin puolueen nykyinen tunnuslause "kaikille, ei harvoille", joka on lähes suora käännös Corbynin aikaisesta Britannian Labour-puolueen sloganista "For the many, not the few".

Ei kuitenkaan riitä, että poimimme pääasiassa viestintäämme osia muualla toimineista sloganeista tai kärjistä. Sen sijaan on

pohdittava kokonaisuudessaan, mistä muualla toimineesta viestinnästä ja politiikasta oli kyse ja miksi se puri. EU:n eurokriisissä valitsema leikkauspolitiikan tie johti Etelä-Euroopassa käsinkosketeltavaan inhimilliseen kärsimykseen, kun ihmiset muun muassa kuolivat metsäpaloissa: Kreikan palokunta oli leikattu minimiin säästöjen nimissä. Ihmisiä kuoli myös häkämyrkytykseen, kun he joutuivat lämmittämään kotejaan polttamalla roskapaperia. Yhdysvalloissa kuten myös Britanniassa on vallinnut oikeistovalta pitkän aikaa, ja kummassakin luokkayhteiskunta elää ja voi hyvin. Britanniassa luokka periytyy sosiaalisesti heti lapsena, ja Yhdysvallassa valtavat varallisuuserot ovat kaikkien nähtävillä.

Mikä yhdistää menestyneitä vasemmistoliikkeitä näissä maissa? Aiemmin mainitsemani vihollisKuvan luominen, ja vihollisen löytyminen muualtakin kuin kilvoittelevista puolueista. Talouskurista kärsivässä Etelä-Euroopassa vihollinen oli uusliberaali, kapitalistinen EU ja etenkin sen instituutiot, jotka on rakennettu siten, ettei taloudellista demokratiaa voitaisi edes saavuttaa. Angloamerikassa edellä mainittujen luokkayhteiskuntien vuoksi on selkeää, että konflikti rakentuu luokkien välille, minkä lisäksi tunnustetaan kapitalististen poliittisten ja taloudellisten instituutioiden vahvistavan tätä luokkaristiriitaa omistavan luokan hyväksi.

Tilanteemme Suomessa ei tietenkään näytä täysin samalta, joten vastaus ei myöskään voi olla se, että kopioidaan täysin samoja poliittisia tavoitteita tai viestintää. Mitä itse haluaisin nähdä, on omaleimaisen pohjoismainen vasemmistopopulismi. Miten puhumme luokkaristiriidoista maissa, joissa hetkellisesti ne olivat ehkä eniten ratkaistu koko maailmassa? Miten hyödynnämme historiaamme kamppaillaksemme tulevaisuutemme puolesta? Uskon, että meillä olisi kaikki mahdollisuudet rakentaa tätä, mutta se vaatii myös sen, että populismi tunnustetaan toimivaksi strategiaksi, ei kirosanaksi.

Uhat ja haasteet

Esittämäni näkemykset strategioiden ja vaihtoehtojen suhteen eivät missään nimessä ole hopealuoti, joka yksin takaa vasemmiston menestyksen, eivätkä ne yksin ratkaise kohtaamiamme kriisejä. Ne ovat kuitenkin suuntaviivoja, joista väitän olevan apua oikeudenmukaisen, kestävän ja yhdenvertaisen tulevaisuuden rakentamiselle.

Siitä huolimatta on myös tärkeää tiedostaa suurimmat haasteet esitetyille ideoille. Yksi näistä on suomalaisen politiikan konsensushakuisuus. Vasemmistolainen analyysi tunnistaa ja tunnustaa yhteiskunnan ytimessä vallitsevat ristiriidat: keskeisimpänä niistä työn ja pääoman välinen ristiriita. Suomalainen poliittinen kulttuuri pyrkii kuitenkin pitkälti välttämään konflikteja. Poliitikot kyllä piikittelevät toisilleen Twitterissä ja A-studiossa, mutta päätöksiä tehdessä pyritään löytämään yhteisymmärrys. Koalitiohallitukset ilman vakinaistuneita oikeisto–vasemmisto-blokkeja vahvistavat tätä entisestään.

Kun sanomme ääneen, että yhteiskunnassamme vaikuttaa ylitsepääsemättömiä ristiriitoja, ovatko ihmiset valmiita kuuntelemaan? Ja vaikka he kuuntelisivat, saammeko vakuutetuksi, että näin on? On tärkeää huomioida, että oikeisto nimenomaan hyötyy näiden ristiriitojen piilottelusta. Siksi systemaattiset ongelmat muutetaan puheessa yksilötason ongelmiksi: Työttömyys johtuu työnhakijoiden laiskuudesta, ei pääoman tarpeesta työvoiman reserviläisarmeijalle. Ilmastokriisi johtuu yksilöiden kulutusvalinnoista ja markkinoiden valuvioista, ei kapitalistisesta talousjärjestelmästä, joka tavoittelee jatkuvaa kasvua. Tämä narratiivi on valhe, ja siksi ristiriidat on rohkeammin tuotava esiin, ei vaiettava niistä – siitäkin huolimatta, ettei se suomalaisille ole kovin tuttua. Yhteistyötä muiden puolueiden kanssa ei tietenkään voi eikä tule sulkea pois

kokonaan, mutta on pohdittava, millä ehdoilla ja mihin analyysiin perustuen sitä tehdään.

Peräänkuuluttamani populismi ei myöskään ole automaattisesti helppo vaihtoehto. Millaisen vastaanoton se saa, riippuu merkittävästi esittäjän yhteiskunnallisesta asemasta. Timo Soinin on paljon helpompi esittää rouheita, yksinkertaistettuja väitteitä kuin Pinja Vuorisen. Sukupuoli, ihonväri ja ikä monen muun tekijän kanssa määrittää pitkälti sitä, kuinka vakavasti sanoma otetaan. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnallisesti marginaaliin työnnettyjen ihmisryhmien ja poliittisten liikkeiden edustajilta vaaditaan aina enemmän perusteluja ja tietynlaista käytöstä, jotta heidän sanomisiaan suostutaan kuuntelemaan.

Koska vasemmistolainen liike ajaa niiden hierarkioiden purkamista, jotka alun perin työntävät ihmiset marginaaliin ja samalla korostavat yhteisöjen edustajien kuuntelemista, kuuluvat monet vasemmistolaiset toimijat ja päättäjät marginalisoituihin ihmisryhmiin. Tämä on tärkeä ja hyvä asia mutta tarkoittaa myös sitä, että populistinen ote on vasemmistolaisen liikkeen toimijoille haastavampaa kuin oikeistolaisille verrokeilleen.

Lisäksi oikeistolainen populismi vahvistaa olemassa olevia hierarkioita ja yhteiskuntarakenteita eikä pyri purkamaan niitä kuten vasemmistolainen politiikkaa pyrkii. Oikeisto on aina pohjimmiltaan valtaapitävien – taloudellista valtaa pitävien – puolella. Tämä tarkoittaa, että vaikka sen populistinen retoriikka pyrkii asettumaan "eliittiä vastaan", se aina lopulta hyväksytään omistavan luokan toimesta, koska oikeisto ei pyri vallan todelliseen vaihtumiseen. Vasemmisto pyrkii, ja se tekee vasemmistosta vaarallisen vallanpitäjille. Siksi vasemmistopopulismille ei koskaan anneta samaa tilaa kuin oikeistopopulismille.

Tästä kaikesta huolimatta meidän on uskallettava ottaa populistisempi ote politiikan tekemiseen, etenkin nyt. Taloudellinen ahdinko, uhat terveydelle ja kasautuvat kriisit pelottavat, turhauttavat

ja vihastuttavat ihmisiä. Se on oikein. Meidän tulee olla vihaisia siitä, että maailma on täynnä epäoikeudenmukaisuutta ja että vain pieni osa ihmiskunnasta vie valtaosaa kohti tuhoa. Vasemmiston on voitava kanavoida näitä tunteita ja ohjattava viha oikeaan suuntaan. Vaikka kapitalistinen poliittinen ja taloudellinen järjestelmä on syynä kohtaamillemme vääryyksille, ei järjestelmä ole olemassa tyhjiössä: sen ylläpitäjillä on nimet ja osoitteet.

Lopuksi on todettava, että kaikki esitetyt vaihtoehdot eivät myöskään tarkoita välitöntä manifestoitumista kannatuksessa. Poliittisen kulttuurin muuttaminen vie aikaa siinä missä mikä tahansa muu yhteiskunnallinen muutos. Siksi on pohdittava jälleen sitä, mitkä muutokset asetamme perimmäisiksi tavoitteiksemme ja mitkä tavat näemme hyvinä edistää niitä. Jos tavoite on saada puolueen kannatus nousemaan parilla prosenttiyksiköllä kymmeneen siitä kahdeksassa, jossa se jumittaa, voi riittää, että jatkamme enemmän tai vähemmän sitä, mitä teemme nyt. Jos tavoite taas on kumota meidät ja ympäristömme tappava poliittinen ja taloudellinen järjestelmä, on voitava katsoa isompaa kuvaa. Radikaalien vaihtoehtojen esittäminen silläkin uhalla, että se hetkellisesti saattaa meidät marginaaliin, tarkoittaisi ainakin sitä, että vaihtoehtoa nykytilanteelle oikeasti tarjotaan.

Sosialismi vai barbarismi?

Puolalaisen vallankumouksellisen Rosa Luxembourgin kysymys "sosialismi vai barbarismi?" on yhtä ajankohtainen tänään kuin se oli sata vuotta sitten. Etenkin kiihtyvä ilmastokriisi ei tarkoita vain sosiaalista barbariaa vaan ihmiskunnan elinehtojen katoamista, joita nykyjärjestelmä ei kykene palauttamaan. Koska kapitalistisen järjestelmän tuhoa ei ratkaista kapitalismilla, on valinta edessämme yksinkertainen: ekososialismi tai barbarismi.

Lyhyen, verrattain stabiilin 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun jälkeen elämme – jälleen kerran – poikkeuksien aikakautta. Ja tämä aikakausi ei ole lähenemässä loppua. Kriisit poikivat uusia kriisejä. Siksi myös tapamme tehdä politiikkaa on muututtava. Tämä muutos ei ole helppo tai yksinkertainen, mutta se on välttämätön. Ei vain vasemmistolle vaan koko ihmiskunnalle.

On luotava vaihtoehtoja, joihin ihmiset voivat uskoa ja joiden puolesta kamppailla. Vaikka tällä hetkellä tuntuu, että maailmanloppu on lähempänä kuin kapitalismin loppu, ei sen ole oltava niin. Loppujen lopuksi poliittiset ja taloudelliset järjestelmät ovat ihmisten luomia ja ylläpitämiä – siksi myös ihmiset voivat muuttaa ne. Tarvitsemme vain poliittista tahtoa. Kirjailija Ursula K. Le Guin on sanonut: "Kapitalismin valta tuntuu vääjäämättömältä – mutta niin tuntui kuninkaiden jumalainen valtakin." Kun maailma tuntuu toivottomalta, palaan miettimään tätä toteamusta.

Uuden murroskohdan, taantuman, edessä on kriittinen hetki luoda tarvittavaa poliittista tahtoa muutokseen, rakentaa pohjaa uudelle ja uskaltaa tarvittaessa muuttaa visioitamme, strategiaamme ja taktiikkaamme. Vaihtoehtoja on, meidän on vain rakennettava ne. Siksi kysyn jälleen: Taantuma tulee, onko vasemmisto valmis?

Neuvottelupöydässä algoritmin kanssa

LORENZO ZAMPONI

Vaikka Deliveroon ja Foodoran kaltaiset yritykset kieltäytyvät edes tunnustamasta ruokalähettejä työntekijöikseen, lähetit marssivat keikkatyöntekijöiden järjestäytymisliikehdinnän etulinjassa.

Ruokalähettien työtaistelutoimet ovat yleistyneet ympäri Eurooppaa. Puolentoista viime vuoden aikana italialaiset ruokalähetit ovat perustaneet useissa kaupungeissa eri puolilla Italiaa lähettikollektiiveja, jotka herättävät aina vain enemmän huomiota. Vaikka viimeaikaiset oikeustoimet työnantajia vastaan eivät olekaan tuottaneet toivottuja tuloksia, lähettien saama näkyvyys on antanut heille mahdollisuuden jatkaa taistelua ja hyödyntää suuren yleisön tukea, mikä on lisännyt tiedotusvälineiden ja poliitikkojen kiinnostusta tilanteeseen.

Foodoran lähettien Torinossa lokakuussa 2016 järjestämän ensimmäisen lakon jälkeen keikkatalouden sääntelytarpeesta on tullut julkisessa keskustelussa päivänpolttava aihe. Vuonna 2018, kun Bolognan kaupunginvaltuusto sai valmiiksi digitaalisten työläisten oikeuksia koskevan uuden lakiehdotuksen, neuvottelupöydässä istui niin itsenäisesti järjestäytyneiden lähettien, ammattiliittojen kuin

myös joidenkin ruokalähettialustojen edustajia. Tavattuaan lähettien delegaation Italian silloinen uusi työministeri, Viiden tähden liikkeen johtaja Luigi Di Maio, ehdotti lakiehdotuksen laajentamista kansalliselle tasolle. Kyseessä oli Di Maion ensimmäinen virallinen tapaaminen työministerin roolissa. Espanjan Valenciassa tuomari antoi ensimmäistä kertaa Euroopassa päätöksen siitä, etteivät Deliveroo-lähetit ole freelancereita vaan työsuhteisia työntekijöitä.

Ruokalähettien valtava näkyvyys Euroopan eri suurkaupungeissa ja siitä seuraava tunnistettavuus tarjoaa monille erilaista epävarmaa työtä tekeville ja hyväksikäytetyille työläisille mahdollisuuden samaistua lähetteihin ja tuntea yhteenkuuluvuutta heidän kanssaan. Tämä on puolestaan tarjonnut työläisille odottamattoman mahdollisuuden kiinnittää tiedotusvälineiden huomion ja pakottaa poliittiset instituutiot puolelleen, mikä on osittain kompensoinut vankkojen olemassa olevien neuvotelurakenteiden puutetta ja alustojen lähes rajatonta kykyä pysytellä sääntelyn pitkän kouran ulottumattomissa. Valitettavan todellisia vaaroja vilisevässä työelämässä työväenliikkeen on onnistuttava hyödyntämään tätä uutta mahdollisuutta strategisesti, kun se vielä on mahdollista.

Yhtäältä on selvää, että työläisten on mahdollista synnyttää merkittävää julkista keskustelua ja vastata työn epävarmuuteen, keikkatalouteen ja digitaalisen työhön liittyviin epäkohtiin järjestäytymällä sankoin joukoin. Toisaalta on myös kiistatonta, ettei tätä tehtävää voida jättää yksin lähettien harteille. Hallitukset ja yritykset tekevät kaikkensa esittääkseen lähettien tilanteen poikkeamana, johon voidaan puuttua pienillä sääntelyyn kohdistetuilla muutoksilla sen sijaan, että sen tunnustettaisiin olevan äärimmäinen ilmentymä laajemmista ilmiöistä, jotka vaativat huomattavasti merkittävämpiä muutoksia. Tämä vaatii jatkuvaa joukkovoiman hyödyntämistä, yhteistyötä muiden työtaistelujen osapuolten kanssa sekä uutta, työvoimakeskeisempää keskustelua, joka mahdollistaa laajemman poliittisen järjestäytymisen.

Sanovat sitä keikkataloudeksi

Foodoran ja Deliveroon kaltaiset ruokalähettipalvelut ovat yksi näkyvimpiä esimerkkejä niin sanotusta keikkataloudesta, jossa työtehtävät hoidetaan verkkoalustojen kautta. Alustat pilkkovat työn joukoksi kertaluonteisia "keikkoja". Lähetit työskentelevät freelancereina, joille maksetaan palkkaa tietyistä tehtävistä tuntipalkan sijaan. Näin työvoimasta tulee tilauspalvelu, joka on saatavilla helposti sovelluksen kautta.

Digitaalitekniikan ansiosta alustat voivat toimia eräänlaisina tietokantoina, jotka säätelevät työn kysyntää ja tarjontaa, tahkoavat voittoa ja ottavat kaiken irti urakkapalkkaisen työvoiman joustavuudesta. Inhimillisestä työstä tulee yhä näkymättömämpää, ja tappioriski ja tuotantokustannukset siirtyvät yritykseltä työläisten harteille.

Näistä työläisistä näkyvimpiä ovat ruokalähetit. Polkupyörää ajavat nuoret aikuiset, jotka kantavat selässään Foodoran, Deliveroon, Justeatin, Glovon tai muiden vastaavien yritysten logoilla varustettuja isoja laatikoita, ovat nykyisin näkyvä osa katukuvaa lähes kaikissa Euroopan kaupungeissa. Asiakkaat voivat tilata ruokaa haluamastaan ravintolasta verkkosivuston tai sovelluksen kautta, ja lähetit toimittavat annoksen perille niin nopeasti kuin mahdollista vuorokaudenajasta ja säästä riippumatta.

Yritysten mukaan työsuhdetta lähetteihin ei synny: alustat väittävät olevansa pelkkiä tietokantoja, joiden pyrkimyksenä on saada keikkatyön kysyntä ja tarjonta kohtaamaan. Yritykset eivät koe velvollisuudekseen tarjota läheteille vakuutuksia tai sairaslomia, puhumattakaan polkupyörien hankintaan ja huoltoon liittyvästä tai muusta vastaavasta tuesta. Lisäksi kaikki alustan tekemät valinnat aina läheteille tarjottavien keikkojen määrästä työvuorojen hallintaan on piilotettu algoritmin taakse, jolloin palkkatyötä jäsentävät valtasuhteet jäävät näkymättömiin. Tämä tekee tilanteesta yhä epävarmemman työntekijöiden kannalta ja pirstoo työn yksittäisten keikkatöiden sarjaksi, mikä puolestaan heikentää ihmisten luottamusta työhön keinona päästä osalliseksi yhteiskunnallisesta vauraudesta.

Euroopan lähettityöläiset

Italian ensimmäinen alustatyöläisten protesti järjestettiin Torinossa lokakuussa 2016, kun joukko Foodoran työntekijöitä ryhtyi lakkoon torjuakseen yrityksen suunnitteleman siirtymän tuntipalkkajärjestelmästä toimitusperusteiseen palkkiojärjestelmään. Kesällä 2017 heidän esimerkkiään päätti seurata joukko Deliveroon työntekijöitä Milanossa, saman vuoden syksyllä eri alustojen lähettien muodostama kollektiivi Bolognassa ja hiljattain vielä kolmas vastaava ryhmä Roomassa.

Viime marraskuussa itsenäisesti järjestäytyneet kollektiivit Deliveroo Strike Riders Union Bologna ja Deliverance Milano allekirjoittivat yhteisen vaatimuslistan Deliveroolle. Vaatimuksiin sisältyivät kuljetusalaa koskevan kansallisen työehtosopimuksen soveltaminen lähettien kohdalla, oikeiden työsopimusten laatiminen, kaikkien päättymässä olevien sopimusten uusiminen, 7,50 euron vähimmäistuntipalkka, takuu vähintään kahtakymmentä työtuntia vastaavasta viikkopalkasta, 30 prosentin palkankorotus sateisella tai lumisella säällä, 50 prosentin palkankorotus toimituksista, joiden kuljettaminen venyy yli suunnitellun työvuoron, 30 prosentin palkankorotus savusumulle altistumisesta, vakuutusturva, työläisten polkupyörien ja puhelinten huoltokulujen korvaaminen sekä turvapakkaus, joka sisältää kypärän. Ruokalähettien ensimmäinen kansallinen kokous pidettiin Torinossa vuonna 2017 samaan aikaan G7-maiden vastaisen mielenosoituksen kanssa. Tätä seurasi

lähettien toinen kansallinen kokous Bolognassa 15. huhtikuuta 2018, jossa suunniteltiin yhteisiä toimia vapuksi.

Italia ei ole kuitenkaan yksittäistapaus. Ranskalaisten aktivistien laatima ruokalähettipalvelujen kansainvälinen lakkokartta Transnational Food Platform Strike Map sisälsi vain kolme protestitapahtumaa vuodelle 2016. Tapahtumat järjestettiin Lontoossa, Torinossa ja Bordeaux'ssa, ja niiden kaikkien kohdalla laukaiseva tekijä oli maksurakenteen muutokset. Vuonna 2017 kartalta löytyi kuitenkin jo 40 erilaista protestitapahtumaa kahdeksassa eri maassa (Itävalta, Belgia, Ranska, Saksa, Italia, Alankomaat, Espanja ja Britannia).

Tapahtumissa käytettiin monenlaisia taktiikoita: oli pieniä mielenilmauksia, liikennemääräysten tunnollista (ja siten aikaa vievää) noudattamista, alustayritysten rakennusten piirityksiä, alustaa käyttävissä ravintoloissa jaettuja lentolehtisiä, lakkoilua, alustayrityksen toimistojen valtauksia, tilauksista kieltäytymistä huonon sään sattuessa, solidaarisia marsseja aktivistien kanssa ja paljon muuta.

Aktiiviset toimijat ovat myös hyvin erilaisia: vaikka ruohonjuuritason lähettikollektiivit ovat lähes aina olleet liikkeen keskipisteessä, niiden sisäinen koostumus (alustatyöläisten ja heidän kanssaan solidaarisuussyistä toimivien poliittisten aktivistien määrät verrattuna toisiinsa) ja suhteet ruohonjuuritason aktivisteihin tai asemansa vakiinnuttaneisiin ammattiliittoihin ovat vaihdelleet voimakkaasti. Suurimmassa osassa tapauksista liike on syntynyt vakiintuneiden aktivistiverkostojen, kuten Britannian Plan C:n ja Saksan Critical Workersin, tuella. Näiden verkostojen juuret ovat pääasiassa joko radikaalivasemmistossa (kuten autonomisissa sosiaalikeskuksissa tai jälkitrotskilaisissa ryhmissä) tai ne ovat monien muiden verkostojen tavoin syntyneet vastareaktiona viime-aikaisiin säästötoimiin.

Tuomioistuimet, poliittiset instituutiot ja tiedotusvälineet

Kuten Arianna Tassinari ja Vincenzo Maccarrone osuvasti vuoden 2016 Torinon Foodora-lakkoa analysoivassa Jacobin-kirjoituksessaan toteavat, ruokalähettien protestien saama vastaanotto ja mediajulkisuus on ollut harvinaisen laajaa ja myötämielistä, ja alustatyöläiset ovat onnistuneet voittamaan suuren yleisön puolelleen. Callum Cantin mukaan tämä johtuu osittain työläisten hyödyntämästä yhteiskunnallisia protestiliikkeitä muistuttavasta strategiasta, jossa he fyysisen työpaikan puuttuessa lähtevät kaduille ja ottavat suoran yhteyden kansaan. Ruokaläheteissä on kuitenkin yksi erikoinen ominaispiirre: lähettien valtava näkyvyys ja tunnistettavuus katukuvassa sekä heihin niiden vuoksi liitettävät mielleyhtymät.

Lähetit kantavat ja pitävät esillä yrityksien logoja ja värejä Euroopan eri kaupunkien keskustoissa koko päivän. Jokainen kaupungin asukas tietää heidän olemassaolostaan ja yhdistää heidät välittömästi työtä välittäviin alustayrityksiin, mikä on ristiriidassa yritysten suoltaman freelance-narratiivin kanssa. Lisäksi viestintä ja imago eivät ole keikkatalousmallia hyödyntäville yrityksille ja erityisesti ruokalähettipalveluille mikään yhdentekevä asia.

Ajatus läheteistä polkupyöräilevinä nuorina aikuisina, jotka toimittavat ihmisten verkosta tilaamia annoksia vastaanottajilleen, auttaa yrityksiä vahvistamaan mielikuvaa itsestään älykkäinä, trendikkäinä ja nykyaikaisina toimijoina. Uusien teknologioiden viehätys ja ympäristöystävällisyys lisäävät kuvaan viimeisen silauksen. Tämä ruokalähettipalveluihin liitettävä vahva symbolinen konnotaatio – joka on merkittävä osa niiden liiketoimintamallia – muuttuu kuitenkin lähettien käsissä voimakkaaksi aseeksi. Ruokalähettiyritykset kykenevät tahkoamaan rahaa osin sen ansiosta, että niiden kuljettajat saavat yrityksen näyttämään trendikkäältä,

modernilta ja ympäristöystävälliseltä. Tämä vetovoimatekijä tekee yrityksistä haavoittuvia julkisuudessa: jos yritys hyökkää symbolisia toimijoitaan – eli lähettejä – vastaan, se hyökkää myös arvoketjunsa keskeisintä osaa vastaan. Lähetit tietävät tämän ja jopa vitsailevat siitä: lakkoa seuraavana päivänä heidän saamansa juomarahat usein jopa kaksinkertaistuvat.

Työtaistelun vetovoimaa mediassa vahvistaa tietty ihmisryhmä, joka on erityisen herkkä vainuamaan seuraavaksi kohuotsikoihin päätyvät aiheet: poliittiset viranhaltijat. Bolognan kaupunginvaltuusto laati vuonna 2018 digitaalisten työläisten oikeuksia koskevan lakiehdotuksen yhteistyössä itsenäisesti järjestäytyneen Riders Union Bologna -kollektiivin kanssa. Lakiehdotuksessa vaaditaan vakuutuksiin liittyvien oikeuksien ja ammattiyhdistysoikeuksien kaltaisten ihmisarvoa koskevien perusnormien noudattamista ja kansallisten työehtosopimusten mukaisia tuntipalkoja. Viimeksi mainittu seikka on osoittautunut ratkaisevan tärkeäksi sen kannalta, saadaanko ammattiyhdistysliitot mukaan sopimukseen, sillä liitot ovat perinteisesti vastustaneet kaikenlaisia oikeudellisesti sitovia vähimmäispalkkoja turvatakseen asemansa työehtosopimusneuvotteluissa.

Bolognan esimerkki johti tilanteen kärjistymiseen kansallisella tasolla: vain muutamaa päivää myöhemmin Foodoran ja Deliveroon johtajat ilmoittivat julkisesti vastustavansa paikallisesti neuvoteltuja sopimuksia ja pyysivät maan hallitusta puuttumaan asiaan. Hallitus ryhtyi heti sanoista tekoihin: Viiden tähden liikkeen johtaja ja vastikään työministeriksi nimitetty Luigi Di Maio kutsui Bolognan ja Rooman lähettien edustajat luokseen kansallista sopimusta koskeviin neuvotteluihin. Tämä oli taktinen siirto uudelta hallitukselta. Viiden tähden liike oli solminut liiton radikaalioikeistolaisen Legan kanssa, minkä vuoksi poliittisesti hajanaisen puolueen oli jotenkin lepyteltävä edistysmielisempiä tukijoitaan. Suorat neuvottelut itsenäisesti järjestäytyneiden työläiskollektiivien

kanssa ovat myös hyvin pitkälti Viiden tähden liikkeen populististen ja ammattiyhdistysvastaisten toimintatapojen mukaisia, kuten ammattiyhdistysliitot ehtivät ärtyneinä huomauttaa.

Neuvottelut toivat liikkeelle kuitenkin paljon tunnustusta, minkä ansiosta se saattaa päästä pyrkimään kohti tavoitteitaan kansallisella tasolla ja saattaa myös toimia ennakkotapauksena muissa maissa. Tällaiset poliittisten instituutioiden kanssa käytäviin työehtosopimusneuvotteluihin liittyvät kokeilut voivat olla vaarallisia, ja niihin onkin suhtauduttava asianmukaisella varovaisuudella. Ne kuitenkin osoittavat, että liikkeellä on kykyä löytää luovalla tavalla tilaa neuvotteluille ja lainsäädännöllisille edistysaskeleille myös tilanteessa, jossa yritykset kieltäytyvät neuvotteluista. Julkisen mielipiteen hyödyntäminen ja poliittisten instituutioiden osallistaminen ovat yhä yleisempiä piirteitä yhteiskunnallisten liikkeiden keinoja hyödyntävässä ammattiyhdistysliikehdinnässä.

Italialaiset lähetit eivät ole menestyneet tuomioistuimissa yhtä hyvin: Torinon vuoden 2016 lakon jälkeen ne lähetit, jotka Foodora "kirjasi ulos alustalta", hävisivät oikeusjuttunsa. Tuomari katsoi, että lähetit ovat freelancereita, eivät työntekijöitä, eikä kyseessä näin ollen ollut laiton irtisanominen. Lähetit aikovat valittaa päätöksestä ja yrittävät varmasti ajaa asiaansa uudelleen eri tuomioistuimen kautta. Läpimurtojen saavuttaminen näyttää olevan tässä tilanteessa kuitenkin vaikeaa erityisesti, kun otetaan huomioon, kuinka paljon työvoimaan liittyvää sääntelyä on purettu viime vuosina. Espanjassa asiat ovat menossa päinvastaiseen suuntaan. Valenciassa tuomari totesi, että Deliveroo ei voi purkaa lähetin kanssa tekemäänsä sopimusta yksipuolisesti nimenomaan siksi, että lähetin katsotaan olevan Deliveroon työntekijä, ei freelancer, kuten yritys väittää. Tämä tarjoaa läheteille merkittäviä mahdollisuuksia esimerkiksi perustaa ammattiyhdistyksiä ja päästä osallisiksi työehtosopimusneuvotteluihin. Koko keikkataloushuijaus nimittäin perustuu ajatukselle siitä, että alustat ovat vain palveluntarjoajia, eivät varsinaisia työnantajia.

Mahdottomasta järjestäytymisestä mahdollista

Ruokalähettien työtaistelutoimet osoittavat, että epävarmaa työtä tekevien työläisten on mahdollista järjestäytyä jopa keikkatalouden kaltaisessa äärimmäisessä ympäristössä. Epävarmassa asemassa olevien työläisten järjestäytyminen nostaa esiin haasteita, joihin perinteiset työtaistelutoimet tai ammattiyhdistykset eivät useinkaan pysty vastaamaan. Fordistisen teollisuuden sivuosaan jäämisen usein lietsoma pessimismi on ristiriidassa näiden todellisten tilanteiden kanssa, joissa työläiset ovat järjestäytyneet ja ryhtyneet työtaistelutoimiin.

Kokonaiskuvaa ei kuitenkaan tule jättää huomiotta: ruokalähetit edustavat vain pientä osaa kaikista keikkatyöläisistä (10 prosenttia Italian sosiaaliturvaviraston INPS:n äskettäin tekemän tutkimuksen mukaan). He ovat keikkatyövoiman nuorin, näkyvin ja luultavasti tehokkaimmin järjestäytyvä osa. Lähetit ovat lopulta vain digitaalisin keinoin hyväksikäytetyn prekariaatin pieni etujoukko. Jotta muut voisivat saavuttaa samoja etuja kuin he, heidän esimerkkiään onkin hyödynnettävä osana laajempaa kamppailua.

Tällaista muutosta voidaan pitää perusteltuna. Keikkatalous on ääripään esimerkki nykypäivän työmarkkinoilla vallitsevista taipumuksista, jotka ovat läsnä lähestulkoon niiden jokaisessa kolkassa. Se tuo näkyviin sellaiset prosessit, jotka yleensä tapahtuvat uteliaiden katseiden ulottumattomissa tai ovat vaikeita tulkita. Aktivistit voivat käyttää hyväkseen ruokalähettipalveluiden liiketoimintamallien kannalta tärkeää älykkyyden, trendikkyyden ja nykyaikaisuuden auraa ottaessaan yhteen yritysten kanssa, jotka haluavat välttää julkisuuskuvansa tahriintumisen keinolla millä hyvänsä. Lähettien näkyvyys ja tunnistettavuus tarjoaa monelle epävarmassa asemassa olevalle työläiselle mahdollisuuden samaistua heihin – erityisesti niille työläisille, joiden riiston ja yhteiskunnallisen alistamisen mekanismit eivät ole yhtä näkyviä. Vaikka lähettien taistelussa on epäilemättä omat erityispiirteensä, se ikään kuin symboloi monien eri työläisten kamppailuja tällä epävarmuuden ja digitalisaation aikakaudella.

Tämän ansiosta eri aktivistitoimijat voivat myös käyttää lähettien kohtaamia vaikeuksia hyväkseen tuodakseen esiin laajempia työelämään ja nykykapitalistiseen järjestelmään liittyviä ongelmia ja kiinnittääkseen suuren yleisön huomion aiheeseen. Tämä on tilaisuus, johon koko työväenliikkeen aina itsenäisesti järjestäytyneistä kollektiiveista suuriin ammattiyhdistysliittoihin on tartuttava yhdessä. Se tarjoaa liikkeelle mahdollisuuden käynnistää uuden työvoiman järjestäytymisen sekä työmarkkinajärjestöjen, julkisen keskustelun ja sääntelyyn liittyvien innovaatioiden aallon. Kuten lähettikollektiivit itse usein asian ilmaisevat, heidän tilanteensa ei ole mikään poikkeus, joka vaatii omanlaisiaan pienen kokoluokan muutoksia sääntelyyn, vaan äärimmäinen lopputulos, joka on seurausta yli kolme vuosikymmentä kestäneestä sääntelyn purkamisesta, uusliberalistisista uudistuksista ja häikäilemättömän kapitalismin synnyttämistä ilmiöistä. He ovat tasoittaneet tien valmiiksi. Nyt meidän muiden on seurattava perässä.

Kirjoittajat

LI ANDERSSON on vasemmistoliiton puheenjohtaja.

ANNA ELOMÄKI on sukupuolentutkimuksen dosentti ja työskentelee akatemiatutkijana Tampereen yliopistossa.

TEPPO ESKELINEN on yhteiskuntatieteiden yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa.

TOIVO HAIMI on Helsingissä asuva journalisti, joka työskentelee Kansan Uutisissa politiikan toimittajana.

HANNA-KAISA HOPPANIA on tutkija, joka työskentelee tällä hetkellä lehtorina Galwayn yliopistossa Irlannissa.

HENRIK JAAKKOLA on vasemmistoliiton poliittinen asiantuntija.

LAURA KOLEHMAINEN on helsinkiläinen kuntapoliitikko, ympäristöaktivisti ja vasemmistoliiton eduskuntaryhmän ympäristöpoliittinen asiantuntija.

ANNA KONTULA on sosiologitaustainen kansanedustaja.

MINJA KOSKELA on vasemmistolainen kaupunginvaltuutettu ja feministi, jonka mielestä taloutta tulee hoitaa ilmaston ja luontokadon ehdoilla.

MATIAS NURMINEN on Tampereen yliopiston kestävän kehityksen erityisasiantuntija ja kertomustutkija.

JUKKA PELTOKOSKI on KSL-opintokeskuksen koulutustuottaja ja vasemmistoaktiivi.

JOHANNA PERKIÖ on yhteiskuntatieteiden tohtori ja tutkija, jonka tutkimusaiheet ovat käsitelleet perustuloa politiikkaideana sekä hyvinvointivaltioiden luotsaamista ekologisesti kestäviin rajoihin.

TERO TOIVANEN on tutkijatohtori Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa ja BIOS-tutkimusyksikön perustajajäsen.

LIBAN SHEIKH on tamperelainen vasemmistoaktiivi ja yhteiskuntatieteiden ylioppilas.

PINJA VUORINEN on Vasemmistonuorten puheenjohtaja.

HANNA YLÖSTALO on sukupuolentutkimuksen ja poliittisen sosiologian dosentti, joka työskentelee sosiologian yliopistonlehtorina Turun yliopistossa.

LORENZO ZAMPONI on sosiologian ja valtio-opin akatemiatutkija Firenzen Scuola Normale Superiore -yliopistossa.